

OVER EENE
NEDERZETTING OF VOLKPLANTING
DER
FRIESEN
IN
ZWITSERLAND,
BENEVENS
EENIGE AANMERKINGEN
OVER
DEN TOCHT DER FRIESEN
NAAR
R O M E.

Er zijn twee soorten van menschen, die voor de beoefening der geschiedenis allernadeeligst zijn: ik bedoel de *lichtgeloovigen* en de *ongeloovigen*. De eerste disschen ons, zonder eenige schifting, alles op, wat zij vinden, rijp en groen, waar-schijnlijk en onwaarschijnlijk; de andere, daaren-tegen, verwerpen alles, wat hun, in den eersten opslag, van geschiedkundige zekerheid schijnt ont-bloot, en snijden dit alles weg met hun zoogenoemd kritisch snoeimes, dat dikwijls zeer stomp is, of zeer onhandig door hen gebezigd wordt, zoodat zij menig vruchtbaar twijggjen mede wegsnoeijen. Wij behoeven niet lang verlegen te staan, om een and-

woord te vinden op de vraag: Wie van de beide soorten is wel de nadeeligste? Zonder twijfel die der ongeloofigen. De lichtgeloovige laat ons wel eenen verwarden klomp, eene wonderlijk dooreen gesmetene rommelzoó achter; doch daardoor hebben wij toch iets; onder al dat kaf zijn mogelijk nog wel eenige goede korrelen koorns, en onder al die prullen nog wel het een of ander, dat zeer veel waarde heeft, ten minste nog bruikbaar is. Doch de ongeloofige laat ons, na alles uit den weg te hebben geruimd en vernield, niets anders na, dan zijn koud *ik geloof het niet*. — Er zijn zeker weinig geschiedenissen, die zoo veel door die twee soorten van menschen geleden hebben, als de oude Friesche.

Alle oude geschiedenissen der volken zijn in een dichterlijk gewaad gehuld. Ieder volk bezong in dichterlijke beelden zijnen oorsprong en den lof zijner helden. Die zangen waren vol stoute beelden, vol vreemde en wonderdadige gebeurtenissen: want de woeste en wilde, maar vrije verbeeldingskracht, niet geboeid door de regelen der kunst, tobde als het woest bruischende meer. Die zangen, niet aan het papier betrouwd, leefden voort in den mond des volks, soms verbeterd, soms bedorven, soms verkort, soms uitgebreid; maar het oorspronkelijke denkbeeld, de wezenlijke overlevering, bleef behouden. Zoo plantten die overleveringen, in beeldspraak gehuld, zich, van geslacht tot geslacht, eeuwen lang voort, tot dat zij eindelijk vervielen in de handen van chronijkschrijvende monnikken, die wel de ongeschiktste wezens waren, om ze te begrijpen. Deze maakten van alles, wat dichter-

lijke inkleeding was, wondervolle geschiedenissen, die zij weder vervormden en inkleedden naar hunne eigene begrippen, daarin vlechtende, wat zij van de geschiedenis, veelal zeer gebrekkig, wisten. Uit de vermenging dier volksoverleveringen, die altijd een dichterlijk waas hebben, met verkeerde monnikenwijsheid, zijn die ongeloofelijke gebeurtenissen ontstaan, welke wij in de chronijken aantreffen. Van daar die gruwelijke zonden tegen aardrijks- en tijdrekenkunde, waardoor zij hunne helden laten trekken in landen, die toen nog niet bekend waren, of in betrekking brengen met menschen, die eerst eeuwen later geleefd hebben. Doch men moet dit niet zoo kwalijk nemen: hunne hulpmiddelen waren zeer gebrekkig, zij hadden de geschiedenis niet op eenen *Tijdstroom* voor zich liggen. Ik reken, dat wij hun altijd nog dankbaarheid verschuldigd zijn: want zonder hunnen belangloozen ijver ware veel meer verloren gegaan.

Het is echter te bejammeren, dat in dit gewest, waarin zeker heldendichten bestaan hebben: want waar helden zijn, onder woeste en krijgszuchtige volken, zijn ook heldendichten; hierdoor versta ik echter niet, wat men thands, volgens kunstregelen, door een heldendicht verstaat: — het is te bejammeren, herhaal ik, dat die heldendichten niet in betere handen zijn gevallen ter omarbeiding, zoo als in *Duitschland*, waar ongetwijfeld voor menig dichtstuk der middeleeuwen eene oude overlevering heeft gediend. Wie erkent niet, bij voorbeeld, in het *Lied der Nibelungen* eene veel oudere bron, die mogelijk tot den oud-Germaanschen tijd opklimt? Moeten wij dan het oorspronkelijke stuk

*

ontberen, wij kunnen ons daarvoor schadeloos gesteld achten, dat het zulk eenen voortreffelijken omwerker gevonden heeft, waarom wij hem gaarne de verwarring van tijden en zeden vergeven. — *Friesland* heeft, zoo ver wij uit het bestaande kunnen oordeelen, het geluk niet gehad, dat zijne aloude overleveringen in zulke waardige handen vielen. Ach neen! zij vielen in handen van eenen OCKO SCARLENSIS, JOHANNES VLIETARP, CORNELIS KEMP, ANDREAS CORNELIUS en anderen. Deze waren blijkbaar de menschen niet, geschikt om deze stof te bewerken. — Het is geenszins mijn oogmerk, de waarde dier Schrijvers te onderzoeken, of te verdedigen. Ik erken, dat er veel fabelachtigs en onwaarschijns, ja zelfs ongeloofbaars, in is: want wie zal het gelooven, dat, bij voorbeeld, DIOCARUS SEGON in dienst van KAERL BRABON, Hertog van *Brabant*, in het 4de jaar na CHRISTUS geboorte, geweest, en door dezen Ridder geslagen is? — Evenwel acht ik het oordeel, door VOSSIUS, EMMIUS en zijne napraters, en onlangs door den Heer DE WIND*, over SCARLENSIS en anderen geveld, te gestreng. EMMIUS zelf, die zoo hevig tegen OCKO uitvaart, heeft hem evenwel, op meer dan eene plaats, gebruikt, en ik zou bijna durven zeggen soms uitgeschreven, zonder hem te noemen. Wie zal LIVIUS, of DIONYSIUS van *Halicarnasse*, een dwaas of een razende noemen, omdat zij ons de oudste geschiedenis van *Rome*, die even vol onwaarschijnskheden en tijdrekenkundige misla-

---

* *Bibl. d. Ned. geschiedschr.*, I d., 1 st., Iml., bl. 9 en vv., 2 st., bl. 223 en vv.

gen is als de Friesche, uit oude dichterlijke overleveringen hebben medegedeeld?

Een der hoofdbewijzen dier onvoorwaardelijke verwerperen is, dat men bij de Romeinsche en Grieksche Schrijveren niets van dit alles vermeld vindt *. Deze redenering zou ik ten volle aannemen, indien men vooraf beweze, dat de Romeinsche en Grieksche Schrijveren alles geweten en beschreven hebben. Hoe weinig waren toch de Romeinen met *Duitschland*, en vooral met *Friesland*, bekend? Zij kenden eigenlijk de Rijnvolken, maar hooger op in het Noorden was hunne kennis gering. Daar-
enboven zijn zij te kort in *Friesland* meester geweest, om deszelfs geschiedenis te leeren kennen, waartoe zij zeker ook den tijd van hun verblijf niet zullen benuttigd hebben, daar hun oogmerk alleen overheeren en plonderen was, en dan bestaat er wezenlijk weinig mededeeling tusschen de volken. Ook, al hebben zij er meer kennis van gedragen, dan wij met waarschijnlijkheid kunnen vooronderstellen, dan nog is er geen een Griek of Romein, die er zich opzettelijk toe gezet heeft, om eene geschiedenis van *Duitschland* te schrijven: zij be-

---

* Dat men dit bewijsmiddel vroeger als alles afdoende beschouwde, laat zich begripen; maar dat men zich er thands, zoo als, onder anderen, de Heer DE WIND, t. a. p., bl. 12 en elders, op beroept, moet verwondering baren, wanneer men in aanmerking neemt, hoezeer de kennis der oude Duitsche geschiedenis en oudheden in deze eenw, vooral in *Duitschland*, (want in dit opzicht zijn wij verre ten achteren) voortgangen heeft gemaakt, die deze wetenschap op een geheel ander standpunt hebben gebracht.

schreven alleen de lotgevallen der Romeinen in *Germanië*, en alles, wat daar buiten lag, was voor hen vreemd. — Dit stilzwijgen bewijst dus niets; doch daar het mijn tegenwoordig oogmerk niet is, dieper in dit onderwerp in te dringen, zal ik het bij dit weinige laten berusten, en liever mijn voorgesteld doel naderen.

Onder de punten onzer oude Friesche geschiedenis, die mogelijk wel te gemakkelijk geloofd, maar ook zeker te lichtvaardig verworpen zijn, behooren de tochten en volkplantingen der oude Friesen. De waarschijnlijk al te lichtgeloovige, en daardoor veellicht dikwerf bedrogene, *SUFFRIDUS PETRI* maakt meermalen van die volkplantingen gewag, en heeft er zelfs een opzettelijk werk * over geschreven, hetwelk echter nimmer in druk is verschenen. Hij vermeldt volkplantingen bij de Juten, Anglen, in *Schotland*, in *Hessen*, in *Zwitserland*, en in eene menigte andere staten, te veel om te vermelden; zelfs doet hij de Friesen zich in *Abyssinië* nederzetten. Hierover heeft zijn groote tegenstander *EMMIUS* hem dan ook hard aangevallen. » Zoo

---

* *De coloniis*. Ofschoon de Hoogleeraar DE WAL, *or. de Fris. Ict., Annot.*, p. 60 sq., eene uitvoerige lijst geeft van de onuitgegevene geschiedkundige geschriften van *PETRI*, wordt dit werk er evenwel niet vermeld. — *EMMIUS*, *apol. refut.*, p. 57: *De Frisiorum coloniis scripsisse se commentarios peculiares profitetur SUFFRIDUS — qui commentarii si quando exituri in lucem sunt FURMERII studio*, caet. — *HAMCONIUS*, *de Fris. ill.*, beroept zich ook meermalen op dit werkjen. *SUFFRIDUS* zegt zelf: *Qua de re in coloniis Frisiorum plenius dicturi simus*, *de or. et ant. Fris.*, lib. 1, cap. 16, p. 228.

» wij, » zegt hij, » aan hetgene SUFFRIDUS van de
» volkplantingen der Friesen vermeld heeft, geloof
» wilden slaan, zouden wij niet alleen de geloof-
» waardigste Schrijvers als valsch verdoemen, maar
» ons zelve in de ongerijmdste dwaasheden stor-
» ten;» en elders: » Wanneer eenmaal zijn werk
» over de volkplantingen het licht zal zien, zal
» blijken, hoe veel de goede Schrijver zich veroor-
» loofd heeft in het verdichten van diergelijke ver-
» telteltjes*.” — Met al den eerbied, dien ik voor
de bekwaamheid, en het ontzag, dat ik voor den
roem van EMMIUS heb, beschouw ik evenwel dier-
gelijke wederleggingen niet anders, dan als macht-
spreuken, die volstrekt niets bewijzen. Wil men
iemand van verdichting en van valschheid beschul-
digen, dan dient men dit met onwederlegbare
bewijzen te staven. — Alhoewel het kan zijn, dat
de Friesen niet zoo vele volkplantingen of neder-
zettingen hebben gehad, alhoewel het wel niet zal
kunnen bewezen worden, dat zij juist in de door
PETRI opgegevene landen zich hebben gevestigd, is
het echter niet onmogelijk, zelfs niet onwaarschijn-
lijk, dat de Friesen in oude tijden, bij grooten
getale, uit hun land getrokken zijn, en zich elders
hebben nedergezet. Hierin ligt niets, dat in strijd
is met de geschiedenis en met de zeden en gewoon-
ten der oude Duitsche volken, en had EMMIUS
hieraan gedacht, hij zou niet zoo lichtvaardig zijn
oordeel hebben geveld. Al die volkplantingen op
te zoeken, is niet wel mogelijk, en daar wij het
werk van SUFFRIDUS PETRI niet bezitten, kunnen

---

* L. s. c., p. 30 en 37.

wij niet wel beslissen, of hij zijne verhalen uit geloofwaardige bronnen heeft geput. Er is evenwel eene onder die overleveringen van volkplantingen, die *EMMUS verdichte vertellingen* noemt, waaromtrent wij meerdere zekerheid hebben, en die, van het waas der verlichting ontdaan, meer in de rij der waarschijnlijkge gebeurtenissen treedt.

Er schijnt hier veleer in *Friesland* eene overlevering te hebben bestaan, dat eenige Friesen naar *Zwitserland* getogen zijn, en zich daar met der woon hebben nedergezet. Sommige chronijkschrijvers vermelden haar, hoewel, zoo als het altijd met oude overleveringen het geval is, met verschillen in tijd en in omstandigheden.

Een ongenoemde chronijkschrijver zegt*, dat na het innemen van *Rome* door *KAREL den Grooten*

---

* *Tractaet, tracterende van de heerkomst der Vriesen ende haer vrijheit, voorgadert wt woelen loflijcken cronijcken en hystorien*, bl. 10, HS.: (na het innemen van *Rome*) » die hoop dasser Vriesen met *SANCTUS MAGNUS* » in *Vrieslant*, die ander hoop, die in *Vrieslant* niet veel » hadden gelaten, wolden in *Italien* ende *Lombardijen* blijven met der woninge; maer tegen hem vergaderden men- » nichgerley volck, om hoer daar wt tho verdrijven, ende » quemen bij nacht, treckende up die Vriesen, ende ver- » sloegense wt haren leger, unde sloegense bijna alle doodt, » die wijven ende die kinderen, und al dat se gevenckelijck » kregen sloegense doodt, und hongense aan bomen. Die » selve Vriesen, die wt den slach wt quemen, woonden » een wijle in bergen ende dalen, ende daarna nemen sij » *Zwitserland* in, daar se sick nedersloegen, ende sij tim- » merden huisen, ende bleven daar mit der woninge; ende » aldus sindt die *Switzers* wt die Vriesen gesproten, welck » men in den olden cronijcken claerlijck vindt.”

een deel Friesen met *SANCTUS MAGNUS* weder huiswaarts keerde, doch dat een ander deel, die in *Friesland* niet veel hadden achtergelaten, zich in *Lombardije* wilde vestigen; de inwoners evenwel, hiermede niet tevreden, overvielen de Friesen, en sloegen bijna allen, zoo wel vrouwen en kinderen als mannen, dood, terwijl zij de gevangenen aan boomen ophingen. Het overschot, dat den slag ontkomen was, woonde eenigen tijd in bergen en dalen, en nam daarna *Zwitserland* in. Daar bouwden de Friesen huizen, en bleven daar wonen, » ende aldus sindt die Switzers wt die Friesen » gesproten, welck men in den olden cronijcken » klaarlijk vindt."

Eenigzins anders verhaalt *EGGERIC BENINGA* *, dat namelijk in het jaar 741 de Friesen, nadat zij *KAREL MARTEL* tegen de Saracenen geholpen, en hunnen aanvoerder *Poppo*, een der *BENINGAMANS*, voor *Tours* verloren hadden, door Keizer *Leo*, die nu geen krijgsvolk meer noodig had, afgedankt werden; dat het grootste gedeelte, *vrije gezellen* zijnde, gekomen is in een vlak land in het gebergte, dat *Friesland* niet zeer ongelijk was; dat de Friesen zich daar metter woon hebben nedergezet, en met vrouwen uit naburige landen gehuwd zijn; dat echter de naburen, ziende, dat de Friesen niet voornemens waren weder te vertrekken, hen beoorloogd hebben; dat de Friesen zich eenen Overste verkozen hebben, *SWITTERT* genoemd, waarvan zij zelve en het land den naam ontleenden. Voegende *BENINGA* er bij: » De Switzer chronicken klaertlijk

---

* *Hist. v. Oostfr.*, bl. 58, in *MATTH. an.*, t. IV.

» spoeren und vormercken, dat de Switzer uth den
 » Freesen her gespraeten, und sinnen noch de
 » Freesen bij se leeff und wehrt gehalten.”

Volgens JANCKO DOUWAMA * hadden eenige Friesen, die te huis niet veel te verzuimen hadden, van den Keizer (denkelijk KAREL) verzocht een *oert landes*, liggende in de gebergten. Nadat de Keizer dit had toegestaan, hadden zij zich daar neder gezet in eene plaats genoemd *Zwijtz*; daar vernemigvuldigden zij zich zeer, en werden naar die plaats Zwitzers genoemd. — Evenwel houdt JANCKO dit verhaal niet anders *dan foer boeseling*: want hij had opzettelijk daarover de Zwitzersche chronijken nagelezen, doch van dit gansche geval geene melding gevonden, terwijl integendeel de Zwitsers zich afkomstig rekenen uit *Pannonië* †.

Dit is hetgeen ik nopens dezen tocht in de oude chronijken gevonden heb. OCKO VAN SCARL maakt er, zoo ver ik weet, geen gewag van; deze overlevering is hem waarschijnlijk onbekend geweest: want ik ben niet vreemd van het denkbeeld, dat niet overal dezelfde sagen gegolden hebben, en dat men veellicht in het noordelijk gedeelte en in *Oost-Friesland* geheel andere gehad heeft, dan wel in het zuidelijk gedeelte, welks overleveringen weder insgelijks in het noorden minder bekend waren. Daarom moet men, mijns oordeels, bij het lezen dier oude verhalen vooral oplettend zijn op de woonplaats des Schrijvers. Doch dit onderwerp

---

* *Boeck d. partijen*, bl. 52.

† Wij zullen echter later zien, dat BENINGA hier meer gelijk heeft, dan DOUWAMA.

verder uit te breiden, verbiedt mijn tegenwoordig bestek.

Uit de medegedeelde plaatsen blijkt ten duidelijkste, dat het verhaal dier volkplanting geen verdictsel van SUFFRIDUS PETRI is, zoo als EMMIUS hem verwijt: want hoe konden dan DOUWAMA en BENINGA er gewag van gemaakt hebben? PETRI zegt ook niet duidelijk, dat de Zwitsers eene volkplanting der Friesen zijn, maar dat de Suitenses en Helvecones, door oude nabuurschap en wederzijdsche verwantschap aan de Friesen verbonden, die Sueven zijn, die thans Suiters en Helvetiërs genoemd worden; doch dat later een groot deel der Friesen, van den Romeinschen tocht terug keerende, niet verder voort wilde gaan, zeggende, dat zij zich hier, namelijk in *Zwitserland*, bij de hunnen bevonden, en in hun vaderland waren; waarover hij belooft in zijn boek *de coloniis* breedvoeriger te zullen handelen*. Dit boek der wereld niet medegedeeld zijnde, weten wij niet, wat hij ons daar breedvoeriger verteld heeft; maar te oordeelen naar hetgene HAMCONIUS, die dit werk hier veel schijnt te hebben geraadpleegd, en er zich meermalen op beroept, ons mededeelt, geloof ik niet, dat wij er veel aan verliezen. — HAMCONIUS† schijnt, voor zoo ver men uit zijne duistere verzen begrijpen kan, te stellen, dat de Friesen met de Kimbren en Teutonen naar *Italië* getrokken zijn, 111 jaren voor onze tijdrekening; dat zij halver weg tusschen

---

* *De antiq. et orig. Fris.*, lib. I, cap. 16, p. m. 227.

† *Frisia, s. de vir. Fris. illustr.*, p. 36, 70 vso., p. 72 rto., 86 vso., 102 vso.

Friesland en *Rome* gekomen zijnde, zich gelegerd hebben op eene plaats, welke zij in het Friesch *to hæle wey* noemden, waarvan, let wel, *Helvetia* zijnen naam zou hebben ontvangen. Nadat dit leger door MARIUS geslagen was, zijn de overgeblevene Friesen naar dat *Hæle wey* teruggekeerd, en hebben zich daar nedergezet. Toen MAGNUS FORTEMAN in 802 uit *Italië* terug keerde, trok hij ook door *Zwitserland*, en vond daar nog de oude Friesen. Dit verwekte eene groote vreugde! Hij deelde hun den voorrechtsbrief van Keizer KAREL mede; doch de naam schijnt hem niet bevalen te hebben: want hij veranderde *Helvetia* in *Su-ryk*, dat is zuidrijk, omdat *Zwitserland* ten zuiden van *Friesland* ligt. De vrijheid der Friesen is daar ongekrenkt gebleven, doch in den naam is slechts eene letter veranderd, want men noemt ze thands Grisones. — Doch wij zullen ons met die etymologische beuzelarijen van PETRI of HAMCONIUS niet langer bezig houden, als weinig aandacht waardig, maar liever trachten te onderzoeken, of er eenige grond bestaat, om deze sage of overlevering als waar, ten minste als waarschijnlijk, aan te nemen. Vooraf merk ik evenwel nog aan, dat diergelijke overlevering ook in *Zweden* bestaan heeft.

Volgens deze zouden GETRIK en HALFDAN, zonen van ERIK, het rijk der Gothen en Zweden onder zich verdeeld hebben; doch de laatste deed afkondigen, dat al, wie genegen was in vreemde landen krijg te voeren, hem tot aanvoerder zoude bekomen. Velen gaven dezer uitnoodiging gehoor. Hij begaf zich naar *Pommeren*, hetwelk hij veroverde. Hier het leger in drie deelen verdeeld

zijnde, kwam een deel, na het doortrekken van verscheidene landen, aan de *Alpen*; dit zette zich daar neder en van daar ontstond de naam van Zwitsers. Dit zou gebeurd zijn in het 72ste jaar na CHRISTUS geboorte. — De Zweedsche Koningen GUSTAAF *de eerste* en GUSTAAF ADOLF hebben ook die Zweedsche afkomst der Zwitsers erkend*.

Zoo zien wij de Zweden en Friesen elkander de eer betwisten van aan de helden des Zwitserschen bondgenootschaps den oorsprong te hebben gegeven. Op zich zelve beteekenen die overleveringen niets, en kunnen als loutere pralerij beschouwd worden, zoo zij niet van elders ondersteund en bevestigd worden; en dat dit hier het geval is, zal ik trachten aan te toonen.

Ofschoon BENINGA en anderen zeggen, het in de Zwitsersche chronijken gelezen te hebben, moeten wij ons toch ook hier weder met overleveringen tevreden stellen, daar *Zwitserland* zeer arm schijnt in oude geschiedkundige gedenkstukken, waarvan de meeste niet ouder zijn, dan uit de 15de eeuw. Doch waar twee overleveringen van twee ver van elkander, verwijderde volken te samen treffen, begint toch eene groote mate van waarschijnlijkheid te ontstaan.

SCHILLER doet, in zijn voortreffelijk treurspel *WILLEM TELL* †, STAUFFACHER, op de vraag van WINKELRIED, of het waar is, wat oude liederen verhalen, dat de Zwitsers uit verre landen gekomen zijn, zeggen:

---

* Zie WIRSEN, in *dis.*, mox cit., p. 1 sqq.

† 2ter Auf., 2te Scene.

Höret , was die alten Hirten sich erzählen.

Es war ein grosses Volk , hinten im Lande
Nach Mitternacht , das litt von schwerer Theurung.
In dieser Noth beschloss die Landsgemeinde ,
Dass je der zehnte Bürger nach dem Loos
Der Väter Land verlasse. — Das geschah !
Und zogen aus , wehklagend , Männer und Weiber ,
Ein grosser Heerzug , nach der Mittagsonne ,
Mit dem Schwert sich schlagend durch das deutsche Land ,
Bis an das Hochland dieser Waldgebirge ;
Und eher nicht ermüdete der Zug ,
Bis dass sie kamen in das wilde Thal ,
Wo jetzt die *Muotta* zwischen Wiesen rinnt. —

— — — — —
— — — — — Da besahen sie das Land
Sich näher , und gewahrten schöne Fülle
Des Holzes , und entdeckten gute Brunnen ,
Und meinten sich im lieben Vaterland
Zu finden. — Da beschlossen sie zu bleiben ,
Erbauten den alten Flecken *Schwytz* ,
Und hatten manchen sauren Tag , den Wald
Mit weitverschlungenen Wurzeln auszurotten.

Dit is geen dichterlijk versiersel , maar eene wezenlijke , bij de Zwitseren bestaande , overlevering ; alleen verzwijgt de Dichter den naam van het oorspronkelijke volk.

De inwoners van *Hasli* , *Oberhasli* , of *Hasli* in *Weytsland* , een volk , van alle kanten door bergen omringd , en , als het ware , van de overige wereld afgescheiden , gelooven , dat zij van Zweedschen oorsprong zijn. De bewoners van de *Schwytz* gelooven hetzelfde , dat zij namelijk van de Zweden en Friesen afstammen , die zich na langdurige omzvervingen in de *Alpen* hebben nedergezct. En

die overlevering bestaat nog ten huidigen dage. » Zelfs in de geschiedenis van *Helvetië*, » zegt de Heer MICHELSEN *, » leeft de volkssage, dat de vrije » mannen van de *Schwytz*, die de grondleggeren » des eeuwigen Bondgenootschaps geworden zijn, » van de Friesche kusten in het gebergte zijn ver- » huisd, en het is onloochenbaar, dat het verhaal » van de aanleiding tot, en de wijze van de ver- » huizing geheel en al op *Friesland* past.» Hij haalt ten bewijze aan des beroemden geschiedschrijvers JOHAN VON MULLER's werk, *Geschichte der Schweiz. Eidgenossenschaft*. Doch daar ik dit werk niet bezit, en ook nog niet machtig heb kunnen worden, kan ik niet zeggen, wat VON MULLER breeder daaromtrent vermeldt; doch belangrijke bijdragen, die dit gemis eenigzins vergoeden, heb ik gevonden in eene dissertatie *de colonia Suecorum in Helvetiam deducta*, door AXEL EMILIUS WIRSEN, *Lib. Baro Smolandus*, te *Upsal* verdedigd den 14 December 1827. Als Zweed bepaalt hij zich natuurlijk tot zijne landslieden, en tracht alles, bij uitsluiting, op *Zweden* toe te passen. Maar in weêrwil dezer eenzijdigheid, en het weinig vermelden van der Friesen naam, zijn er toch vele werken in dit werkjen, die ook voor onze overlevering niet onbelangrijk zijn; vooral dienen hiertoe twee stukken, die ons de sage, zoo als zij bij de Zwitsers bestaat, zeer naauwkeurig en getrouw voorstellen, en door hem achter de dissertatie in druk zijn medegedeeld. Het zijn deze stukken vooral, waarop ik heb vermeend uwe aandacht opmerk-

---

* *Nordfriesland im Mittelalter*, (*Schlesw.* 1828) S. 54.

saam te moeten maken. Ofschoon zij tot geene hooge oudheid opklimmen, stellen zij ons, mijns oordeels, de sage, zoo als die in den mond des volks leeft, natuurlijk en naar waarheid voor.

Het eerste is een uittreksel uit een zich in *Oberhasle* bevindend pergament HS. van het jaar 1534, voerende den titel *von den Gesatzen, so do zemal wass in den Schwedynen und Friesen*. Het tweede is getiteld *das Ostfriesenlied der Ober-Hasler*, volgens een afschrift van den Hoogleraar Wrss, te *Bern*, vervaardigd naar een HS. van een' landman, en vergeleken met eene gedrukte uitgave. Dit lied bevat 77 strophen, ieder van zes regelen, zonder eenige dichterlijke waarde, en in plat Duitsch der 16de eeuw geschreven. De maker is, even als die van het eerste stuk, onbekend, doch de overlevering noemt zekeren RINGWALDT, Pastoor te *Meyzingen*, omtrent het jaar 1550. Ik zal den korten inhoud dezer beide stukken, omdat zij weinig met elkander strijdigs hebben, zijnde het laatste echter uitvoeriger, en om niet in herhalingen te vallen, te gelijk en ineen gesmolten opgeven.

Onder de regering van GISEBERTUS, Koning van *Zweden*, en CHRISTOFFEL, Graaf van *Oostfriesland**, was, door gebrek aan koorn, in *Zweden* en *Friesland* een zware hongersnood ontstaan. De Koning van *Zweden* verzamelde de wijzen zijns rijks, en men besloot een gebod te doen uitgaan, dat de tiende man het land zou verlaten, met vrouw, kinderen en roerbare have. Doch daar weinigen, hoe de honger ook drong, genegen

---

* Deze namen vindt men niet in het *Ostfriesenlied*.

waren tot deze vrijwillige landverhuizing, werd nader bepaald, dat het lot zou beslissen, en dat hij, wien dit trof, het zij rijk of arm, edel of onedel, het land moest ruimen. Ook in *Oostfriesland* was hetzelfde bevel gedaan, ten gevolge waarvan ruim 6,000 man uit *Zweden* en *Oostfriesland* vertrokken. Bij deze uitgewekenen voegden zich ook later 1,200, zonder vrouwen en kinderen, uit het *land der Friesen*. Deze maakten met elkander een verbond, en zwoeren elkander nimmer te zullen verlaten, en in allerlei gevaren trouw bij te staan. Drie hoofdlieden, of aanvoerders, werden gekozen, SCHWYZERUS en REMUS, beide uit *Zweden*, en WADISLAUS, of LADISLAUS, geboren uit de stad *Hasius*. Na vele moeielijkheden, lijden van gebrek en het berooven der landen, welke dit leger doortrok, kwam het eindelijk aan den *Rijn*. Hier trokken hen PRIAMUS en PIETER VON VOSS, Hertogen der Franken, met een machtig leger te gemoet, doch deze leden eene zware nederlaag. Na het overwinnen van dit gevaar, trokken onze landverhuizeren langs den *Rijn* voort, tot dat zij kwamen in een land, genoemd het *Brochengebirg* of *Frekmund*, in het hertogdom *Oostenrijk*. Daar dit land, door de overeenkomst met het hunne, hun zeer behaagde, vraagden zij van den Graaf van *Habsburg* oorlof, om zich daar te vestigen, hetwelk hun vergund werd. Dit land was woest, vol bergen, bosschen en meeren; doch zij begonnen het onnutte uit te roeien, en het land te bebouwen. Na de vernieuwing van het verbond, werd het land in drie deelen gedeeld: de opperbevelhebber SCHWYZERUS, geboren uit de koninklijke stad

Schwedyen, en zijn broeder *Remus*, verkregen het land des *gebrochnen Bergs*, of *Frekmund*, tot aan het *Lampartische geberchte* en de *Alpen*; *Ladislaus* kreeg het dal tot aan het *Schwatzenn geberchte*, dat men sedert *Brüning** noemt, aan den oorsprong van de rivier de *Aar*. Dit deel werd *Hasle* genoemd, met eene geringe verandering, naar de stad *Hasius*, de geboorteplaats van *Ladislaus*. In deze nieuwe woonstede woonde dit volk stil, vredig en arbeidsaam.

Hiermede eindigt het eerste stuk; doch het *Ost-friesenlied* gaat verder, en verhaalt ons de volgende lotgevallen van *Schwytzerus* en *Ladislaus*, vooral hoe zij de Romeinsche Keizeren bijstonden, en *Rome* uit de handen der Heidenen verlostten. Op dit verhaal, hoewel het geene dadelijke opheldering geeft wegens het stichten der volkplanting, zal ik echter later terug komen, omdat het in een zeer naauw verband staat met onze oude Friesche overleveringen, en een middelijk bewijs oplevert voor den oorsprong der *Haslers* uit de *Friesen*. — Nadat nu *Schwytzerus* en *Ladislaus*, met eer en gunsten door de Keizeren overladen, van dezen tocht waren terug gekeerd, leefden de *Haslers*, na het doorstaan van zoo vele wederwaardigheden, in rust, en met roem en eer, tusschen hunne bergen.

Die *Hasler* auch vertrieben sind

Aus *Friesenland* mit Weib und Kind

Das war der Will des Herren;

en vervolgens

D'Wohnung ist *Hasli* im *Weisland*

Manchem Menschen wohl bekannt,

---

* De *Brüning* is een hooge berg in het kanton *Unterwalden*.

Auf den heutigen Tage
 Aus Schweden und Freesen ist ihr G'schlecht.
 Wie ich solches hab vernommen recht,
 Ab ihn führt man keine Klage.

Hierop volgt de lof der Haslers; zij zijn getrouwe onderdanen, gehoorsaam jegens de overheid, leven godvruchtig, vreedzaam en in liefde jegens elkan- der. Hunne kleeding was van grof zwilch en hun voedsel vleesch, kaas en melk, en zij waren sterk als de reuzen.

Zie daar dan de Zwitserse overlevering wegens eene afkomst uit *Zweden* en *Friesland*. Deze stukken zijn wel niet zeer oud, doch blijkbaar klimt de grondstof, de overlevering, waarnaar zij zijn be- arbeid tot eene hooge oudheid op. — De stellers dezer stukken zijn zeker niet de uitvinders van het verhaal, zij vertellen eenvoudig hetgeen zij gehoord en gelezen hebben. Dit blijkt ten duidelijkste uit hunne eigene opgaven en verklaringen. De Schrijver van het eerste stuk, *von den Gesatzen*, vangt dus aan: *Man vindett also gescribenn, dass enz.*, en wegens de bijvoeging der 1,200 Friesen beroept hij zich op *die Chronick allfansy uss Fryesenlant ge- setzt nnd gemacht ist*. Welke chronijk bedoeld wordt, is, ik beken het, moeielijk te gissen. De Heer WIRSEN scheen eerst aan eene chronijk van AL- PHONSUS te denken, doch later heeft hij dit gevoelen verworpen, en leidt dit *allfansy* af van *Allfanz*, een woord, in *Zwitserland* nog gebruikelijk, om een vertelseltjen, of eenen verteller, aan te duiden. Of- schoon ik niet durf verklaren, wat dit woord hier eigenlijk moet beteekenen, bevat mij echter de laatste uitlegging even min als de eerste. Zou men

*

het ook eenvoudig moeten verklaren de *kromijk*, *al van hen uit Friesland gezet en gemaakt**, zoo-dat het niet anders beteekent, dan de chronijk der Friesen, of van *Friesland*? Ik geef dit bloot als eene gissing: want er is juist niet veel staat op te maken, dat de juiste titel zal zijn opgegeven door iemand, die een weinig later zegt, *zoo als PLINIUS, een groot Poëet en Dichter, schrijft in zijne chronijk*. — De Schrijver van het *Ostfriesenlied* maakt ook meermalen gewag, dat het staat, of dat hij het gelezen heeft, in *de* chronijk, of *hunne* chronijk, en zegt op het einde:

Nach Inhalt der Chronik ist es gesezt,
Zur Gedächtniss gesungen und geschwäzt.

Welke chronijk ook hier bedoeld wordt, weet ik even min; doch het blijkt evenwel ten duidelijkste, dat de Schrijveren hunne stof uit oudere oorkonden geput hebben, die wellicht reeds verloren zijn.

Men vergunne mij nu nog de gelegenheid, om eenige weinige aanmerkingen over deze overleveringen te maken. Ik zal mij daarbij niet ophouden met een onderzoek wegens daarin voorkomende namen: deze zijn blijkbaar bijvoegselen van lateren tijd, en behooren niet tot de oorspronglijke sage; op deze wijze zijn de meeste overleveringen bedorven en verminkt. Een GIJSBERT, Koning van *Zweden*, en CHRISTOFFEL, Hertog van *Oostfriesland*, zijn onbekend en verzonnen; zoo ook PRIAMUS en PETER VON VOSS, of Moss, Hertogen der Franken. Graven van *Habsburg* hebben voor het

---

* Dus gelezen: *Die Chronick all fan sy uss* enz. *Sy* werd oudtijds ook voor den gebogenen naamval gebruikt.

einde der 11de eeuw niet bestaan. SCHWYZERUS is blijkbaar uitgedacht, om eenen naamsoorsprong van *Zwitserland* te vinden, eene gewoonte, den meeste oude volken eigen; zoo moesten *Roma* naar *ROMULUS*, *Friesland* naar *FRISO*, *Saksen* naar *SAXO*, *Brunswijk* naar *BRUNO*, *Denemarken* naar *DAN*, de *Franken* naar *FRANCO*, en op gelijke wijze verscheidene andere volken en steden, genoemd worden. Voorzeker eene gemakkelijke wijze van etymologiseren, waardoor men iederen naamsoorsprong gemakkelijk vinden kan. Zoo ook vonden later de *Hollanders*, toen zij zich afstammelingen der *Batavieren* begonnen te droomen, om toch niet minder dan anderen te zijn, eenen *BATO* uit. Duidelijk en klaar was nu alles. — Doch wij willen ons niet langer met die dwaasheden ophouden, maar liever onderzoeken, of de sage, daarvan afgescheiden, eenigen grond van waarschijnlijkheid bezit.

De *Zwitsersche* overlevering geeft als de oorzaak dezer landverhuizing op eenen grooten hongersnood, waardoor men genoodzaakt was, om eene wet te maken, dat de tiende man het vaderland moest verlaten, waarover het lot zou beslissen. Dit is geheel overeenkomstig met de oude *Duitsche* en *Noordsche* zeden. Alhoewel het wel niet aannemelijk is, dat die groote volkshoopen, die in de 4de en 5de eeuw het *Romeinsche* rijk overstroonden, alle uit *Scandinavië* gekomen zijn, zoo als men lang gemeend heeft, is het toch denkbaar, dat die landen zeer bevolkt, soms zelfs overbevolkt geweest zijn, ten minste in betrekking tot de voortbrengende vermogens van den grond. In *Duitschland* en het

Noorden woonde een sterk menschenras, gehard door een koud luchtgestel, niet verzwakt door eene krachtenondermijnende weelderige levenswijze; het kon niet wel anders, of daar moest ook de bevolking zeer toenemen. Tot die bevolking stond in geene evenredige verhouding de bewoonbare grond, bedekt met bergen, dichte, onbewoonbare bosschen en moerassen. De landbouw was zeer in zijne kindschheid, en werd ook niet hoog geacht bij volken, die het voor luiheid en vadsigheid hielden, door zweet te willen bekomen, wat men zich door bloed verwerven kon, en die meer lust schepten in het tarten van de gevaren des oorlogs, dan in het rustig en vreedzaam beploegen hunner akkeren. Daarbij deden dikwerf de menigvuldige oorlogen, zoo wel inwendig als met hunne naburen, de ongevallen, aan de ruwheid des luchtgestels eigen, overstromingen enz., de hoop op eenen goeden, hoewel voor de bevolking nog te karigen, oogst geheel verloren gaan. Geen wonder dus, dat in zoodanige landen niet alleen dikwijls gebrek, maar zelfs volslagen hongersnood, ontstond. Wij vinden daarvan te veel voorbeelden in de geschiedenis, zelfs in latere tijden, toen de landbouw reeds meer beoefend werd, dan dat ik het noodig acht, zulks met bewijzen te slaven. Deze hongersnooden gaven aanleiding tot de afgrijpselijkste middelen, ter voorkoming van den ondergang des ganschen volks. In dien ongelukkigen toestand kwam men meermalen tot de treurige noodzakelijkheid, om alle oude, zwakke en zieke menschen te dooden, of te laten verhongeren; eene gewoonte, die ook bij de oude Romeinen even zeer in zwang was: want

die wierpen, volgens de overlevering, in geval van gebrek aan voedsel, de zestigjarige grijsaards van eene brug in den *Tiber* *. Dit strekke, om den gruwel te verzachten, dien het bij sommigen zou kunnen verwekken, die al, wat Grieksch of Romeinsch is, zoo al niet prijzenswaardig, ten minste verschoonbaar vinden, terwijl zij hetzelfde bij onze Duitsche voorvaderen, als barbaarsch, niet kunnen dulden. Ook drongen die tijden van nood dikwerf de ouden, om hunne kinderen te verlaten, of te verkoopen. Doch hierover zal ik thands niet uitwijden, omdat het minder tot onze overlevering betrekking heeft. Ik heb het alleen aangevoerd, om te doen zien, hoe groot de ellende dier hongersnooden was, dat men tot zulke afgrijsselijke middelen de toevlucht moest nemen.

Onze overlevering vermeldt een ander middel, dat, namelijk, de tiende man, bij het lot daartoe bestemd, met vrouw en kinderen en roerbare have het land moest ruimen. Ook van deze gewoonte vindt men vele voorbeelden in de Noordsche geschiedenis. Onder de regering van SNIO, een Jutsch Koning, een groot gebrek aan levensmiddelen ontstaan zijnde, besloot men de grijsaards, de kinderen, en allen, die onbekwaam waren, om de wapenen te dragen, ter dood te brengen; doch GUNBORG, eene moeder van vele kinderen, sloeg een minder wreed middel voor, namelijk, dat degenen, die het lot daartoe zou bestemmen, het vaderland zouden verlaten. Die raad werd goed-

---

* FESTUS, in v. depontani in sexagenarius. Vg. NIEBUHR, *röm. Gesch.*, Th. II, S. 642 (2te Ausg.).

gekeurd, en het lot trof toevallig alleen bejaarden, doch de jongelieden boden zich aan, om in hunne plaats te gaan. In *Zweden* vinden wij een diergelijk voorbeeld van landverhuizing, in het gewest *Wirmeland*, gedurende de regering van Koning OLAF. Men vindt er zelfs nog een in het jaar 880 in *Denemarken*, toen ook, bij groote schaarschte, besloten werd, dat de derde slaaf, of hoorige, zou uittrekken. Ook hier besliste het lot, en de dus verdrevenen vestigden zich in *Pruissen**. Zoo verhaalt PAULUS WARNEFRIDUS† van de Winilen of Longobarden, dat, hun eiland in te grooten overvloed bevolkt zijnde, en dus het genoegsame onderhoud niet kunnende opleveren, het volk in drie deelen gescheiden werd, terwijl het aan de beslissing van het lot werd overgelaten, welk deel verplicht zou zijn, den vaderlandschen bodem te verlaten. Hoe ook de Emmianisten zich mogen vertoornen, en mij mogelijk naast SUFFRIDUS PETRI zullen plaatsen, kan ik echter niet nalaten een voorbeeld aan te voeren uit onzen Frieschen fabeltijd. Onder de regering van UDOLF HARON was zulk een overvloed van menschen, dat men voor gebrek vreesde. Men besloot daarom de oude gewoonte weder te doen herleven, en het volk op te roepen, om te loten, moettende hij, wien het lot trof, eene andere woonstede opzoeken. Dit werd volvoerd, en het lot viel onder anderen op UDOLFS beide zonen, ENGIST en HORS, die, tot

---

* Zie DEPPING, *hist. des exped. des Normands*, T. I, p. 10 suivs.

† *De gest. Longob.*, lib. I, cap. 2.

bevelhebberen der uitwijkenden benoemd, naar *Engeland* trokken*. Dit verhaal is mogelijk niets meer, dan eene sage, doch bewijst tevens het bestaan van diergelijke gewoonte in *Friesland*: want hoe weinig waarde men ook aan diergelijke overleveringen voor de geschiedenis moge toekennen, zeker is het, dat zij eene rijke bron zijn voor de beoefening der oude gewoonten en instellingen.

Er bestond nog eene andere wijze, om zich van overtollig volk te ontlasten, die in onze Zwitsersche overlevering veellicht meer toepasselijk is op de Friesen, dan wel op de Zweden. Het was, namelijk, in het Noorden, en waarschijnlijk ook bij alle volken van den Duitschen stam, gewoonte, dat de jonge lieden, met uitzondering van den oudsten zoon, die in het vaderlijk erf opvolgde, jaarlijks, of binnen zeker getal jaren, genoodzaakt wierden hun vaderland te verlaten, om elders door de wapenen hun geluk te beproeven; mogelijk besliste hier ook het lot, even als bij de grootere volksverhuizingen. Deze gewoonte heeft zeker veel bijgedragen tot vorming van dat groote getal zee-roovers uit het Noorden, die zoo vele eeuwen lang de kusten van *Europa* verontrust hebben. Ook noodzaakte veellicht de onrust, die door een te groot getal van krijgszuchtige jongelingen, zonder bezigheden, zonder goederen en bestaan, veroorzaakt werd, den Vorst, om diergelijke verhuizingen te bevelen†. Deze gewoonte heeft waarschijnlijk

---

* OCKO SCARLENS., bl. 24 (uitg. 4to).

† Zie DEPPING, l. c., p. 19 suivs., en t. II, p. 267-272, waar de bewijspplaatsen uit geschiedschrijveren worden medegedeeld.

ook in *Friesland* plaats gehad, en daaruit laten zich verklaren de menigvuldige tochten van voorname jonge lieden, die wij in de oude chronijken vermeld vinden. Daarvoor bestaat ook nog wel eene andere oorzaak, waarvan men het spoor reeds bij Tacitus vindt, doch die tot mijn tegenwoordig onderzoek minder behoort. Men vindt de sporen dezer zoo even genoemde gewoonte ook niet onduidelijk in de gemelde overlevering van Engist en Horst, zoodat zij even goed op dit als op het eerste gebruik kan worden toegepast.

In de overlevering nu lezen wij, dat de Zweden, ten getale van 6,000, uittrokken met vrouwen en kinderen; dit is natuurlijk eene algemeene loting voor de landverhuizing; doch dat zich bij hen voegden 1,200 Friesen, zonder vrouwen en kinderen. In dit laatste geval kan men niet wel aan eene algemeene loting denken: want dan zou het lot ook wel gehuwden getroffen hebben. Denkelyk zijn die Friesen jonge lieden en ongehuwden geweest, die, uit hoofde van den hongersnood, genoodzaakt werden door een bevel, het land te verlaten. En hiermede stemt BENINGA, ofschoon hij zijne volkplanters van eenen anderen kant doet komen, zeer wel overeen, daar hij zegt, dat het grootste deel *vrije gezellen* waren, die in *Zwitserland* met de vrouwen hunner naburen huwden. Ook zegt DOUWAMA, dat zij te huis niet veel te verzuimen hadden; het waren dus de zoodanigen, die geene huishouding en geene bezitting hadden.

Zoo zien wij dan, dat de oorzaak, waarom de Zweden en Friesen dezen tocht hebben aanvaard,

zeer waarschijnlijk is, en door de oude gewoonten bij die volken gestaaft wordt.

Eer ik verder ga, vergunne men mij nog eene opmerking, die, mijns inziens, voor de oudheid der sage pleit. Men vindt hier het in de sagen, gedichten en wetten van de meeste volken der oudheid heerschende getal *drie*. Het leger wordt in *drie* deelen gesplitst; daarover zijn *drie* hoofden benoemd; het nieuw ingenomen land wordt in *drie* deelen verdeeld. Ook bij WARNEFRIED wordt het volk, dat loten zal, in *drie* deelen afgedeeld; evenwel vinden wij in die sage geen *drie* legerhoofden, maar slechts twee broederen, IGOR en AYO, van edele afkomst, zoo als de broederen ENGIST en HORST, zonen des Hertogs, in de Friesche overlevering.

Na dit alles doen zich natuurlijk nog twee vragen aan ons voor:

1°. Wie waren die Friesen, die zich in *Zwitserland* hebben nedergezet?

2°. Omtrent welken tijd zou men moeten vooronderstellen, dat deze tocht is voorgevallen?

Ik beken, dat de oplossing dezer vragen zeer moeielijk is, en dat zij niet met zekerheid kan gegeven worden, maar men zich met gissingen moet vergenoegen.

De Heer WIRSEN* schijnt de eer dezer volkplanting het meest den Zweden te willen toekennen. Ik erken, zoo die volkplanters Zweden en Friesen geweest zijn, dan hebben zeker de eersten er het grootste aandeel in gehad: want volgens de Hasler

---

* P. XX.

overlevering was het getal der Zweden veel grooter, dan dat der Friesen. Maar hij heeft ook nog andere redenen, of inwendige bewijzen: want eigenlijke uiterlijke, of geschiedkundige, zijn er niet. Laten wij dus zien, hoe veel zij afdoen. Zijn eerste bewijs ontleent hij uit den aard van den grond. De Schrijver van de *Gesetzen* * zegt: » Het oord, » of de landouwe van dat land, (namelijk in de » *Alpen*) was gelijk aan hun land, hetwelk zij te » voren verlaten hadden, daar zij ook voormaals » hunne woonsteden gehad hadden in de bergen." Hierop merkt WIRSEN aan, dat dit noch van *Friesland*, noch van *Denemarken*, noch van eenigen zuidelijken oever van de *Baltische zee*, gezegd kan worden, maar geheel en uitsluitend op *Zweden* toepasselijk is. Ik erken gaarne, dat die bergen niet wel in *Friesland* gezocht kunnen worden: want, ofschoon de overlevering mogelijk zeer oud is, is het wel niet waarschijnlijk, dat *Friesland* in oude tijden bergen, den *Alpen* gelijk, zal gehad hebben. Dit verhaal kan dus niet wel anders, dan op *Zweden*, toegepast worden. Evenwel vertelt BENINGA ons van de Friesen hetzelfde: » *Sinnen in » de gebergte een plat land, welke de Freeslande » nicht sehr ungelijk, averkahmen.*" Deze overleveringen schijnen in den eersten opslag te strijden, doch zijn wel te vereenigen. De Zwitsersehe spreekt daar van de eerste aankomst der Zweden en Friesen in de *Alpen*; doch later breidden zij zich meer en meer uit, en de hoofdmann WADISLAUS, die mij toeschijnt aanvoerder der Haslers, of

---

* S. 5.

Friesen, geweest te zijn, nam in het dal, *ennet dem Schwätzenn gebirg*, dat zal, mijns oordeels, beteekenen *hent*, dat is tot aan het *Schwärtzen* gebergte, aan den oorsprong des waters, de *Aar* genoemd; dit land was zeer goed en vruchtbaar, zoodat alle vruchten daar wel tierden. Dit dal is, mijns oordeels, niets anders, dan het *platte land in het gebergte* van BENINGA; de beide Schrijvers zijn dus niet in tweestrijd, maar stemmen volkomen met elkander overeen. De vervaardiger van het *Ostfriesenlied** geeft hieromtrent geen licht, daar hij onbepaald zegt:

Dieselb war ihrem Lande gleich,

Daraus sie waren kommen.

Een tweede bewijs ontleent de Heer WIRSEN uit de overeenkomst der taal, dat, namelijk, verscheidene woorden in de Zwitserische taal Zweedsch zouden zijn. Zoodanig bewijs komt mij altijd zeer gewaagd voor: want eene overeenkomst tusschen enkele woorden is niet voldoende, om eene afkomst te bewijzen; te meer, daar een groot deel der inwoneren van *Zwitserland* Duitsch spreekt, en dus niet wel te verwonderen zal zijn, dat er vele woorden gevonden zullen worden, die met Zweedsche woorden overeenkomst hebben, dewijl dit van zelve in het Duitsch reeds plaats vindt. En mogelijk is die overeenkomst in *Zwitserland* nog sterker, omdat het Zwitserisch Duitsch vele woorden bevat, die reeds in het tegenwoordig Hoogduitsch verouderd zijn. Doch het is onnoodig, hier langer bij stil te staan, daar het mij voorkomt, dat de

---

* Stroph. 52.

Schrijver, zoo al zijne stelling waar moge zijn, in het bewijzen daarvan zeer ongelukkig geslaagd is. Daar de door hem geleverde proeven slechts gering in getal zijn, kan ik ze, zonder vrees voor te groote uitvoerigheid, hier gemakkelijk mededeelen en toetsen.

Vooreerst bouwt hij zijne stelling op drie woorden, in de schriftelijke overleveringen voorkomende; doch deze stukken zijn in veel lateren tijd geschreven. Ik beken te weinig kennis aan het Zwitserisch Duitsch te hebben, om te kunnen beoordeelen, of zij in dien tongval geschreven zijn, en dit zou moeten plaats hebben, zouden zij kunnen bewijzen, wat men er door bewijzen wil. Het komt mij integendeel voor, dat zij in slecht plat Duitsch, zoo als men het noemt, eigenlijk de toenmalige taal van de meeste Deutsche volken, vervaardigd zijn. Maar welke zijn dan die woorden?

Het eerste is *zwyen*. De Schrijver van de *Gesatzten* zegt, dat de aankomelingen, na het land gerooid en van steenen en distelen gezuiverd te hebben, begonnen te bouwen, *unnd darnach zwyen, sayen, und schnidenn und mayen*. Dit *zwyen* vertaalt de Heer WIRSEN door *branden*, land afbranden ter ontginning, en bekent niet te weten, hoe men het uit de Deutsche taal zou kunnen verklaren; maar het is, volgens hem, het Zweedsche *svidja*, *svedja*, zoo in klank als zin. *Zwyen* is mij, in dien zin, in het Duitsch onbekend, ten zij men het voor hetzelfde houde als *swelen*, A-S. *swælan*, en Eng. *swele*, *sweal*, dat ook *branden* beteekent; doch ik twijfel zeer, of *zwyen* in de aangehaalde plaats dit wel beteekent. Vreemd

klinkt het toch, dat de Schrijver, na gezegd te hebben, dat het land gerot of gerooid was, en dat men was begonnen te bebouwen, dadelijk laat volgen *en daarna te branden, te zaaijen*: het afbranden van bosschen en onkruid gaat toch het bebouwen vooraf. Ik beken de ware beteekenis van dit woord, te dezer plaats, niet wel te vatten.

Het tweede is de naam van *PETER VON MOSS*, of, zoo als hij in een oud verhaal genoemd wordt, *PETRUS DE PALUDIBUS*. Moeras is in het Zweedsch *Mosse*; dit wil ik niet bestrijden; maar in onze oude taal beteekende het nu verouderde *mose* eveneens een moeras, ook slijk. Dus zou dit *VON MOSS* even goed Nederduitsch als Zweedsch kunnen zijn.

In het *Ostfriesenlied* lezen wij *Reit- of Reuthauen war ihr Geigenbogen* *. Dit *Reuthauen* is nu, volgens *WIRSEN*, een bij de Duitschers geheel ongebruikelijk woord, maar het is het Zweedsche *Rothugga*, ontwortelen, uitrooijen. Dit klinkt zeer fraai: *Reuthauen* en *Rothugga* gelijken elkander zeer veel; maar wie kan nu zeggen, wat *reuthauen* op de aangehaalde plaats beteekent? Ofschoon ik geënszins de verwantschap met het Zweedsch wil ontkennen, behoeven wij echter daartoe onze toevlucht niet te nemen: want het woord, ofschoon men het denkelijk in woordenboeken te vergeefs zal zoeken, is zuiver Duitsch. *Reut* is van *reuten*, of *ruten*, hetwelk hetzelfde is als ons oude *ruiten*, ook *ruden*, *roden*, *rooien*, thands nog overig in uitrooien, door het omhakken en uitrooien van boomen, heesters en distels, den

---

* Stroph. 72.

grond ter bebouwing gereed maken. Van daar *geriute*, *niuriute*, dat is nieuw ontgonnen land, *terra novalis*; ook *rotland*, van *rotten*, hetwelk hetzelfde is. Het naamwoord is *reute*, *ruite*, *ruid*, al wat woest en ruw is, onkruid. Van denzelfden stam is *ruig* en *ruw*. De tweede lettergreep is ook niet moeielijk op te sporen. *Haue*, of *Hauen*, is in het Duitsch eene *bijl*, hetzelfde als ons oude *houwe*, waarvoor thands gebruikelijker *houweel*. Zoo is dan dit woord niets anders, dan Duitsch, en beteekent eene *bijl*, waarmede men ruit of rooit, boomen en struiken omhakt; zoo noemt men nog in *Groningerland* een *ruidklouw* een werktuig, om de ruigte uit de slooten enz. te halen *.

Voorts voert de Heer WIRSEN nog aan het woord *Tal*, dat bij de Guttanners in de *Oberhasle* eenen wilden pijnboom (*pinus silvestris*) zou beteekenen, welke in het Duitsch *Fichte*, in het Zweedsch *Tall* heet. Dit zou meer bewijzen; jammer maar, dat het eenigzins twijfelachtig schijnt, of de Guttanners *Tall* of *Tann* zeggen. Daar komt het evenwel op aan: want *Tanne*, ons *denne*, is weder Duitsch. Dewijl dit dus onzeker is, bewijst het niets voor de afkomst uit *Zweden*. Nog minder bewijzen eenige woorden, die door een' ander' worden opgegeven, als *hus*, *strid*, *frihet*, *sommar*, *vinberg*, *ögeblick*, dewijl deze woorden, zoo als WIRSEN zelf erkent, in alle Duitsche taaltakken gevonden worden.

Zoo is er dus in de taal niets, dat de afkomst uit *Zweden* bewijst; ten minste de opgegevene

---

* Zie LAURMAN, *kl. taalk. bijdr.*, bl. 57.

woorden doen dat niet, en ik zal mij wel wachten, om door gelijke proef de afkomst uit de Friesen te bewijzen.

Hoewel zulks niet stellig zeggende, schijnt echter de Heer WIRSEN een bewijs te ontleenen uit de ligchaamsgestalte en de zeden der Haslers. In het *Ostfriesenlied* wordt den aankomelingen alle lof toegezwaaid: Zij onderhielden zich eerlijk, en leerden hunne kinderen werken; zij stonden elk-anderen getrouw bij; er was geen strijdbaarder volk op aarde; zij waren der overheid gehoorzaam, en getrouwe onderdanen; matig en eenvoudig in hunne levenswijze, en sterk als de reuzen*. En nog munten de bewoners van het *Haslerdal* boven de andere Zwitsers in schoone ligchaamsgestalte uit, en de beide kunnen leveren voortreffelijke gedaanten op, die waardig zouden zijn den kunstenaar tot voorbeelden te verstrekken. De voornaamste trekken van het zedelijk karakter van dit volk zijn moed, vrijheidsliefde, eergevoel, gezond verstand, getrouwheid, openhartigheid en goedwilligheid†. Ofschoon het niet te ontkennen is, dat deze trekken op de Noormannen en Zweden zeer wel kunnen worden toegepast, kan men evenwel van eenen anderen kant ook niet lochenen, dat zij even zeer op de Friesen toepasselijk zijn. Immers, de oude Friesen waren ook beroemd wegens schoone ligchaamsgedaante, sterkte, moed, trouw, vrijheidsmin, oprechtheid, en ik durf er wel bijvoegen gezond oordeel. Te recht zegt daarom

---

* Zie stroph. 40, 43, 70, 71, 72.

† WIRSEN, *diss.*, in Add.

MICHELSSEN *: Het is niet te ontkennen, dat de aanleiding en wijze der verhuizing volkomen op *Friesland* past, terwijl de verlegging van de oorspronkelijke woonplaats der Zwitsers naar *Zweden* slechts haren grond heeft in de gewone volksbenoemingen in de middeleeuwen; dat ook de gemoedsaard der Zwitsers, met de daarop gegronde staatsregeling, en in het bijzonder de gemoedsaard en zelfs het uiterlijk voorkomen des volks in de *Oberhasli*, den reiziger, die de bewoners der Duitsche Noordzeekusten kent, onwederstaanbaar aan de Friesen herinnert.

Evenwel durf ik zoo ver niet gaan, om den *Zweden* allen aandeel in dezen tocht te ontzeggen: want de overlevering is in dit opzicht te stellig, en het is gewaagd, uit de gedaante en de inborst des volks een zeker bewijs te willen trekken, dewijl het oude *Duitschland* overal, zoo wel op de toppen der bergen als in de moerassen en aan de zeekusten, vrije, dappere, sterke en welgevormde inwoners kweekte, zoodat het geene grootspraak der Friesche Gezanten te *Rome* was, *nullos mortaliū armis aut fide ante Germanos esse* †.

Het zal na al het aangevoerde wel niet meer te betwijfelen zijn, dat, volgens de overlevering, benevens de *Zweden*, Friesen zich in *Zwitserland* hebben nedergezet, dat die overlevering eenen hoogen graad van waarschijnlijkheid krijgt, en er niets in is, dat met de zeden en gewoonten dier tijden strijdt.

---

* A. a. O., S. 34.

† TACIT., *ann.*, XIII, 54.

Doch het blijft eene zeer moeilijke vraag, welke Friesen zijn het geweest, die zich in *Zwitserland* hebben nedergezet? Het is een ieder, die geen vreemdeling is in de geschiedenis onzer voorvaderen, bekend, dat in ouden tijd en in de eerste helft der middeleeuwen, onder den naam van *Friesland* eene ontzachtlijk lange streek langs de kusten der *Noordzee* begrepen was, en dat de Friesen weder in verscheidene stammen waren verdeeld, zoo als West- en Oostfriesen, Strandfriesen, Wursthfriesen, Noordfriesen, om van kleinere onderdeelingen niet te gewagen. Waar zal men nu onze Alpenreizigers zoeken? Het eerste, wat ons te doen staat, is de overlevering te raadplegen; doch deze geeft ons geene genoegsame opheldering. De Schrijver van de *Gesetzen* maakt, gelijk wij reeds gezien hebben, gewag van eenen *CHRISTOFFEL, Graaf van Oostfriesland*. Doch dit helpt niets, dewijl deze geen geschiedkundige persoon is. Ofschoon hij overal Zweden en Friesen, zonder nadere aanduiding, noemt, schijnt hij echter op eene plaats Friesen en Oostfriesen te onderscheiden, wanneer hij zegt: » *Do wurdenn sich*
 » *dieselben ussgeschlagenen unnd vertribnen lütt*
 » *uss dem land Schweden unnd Ostfryesenn unnd*
 » *allerley Volkx, bey sächsstusigen unnd viel mer,*
 » *versamlet, und zu diesem ussgeschlagenen Volk*
 » *schlugend ouch uss tusend und zwey hondert,*
 » *one frowenn unnd kind, uss Friesenn landt. —*
 » *Sy hatten ouch inn dem salben lannd Friesen*
 » *sämlich Statuten unnd Gesetz gemacht.*” Hieruit blijkt, mijns oordeels, dat 6,000 en meer zielen uit Zweden en Oostfriesland trokken, waarbij

*

zich later voegden 1,200 uit *Friesland*, in hetwelk men gelijke wetten gemaakt had, als in *Zweden* en *Oostfriesland*, waarvan de Schrijver reeds in het begin gesproken had. In het *Ostfriesenlied* vinden wij, dat er groote hongersnood was in *Zweden* en het land der Oostfriesen*; elders zegt het eenvoudig, dat de Haslers verdreven zijn uit *Friesland*†. Maar hierdoor bekomen wij nog geene zekerheid omtrent de oude woonplaats dier Friesen.

Wanneer ik de overlevering in haar verband beschouw, dan komt het mij niet onaannemelijk voor te vooronderstellen, dat SCHWEITZERUS en REMUS worden aangeduid als hoofden der *Zweden*, en LADISLAUS als hoofd der Friesen; welke gissing, dunkt mij, meerdere waarschijnlijkheid krijgt door er op te letten, dat, bij de deeling, LADISLAUS met de zijnen zich, geheel van de overigen afgezonderd, in de tegenwoordige *Hasle* nederzet. Hier hebbe men dus te denken aan een afzonderlijken stam, vreemd aan de overigen.

Deze LADISLAUS was geboren uit de stad *Hasius* §, waarvan, met eene kleine verandering, de naam *Hasle* ontleend is, volgens het verhaal van den Schrijver van de *Gesatzen*. De Schrijver van het *Ostfriesenlied* zegt, dat de Zwitsers in de *Hasle* zijn genoemd naar eene vorstelijke stad *Hasli*. Het waren dus inwoners van *Hasli*, veellicht Haslerfriesen, die zich in het dal, toebedeeld aan LADISLAUS, nederzetteden, en daaraan den naam gaven.

---

* Stroph. 4.

† Stroph. 67, vg. 69.

§ *Von den Gesatzen*, en *Ostfriesenl.*, stroph. 48.

Waar lag nu die stad *Hasli*? De laatste Schrijver zegt diep in *Schwedenland*, de eerst aangehaalde daarentegen tusschen het land *Swedjen unnd dem lannd Ostfryesenn*. Nu zijn wij nog niet veel wijzer: want al nemen wij het laatste aan, dan blijft nog de vraag: Welk land wordt door *Oostfriesland* bedoeld? De ware ligging dezer stad te vinden, wordt nog moeilijker, uit hoofde die wortel *Hase*, *Hasel*, of *Hassel*, bij verkorting *Hasl*, zoo gemeenzaam en veelvuldig is in namen van steden en dorpen: want in *Zweden* vindt men *Hasleham*, een dorp in *Schonen*, *Hasseloë*, een eiland, *Haslo*, een dorp in *Calmar-län*, *Hasloss*, een dorp in *Malnoë*; in *Denemarken* treft men aan *Hasle*, een stadjen op *Bornholm*, *Haslem* en *Hasselin*, eilanden in het *Kattengat*, *Hassel*, een eiland bij *Noorwegen*; zelfs in *Engeland* vindt men dezen naam, als *Hasland*, een dorp in het graafschap *Derby*, en *Haslemere*, een stadjen in het graafschap *Surrey*; in *Oostfriesland* ontmoet men *Haselunnen*; mogelijk behoort hier ook toe *Hesel*, waarmede *HARKENROTH* * geen en weg weet. Slaan wij nu onze oogen op de *Nederlanden*, dan vinden wij dien naam ook in algemeen gebruik, zoo als *Hasselt*, eene stad in *Limburg*, en in *Overijssel*, aan de *Vecht*; *Hassel*, een dorp in het groothertogdom *Lukseburg*, en *Hasselo*, eene buurt in *Overijssel*. Ook is het bekend, dat de Noormannen in 881 de *Maas* opvoeren, en overwinterden bij eene plaats *Hasloa*, hetwelk men houdt voor het tegenwoordige dorp *Etslo*, bij

---

* *Oostfr. oorspr.*, hl. 629.

Maastricht*. Dat zoo vele plaatsen dien naam dragen, zal geene verwondering baren, wanneer men op den oorsprong let. De Heer WIRSEN leidt dien naam *Hasle* af van *Hassel*, *Hasel*, thans *haselaar* (*corylus*), zijnde het de gewoonte bij de oude Noordsche en Duitsche volken, de kampplaatsen met takken of twijgen van hazelaren af te perken, zoodat *Hassel*, *Haslo*, *Hasselt*, of *Hasselstad*, zou te kennen geven eene plaats, waar weleer gekampt was. Deze afleiding komt mij niet onaannemelijk voor; doch men kan hier nog eene andere reden bijvoegen, welke te zamen vereenigd, of ieder afzonderlijk, aan vele plaatsen een naam kunnen gegeven hebben. Het was van ouds de gewoonte, niet alleen de kamp-, maar ook de gerichtplaatsen, op die wijze af te perken; men plantte daar toen, namelijk, dunne hazelaarstakken in een kring, en spande daaromheen dunne draden. Deze zwakke borstwering was voldoende, om het omstaande volk terug te houden; voorzeker een afschutsel, dat in onze verlichte eeuw luttel baten zou ter keering van ons beschaafd gemeen; maar bij die barbaren bestond een heilige eerbied voor het recht, dien onze zoogenoemde wijsgeerige rechtstelsels en wetboeken wel niet zullen doen herleven. Eene op die wijze afgeschutte plaats noemde men in het oud-Noordsch *völtr hasladr*†. Daar nu vele namen van plaatsen ontleend zijn van het houden van terechtzittingen, — men denke slechts aan ons Friesche *warf*, — zoo komt het mij niet vreemd

---

* DEPPING, l. c., t. I, p. 248.

† GRIMM, *deutsch. Rechtsalt.*, S. 809 u. f.

voor, dat de namen van *Hassel*, *Haslo* enz., te kennen geven plaatsen, waar men gewoon was gericht te houden.

Daar zoo vele plaatsen dien naam voeren, is het dus niet wel mogelijk, daaronder de geboorteplaats van *LADISLAUS* te vinden. De Heer *WIRSEN* * schijnt *Haslou*, aan de *Maas*, voor de stad *Hasius*, of *Hasli*, in de overlevering te houden; doch dit gevoelen hangt alleen samen met den tijd, waarin hij deze verhuizing plaatst, waarover straks nader; valt dit echter weg, dan zie ik geene reden, om juist daar het *Hasli* der sage te zoeken. Een Zwitsersch geschiedschrijver, *GUILLEMANNUS* † vindt het in *Hasselinga*, in *Westfalen*, of in *Hasselt*, in *Overijssel*. Dit laatste komt mij niet geheel verwerpelijk voor, daar het vrij waarschijnlijk is, dat een groot deel van *Overijssel*, en wel het oude *Salland*, waarin *Hasselt* gelegen is, oudtijds door Friesche volken bewoond werd. Wij vinden immers nog in de verdeeling der zeven Zeelanden, die oorspronkelijk van eene hooge oudheid schijnt, nog, als tot het vierde Zeeland behoorende, *Vollenhove*, *Steenwijk* en *Drenthe*; daar nu het oude *Salland* dadelijk aan *Vollenhove* en *Drenthe* paalt, kan men er wel niet aan twijfelen, of de bewoners van *Hasselt* zijn ook Friesen geweest. Indien overeenkomst van namen van plaatsen iets voor afstamming der volken kunnen bewijzen, zou eene andere gissing er voor pleiten, in *Hasselt* de stad *Hasli* der sage te zoeken. Er bestaat bij de

---

* *Diss.*, p. XXVI.

† Aangeh. bij *WIRSEN*, p. XVI, not. 4.

Haslers nog eene andere overlevering, dat de stamvader van een weleer in *Oberhasle* gebloeid hebbend geslacht, *Resti* genoemd, en afkomstig uit de stad, of de landstreek, *Hasius*, of *Hasle*, de aanvoerder der volkplanters geweest zou zijn. Ook niet verre van *Hassel*, een gehucht, of dorp, in *Oberhasle*, ziet men nog de bouwvallen van een slot, *Resti* genoemd*. Nu vinden wij in *Overijssel*, of *Salland*, een riviertje, ontspringende bij *Hardenberg*, scheidende *Salland* van *Twente*, en zich dicht bij *Hasselt* in de *Vecht* stortende, dit werd van ouds *Resta*, of *Reste*, en thands nog de *Reest*, genoemd†. Ook schijnt eene landstreek aldaar *Resten* geheeten te hebben: ten minste ik kan dien naam in eenen brief van 1263 § niet wel anders opvatten; denkelyk ontleende dit land den naam van het riviertjen.

Voegen wij nu deze twee overleveringen samen, dan is er zeer veel waarschijnlijkheid, dat die stad *Hasius*, of *Hasli*, ons *Hasselt*, en *Resti* van *Reste*, het zij van het riviertjen, het zij van de landstreek, ontleend is, en dat *LADISLAUS*, of hoe hij mag

---

* Zie *WIRSEN*, *diss. cit.*, p. XI, not. 4.

† *ALTING*, *not. Germ. Inf.*, p. II, p. 148. Het komt ook voor in eenen brief van 1176, bij *KEUCHENIUS DRIESSEN*, *mon. Gron.*, p. 6, de quinque domibus juxta amnem *Reste* sitis; en in eenen brief van 1181, *ald.*, p. 8, secus amnem, qui *Resta* dicitur.

§ Bij *DRIESSEN*, l. c., p. 40 sq., alwaar bona in *Staphorst* et in *Resten*, ad nostra terre *Zallandie* pertinentia. Hier kan men wel aan geene rivier denken. *Staphorst* is nog een dorp, tusschen *Meppel* en *Hasselt*, dicht bij de rivier de *Reest* gelegen.

geheten hebben, geboortig was uit de stad of landstreek *Hasselt*, en mogelijk afkomstig was uit *Resten*, waardoor die laatste naam op zijn geslacht is overgegaan. — Men zal mogelijk tegenwerpen, dat de stad *Hasselt* zoo oud niet is. Dit stem ik toe; maar men behoeft hier juist niet eene stad in den tegenwoordigen zin te verstaan; wellicht is die benaming van stad een versiersel van lateren tijd, om meerderen glans aan de afkomst bij te zetten. De naam, evenwel, duidt eene hooge oudheid aan, en denkelijk was het niets meer, dan een dorp, of eene buurt, waar men gewoon was het gericht te houden, eene *Haselo*, of *Haslo*, of *Hasselstede*, dat is eene gerichtplaats, even als de *Upstalboom* bij *Aurich*.

Ik geef dit echter voor niets meer, dan gissing: want om zeker te zeggen, welk *Haslo* bedoeld wordt, is onmogelijk, daar het wellicht mogelijk is, dat deze gansche stad *Hasli* een versiersel is, om, volgens de gewoonte der middeleeuwen, en ook nog later, eenen naamsoorsprong voor het Zwitsersche *Hasle* te vinden, zoo als in den naam van SCHWEITZERUS onmiskenbaar is. Veellicht heeft *Hasle* in *Zwitserland* denzelfden oorsprong als zoo vele plaatsbenoemingen in *Zweden*, *Denemarken* en de *Nederlanden*, en was in het dorp *Hassel* eene gerichtplaats, die naderhand aan het gansche dal den naam heeft medegedeeld. Doch wij kunnen in dezen niets meer doen, dan gissen: het is eene sage, en geschiedkundige zekerheid hebben wij niet.

Hetzelfde geldt niet minder, en misschien nog meer, omtrent den tijd, wanneer deze tocht en

nederzetting heeft plaats gehad. Men heeft bij de opgave der verschillende verhalen reeds kunnen opmerken, dat de overleveringen zelve hierin zeer uiteen loopen. Volgens BENINGA viel dit voor onder KAREL MARTEL, en wel in 741; de Schrijver van het *Tractaet, tracterende van de heerkomst der Friesen*, plaatst dit voorval na het innemen van Rome, door MAGNUS FORTEMAN, onder KAREL den Grooten, waarmede DOUWAMA, hoewel hij het niet uitdrukkelijk zegt, schijnt overeen te stemmen; SUFFRIDUS PETRI en HAMCONIUS stellen twee nederzettingen, de eene voor onze tijdrekening, bij de gelegenheid der tocht van de Cimbren en Teutonen, en de andere na het innemen van Rome, onder KAREL; volgens het *Ostfriesenlied* kunnen wij deze gebeurtenis niet later stellen, dan de tweede helft der vierde eeuw: want SCHWYZERUS en LADISLAUS trokken ter hulp der Romeinsche Keizers

Wohl in drey hundert Jahren,

Darzu sieben und achtzig zahlt,

Gan Rom sind sie kommen gar bald*,

dat is dus na CHRISTUS geboorte 387, en daar de Schrijver ons nu verzekert, dat dit zeker waar is, moeten zij voor dat jaar reeds in *Zwitserland* gevestigd geweest zijn; de Schrijver van de andere sage geeft geen en tijd op, dan de regering van twee Vorsten, die ten eenemale onbekend zijn; doch indien zijn PRIAMUS, Hertog der Franken, waar is, die ook, zoo ik mij niet bedrieg, door een oud Frankisch geschiedschrijver vermeld, en in de vijfde eeuw geplaatst wordt, dan zou men die

---

* Stroph. 53.

vijfde eeuw als het tijdstip kunnen aannemen. De Heer WIRSEN heeft zich zeer veel moeite gegeven, om den juisten tijd te bepalen. Vooreerst komt het hem waarschijnlijk voor, dat deze nederzetting heeft plaats gehad na de komst der Burgunders in *Zwitserland*, in de 5de eeuw, en daar de Suites, de inwoners van *Schwytz*, eerst in de 12de eeuw voorkomen, zij geplaatst moet worden tusschen de 5de en de 12de eeuw. Voorts merkt hij aan, dat in de oude Noordsche jaarboeken dikwerf wordt melding gemaakt van tochten tot in *Zwitserland*. In de sage van RAGNAR LODBROCK wordt verhaald, dat zijne zonen doordrongen tot in *Sudurrike*, en *Viflisburg* innamen. Dit laatste is nog een kasteel in het kanton *Bern*, volgens de overlevering door zekeren Graaf *Vivilo*, omtrent het jaar 605, gesticht. Hier vinden wij dus het *Suryk* van HAMCONIUS weder.

Maar laten wij tot den Heer WIRSEN terug keeren. Hij neemt het voorts als zeker aan, dat deze nederzetting in *Zwitserland* heeft plaats gehad op een van de tochten der Noormannen in de 9de eeuw, en wel in het jaar 881, toen zij de *Maas* opvoeren, en bij de plaats *Haslou* hun leger opsloegen en versterkten. Dit *Haslou* zou dan de stad *Hasli* zijn. In het volgende jaar verzamelden de Franken een leger tegen de Noormannen, doch trokken, zonder veel uit te voeren, terug; dit zou de, in de sage vermelde, slag tegen de Franken zijn. Hierna trokken de Noormannen, na het vernielen van vele steden, als *Mentz*, *Worms*, *Keulen* en *Bonn*, voort tot *Aken*, hetwelk zij afbrandden; dit zou overeenkomen met het verhaal: *Sie sogen beym*

dem Reyhn hinauf. Evenwel drongen deze roovers niet verder door, dan tot *Worms*: want Keizer KAREL de *Dikke* verzamelde een leger, en belegerde hen in *Haslou*, waarna een verdrag gesloten werd, hetwelk ons thans niet aangaat. Op dezen tocht waren tegenwoordig de zonen van RAGNAR LONBROCK, die tot *Vifilsburg* gekomen zouden zijn. De slotsom is dan deze, dat het grootste deel der Noormannen, op de tijding, dat de Keizer een leger verzamelde, terug getrokken is, terwijl een klein gedeelte in *Zwitserland* ingetrokken, en daar in de Alpenvalleijen onbekend gebleven zou zijn, tot dat in de 12de eeuw de naam van Schwytzers weder te voorschijn kwam*.

Ik kan niet ontkennen, dat er punten van overeenstemming zijn in het verhaal van dezen tocht der Noormannen met de Zwitserse overlevering; maar zijn deze voldoende, om als zeker aan te nemen, dat beide gebeurtenissen dezelfde zijn? Men moet toch ten slotte zijne toevlucht nemen tot iets onbewezens, tot eene gissing: want, hoewel deze strooptocht vrij naauwkeurig geboekt is, vinden wij nergens vermeld, dat de Noormannen verder, dan tot *Worms*, zijn doorgedrongen. Om ze dus in *Zwitserland* te doen komen, moet men de vooronderstelling te hulp roepen, dat een klein gedeelte zich van het groote leger heeft afgezonderd; dit is echter in strijd met de Zwitserse overlevering. Ook verschillen de aanleidingen tot den tocht aanmerkelijk: want het was geen hongersnood, die

---

* In *Diss. laud.*, p. XXV-XXVIII. Vergel. DEPPING, l. c., t. I, p. 245 suivs.

de Noormannen in 881 dreef tot den aanval op het Frankische rijk; veeleer was hiervan de oorzaak dezelfde, als van al die menigvuldige strooptochten, waarmede de Noormannen, gedurende de gansche 9de eeuw, de kusten des Frankischen rijks teisterden. Maar, zal de Heer WIRSEN zeggen, de Christelijke fabel heeft getracht de woestheid des Heidendoms te verglimpen. Indien dit waar is, waarom heeft men dan eene oorzaak gezocht, die eigenlijk in het Heidendom te huis behoort? Want het is uit de geschiedenis op te maken, dat het Christendom allengs een einde heeft gemaakt aan die wijze van landverhuizing, zoo als zij ons in de sage wordt voorgesteld. Zoo men dus de woestheid des Heidendoms had willen wegnemen, had men eene andere oorzaak moeten zoeken. Men vindt wel, gelijk ik reeds vroeger gezegd heb, omtrent 880 eenen hongersnood in *Denemarken*, waarbij de derde slaaf het land moest verlaten; doch deze schijnt in geen verband te staan met die geweldige strooptogt in 881: want deze menigte vestigde zich in *Pruissen*, *Karelië* en *Samogithië*, en is daar gebleven.

Eene andere zwaarigheid tegen het gevoelen van den Heer WIRSEN is, dat de beide Zwitsersehe verhalen uitdrukkelijk zeggen, dat de Zweden met vrouwen en kinderen zijn uitgetrokken, en in *Zwitserland* gekomen. Dit is nu niet wel mogelijk, wanneer men den tocht in 881 als de oorzaak der nederzetting aanneemt: want het is niet te denken, dat de Noormannen op dien tocht vrouwen en kinderen zullen hebben medegenomen.

Bovendien is er nog eene bedenking tegen, dat,

namelijk, de Zwitsersche overleveringen uitdrukkelijk zeggen, dat de Friesen zich bij de Zweden voegden. De Heer WIRSEN heeft denkelijk hierop geen acht geslagen, omdat hij de Friesen geheel en al uit het oog verliest, en zich verder om hen niet bekommert. Dat de Friesen zich in *Zwitserland* hebben nedergezet, is, mijns oordeels, door de overeenstemmende overleveringen der beide volken als vrij zeker aan te nemen; maar ik kan niet vooronderstellen, dat zij juist in 881 met de Zweden gemeenschappelijk in *Zwitserland* gekomen zullen zijn. Het is wel niet denkbaar, dat in dien tijd de Friesen met de Noormannen op zulk eenen vriendschappelijken voet zullen geleefd hebben, dat zij hen niet alleen op hunnen strooptocht, maar ook tot in *Zwitserland*, vergezelden. De Noormannen hadden de Friesen gedurende de geheele negende eeuw te zeer gekweld en onderdrukt, dan dat men verwachten kan, dat zij met de Noormannen gemeene zaak zouden gemaakt hebben. Het tegendeel is veel aannemelijker. De oude Friesche overleveringen schilderen de Noormannen als wezenlijke onderdrukkers en dwingelanden. Het aandenken dier dwingelandij bleef lang in het geheugen, en de daardoor gekweekte haat lang in het gemoed, waarvan de volksrechten, die zekerlijk tot dezen tijd moeten gebracht worden, nog onbetwistbare sporen dragen. Het Noordsche koninkrijk is de *grimma herna*, waaruit al het kwaad kwam, en waarvoor men zich wachten moest. Dat tijdens den inval der Noormannen, waarvan hier sprake is, de Friesen geene vrienden van hen waren, leert ook de geschiedenis: want BONO, Abt van

Corvey*, een tijdgenoot, verhaalt, dat de Friesen de Noormannen bij *Nordwide*, of *Nordwich*, aan vielen en versloegen, zoodat er 10,377 van hen op het slagveld bleven, en daarenboven nog velen op de vlucht verdronken. Ook waren vele Friesen in het leger, dat Keizer KAREL *de Dikke* verzamelde, tot verdrijving van den alles verwoestenden vijand. Het is dus wel niet waarschijnlijk, dat de Friesen met de Noormannen vereenigd naar *Zwitserland* getrokken zijn.

Het kan echter wel zijn, dat twee sagen ineen loopen, en dat flauwe overleveringen van den tocht, dien de Heer WIRSEN bedoelt, zich vermengd hebben met de overlevering van eenen vroegeren tocht naar *Zwitserland*. Het zou mij niet verwonderen, dat men dergelijke ineensmeltingen in meer sagen kan ontdekken. Het is blijkbaar, dat wij hier de oorspronkelijke sage *niet* voor ons hebben; deze heeft misschien niets geweten van de overwinning op de Franken, ofschoon het wel niet denkbaar is, dat onze Zweden en Friesen zonder slag of stoot in *Zwitserland* zullen zijn aangeland.

Ik acht het bijna onmogelijk, den juisten tijd op te sporen, en vereenig mij gaarne met het gevoelen van den Zwitserschen geschiedschrijver VON MULLER †, » dat de tijd des uittochts, en de omstan-
» digheden der reize, onbekend zijn; vooreerst,
» omdat de tijdrekening bij zulke volken niet regel-
» matig gehouden wordt; ten tweede, omdat de
» sage van den Noordschen hongersnood in vele

---

* Apud ADAM. BREMENS., *hist. eccl.*, I, 35.

† Aangeh. bij WIRSEN, l. c., p. XXIII.

» landen is; en eindelijk, omdat, nadat de oorspronglijke taal der Zwitsers verzwonden was, » vele namen, vele omstandigheden der sagen, ten » laatste onkenbaar geworden zijn.” Daarenboven is *Zwitserland* zoo veelvuldige malen door Duitsche volken overstroemd en ingenomen, dat hieruit wel noodwendig verwarring in de tijdrekening moest ontstaan: want reeds ten tijde van LIVIUS woonden half-Germaansche volken, zoo als hij ze noemt, in *Helvetië* *.

Ook is het zoeken naar den tijd bij eene sage een ondankbaar en nutteloos tijdverspillend werk. De oorspronglijke sage kent geen en juisten tijd. Zij is eene herinnering van daden, en bekommert zich om den tijd niet. Zij is als de herinnering uit de jaren onzer kindschheid. Dat de latere jaarboekschrijvers getracht hebben, de door hen gevondene overleveringen, die zij waarschijnlijk niet meer verstonden, in eene nette tijdrekenkundige orde te brengen, en naauwkeurig, niet alleen de eeuw, maar zelfs het jaar, te bepalen, heeft de geschiedenis van alle oude volken bedorven, en tot de grootste ongerijmdheden, die zij, en zelfs latere tijdrekenkundigen, niet eens bemerkten, aanleiding gegeven. Dit zou met vele voorbeelden kunnen gestaafd worden; doch mijn bestek laat niet toe, verder over dit onderwerp, de sagen in het algemeen betreffende, uit te weiden.

Ik zal mij dus niet verder vermoeijen, om den tijd uit te vorschen, waarin deze nederzetting der Friesen in *Zwitserland* heeft plaats gehad. Genoeg

---

* XXI, 28. Vg. NIEBUHR, *röm. Gesch.* Th. II, S. 589.

is het, dat wij met zeer veel waarschijnlijkheid kunnen aannemen, dat de Friesen zich eenmaal, het wanneer ligt nog in nevelen gehuld, in *Zwitserland* hebben nedergezet, en de stamvaders zijn geweest van de helden, die in de 13de eeuw zoo manmoedig voor hunne vrijheid hebben gestreden.

Hiermede zou ik mijne taak afgewerkt kunnen achten, ware het niet, dat nog eene bijzonderheid in de sage mijne aandacht trok. Eene bijzonderheid, die de Heer WIRSEN onaangeroerd heeft gelaten, en ook voor hem, daar hij zich uitsluitend tot *Zweden* bepaalde, niet belangrijk was, maar zulks den Friesen wel is. Ik bedoel, namelijk, het gebeurde, nadat de *Zweden* en Friesen zich in de *Alpen* hadden nedergezet, en daar rustig woonden. Reeds heb ik dit vroeger met een woord aangestipt, maar acht het niet ongepast, er nog eenige oogenblikken bij stil te staan, omdat die gebeurtenis met eene Friesche overlevering in een naauw verband staat.

De wilde Heidenen waren in het Romeinsche rijk gevallen, om het Christen land te veroveren en het heilige geloof te verdrijven. Toen regeerden twee broeders als Keizers te *Rome*; deze hadden gehoord, dat er een volk uit *Zweden* in *Zwitserland* gekomen was, en zonden in aller ijl boden, om het te bidden tot hulp der Christenen. Naauwelijks heeft LADISLAUS deze boodschap vernomen, of hij verklaarde bereid te zijn, om voor Gods eer te strijden, en zelfs over zee te trekken, tot behoud van het Christelijke geloof. Vereenigd met SCHWYZERUS trok hij op. Toen zij te *Rome* kwamen, gingen de Keizers hen te gemoet. Zij verdeelden hun volk in twee hoopen; SCHWYZERUS deed met menigen

koenen man den eersten aanval, en versloeg en verjaagde vele Heidenen. Aan LADISLAUS met zijne bende was de bewaring der brug toebetrouwd. De *Engelkruck*, waarschijnlijk bedorven voor *Engelenburg*, was sterk en vast, en SCHWYZERUS deed zijn best met stormen; evenwel geraakte hij in grooten nood, en deed LADISLAUS ontbieden, deze kwam zonder marren, en dreef weldra, na dapper strijden, den vijand op de vlucht. Daar nu de krijg geëindigd was, verzochten zij oorlof om te vertrekken. De Keizers vraagden hen, wat zij als een geschenk begeerden? Zij hadden beide éenen wil: hun ontbrak, namelijk, een bannier of veldteeken in den strijd, dit verzochten zij van den Keizer. SCHWYZERUS begeerde een rood teeken, met een kruis bij de steng; dit werd hem door de Keizers toegestaan. LADISLAUS had in zijnen zin, van het Romeinsche rijk gevrijd en geen en heer verbonden te zijn, en begeerde daarenboven eenen adelaar met zijn hoofd; dit werd hem door de Keizers vergund, en hij bekwam vele vrijheden. Daarom voerde hij eenen adelaar in een geel veld; de edele beer van *Bern* was daarboven geplaatst; de adelaar droeg eene gouden kroon, en op die kroon een wit kruis. Ziet daar de sage, die ik zoo kort, doch tevens zoo naauwkeurig mogelijk aan het oorspronkelijke heb medegedeeld. Volgens den Heer WIRSEN wordt zij breedvoeriger gelezen in uittrekselen uit de archiven van *Hast*, die in 1824 de Graaf AL. SPARRE heeft doen uitschrijven, en den Heer WIRSEN door den Bibliothecaris J. H. SCHRÖDER zijn medegedeeld. Het is jammer, dat hij ons die uittrekselen heeft onthouden, waarschijn-

lijk omdat hij er geen belang in stelde. Hij vergenoegt zich met te zeggen, dat het voldoende is, te weten, dat SCHWYZERUS en LADISLAUS, met RADAGAISUS en ALARIC, Koningen der Gothen, den Romeinschen Keizer, op verzoek van den Paus, geholpen hebben. Welken Fries komt niet dadelijk, bij het lezen, de sage zijner voorvaderen, wegens eenen tocht naar *Rome*, in de gedachte? Zij is te zeer bekend, om breedvoerige vermelding te behoeven; echter kan ik niet nalaten, eenige punten van overeenkomst tusschen de beide overleveringen aan te stippen.

In den tijd verschillen de overleveringen, maar in de hoofdomstandigheden komen zij zeer wel overeen. De Romeinsche heeren, die tegen KAREL *den Grooten* opstonden, zijn hier de Heidenen; ook volgens sommige Friesche overleveringen waren het Saracenen. De Koning liet den opstand in zijn rijk verkondigen; op het vernemen van die mare trokken de Friesen den Koning te hulp. De burg in de Friesche sage is de *Engelkruck* in de Zwitsersche. Deze burg is in beiden sterk. In beiden valt een gevecht voor buiten den burg; doch de vijand wordt geslagen en in den burg gedreven. De belegering begint. Volgens de Zwitsersche sage kan SCHWYZERUS den burg niet in krijgen, en geraakt in gevaar; hij roept LADISLAUS, den geborenen uit *Hasli*, te hulp; de burg wordt ingenomen, en de vijand verslagen; ook in onze oude sage veroveren de Friesen den burg. In de belooning is ook eene groote overeenkomst. LADISLAUS, die den MAGNUS FORTEMAN der Friesche sage gelijkt, eischt geen goud, maar

*

Vom römischen Reich gefreyt zu seyn,
 Kein Herren nicht verbunden;
 Hat viel Freyheit bekommen.

Volgens de Friesche sage kiest MAGNUS, dat alle Friesen vrijheeren zouden zijn, de geborene en de ongeborene, zoo lang de wind van de wolken waait en de wereld staat. Dit vergunde KAREL, en vele andere vrijheden en voorrechten, gelijk men in den gewaanden voorrechtsbrief kan zien. Ook aan hen gaf KAREL eene gouden kroon in het schild, en eenen halven arend in hun wapen, ten teeken, dat zij hunne vrijheid van den Keizer ontvangen hadden. En hierop keeren Zwitsers en Friesen zeer voldaan naar huis. Wie ziet niet in deze beide sagen eene treffende overeenstemming? Zij zijn in de hoofdzaak een en dezelfde; het verschil bestaat slechts in kleine bijomstandigheden. Zoo is de beer in het veldteeken een Zwitsersch bijvoegsel; zoo ook het kruis: want het wapen van *Bern* is een rood veld, met eene schuinsch opgaande breede roode streep, waarin een zwarte beer; en het wapen van *Schweitz* een rood schild, met een zilveren kruis boven in den linker hoek. Deze zijn blijkbaar versierselen van eenen lateren bewerker, maar de adelaar behoort tot de sage: want in geene der wapenen van de Zwitsersche kantons wordt een arend gevonden. Hoe komen nu twee zoo ver van elkander verwijderde volken aan dezelfde sage, wier beider wezenlijkheid door geene geschiedboeken gestaafd wordt? Want wij vinden bij de geschiedschrijveren even min aangeteekend, dat de Zwitsers *Rome* hebben helpen innemen, als wij dit van de Friesen vinden. De sagen moeten

dus een en denzelfden oorsprong hebben. Daar nu de Zwitsers, of meer bepaaldelijk de Haslers, de overlevering bezitten, dat zij uit *Friesland* afkomstig zijn, moet ook wel datzelfde *Friesland* de geboortegrond zijn van de sage, die waarschijnlijk door de volkplanters uit hun vaderland op den nieuwen grond is overgeplant, en metter tijd is vervormd, om in *Zwitserland* eene woonplaats te vinden, blijvende evenwel de grondstof dezelfde.

Men zal mogelijk tegenwerpen, dat tusschen de beide sagen een verschil van meer dan vier eeuwen is, en dat de Zwitsersche veel ouder gesteld wordt, dan de Friesche, zoodat daaruit zou kunnen volgen, dat de Zwitsers de stof niet wel van de Friesen kunnen ontleend hebben. Het bestek van mijn tegenwoordig onderwerp laat niet toe, hier in het breede over dien tocht naar *Rome* te handelen, waarover anders zeer veel te zeggen zou zijn; ik zal mij dus vergenoegen met slechts de ruwe hoofdtrekken mijner denkbeelden op te geven.

Deze tocht naar *Rome* heeft hetzelfde lot getroffen, als alle oude Friesche overleveringen: de jaarboekschrijveren hebben haar verminkt; en *EMMIUS* en zijne navolgeren hebben haar voor verdichtselen uitgekreten, en hierdoor was alle verder onderzoek gesloten. Geen mensch heeft er zich verder over bekommerd, maar heeft haar, glimlachende over de onnoozelheid onzer voorvaderen, dat zij zulke dingen konden gelooven, als eene fabel ter zijde gelegd. In weêrwil van de zoodanigen, die alles verwerpen, wat zij niet begrijpen, en liever anderen napraten, dan zelve nadenken, geloof ik aan eenen tocht door de Friesen naar *Rome*; evenwel

juist niet, dat hij onder KAREL *den Grooten* is voorgevallen; integendeel beschouw ik hem veel ouder. Men moet evenwel niet angstig naar het juiste jaar zoeken, dit verge men niet van mij: want het is bloot eene overlevering, die zich om den juisten tijd niet bekommert.

Het is genoeg bekend, en behoeft geen bewijs door voorbeelden, of gezag van Schrijveren, dat, bij het naderen van den val des Romeinschen rijks, de Keizers meermalen de hulp van barbaren hebben ingeroepen, om zich tegen de barbaren te verdedigen. Het is niet onmogelijk, en zelfs niet onwaarschijnlijk, dat men de Friesen, die zeker den Romeinen als een strijdbaar volk bekend waren, en zoo nabij *Gallië* en de Romeinsche bezittingen aan den *Rijn* woonden, ook wel meer dan eens zal hebben te hulp geroepen. Dat de Friesen die roeping gehoor zullen hebben gegeven, daarin ligt niets vreemds en onwaarschijns. Het is immers eene bekende daadzaak, dat den Duitschers niets aangenamer was, dan de oorlog, en dat zij, die oorlogszucht te huis niet kunnende voldoen, elders verzadiging zochten. Het aandenken aan diergelijke tochten is wel niet in de geschiedboeken opgeteekend, maar in de overlevering en in de liederen levendig gebleven. Hiertoe behoort ook de sage van den tocht naar *Rome*, of ten minste van eenen tocht ter hulpe der Romeinsche Keizers. Misschien kan men haar wel eenige meerdere zekerheid geven.

EGGERIG BENINGA, die, hoewel hij dan ook, even als zijne voorgangeren en tijdgenooten, vele zoogenoemde verdictselen verhaalt, meer gezag en

geloof vindt bij de zuiveraars onzer geschiedenis, en door hen genadiglijk wordt weggelaten van de lijst der prulschrijveren, zoo als SCARLENSIS, VLIETERP enz.; — BENINGA *, zeg ik, verhaalt, dat in het jaar 405 de Gothen en Alanen in *Italië* gevallen zijn, en bijna geheel *Italië* veroverden, daarom verzocht Keizer ARCADIUS, dit moet zijn HONORIUS, aan de Potestaten van *Friesland* om hulp, en smeekte de Franken en Friesen, om *Italië* van de Gothen te verlossen, onder belofte van eene tienjarige vrijheid en vrijstelling van schatting. De Franken en Friesen zonden eenige duizenden der strijdbaarste mannen. Toen zij in het leger des Keizers kwamen, verzochten zij om de gunst, het eerst den vijand aan te tasten. Dit werd hun vergund, en zij vielen den vijand zoo dapper aan, dat hij weldra op de vlucht geslagen werd. Hierna dankte de Keizer de Franken en Friesen af, sloeg een deel hunner Ridder, en heeft hun de vrijheid geschonken. De Franken en Friesen togen met opgerichte banier terug.

Dit verhaal is waarschijnlijk de grondstof voor den tocht naar *Rome*, en, wat den tijd betreft, komt het zeer na aan de Zwitsersehe sage, die deze gebeurtenis in 387 plaatst, en van twee Keizers, gebroederen, melding maakt, welke wel geene andere kunnen zijn, dan ARCADIUS en HONORIUS. Maar, zal men vragen, is er eenige geschiedkundige zekerheid voor het verhaal van BENINGA, of is het er mede, als met de overige rest dier vertelseltjens? Ik kan hen, die anders niets gelooven, of een

---

* *Hist. van Oostfr.*, bl. 37 en v.

Griek, of Romein, moet het verhaald hebben, geen Schrijver in handen geven, die de zaak zoo vertelt als BENINGA; maar evenwel ligt in het verhaal eene geschiedkundige waarheid. Ik heb reeds aangemerkt, dat de Romeinsche Keizers dikwerf zoo-genoomde barbaren in dienst namen; dit was veelal slechts voor eenen veldtocht; en die barbaren, die niet dom genoeg waren, om voor niet hun leven te wagen, lieten zich goed beloonen. Vooral was dit in den benarden tijd van HONORIUS, toen de Romeinen volstrekt buiten staat waren, om zich tegen den aandruischenden stroom der Gothen te beschermen, het geval. Reeds in het begin zijner regering sloot HONORIUS, op raad van STILICHO, een verbond met de Franken, om zich op die wijze tegen hunne invallen te dekken; welken vrede zij niet alleen getrouw onderhielden, maar zij wendden zelfs alles aan, ter bescherming van het rijk. Welke slag door BENINGA bedoeld wordt, weet ik niet, en is ook moeielijk te bepalen, dewijl de Romeinsche geschiedenis in dit tijdvak zoo arm in goede bronnen, zoo verschillend in de berichten, en zoo onzeker in de dagteekening is*. Men kan denken aan den slag van *Pollentia* en aan dien bij *Verona*, waarin ALARIC, Koning der Gothen, eene volkomene nederlaag leed, en welke slag voornamelijk door de barbaren, onder aanvoering van STILICHO, geleverd is. Deze veldslagen vielen voor in het jaar 403. Het is zeer waarschijnlijk, dat ook de Franken en Friesen daarin

---

* Zie GIBBON, *hist. of the fal of Rom. emp.*, ch. 30, t. V, p. 159.

gedeeld zullen hebben. Ook kan aan de overwinning op RADAGAISUS, bij *Florence*, die in 405 voorviel, gedacht worden: want toen dienden in het Romeinsche leger eene menigte barbaren, ja zelfs Alanen en Gothen. *Rome* zelf was toen in groot gevaar, daar RADAGAISUS reeds het beleg voor *Florence* geslagen had. Mogelijk heeft dit ontzetten van *Florence* wel aanleiding gegeven tot de overlevering van het innemen van *Rome*. Doch evenwel vinden wij den naam der Franken niet genoemd; dit stilzwijgen bewijst echter niets, daar men geene aaneengeschakelde geschiedenis van dit tijdvak heeft. Er is nog eene gebeurtenis, die zich zeer goed met het verhaal van BENINGA laat vereenigen: In het jaar 406 (dus slechts een verschil van een jaar) vielen de Alanen, Vandalen en Sueven in *Gallië*; doch werden door de Franken, getrouw aan hun verbond, aangetast en geslagen, zoodat 20,000 der vijanden op het slagveld bleven.

Men zal zeggen, wat bewijst dit voor de Friesen, die door de Romeinsche geschiedschrijvers niet genoemd worden? Die tegenwerping is gemakkelijk op te lossen, zoo men BENINGA niet op zijn woord gelooven wil. Vooreerst is bekend, dat de Grieksche en Romeinsche Schrijvers, hoe veel wonders men dan ook van hunne naauwkeurige kennis van den staat der Duitsche volken moge droomen, gewoon waren onder algemeene namen verscheidene volkstammen te begrijpen. Hunne onbekendheid met de gewoonten en taal was hiervan veelal de oorzaak. Dit stilzwijgen is dus geen bewijs tegen BENINGA. De Romeinen hebben waarschijnlijk de Franken alleen genoemd, omdat die het grootste

deel des legers zullen hebben uitgemaakt, en onder den naam Franken eene groote menigte afzonderlijke Duitsche volken begrepen werden. Ten tweede woonden de Franken in de 4de en 5de eeuw nog niet in het eigenlijke *Gallië*, maar in de eilanden der Batavieren en in het land *Taxandrië*, of langs de *Schelde* en *Maas* en een groot deel van het tegenwoordige *België*. De Friesen waren dus de noordelijke naburen der Franken, of wel genooten van het Frankische verbond*. Wanneer men dit in aanmerking neemt, dan klinkt het niet vreemd, dat de Romeinsche Keizer en aan de Franken en aan de Friesen om hulp zond, en dat zij te samen dezen krijgstoct ondernamen: want zij waren naburen en bondgenooten. Men kan dus veilig vooronderstellen, zonder der geschiedenis geweld aan te doen, of in het rijk der onmogelijkheden te verdolen, dat daar, waar men in het jaar 405 en 406 van hulp, door de Franken aan de Romeinen verleend, leest, ook de Friesen onder dien naam begrepen geweest zijn.

Het zij dan, dat die tocht naar *Rome* in het begin der 5de eeuw, het zij vroeger, hebbe plaats gehad, het komt mij vrij zeker en geloofwaardig voor, dat de Friesen de Romeinen eens, of meermalen, in hunnen toen zeer gevaarlijken toestand, zullen hebben bijgestaan, en den val des rijks helpen vertragen. Die overlevering leeft in hunne geschiedenis, zij leefde in hunne zangen en heldenliederen: want welk onderwerp was grootscher en

---

* Zie breeder *Türk, Forsch. aus den Gebiete der Gesch.*, 3 Heft, S. 41, 47 u. f., en elders.

verhevener voor het gezang, dan de beroemde wereldstad, die zelfs hare adelaars in *Germanië* had geplant, maar nu ter zelfverdediging te zwak was, van eenen dreigenden en wissen ondergang te hebben gered. De herinnering aan dien roem duurde verscheidene eeuwen, en werd in het nieuwe vaderland, *Zwitserland*, overgebracht; daar bewaarde zich de sage mogelijk wel het oorspronglijkst en zuiverst: want daar de Haslers afgescheiden in hunne gebergten woonden, afgezonderd van de woelingen des grooten wereldtooneels, hadden de opvolgende gebeurtenissen minder invloed op de denkbeelden en overleveringen. Alleen dat *LADISLAUS* zich zoo zeer beijverde ter verdediging van het Christendom, is de eenige aanmerkelijke verandering, die er is ingeslopen. Dit kende de oude sage niet: want de Friesen waren toen nog Heidenen, hetwelk den Christen Keizers ook weinig bekommerde: want zij hadden niet het geloof, maar het zwaard, der Duitschers noodig. Dit Christelijke houd ik voor een later monnikenbijvoegsel.

Op zijnen Frieschen geboortegrond kon de sage niet onveranderd blijven voortleven. *KAREL de Groote* verscheen; zijn verhevene geest, het geluk zijner wapenen, zette de wereld in eene verbaasde bewondering. Zoo veel groots had het verjongd *Europa* nog niet gezien; zelfs in de oude geschiedenis wist men geen beeld naast het zijne te stellen, of het moest *ALEXANDER* zijn. *KAREL* werd de aangebedene held der middeleeuwen. Hij was in de denkbeelden de schoonste, de grootste, de sterkste, de dapperste, de wijste man; hij werd wel de veroveraar, maar tevens ook de zegenaar

en wetgever, der wereld; kortom, hij werd het zuivere ideaal der menschelijke volkomenheid, namelijk zoo als men zich dat in de middeleeuwen schiep. Geen Vorst, voor of na hem, kreeg ooit grooter, om het zoo eens uit te drukken, populaire vermaardheid. Dit bragt de geest des tijds mede, en indien diezelfde geest in onze eeuw nog leefde, dan had veellicht NAPOLEON, misschien de eenige, die bevoegd was, om het groote rijk van KAREL te herstellen, dezelfde vermaardheid gekregen. KAREL was het onderwerp des gezangs en des romans; al, wat voortreffelijk, groot en wijs was, moest door hem, of ten minste in zijnen tijd, gedaan zijn. Vroegere overleveringen en gebeurtenissen werden tot zijn tijdvak terug gevoerd; zij behaagden niet, wanneer KAREL er geene rol in speelde. Met hem vangt een nieuw tijdvak der dichtkunst en der overlevering aan. Diezelfde geest heerschte ook bij de Saksen en Friesen: want ofschoon hij hen door de wapenen had verwonnen en onderdrukt, schijnt de kracht van zijnen geest zulk eenen diepen indruk te hebben gemaakt, dat ook deze volken in bewondering waren opgetogen. Alle nuttige instellingen meende men aan KAREL verplicht te zijn; en ofschoon hunne gewoonten en volksrechten van eenen hoogen ouderdom zijn, en lang voor KAREL bestonden, was hij het echter, die ze hun gaf; hij was de schepper van hun recht, hij was hun wetgever. Het was als of men meende, dat hij de eenige mensch geweest was, die wijsheid genoeg bezat, om zoo iets daar te stellen. De landrechten van alle oude volken dragen de sporen van dien diepen indruk, dien KAREL op de

geesten maakte; een indruk, die lang heeft voortgeduurd. Overeenkomstig die neiging kon het niet wel anders, of KAREL moest ook in de meeste sagen verschijnen; onder hem moest de roemvolle tocht naar *Rome*, die nog in de overlevering leefde, zijn voorgevallen; die gebeurtenis was te roemrijk, om er den grooten held niet in op te nemen. Hieruit ontstond een nieuw heldenlied: de verovering van *Rome*, onder aanvoering van KAREL den Grooten. Dit werd waarschijnlijk meer dan eens omgewerkt en veranderd, zoo als al de sagen van KAREL en zijne Pairs; de omwerker voegde er weder de denkbeelden van zijnen tijd bij, vormde naar de gewoonten en gebruiken, die hij kende, en zoo ontstonden allengs verschillende verhalen, vol anachronismen. Ik vergelijk deze en ook de meeste sagen, om een fraai beeld van den beroemden NIEBUHR* te bezigen, bij eenen overgeverwden frescogrand, waar de verw, zonder eenig spoor, af is, en slechts nog de met het stift ingedrukte omtrek, zoo als de oude schilders dien gewoon waren te maken, hier en daar zichtbaar wordt. Maar wij verachten de vondst niet, daar toch te raden is, wat daar eenmaal geschilderd was.

Dit hebben zij, die de geschiedenis steeds als eene reine maagd willen voorstellen, niet begrepen, en daarom of de overleveringen, als geheel ongeschiedkundig, verworpen, of, wat nog erger is, er een walchlijk kinderachtig fabeltjen van gemaakt: dat, namelijk, Koning KAREL, in het jaar

---

* *Röm. Gesch.*, Th. II, S. 134.

800, door Friesche scholieren, of studenten, met vaandels en baanderollen uitgerust, is ingehaald, en dat dit de oorsprong zou zijn van eenen ver-
 dichten tocht naar *Rome**. Men moet weinig
 smaak bezitten, om zulk ellendig poppenspel te
 durven uitkramen. Of houdt men dan de oude
 Friesen voor zoo kinderachtig, dat zij zich zoo
 zeer vermaakt zouden hebben met eenen niets be-
 teekenenden optocht, en zich daarop zoo zeer
 verhoovaardigd, dat zij daaruit eene heldendaad
 zouden gesmeed hebben?

Wanneer men mijn gevoelen aankleeft, laat zich
 alles geleidelijk verklaren. Onder KAREL hebben de
 Friesen *Rome* niet ingenomen: want dan moest er
 eenig spoor van over zijn; maar het is eene oude
 overlevering, volgens den geest der middeleeuwen
 op KARELS tijd terug gebracht. Men vindt dezelfde
 sage, met dezelfde omstandigheden, alleen in tijd
 en personen verschillend, later terug, namelijk op
 het jaar 891, onder Keizer ARNOLF en Paus STEFA-
 NUS†. Die de moeite wil nemen van de onder-
 scheidene overleveringen met elkander te vergelij-
 ken, zal zien, dat het eene en dezelfde sage is,
 slechts in eenen anderen tijd verplaatst. De laatste
 heeft echter niet zoo veel opgang gemaakt als die
 van KAREL, wiens naam reeds de vermaardheid
 waarborgde.

Het is evenwel zeker, dat de Friesen KAREL op
 verscheidene tochten verzeld hebben, en van daar

---

* WAGENAAR, *vad. hist.*, d. I, bl. 448, verg. ook de
 Voorr., I d.

† BENINGA, *hist. van Oostfr.*, p. 89 en v.

de oorsprong der voorregten, die men KAREL toeschrijft. Daar er nog geene staande legers waren, moesten de Vorsten wel de hulp der onderzaten, als het ware, koopen, door belooningen voor de diensten, die zij gedaan hebben, of nog doen zullen, zoo als de Vorsten gewoon waren, zich bij het geven der voorrechten uit te drukken. Er was wel geen goedkooper middel, dan het verleenen van zulke voorrechten: want, uitgezonderd de soms toegestane vrijheid van schot en tol, kostten zij den Vorsten weinig. Ik houd evenwel daarom den gewaanden voorrechtsbrief van KAREL niet voor echt; integendeel is het mij een onecht, en mogelijk niet zeer oud, stuk. De oorspronkelijke brieven, zoo zij bestaan hebben, zijn verloren gegaan; doch die voorrechten leefden in het geheugen des volks, iets, waarvan wij in onzen tijd, waarin alles beschreven, en niets aan het geheugen betrouwd wordt, maar tevens geene wet, geene instelling, in het volksleven inrukt, geen juist denkbeeld meer vormen. Zij hebben waarschijnlijk een gedeelte uitgemaakt van het dichtstuk over den tocht naar *Rome* onder KAREL. Dat zij berijmd geweest zijn, zou niet moeielijk vallen te bewijzen, en dat zij, zoo als wij ze hebben, een werk van de 12de of 13de eeuw zijn, leert, mijns oordeels, de inhoud genoegzaam; maar daaruit volgt niet, dat zij louter verdichtselen zijn; de dichter heeft alleen gewoonten en denkbeelden van zijnen tijd daarin plaats gegund. Doch het is thands buiten mijn bestek, dit onderwerp verder aan te roeren.

JAN BONGA.

1580.

Rijst van uit het stof der eeuwen ,
 Helden van het voorgeslacht ,
 Die als onverwonnen leeuwen ,
 Voor de vrijheid hieldt de wacht.
 Rukt den donkren sluier af,
 Dien de tijd heeft voorgehangen ;
 O verlaat uw eervol graf
 En herleeft in mijne zangen.

't Is de roem der dappre vaadren ;
 Als de naaneef 't zich herdenkt ,
 Die hem 't golvend bloed door de aadren
 Jaagt , en hemelweelde schenkt ;
 En het overkostlijk bloed ,
 Voor de vrijheid eens vergoten ,
 Wakkert weder op den moed
 In de schier verstorven loten.

Ja , der vaadren kloeke zinnen ,
 Hun voorzichtig wijze raad ,
 Kon de dwinglandij verwinnen ,
 En ontmaskeren 't verraad :
 Moge dit mijn kunstloos lied
 Aan oprechte vrijheidszonen

(Ik toch zing voor andren niet,)
In het helderst daglicht toonen!

De Graaf van *Rennenberg*, in schijn den Staatsgezinden
Getrouw, zocht heimelijk aan *Parma* zich te binden,
't Stadhouderyk gezach, bezworen met den eed,
Dien hy *MATTHIAS*, 's Lands beschermer, voormaals deed,
Te schenden, en het woord, gegeven aan *Oranje*,
Te breken, in zijn hart geheel gewijd aan *Spanje*:
Nog dekte een looze mom 't bedrieglijk valsch gelaat,
Dat vriendschap huichelde, maar aemde niets dan haat;
Doch was zijn aard voor 't volk, 't misleide volk, verscholen,
Des sluipers toelig bleef 's Lands vaadren niet verholen;
Zijn dralend uitstel voedde en kweekte de achterdocht,
Schoon hy ze, (doch vergeefs!) van zich te weeren zocht.
Opdat niet *Frieslands* steen en sterk bemuurde vesten
En sloten mochten zijn der Spanjaards veilge nesten,
Waaruit het vuig gebroed ten strooptocht telkens voer,
Den Stedeling bedwong, en aan den nutten boer
Het loon van noesten vlijt en 't werg vee ontrukte,
Het heilig recht vertrad, den vryen Fries verdrukte;
Was reeds in *Utrechts* stad door de Unie vastbepaald,
Dat ieder sterk kasteel moest zijn omvergehaald:
LALAIN nogthans vertraagt het oorbaar sloten-slechten,
En houdt ze wel bezet met zich getrouwe knechten.
Der Friezen moed ontglimt, vermeerdert uur by uur,
Maar vruchtloos is die moed, te hecht is slot en muur;
Een onvermoeide vlijt en niet vermindrend sloven
Komt eindelijk toch al, wat weerstand biedt, te boven,
En 't stevig blokhuis, eens voor tachtig jaar gesticht,
Om 's hoofdstads burglary te dwingen tot haar plicht,
Door *ALBRECHT*, *Saxes* Vorst, dien wet- en eervertreder,
Bezweek voor dapperheid en stortte in puin ter neder;
Het daavren van dien val, doorklinkend stad en veld,
Hergaf den bangen moed en maakte hem ten held.

Nog stond in volle kracht, beschermd door roer en degen,
 Het wel bemuurd kasteel, aan *Flevoos* zee gelegen,
 In *Frieslands* tweede, door den handel rijke, stad,
 De toegang tot het Land, op hare haven prat;
 Nog stond het onverlet, ten spijt van zijn bespringers,
 En kende wrijt noch slijt, verwinners noch bedwingers,
 Een schuilplaats, voor den *Sax* en *Bourgognon* weleer,
 En 't geen te duchten scheen, ras voor een' *Spaanschen* heer;
 Die, bleef zij ongerept, des vijands moed kon stijven,
 En, vriend en helperen van *Frieslands* erf verdrijven.
 » Daar voor behoeft ons God! » was eedlen BONGAAS taal:
 » Hier helpt geen moedbetoon, geen slagzwaard, geen metaal,
 » Schoon 't ook een' hagelbui van kogels uit moog braken.
 » Men neme list te baat. De list is niet te wraken,
 » Wanneer ze valsheid mist. Hier, waar het vryheid geldt,
 » Betaamt de krijgslist ook den onverschrokken held.”
 LALAIN had op dit pas zijn dienaar uitgezonden,
 Die moest van tijd tot tijd hem onverwijd verkonden
 Der Friezen denkwijz, en hetgeen men dorst bestaan
 Ten dienst der vrye zaak, of van den Castiljaan.
 BAILLY, op wien de Graaf zich veilig kon verlaten,
 Begeeft zich ras, als vriend, by *Frieslands* achtbre Staten,
 En meldt hun, dat de Graaf, den Friezen goed gezind,
 De vryheid van het land, en deze alleen, bemint.
 Men kent nogthans den Graaf, zijn looze en valsche treken,
 En, hoe hy veinzen mocht, zijne aart was hun gebleken.
 Men zet den dienaar vast, ontnemt hem, wat hij had,
 En 't strekt der goede zaak ten onwaardeerbren schat;
 Papier was 't, van de kunst des schrijvers vry gebleven,
 Maar onder aan den voet met 's Graven naam beschreven,
 En dat zijn zegel droeg. Het was dit blank papier,
 Dat meerder machts bezat, dan stormtuig of rapier.
 » Schrijf, » dacht hem BONGA toe, » gy handlang van den snooden
 » Verrader, schrijf hetgeen door my U wordt geboden!”
 BAILLY, nog aarzlend, toont een poos zich onbedeesd,

Schoon siddrend in het hart , en voor zijn lijf bevreesd ;
 Doch BONGAAS gramme blik , zijn uitgetrokken wapen ,
 Heeft ras des Graven knecht in zijnen klerk herschapen.
 Hy grijpt den veder aan , en wat de Fries beveelt ,
 Staat eerlang op 't papier in lettren afgebeeld ,
 Met 's Graven naam voorzien , en door hem zelf' bezegeld ,
 Waarnaar de Slotvoogd zich ten allen tijde regelt.
 Verhengd brengt BONGA de aan hem toevertrouwde vracht ,
 Waar GROUSTINS , waar VERVOUT reikhalzend op hem wacht.
 De Slotvoogd kent het schrift , en meldt het zijn soldaten ,
 En , als op 's Veldheers last , wordt nu 't kasteel verlaten ;
 En juichend , dat de vond zoo heerlijk is gelukt ,
 Heeft ras de vrye Fries het slot omvergerukt.
 Zoo mocht de goede zaak op 't einde zegepralen ,
 Zoo moest het snood bedrog door eigen listen falen :
 Door BONGAAS kloek beleid , zijn meesterlijken vond ,
 Herrees de vryheidszon op *Frieslands* dierbren grond !

Land der vaadren , rijk in daden ,
 Land met zegen overladen ,
 Land , gedrenkt met heldenbloed ,
 Dat voor vryheid eens mocht vloeien ,
 Land , waarvoor mijn borst mag gloeien ,
 Oefenplaats van deugd en moed ;
Friesland , dierste plek op aarde ,
 't Zij ge in lachend groen u tooit ,
 Of de Winter vlokken strooit ,
 My , my blijft ge steeds in waarde ,
 Heilge grond , 'k vergeet u nooit !

Schoon ook rijken nederzonken ,
 Die in volle glorie blonken ,
 Fier nog heft gy 't hoofd omhoog ;
 Helder flikkert nog uw luister ,
 (Wat ook om u daalde in 't duister ,)

*

Voor der volken starend oog;
En de roem door u verworven
(Wat der tijden wissling sloop'
In verbrijzelenden loop,)
Is nog gaaf en onbedorven,
Dierbaarst plekken van *Euroop'* !

Trouw van hart en rein van zeden
Zijn zy, die uw grond betreden,
Door den nabuur niet besmet;
't Heldenbloed der dappre vaderen
Vloeit nog zuiver door hunne aderen,
En hun vryheid is hun wet.
Wat de tijd ook mocht verbasteren,
Nog, nog blijven zy gestand
D' eedlen roem van 't vaderland,
Hoe de vuige nijd moog lasteren,
Knagen met verwoeden tand.

Kon u de overmacht verneëren,
Bukken doen voor vreemde Heeren,
Dra was die verneedring uit;
Geen geweld van slot of benden
Mocht een' langen tijd u schenden,
's Dwinglands schande werd uw buit;
En met rood bebloede koppen
Dropen ze af, wier trotsch gebral
Slaverny beraamde en val,
Onder 't wroegendst leedverkroppen:
Maar de Friezen stonden pal.

Jaucht dan met my, eedle loten,
Uit die vaadren voortgesproten,
Brengt uw dank aan Gode alleen;
Laat als rechtgeaarde kinderen

Niets uw' fieren moet verminderen ,
Wat verander' hier beneên ;
Blijft , o blijft dien naam behouden ,
(Naam , waarby de brave juicht ,
En de snoodaard krimpens buigt.)
Dien de vaadren ons vertrouwden ,
Die van hunne deugd getuigt.

L., 24 April 1829.

J. D. ANHRINGA.

BRIEF
 VAN
GOSLIK COLONNA,
 HOPMAN OVER EENE COMPAGNIE
 FRANEKER BURGERS,
 AAN
 DEN MAGISTRAAT DER STAD
FRANEKER.

Wel Ed: Achtb. Wijse ende seer Voorsinnige
 Heeren.

Mijn Heeren. De penningen mij door u Ed: Achtb. toegesonden door mijn Rustmeester als Corpmaal van Adelborsen tot betalinge van mijn Comp. is mijn seer wel ten handen gecomen. te weten met de Rustmeester 236 gul. ende met de Corp. 274 gul. volgens opstel, makende t' samen 510 gul. welcke mij voor het Lantschaps gelt is toe gesonden, doch alsoo ick van dese penningen mijn volck niet ten vollen en kan betalen soo heb ick noodigh gevonden u Wel Ed: Achtb. die Leeningh Rolle over te senden, gelijk sij van mij betaalt wort, te weten die onder officieren, als Corp., Lanst, Rustmeester ende Serianten, doch seggen dat die onderofficieren van mijn Heer FULLENIUS meder tractement kriegen. versoecke dat u Wel Ed: Achtb. haar

niet minder sal gelieven te Tracteerē als die van mijn Heer FULLENIUS, hebbende haar het selvige voor soo veel als in mijn vermogen was toe geseijt, verhopende dan dat u Wel Ed. Achtb. hier in een goede voorsorge sult hebben, op dat daar uijt geen jelsij tusschen malcanderen soud mogen ontstaan, ende alsoo dese mijn Rolle voor een week komt te bedragen de som van 122 gul. 15 st. buijten die drie Hooft Officieren, soo komt voor die vier weken 491 gulden, hier bij doende dat van de Hooft Officieren komt 575 gul., hier dan van getrocken d' 510, soo dat mij als dan noch soud resteeren 65 guld., versoeckende seer instantelijck dat V. Wel. Ed: Achtb. daar voor sorge gelieft te dragen, dat het alhier bij die Comp. sal mogen komen. vermits mijn Fend' ende Luitenant verstanen ende oock willen hebben haar gagie alhier bij de Comp ende soo sulckx soud moeten wesen, ick als dan soo veel te kort komen soude, gelijck u Wel Ed: Achtb. selfs sien can uijt dese nevens gaande Rolle, verlatende mij ondertusschen op u Wel Ed: Achtb. goede voorsiennight. Wijders soo Recommandere ick seer demoedelijck dat u Wel Ed. Achtb. sorge gelieft te dragen dat doch in tijts die gene welcke voor de tweede maant uijt sullen moeten gaan vaardigh sijn, op dat wanneer die tijt van de eerste uijt sal zijn, off gelost sullen mogen worden, gelijck mijn volck alreets seggen dat sij niet langer en willen blieven, als tot een vrijdaghe over acht dagen als wanneer haar maant als dan uijt is, oock wederom naa huijs willen, verhopende dan dat u Wel Ed. Achtb. hier in tijts sult gelieven ordre te stellen. om alle wanordere voor te comen

onder mijn volck, alsoo sij daar machtigh op te voren gaan dat MELLINGE aldaar gebleven is, jaa durven haar wel laten verluijden dat het haar noch moeijt dat sij oock niet t' huijs sijn gebleven, ende dat het doch even veel soude zijn geweest, het welcke oock om te beklagen is voor een Eerlijck Man, ende ongelukkig is een Capiteijn welcke met sulck een volck sal moeten uijt gaan soo daar in geen andere Ordre en wort gestelt, want soo doende soo kan geen Eerlijck Man Eerlijck blieden, want soo haast als ick voor dese mijn post quam tot *Muntie zijl*, soo had ick in 't eerst grote moeilijckht dat sij daar niet in trecken wilden verschrickt sijn met een malle vrese voor een plaats daar wel eer eenige doot waren geslagen, ick haar daar tegen aan moedingende soo sijn daar binnen gemarceert in besit nemende die post welcke mij door mijn Heeren Meesteren aan bevolen was, waar op ick als doens aanstonts volgens mijn plicht alomme de posten hebbe gevisenteert, mede nemende tot mijn assistentie de Vroetsman HINDRICK BERENTS ende mijn Feend', ende naa gedane visentatie hebbe het met posten versien waar ick het nodig achte, twelk nader handt van den Heer SANDRA als commanderende de truijpes van *Colmerlant* ende *Acht Caspelen* is voor seer goet gekeurt ende gene van dese mijn posten is verandert worden, maar des morgens kreggh ick weder een ander resconter van mijn volck, welcke tot mij quamen ende seijden tegen mij, dat sij alhier niet langer wilden blieden ende off ick met haar wilde op trecken; ick haar daar tegen aan vermaande haar tot getrouwigheijt ende dat sulcx in mijn vermogen niet was, noch

sulcx niet vermocht te doen, als een Eerlijk man, mijn post te verlaten die mij bevolen was sonder ordre van mijne Heeren Principalen, sij mij daarop te gemoet voerende soo ick niet met wilde gaan, sij dan even wel voort wilden, ende sijn daar op het meeste gedelte van mijn Comp. off gegaan, doch aan de *Colmer zijl* comende alwaar mijn Heer HUMALDA de wacht hadde met zijn volck, sijn weder houden ende te rugge gesonden door 18 Boeren, naa dat hij alvoren haar het geweer had benomen ende op een wagen geleijt ende mij alsoo toe gesonden. V: Wel Ed: Achtb. conen selfs licht oordelen wat moeijte dat ick met sulck een rebelligen volck heb gehadt, van welcke rebellie MELLINGE die eenigste oorspronck is geweest, vertrouwende vastelijck gene van alle het soud hebben ondernomen, soo hij niet den eersten aanleijder was geweest. Verstaane oock tot mijn groot leet wesen dat mij aldaar tot *Franequer* wordt nagegeven dat ick soud soecken om die Borgerij in 't vur te voeren, met meer andere blasvemen twelck mij geen Eerlijk Man sal connen met goet en bloet connen in eenig punt bewijzen, veel min een schellem ofte oneerlijk persoon, waar voor ick de gene erken die mij sulckx comen naa te seggen, maar hebbe alle tijt met hert ende ziel getracht die Borgerij met welke ick zijn uijt gegaan in Glorie wederom thuijst te geleijden ter eeren de Stadt en hare ingesetenen, des gelijckx soo hebbe oock alle ordres welcke mij van mijn Heeren Mesters is gegeven als een Eerlijk ende getrou Officier in alle punten gepareert, volgens den Eedt dien ick in handen van U Wel Ed: Achtb. heb gedaan, in welcke gehoorsaamheijt ende trouwe

ick oock sal volherden tot den Eijnde toe töt Glorij van mijn Stadt ende Vaderland. Hier mede dan biddende Godt Almachtigh dat hij u Wel Ed. Achtb. wijse Regeringen ende Famijlien wil segenen ter saligheijt. Ondertusschen altijd blievenden

V Wel Ed: Achtbare Alder Onderdanigsten
Ende Getrouwen Dienaar

Muntiesijl den 15 Augusti G. COLONNA.
1672.

Bovenstaanden brief, vroeger door mij aangehaald en gebruikt in mijne aantekeningen over B. BEKKER en de FULLENIUSSEN, geplaatst in het *Friesch jier-boeckjen foar 1835*, achtte ik, als eene kleine bijdrage tot het gedenkwaardige jaar 1672, der mededeeling hier ter plaatse niet onwaardig.

De compagnie burgers, aan wier hoofd GOSLIK COLONNA geplaatst was, behoorde tot den uitschot van den derden man, tot welks ligting de Staten op den 13 Julij besloten hadden, zie SCHWARTZENBERG, V, bl. 834. De 15 Augustus 1672, op welken deze brief geschreven is, viel in op eenen Donderdag, naar den ouden stijl, zijnde de Zondagsletter van dat schrikkeljaar geweest GF; de *Vrijdag over acht dagen*, op welken de manschappen begeerden te worden afgelost, viel dus in op den 23 Augustus; dan zoude hun maand verstreken zijn, derhalve waren zij den 23 Julij uitgetrokken.

Deze compagnie gepreste burgers, van welke COLONNA een zoo weinig loffelijk getuigenis geeft, moet geenszins worden verward met de honderd en twintig vrijwillige burgers, welke reeds den

16 Junij, onder aanvoering van de brave FULLENIUSSEN, naar de zuidelijke grenzen der provincie, uit *Franeke* waren opgetrokken. Niemand zal zich verwonderen, dat eene kleine stad, na honderd en twintig vrijwilligers te hebben opgeleverd, weinig strijdbare mannen had overgehouden, die, uit ware liefde tot den vaderlandschen grond, zich aan deszelfs bescherming zonder morren wilden toewijden. Ook de slapheid der Regenten, bij de ligting zelve, schijnt, volgens dezen brief, den geest van tegenstreving te hebben gaande gemaakt.

Van de afkomst en vroegere of latere betrekkingen van dezen COLONNA is mij niets bekend; alleen bleek mij uit de doopregisters der Hervormde Gemeente, dat hij nog jaren daarna te *Franeke* heeft gewoond en geleefd.

A. TELTING.

SUFFRIDUS PETRUS,

EN NIET

SUFFRIDUS PETRI.

Want :

1mo. schrijft hij zich zelf zoo , blijkens een present-exemplaar van hem , waaruit tevens geblijkt , dat hij een Leeuwarder was ;

2do. blijkt dit uit zijne eigene werken , als : *De Frisorum antiquitate et origine ; de Scriptoribus Frisiae* cet., waar op den titel staat : *Auctore SUFFRIDO PETRO*, en achter de dedicatie van het eerst-gemelde : *SUFFRIDUS PETRUS*. En eindelijk uit verscheidene brieven , voorkomende in de *copp. centur. III* van GABBEMA , waar hij zich ook steeds S. PETRUS noemt , en geene enkele reize S. PETRI. Men mag hem dus geen en anderen naam geven , dan dezen , hij moge taalkundig niet goed zijn , dit doet niets ter zake.

Mr. U. A. EVERTSZ.

Bij GABBEMA , *epistolae*, vind ik , dat :

Boëtius Epo hem noemt PETREUS , en schrijft *ornatissimo viro SUFFRIDO PETREO*, en *PETREE ornatissime* , bl. 227.

YSBRANDUS HARDERWINK, Abt in *Lidlum*: *SUFFRIDO PETRO Leovardiensi*, bl. 225. Zoo ook JOHANNES WAMESIUS, bl. 219. Ook JANUS GULIELMUS, bl. 402 en 419. HENRICUS GERDOVIUS zegt: *SUFFRIDO PETRI*, bl. 472; doch AUGUSTINUS KOCKERT wederom *PETRO*, bl. 474. DYONISIUS LAMBINUS *SUFFRIDO PETRO*, bl. 250. CAROLUS LANGIUS, bl. 245, en ARNOLDUS BOMIUS, bl. 439, 453, mede zoo.

Bij PACQUOT, *memoire pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas, de la principauté de Liège et de quelques contrées voisines*, VII, bl. 376, vind ik het opschrift op zijne graftombe aldus beginnende: *D. O. M. SUFFRIDO PETRO, Leovardiensi Frisio*, enz., GAUCO GAUKEMA, *Frisius, Canonicus Aquisgranensis, pietatis ac memoriae causâ H. M. F. curavit. Anno 1611, mense Quintili. Obiit die Jovis kal. Februar. 1597*; alwaar ook zijne werken opgenoemd worden, *auctore*, of *interprete*, *SUFFRIDO PETRO* hoewel hij (PACQUOT) hem *PETRI* noemt.

HETTEMA.

AANSTELLING
 VAN
SUFFRIDUS PETRUS
 TOT HISTORIESCHRIJVER VAN
FRIESLAND.
 UIT EEN BOEK ,
 BERUSTENDE TER GRIFFIE VAN
 GEDEPUTEERDE STATEN VAN *FRIESLAND* ,
 EN OP DEN RUG GETITELD :
RESOLUTIE VAN 'T COLLEGIE DE A°. 1590,
MITSGADERS STUCKEN DAERTOEF RELATIEF,
 MEDEGEDEELD DOOR
 Mr. W. W. BUMA.

Aen mijne E. Heeren Gedeputeerde der
 Staten van *Vrieslandt*.

Edele vermoegende hoechgeleerde wijze Heeren.
 UE is ten besten bekend dat D. hoochberoemde
 philosophus et orator Cic: in sijne tractaet van
 Ampten van een ijder mensch onder andere mede
 heeft naegelaten bij geschrifte dat een mensch niet
 voor hem selfs ende tot sijne particuliere proffijt
 geboeren ende in deeser werelt gestelt is, dan dat
 een deel 't Vaderlandt, een deel d' olders ende een
 deel andere goede vrienden toebehoert omē daeraff

proffijt ende hulpe te genieten, 't welcke diversche persoenen onder alle natien bedacht hebbende van alle tijden gestudeert en gearbeijt hebben omē hem daerinne te quijten, hebbende veele sich laeten gebruijcken omē Landen ende Steeden te regieren ende met goede wetten ende politien te stichten ende vercierē. Veele hebben alle hen verstant wetenschap ende welspreeckentheijt geemploeiert om hen Vaderlandt (waeronder doch 't prouffijt van een ijder in 't particulier beclēmt is) te vercierē prijsen en met schriften van alle obscuriteit en onderganck te vindiceren ende beschermen als sijn geweest historiographi, die alle duechden ende heerlicke daden van hen Vaderlandt hebben bij geschrifte gestelt en over alle die Werelt verbreijdet als UE wijt alle historijschrijvers soe van olde als tegenwoordige tijden hebben te spoeren. Even welcke arbeit vlijt en neersticheijt bij Heeren Princen ende Republijcquen oick toe hoech geacht en gereputeert is geweest dat zij met heerlicke giften vereeringen ende groete jaerlicxe pensionen versien en onderhouden sijn geweest hen leven geduijrende, als wel wetende deselve Heeren Princen en Republijcquen alsulcke historien een geheel mensch te vereijsschen en van doen te hebben. D. welcke voorgaende reden die hooch geleerde Heere Mr. SUFFRIDUS PETRI der Rechten Licenciat ende Professor Juris binnen *Coelen* bedacht hebbende voor mennige lange jaeren ende besonder datter niemant is geweest tot deese tijt die onsen lieven Vaderlandt alsoe heeft verciert en gecelebreert, als alle om-liggende landen sijn verciert en gecelebreert, heeft alle sijne verstandt geleerdtheijt ende stile gescherpt

en̄ geemploieert omē d. historien van *Vriesl̄t* te beschrijven. Waerinne hij soe neerstelijck ende heerlick gearbeijt heeft deese zes verleedene jaeren dat hij deselve historien becans heeft voltoegen en̄ binnen een jaer ofte twee ten langsten geheel sal coenen absolveren als hij geschreven heeft. Van welke sijne heerlicke werck hij nu drie boecken de antiquitate et origine Frisiorum heeft in 't licht gegeven en den Staten van *Vrieslandt* die UE representeren toegeschreven en̄ gedicceert In welke tractaet hij soe gearbeijt heeft dat niemant lichtel. hem sal coenen berispen ofte verbeteren en̄ alreede bij diversche mannen in historien verfaeren zeer wort gepreesen. Dan alsoe UE genoehsaem kenlick is dat d. selfde heere *SUFFRIDUS* gedestitueert is van̄ middelen daertoe van noeden sijnde en̄ versien moet wesen van een goet onderholdt omē het werck te moegen volbrengen en̄ hem alreede in eenige swaricheijt heeft moeten steecken omē daerinne te moegen continueren vermits hij alle andere studia daermede hij sich plach te onderhouden heeft moeten verlaeten. Soe heeft hij aen ons versocht UE sulcx te willen remonstreren en̄ suppliceren, ten eijnde hem bij UE een honorarium ofte vereeringe voor dit tegenwoordige tractaet UE behandicht en̄ toegeschreven van honderdt pondt groet ofte soe veel UE befijnden sal en̄ voorts een jaerlicxe pensie solde moegen worden toegestelt ende geaccordeert sijn leven geduijrende, omē dat heerlick werck voorts aen de dach en̄ in 't licht te brengen, waerduer die Vriesen voortaan bij andere natien oick hen hoeft sullen moegen opsteecken. T welke wij hem niet hebben moegen weigeren.

Bidden daerom̄ ende versoecken met reverentie dat UE die alle geleertheit ende geleerde mannen in sonderlinge recommendatie hebben en̄ met groete gagien en jaerlicxe pensien versien tot eere van onsen Vaderlandt gelieve die voorsz. heeren SUFFRIDUM PETRI Leovardiensem te accorderen een eerlijcke jaerlicxe pensie waerop hij hem sal moegen onderhouden om̄e historiarum Frisicarum opus te moegen voleijnden ende in 't licht te laeten gaen voor sijn versterven als sijnde over die 't ses-tich jaeren oldt en̄ hem voortaan te honoreren en̄ eeren mette naeme van historieschrijver van *Vrieslandt* als andere natien hebben. 'T welcke doende sullen UE bij alle redelijcke verstandige discrete persoenen geacht worden d. eere ende reputatie van *Vrieslandt* ende die Staten van dien op 't hoechst te procureren en̄ een eeuwich naeme ende glorie te doen hebben. Dit doende etc. Onder stont geteeckent, UPGO VAN BURMANIA, J. BOURICIUS, SIJBRANDT VAN BURMANIA, SIPCKE JAERSMA, JOHANNES WILHELMI VELSUS, FOPPIUS DOUMA, P. ULENBURGH, JOANNES AGRICOLA.

Ende stont in margine deses geschreven soe volcht: Die Gedeputeerde Staten van *Vrieslandt* nemen aen Magistrum SUFFRIDUM der Rechten Licenciaet en̄ Professorem Juris binnen *Coelen* voor historieschrifer der Staten van deese Lantschappe vereerende den selve tot dien eijnde met een jaerlicxe pensie tot sijne leven lanck van * twee drie hondert Carls guldens en̄ accorderen den voorn̄ heeren SUFFRIDO

---

* Deese correctie van drie in de plaetse twee is geschiet bij apostille van Heeren

hier boven noch drie hondert gelijcke guldens eens mits dat hij op 't spoedelicxt alst hem doenlijck sal weesen sijne begoste werck volbrenge ende den boecken alhier binnen *Franeecker* ter eere van de nijeuwe opgerechte schole sal laeten drijcken. Gedaen binnen *Leeuwarden* den 28 Octobris 1590. Onderstont Ter ordonnantie der Gedeputeerde Staten van *Frieslandt* en̄ geteeckent E. ISBRANDI

Accordeert mette principale deeser
bij mij
(ongeteekend).

EENE LIJST
 EN
KORTE OPHELDERING
 VAN EENIGE
FRIESCHE WOORDEN,
SPREEKWIJZEN EN SPREEKWOORDEN,
 DOOR
R. POSTHUMUS.

Woorden, spreekwijzen en eigendommelijkheden, der spreektaal, welke anders zoo ligt met den adem des monds voor altijd vervliegen, aan het papier te binden, en daardoor voor langeren tijd te bewaren, is in onderscheidene opzigten een nuttige arbeid. Het is nu mijn doel niet, dit te ontwikkelen.

De tegenwoordige, zoo rijke, Friesche spreektaal, ofschoon thans bijkans alleen tot het platte land bepaald, heeft op deze bewaring even zeer aanspraak als eenige andere.

Ik wilde daarom in deze *Bijdragen* eens een begin maken met de opgave en korte opheldering van eenige harer woorden, spreekwijzen en eigendommigheden, zoo als men dit tegenwoordig, bij eene verlevendigde beoefening van andere talen en tongvallen, meer en meer begint te doen.

*

Als een begin en proeve worde dit stukje dan ook door den goedgunstigen lezer aangenomen en beoordeeld.

Aardje, ergens wel, of niet, wonen, verkeren, mogen; bij voorbeeld, *hij mei ir wol, of heel net, aardje*, hij mag er wel, of geheel niet, wonen, hij is daar met genoeg, of geheel tegen zijnen aard.

Achtje, hoogachten, in de spreekwijze: *immen achtje in eere*, iemand hoogachten en eerbied bewijzen.

Achtertocht, nadenken, opmerkzaamheid: *er sit nin achtertocht yn him*, hij is achteloos, onnadenkend.

Alk, in de spreekwijze: *hij kin prate as in alk*, hij kan praten als BRUGMAN. Wat is hier *alk*?

Ame, *aam*, adem, wind: *de kou het ame yn it jaar*, de koe heeft een, door koude wind, stijf, opgezet, jadder.

Amich: *in amige kou*, een koe, die deze ongesteldheid in het jadder heeft.

Ântje, eigenlijk ademen, dan voorbereid worden voor het kalven, alleen van koeijen gebezigd. *De kou ântet*, als de uitwendige teeldeelen, de banden en de mond derzelver, ruimer en slapper worden, en meer beginnen uit te wasemen. Dit woord is dus een met *aamjen*, *ame*, ademen, wasemen, adem, en het Deensche *aande*, adem, en als werkwoord ademen. Andere van dit woord gegevene verklaringen zijn onjuist. *Ântjen*, *ta-rieden* en *kealjen*, zijn de drie woorden, welke in deze

volgorde van de voorbereiding voor het kalven en de kalving zelve gebezigd worden.

Arme scarme komt voor in het oude, maar mij onduidelijke, versje:

Arme scarme rinkelman!

Jouw mij wat yn myn rjuechter (of ook kroemme) hân.

Myn faar dij sit yn Ingelân;

Myn moer dij sit te spinnen,

Sij kin de kost net winne.

Wat mag dat *arme scarme* hier beteekenen?

Bargje, een zwijn (Friesch *baarch*) gelijk zijn, als een zwijn handelen, in morsigheid, onzindelijkheid. Zulke van zelfstandige naamwoorden afgeleide werkwoorden zijn er in het Friesch in zeer grooten getale. Deze wijze van woordvorming ligt in den innerlijken grond der spraken.

Batte (zware *a*), door diepen modder en slijk stappen en treden.

Batte (met een scherpere *a*), de paarden in het uitgedorschte en gezuiverde graan, vooral garst, rondrijven, om het daardoor frisscher te maken, en van de nog overgeblevene angels te zuiveren.

Bebysselje, zeer bezig zijn, het zeer druk hebben, vooral, zeer schielijk heen en weder loopen. *Byskje* is hetzelfde. Deze woorden hangen zamen met *beusich*, bezig, *beusigheid*, bezigheid, *peuselje*, een weinig, ligt, werk doen, ook eten, *oppeuselje*, opeten. Alle bloot door wijzigingen in klinkers en aan elkander verwante medeklinkers onderling onderscheiden.

Bedonchje, het land met mest berijden. *Donch-gripe*, *gripe*, drietandige vork, met een' korten

steel, waarmede men de mest op de *donchwein*, de mestwagen, laadt.

Beëarskje, schielijk heen en weder dribbelen, of loopen.

Begien: *hij is er op begien*, hij is er op afgerigt, in bedreven. Ook, hij is er begeerig, zeer verlangend, naar.

Behelpe: *hij mat him behelpe*, hij moet zijn staat inkrimpen, bekrompen leven; *hij kin him behelpe*, *best behelpe*, hij kan zich naar de omstandigheden schikken, hij weet er zich zeer wel naar te voegen.

Bejaan: *him bejaan*, zich ergens, door uitputting van krachten, nederleggen, en zoo blijven liggen; *hij het him der bejoon*, hij heeft zich daar nedergelegd, daar zijne krachten hem begaven. Ook, door ouderdom verslijten; *de roak bejouwt him*, *het him bejoon*, de rok begint te verslijten, is versleten.

Bekinne, onderscheiden, duidelijk, zien, onderkennen. De Engelschen hebben hun, aan *kinnen* verwant, werkwoord *to ken*, in de oorspronkelijke beteekenis van zien, bewaard.

Belegerje, door liggen dicht, vast en stevig, worden. Dit woord wordt vooral van nieuwe kaas gebruikt: *dij tzjys mat eerst wat belegerje*, door liggen bestevigen; *belegere tzjys*, belegene, bestevigde kaas.

Belisse: *hij kin it mooi belisse*, hij kan er eenen schoonen schijn aan geven, weet eene verkeerde zaak fraai voor te stellen.

Benamen, vooral, inzonderheid.

Benachtje, hier of daar door den nacht over-

vallen worden, en zoo er overnachten. De Engelschen hebben hetzelfde woord in denzelfden vorm, alleen met een anderen klinker, en, naar den aard hunner taal, zonder aanvoegsel, in hun *to benight* (spreek uit ten naasten bij als *benait*), met nacht, duisternis, bedekken, door gebrek aan licht belemmeren, belemmerd worden.

Beslanterje, bevlekken, de kleederen met vet.

Beste, iets aan elkander rijgen, los aan elkander naaijen, om het naderhand wezenlijk vast te naaijen. *Bessel- of besteltried* (in *Groningerland rij-seldraad*, van *rijen*, rijgen), draad, waarmede men de stukken van een kleed aan elkander *best*, *rijt*, of rijgt.

Betinke, versieren, verdichten. *Betinksels*, *optinksels*, verdichtselen; *hij kin it nij betinke*, hij kan het aardig, geestig, grappig, voorstellen, versieren.

Bewierje, door het weder, onweder, hier of daar overvallen en opgehouden worden.

Biemsters, de benaming van eenige stukken land in de Holwerder westerpolder. Wat is haar zin en oorsprong?

Bingel, de klepel in de klok.

Bingelje, die doen slingeren; ook, slingeren met iets anders; ook nog, in een neutrale beteekenis, omslingeren, omslepen, waarvoor men ook zegt *ombingelje*.

Blast, opgezetheid, gespannenheid, der buiksingewanden, door wind, eene ongesteldheid der koeijen, veroorzaakt, zoo ik meen, vooral door te veel en te geil eten. *In blast* is, in een overdragtigen zin, een windmaker, iemand, die veel pohei

maakt, die zich in het werk wild aanstelt. Engelsch *blast*, windvlaag.

Blastich, eene koe, die aan dat ongemak lijdt; een man, die zich winderig aanstelt.

Blikken, in *doek-blikken*, linnen bleeken, wit doen worden; en ook in de spreekwijze: *hij wit fan blikken*, *noch blosen*, hij weet van wit, noch rood, worden, of, met eene andere Friesche spreekwijze: *hij het de schaamtme de kop oafbiten*, hij heeft de schaamte den kop afgebeten. Men zegt beide: *myn wyf blik in lape doek*, en *de lape doek blik mooi*, mijne vrouw doet een stuk doek wit worden, en het stuk doek wordt goed wit. *Blikken*, *bliken*, *blinken*, *blank*, het Engelsche *black* (spreek *blek*), zwart, zijn alle uit één bron gevloeid: *wit* en *zwart* zijn dus, hoe ongerijmd dit dan ook in den eersten opslag schijne, geheel natuurlijk zeer naauw aan elkander verwant.

Boe noch ba sisse, geheel niets zeggen, den stommen spelen; ook, met eene andere zegswijze: *nin sprek sprekke*, geen woord spreken.

Boedde, een buil, eene bolle uit- en ook holle inpuijing, door een slag, of stoot, veroorzaakt.

Boeie, de paarden voor den ploeg op het einde van het land regts, en dus van zich af, doen omwenden; het tegendeel daarvan is *håde*. Ook *om-boeie* en *omhåde*.

Bôle, *bol*, het hoofd, ook *poalle* uitgesproken. Hetzelfde woord als *bel*, *bil*, *boél*, *buil*, *pil*, enz.

Bolwurkje, in de spreekwijze: *hij kin er net tjin bolwurkje*, hij is er niet tegen bestand.

Bongel, een langachtig stuk hout, of ijzer, dat men met een ketting aan den voet van paarden

vastmaakt, die wild in het land zijn; ook een stuk, of lap, die los aan een kleed omslingert. *Bongelje*, *ombongelje*, zijn bijkans van dezelfde beteekenis als *bingelje*, *ombingelje*. *In wyf het in bongel oonne foet*, als zij een klein kind heeft.

Boosdoarren: de *boosdoarren* zijn in de omstreken van *Beetsterzwaag* hetzelfde, als hetgeen wij *schoerdoarren* (de eerste *r* wordt niet gehoord) noemen, de groote deuren der schuur, waar men het hooi en de granen inrijdt. Nog zuidelijker in *Friesland*, waar men geen Friesch meer spreekt, aan de zuidzijde van het water de *Tjonger*, zegt men tegen deze deuren de *banders*. In *Groningerland*, althans in eenige streken, de *banser-deuren*. In het Deensch is *baas* (de *a* trekt hier in de uitspraak naar de harde *o*) beestestal.

Boots, *booits*, een wijd, maar niet hoog, vat, waar men *soeppe*, karnemelk, of *waai*, hui, in doet. *Soepboots*, *waaiboots*. Men vergelijk hiermede het Hindelooper *butte*, vaatje, en het Fransche *boite*, een doos.

Borstich, ook *heechborstich*, hoog van inborst, groothartig. In dezen zin zegt men van den grootartigen: *hij draacht it hart tjin de keel oon*, of, *it hart sit him tjin de keel oon*.

Brets: *it is wat brets!* het is niet veel bijzonders. Oorsprong?

Brosels, kleine kluitjes aarde, of modder. *Brjitten* zegt men van fijne stukjes turf. *Brjitten in brosels* meer algemeen van alles, wat in kleine stukjes is.

Brotsk, broedziek, begeerig naar broeden, van eene hen.

Bruie, *hinne bruie*: *lit him hinne bruie*, laat hem loopen, waar hij wil; *brui hinne*! loop heen! *Dat mei hinne bruie*, dat mag heen gaan, laat het dan zoo zijn, als het niet erger is. *Wat bruit dat mij?* wat raakt dat mij? *Brui*, alles, de geheele boedel, in de spreekwijze: *der leit de brui*, daar ligt de boël.

But, een gat, in het ijs gekapt, van *batten*, *batten*, *bijten*, slaan. *In wek* is eene opening in het ijs, gemaakt door tocht, stroom, of een wel.

Buwzemannen bij GUSBERT (*uw* Engelsch *ou*, of daar naar trekkende), wij spreken het uit *boesemannen*. *Boesemannen* noemt het tegenwoordig spraakgebruik de zoodanige, die bij landverkoopingen zich als grage koopers voordoen, terwijl zij er niets van meenen, maar alleen ten doel hebben, anderen tot bieden uit te lokken, en zoo duur aan het geveilde te helpen, daar zij hiertoe door de eigenaars zijn uitgemaakt. Verder, soortgelijke bedriegelijke handelaars, in eenen meer algemeenen zin. *Boesemannery*, zulk eene bedriegerij en valsche behandeling.

Zoude *buwze*, *boese*, naar een ander dialect *bies* in *biesjagger*, niet oorspronkelijk hetzelfde zijn als het Middelduitsche *butze*, *butzel*, *butz*, Zwitsersche *bootzi*, *bozi*? Hedendaags nog zegt men in *Duitschland*: de *butz*, de *butzeman*, de *butzelman*, en in *Beijeren*: de *buzman* komt. Deze *butz*, *butze*, *butzel*, *buz*, *bootzi*, *bozi*, is een huisgeest, buldergeest, een soort van half-Goddelijk Heidensch wezen. GRIMM, *deutsche Mythologie*, Seite 288, 289. Deze geleerde gist, dat de oorsprong van dit woord in een oud Gothisch *biuta* (ik klop, ik sla)

ligt, waarmede men ons *boetze*, *ir ynboetze*, slaan, er inslaan, kan vergelijken. Ook nog *bats*, *bits*, *botsen*, met den uitroep van bevreemding en afkeuring: *dyn âde boesse!* uw oude buldergeest! dit is waarschijnlijk de zin dezer spreekwijze.

Bysebauwje, bespotten, beschimpen, gek aansteken.

Casje, een huis, waarin zamenkomsten, en wel niet altijd van de zedigste, van ongetrouwde personen, knechten en meiden, door de bewoners, om eigen voordeel gehouden worden. Zulk een huis heet ook wel *in huuske fan hâdoon*, een huisje van aanhoud, waar zoo iets wordt aangehouden. Ook zulk eene zamenkomst zelve heet *in casje*; zoo zegt men: *dij casje uutroeie*, er een einde aan maken. In de oude Friesche wetten is *case* een woeste vechtpartij; men vergelijke daarmede het eerste gedeelte van ons werkwoord *kjisse-biten*, twisten, harrewarren.

Daa, nu meest altijd *dea*, dood, gestorven.

Daad, *dea*, *de dea*, de dood; in de spreekwijze: *hij is syn eigen daad stoorn*, hij is zijn natuurlijke dood gestorven, hoorde ik dit woord alleen nog maar.

Dichenje: *for immen wat dichenje*, *for immen wat bedichenje*, iemand voorspreken, eene gunst, vergeving, voor hem vragen, en zoo verder door *dichenjen* het gevraagde voor hem verkrijgen. Vergelijk het IJslandsche *þiggia*, Deensche *tigge*, iets bedelen, door bedelen verkrijgen.

Diggel, *diggels*, scherven, potscherven, ook *stikken in stollen* (zachte o) geheeten.

Diggelje: *diggels* maken, potten, pannen, enz., breken.

Djirre, of *dierre*, naar dat men verkiest te spelen, de dojer van een ei. Het ei bestaat uit *de djirre*, de dojer, *it wyt*, het witte, en *it schyl*, de schil, of schaal.

Dingelje, slingeren; *fordingelje*, verslingeren, zoo verliezen.

Dooch, in de spreekwijze: *hij dooch nin dooch*, deugt niet met al, hij is niets waardig.

Dogen: *net doge*, *neat doge*, *wolle*, slecht, ondeugend, zich gedragen, niet goed leven willen; *dat dooch net folle*, van een kleed, werktuig, enz., dat is zwak, bijna versleten.

Dreaww, vermoeid, afgemat, door loopen, werken, en dergelijke zaken.

Dribbelje: *hinne in wer dribbelje*, heen en weder dribbelen, zonder iets wezenlijks uit te rigten.

Drige, in den zin van willen, zullen; zoo als: *hij drycht te kommen*, hij wil, zal, staat, te komen, is van voornemen te komen, althans zegt dit.

Droachje, talmen, dralen.

Droacher, talmer, draler.

Droop, het tot druppels stollen van de melk in de jadders der koeijen, door eene ongesteldheid, waarvan koude wel de voornaamste oorzaak zal zijn, te weeg gebragt. Ook van vrouwen, die zogen, en deze ongesteldheid in de borsten en melk hebben, wordt dit woord gebruikt.

(Het vervolg hierna.)

EENE LIJST
 EN
KORTE OPHELDING
 VAN EENIGE
FRIESCHE WOORDEN,
SPREEKWIJZEN EN SPREEKWOORDEN,
 DOOR
R. POSTHUMUS.

(Vervolg van bl. 92.)

Droperich, aan ongesteldheid in de borsten en de melk onderworpen; *droperige málke*, druipende melk, eigenlijk; *droperige kou*, koe, aan dat ongemak onderworpen.

Droopje, werkwoord, aan de *droop* onderworpen zijn. In het Engelsch is *to drop* druipen.

Druftich, tochtig, van de werking der teeldrift bij de schapen. Zeer rijk is de Friesche taal in uitdrukkingen van de werking der teeldrift bij de onderscheidene diersoorten. Zoo is het schaap *druftich*, de koe *duunsk*, de kat *maartsk*, de hond *loopsk*, het zwijn *roesich*, het paard *willich*, de hen *brotsk*.

Druie, droog zijn, droog worden, droog maken. *Druënd* waar, weder, is droog en droog

makend; *de klean druie*, de kleederen worden droog; en *ik drui myn wiete klean*, ik maak hen droog. Oorspronkelijk, bij eene mindere ontwikkeling van des menschen denkvermogen, lagen de onderscheidene wijzigingen der werking nog door, of in, elkander.

Duie, ligt en schielijk dorschen.

Duust, de naam van zeker onkruid, eene grassoort, met klein zaad. In het Engelsch is *dust* stof, moude.

Ealchje, op iets zijne opmerkzaamheid vestigen, naauw en scherp op iets letten, zoodat het in het geheugen blijft hangen; *ik ealge dat net*, ik hoorde het niet met oplettendheid.

Earmhartich, droevig, bedrukt; *hij sjocht, sæch, sa earmhartich*, hij ziet, zag, zoo bedrukt; ook nietsbeteekenend, van geene de minste waarde: *earmhartich wurk*, *earmhartige klean*, ellendig slecht werk, kleëren.

Easfet, watervat, dat de schippers tot het uitwerpen van water uit hunne schepen gebruiken. *Eas*, oes, in *oesdrup*, waterdruip, is water. *Wol beslein, sei AUKE schipper, it schip forlern in it easfet behâden*, Friesch spreekwoord, welks vertaling zoo luidt: Wel beslagen, zeide AUKE schipper, het schip verloren en het watervat behouden. Mogelijk was AUKE's watervat beter, dan zijn schip, en troostte hij zich er mede, dat met het behoud van het watervat niet alles verloren, of liever, het beste nog behouden was.

Eindële, bij het deelen eener erfenis ieder zijn eigen deel toedeelen.

Erf, de naam van een onkruid, dat zich zeer

over den grond, zonder hoog op te schieten, uitgebreidt, rondachtige bladen en eene witachtige bloesem heeft.

Faar, maat, makker.

Fet, doodkist, doodvat; overdragtig, de jadders en de borsten, van koeijen en vrouwen: *folle fetten*, volle borsten; *de kij rinne mei lege fetten*, de koeijen loopen met ledige, drooge, jadders.

Fisk, visch, in eenen verzamelenden zin, zoo als *wyld*, wild.

Fiter, de naam van de grassoort, in het Latijn *triticum repens* geheeten. Misschien in het Friesch dus naar zijne menigvuldige en lange worteldraden zoo genoemd.

Fladse, een zeer groot stuk hier of daar van afgesneden, bij voorbeeld van den vinger. De Engelschen noemen *in side sâten in rikt spek*, een gezoutene en gerookte helft van een varken, *fitch* (spreek uit *flitsky*).

Flarde, een lap, bij voorbeeld van een oud kleed; ook een slecht, nietswaaardig, persoon, vooral vrouwspersoon, heet zoo.

Flikken, slaan, kloppen; *immen forre billen flikke*, op de billen slaan.

Flik flak, flander,

Fan 't iene bil op 't ander.

Flikken is hetzelfde als het Latijnsche *figere*, slaan; *flakken*, *plakken*, verwant aan het Latijnsche *plaga*, een slag, een plak; *flanderje*, dat voorheen als werkwoord hoogst waarschijnlijk bestond, maar nu mij niet anders dan in dit gezegde bekend is, daar wij thans daarvan alleen *flanterich*, los, slap, slingerend, door geil gewas, bij voorbeeld graan,

overig hebben, hangt zamen met het Latijnsche *plangere*, slaan.

Foeskje, de regterhand, als symbool, of teeken, van vriendschap geven, als men elkander, na eene langere of kortere afwezigheid, ontmoet.

Foestich, zwaar, groot, moeilijk: bij voorbeeld in *foestich keal*, *beest*, een zwaar, groot, kalf, dier; *dat is mij te foestich*, ook *dat is mij oerre foest*, dat werk is mij te zwaar, ik kan dat niet doen, uitvoeren, enz.

Foet-ekers, voet-akkers, of voed, vruchtgevende, akkers. De benaming van een stuk land onder *Brantgum*. De reden dezer benaming kan ik in het geheel niet vinden, wanneer wij hier *foet* in den zin van *voet* nemen. Ik gis dus, dat wij hier te denken hebben aan *foet*, *foed*, in het volgende *foet-poak*, dus in den zin van *voedsel*, *vrucht*; en dan kan dit land om zijne in vroegeren tijd betrekkelijk meerdere vruchtbaarheid zoo genoemd geworden zijn, of, wil men dit liever, om zijne vroegere ontginning. Deze *foet-ekers* maken één afgesloten stuk land uit, hetwelk, naar der Friesen gebruik, in meerdere smalle streken, *ekers*, akkers, genaamd, zoo als een stuk greidland meest in *kéeren* afgedeeld is. In vroegeren tijd, toen de landbouw hier nog in zijne opkomst was, mogen deze onderscheidene *ekers* wel bij beurtwisseling door bijzondere huisgezinnen bebouwd en gebruikt zijn.

Foet-poak, het vlies, of vliesachtig ei, waarin het kalf bij zijne geboorte ligt ingewikkeld; ook van hetzelfde vlies bij de jongen van andere huisdieren bezigt men deze benaming wel, zoo als men

mij onderrigt heeft. De nageboorte eener koe, van een schaap en zwijn, heet men *it foellens*, het vuile, het onreine? In *foet-poak* heeft *foet*, als ik mij niet geheel verzie, niets gemeens met *voet*, zoo als het oppervlakkig velen mag toeschijnen; maar *foet* is hier hetzelfde als het Schotsche *fode*, *foode*, *fwde* (*oo* is *oe*, *w* is *ou*), bij JAMIESON, in zijn *Etymological dictionary*, jong, een jong, broedsel; in ons *foet* is de sluitletter *t* welluidendheidshalve in deze zamenstelling in de plaats van *d* gekomen. Men vergelijke, ter nadere bevestiging dezer betekenis van dit ons *foet*, het bij JAMIESON bij *fode* ter opheldering aangehaalde Zweed-Gottische *affoeda*, ook *broedsel*, *jong*, van *foeda*, telen, baren, en het door onzen KILIAAN opgegevene *fot*, *fotte*, *fut*, *futte*, de vrouwelijke teeldeel, in het Latijn *cunnus*. *Poak* is hetzelfde als het Fransche *poche*, oud-Nederlandsche, ook door KILIAAN aangeteekende, *poke*, beurs, zak, met eene ingevoegde *n* ons Friesche *ponch*, zak, beurs. *Foet-poak* is dus letterlijk *de beurs van*, of *voor*, *het jong*, of *gevoede*.

Folk, bloedverwant, familie: *hij is fen uus folk*, *wij binne folk*, hij is aan ons verwant, wij zijn bloedvrienden; hetzelfde als *wij binne freunen*, wij zijn vrienden. Uit deze vroegere en engere betekenis van het woord *folk* is later de ruimere van *natie*, *volk*, in eenen staatkundigen zin, voortgekomen, zoo als uit de familiën en stammen de volken in de menschelijke maatschappij.

Foor en *fór*, hoewel uit ééne bron gevloeid, namelijk uit dezelfde als *varen*, *voeren*, in den zin van zich verwijderen, vertrekken, op den wagen of te scheep, zoo als *varen* nog gebruikt

wordt, worden bij ons in het gebruik zoo meestal onderscheiden, dat *foor* altijd in den zin van *vooruit*, *ante*, *prae*, en *för*, op enkele uitzonderingen na, door verloop van beteekenis ontstaan, in den zin van *ver*, *verder*, *te ver*, van verering, vergaan, en ook van geheel, volkomen, genomen wordt. In *för*, *ver*, vereenigen zich de denkbeelden van het geheele en volkomene, zoo wel in eenen goeden als kwaden zin.

Wat in het Friesch *foor* en *för* zijn, zijn in het Nederlandsch de meer van elkander onderscheidene *voor* en *ver*, in het Latijn *prae*, *pro* en *per*, in *per-dere*, verderven, vernietigen, *per-ire*, omkomen, sterven. Ik zoude dit verder uiteen kunnen zetten, en nader tot zijnen vroegsten oorsprong terug kunnen leiden, dan dit laat het doel van deze mijne korte woordenlijst niet toe. Liever wil ik eene lijst van eenige Friesche woorden, door de zamenvoeging met *foor* en *för* in beteekenis onderscheiden, laten volgen.

Met *foor*.

Foor-arbeidje, iemand
voorwerken, hem zoo aan
den gang brengen, hel-
pen, een voorbeeld geven.

Foor-bine, de voorste
zijn in het samenbinden
van de graanschoven, met
in inkel, of *doebbel*, *bân*,
een' enkelen, of dubbel

Met *för*.

För-arbeidje: *him for-*
arbeidje, zich verwerken,
zich lam en stram arbe-
den; *hij het him allehiel*
förarbeide, hij heeft zich
geheel verwerkt.

För-bine: *him*, of *har*,
förbine, zich door het
binden verarbeiten, daar-
door stijf worden; ook
eens anders regel schoven,
of te veel, binden; ein-

Met *foor*.

zaamgedraaiden, band, van de schoof genomen in dat werk voorgaan.

Met *för*.

delijk nog, eene wond, enz., verbinden, in den zin van verder, geheel, volkomen, binden. Men vervoegt dit werkwoord dus: *ik förbyn*, verleden tijd, *förboon*, verleden deelwoord, *förboon*, onbepaalde wijze, *förbine*. *Binen*, het niet zamen- gestelde werkwoord, wordt hoofdzakelijk van het binden der graanschoven gebezigd, hetwelk meest het werk van meiden en jongens is.

Foor-donsje, of *-donsje*, in het dansen eenen anderen voorgaan, den dans aanvangen.

För-donsje: *him*, of *har*, *fördonsje*, zich verdansen, daardoor zich eene ongesteldheid, of den dood, op den hals halen.

Foor-dwaan, voorwerken; ook *him foordwaan*, mooi *foordwaan*, den veinsaart, den huichelaar spelen; ook zich vertoonen. *Ik doch, die, dien, dwaan*.

För-dwaan, doorbrengen, verkwisten, bij voorbeeld, zijn goed. Voorheen meer, dan nu, ook nog, zich zelven het leven benemen; waarvoor men nu meer zegt, *him sels te kórt dwaan*, zich zelven onregt, en wel het grootste, door eigene levensverkorting, aandoen.

Met *foor*.

Foor-falle, voor, en niet achter, vallen, bij voorbeeld, iets is voor in het huis, en niet achter, gevallen; *foor-falle*, voorvallen, gebeuren, eigenlijk eerder in den tijd, gebeuren, dan iets anders; *in foorfal*, een voorval, geval. Tijd en ruimte, die noodwendige vormen van ons denken en spreken, grenzen aan, ja, loopen in en door elkander. In het verloop des tijds verloop ook zeer ligt de oorspronkelijke, fijne, nuances der beteekenis in de woorden; en zoo werd *foorfallen* eenvoudig gebeuren, *in foorfal* eene gebeurtenis.

Foor-gean, voorgaan, vooruitgaan, een ander in het werk voorgaan, om te leeren, aan te zetten, enz.; *in fôrgonch*, een voorgang, vooraan-gang van eenen geestelijken op eene begrafenis. *In fôrgonger*, een voorganger in eenig werk, bij

Met *fôr*.

Fôr-falle, vervallen, in armoede, aan de armenkas geraken; kwijnen, slecht, mager, ziekelijk, er uitzien; ook tot eenige misdaad vervallen, er geheel aan verslaafd zijn, bij voorbeeld, aan den drank. *Ik fal, foel* (lange oe), *fallen, falle*.

Fôr-gean, vergaan, bederven, verrotten; ook verder gaan, bij voorbeeld, *de wiser fen in oerwurk fôrgiet*, de wijzer van een uurwerk begeeft zich, gaat van zijne plaats; *fôrgean* is ook zoo veel als overkomen, bejegenen, bij voorbeeld,

Met *foor*.

voorbeeld, in het *mjea-*
nen, of *sichtjen*, maai-
jen, of zichten, die voor-
uit is in het *swée*, in die
streek, welke in eens ge-
maaid, of gezicht, wordt,
deels uit noodzake, daar
twee anders dat werk
niet zoo geregeld doen
kunnen, deels ook wel,
om den tweeden te on-
derrigten, In deze twee
laatste woorden is *foor*
verloopen in *för*.

Foor-helje, naar voren
toe halen, bij voorbeeld,
iets, dat achter in het
huis ligt, enz. *Ik helje*,
helle, helle, helje.

Foor-komme, voor ko-
men, bij voorbeeld, in
den winkel, die voor in
het huis is; *immen foor-*
komme, iemand voorko-
men, en zoo beletten iets
te doen.

Met *för*.

it förgynch mij der net
best, het viel daar niet
naar mijnen zin en wensch
uit, mij kwam daar iets
vrij onaangenaams over.
Ik gonch, gynch, gien,
gean.

För-helje, verhalen, ei-
gentlijk verder halen, ver-
tellen; ook *him förhelje*,
zich herhalen, herstellen,
uit eene bezwijming, enz.;
hij förhellet him asse
hoanne ynne wayboots,
hij herstelt zich als de
haan in het wei-, huivat.

För-komme, in eenig
misdrijf verhard zijn, bij
voorbeeld, *hij is förkomd*
yn ondogenens, hij is
door en door bedorven;
ook *förkomme yn smor-*
gens, door en door mor-
sig zijn, zoodat er geen
reinigen, als het ware,

Met *foor*.

Foorlisse, voorleggen, bij voorbeeld, *de moaiste wiggen foorlisse*, de schoonste weggen (witte en langwerpige brooden) voorleggen; *foorlisse*, voor op bed liggen te slapen, het tegengestelde is, *ynne wæch lisse*, dat is, achter tegen den muur, of wand, liggen.

Foor-mjeane: in stik greide, of *klaverlân*, *foor-mjeane*, een stuk greid-, of klaverland, voormaaijen, vroeg maaijen, om het later te kunnen be- weiden, of nog eens te maaijen. *Ik mjean*, *mjeande*, *mjeand*, *mjeane*.

Foor-mynje, in het mynen, myn zeggen, bieden, op eene verkoo- ping, of verhuring, vroe- ger dan, en voor, een ander zijn.

Foor-rinne, voor, voor- uit, loopen.

Met *fór*.

mogelijk is. *Ik kom*, *kaam*, *komd*, *komme*.

Fór-lisse, verliggen, door lang liggen beder- ven, bij voorbeeld van kleederen, die door lang liggen verschimmelen; ook te lang op bed liggen, zich verslapen; eindelijk iets verleggen, van de eene op de andere plaats. *Ik lis*, *laai*, *leid*, of *lein*, *lisse*.

Fór-mjeane: *him fór-mjeane*, zich vermaaijen, door te veel maaijen zich verrukken, of ziek wor- den.

Fór-mynje: *him fór-mynje*, zich vermynen, in het bieden zich ver- gissen, door of iets an- ders, dan men bedoelt, of iets te hoog, te mynen.

Fór-rinne, verlopen, bij voorbeeld, *it wetter is fórron*, het water is weggeloopt; *hij het him*

Met *foor*.Met *fór*.

fórron, hij heeft zich ziek, of dood, geloopt; *hij het him sa fórron*, dat it him wol in *hjel-oere uutte wei west is*, hij heeft zich zoo verlopen, dat het hem wel een half uur uit den weg was; eindelijk nog, *it is mei him fórron*, zijne zaken zijn verlopen, zijn achteruit, te niete, gaan. *Ik rin, ron, ron, rinne*.

Foor-slaan, de paarden voor den wagen spannen, een, of twee, paarden voor de beide achterste voor den ploeg spannen, daar men bij ons meestal vier paarden, het eene paar voor het andere, voor den ploeg slaat; *Foor-slaan*, is ook nog *foor-slaan*, den dorst les-zoo veel als voor een ander slaan, bij voorbeeld, in het smeden; eindelijk iemand iets voorstellen, in dezen zin is het ook *Nederlandsch*. *Foor-slaan*, der slaan, eer dan nei-

Fór-slaan: *him fór-slaan*, zich verslaan, door al te hevig slaan kneuzen, kwetsen, of anders be-schadigen; *fór-slaan*, bij voorbeeld, een stuk ijzer door slaan eene andere gedaante geven, ook het bederven; verder *de toorst fór-slaan*, den dorst les-schen, stillen; vervolgens *immen fórslacht*, is *fór-slein*, *troch lijen*, *troch kjealtme*, iemand wordt door tegenspoeden, door schrik, verslagen en moe-delooos; eindelijk, zoo als in het Nederlandsch, *im-*

Met *foor*.

slaan, naslaan. Wij hebben toch in het Friesch zoo wel in *foorslach*, een voorslag, als in *neislach*, een naslag, in den zin van ramp en ongeluk.

Foor-snije, voorsnijden, spek en vleesch voor *ij* folk, de dienstheden, zoo als de boer, of boerin, dit gewoon zijn te doen. *Ik snij, snie, snien, snije*.

Foor-steane, voor, op de eerste plaats, staan; *immen foorsteane*, iemand voorstaan, voorspreken, beschermen, zoo als *mälle memme-ljeafde lulke bernik ha mij der hiel in d' wol ris foorstiet*, gekke moederliefde stoute kinderen wel eens voorspreekt.

Foor-weidje, een stuk greidland, doch vooral *nij*-, nieuw-, dat is, een, in het vorige jaar met klaverzaad bezaaid, stuk

Met *för*.

men förslaan, iemand verslaan, overwinnen. *Ik slach, sloech* (lange oe), *slein, slaan*.

För-snije, versnijden, iets in zeer kleine stukjes snijden, en het zoo onbruikbaar maken; ook *him försnije*, zich versnijden, iets geheel verkeerd snijden, tegen wil en bedoeling.

För-steane, te lang staan; ook door te lang staan bederven; in beide beteekenissen komt het in deze spreekwijzen voor: *ik ha mij der hiel in d'al förstien*, ik heb daar veel te lang gestaan; *dat het him hiel in d'al förstien*, dat is door te lang staan geheel bedorven. *Ik stán, stie, of stoe, stien, steane*.

For-weidje, vee verweiden, van de eene weide in de andere drijven; verkeerd, verkeerd land, of te lang, of met te veel

Met *foor*.

bouwland, vooraf weiden, beweiden, met vee, om er later nog hooi, of klaverhooi en -zaad van te winnen. Hier staat *it neiweidjen*, het naweiden, tegen over, dat plaats heeft met bouwland, waar veel klaver, of onkruid, op staat, of met de zeedijken, wanneer, de bepaalde tijd voor de weiding van rundvee aan dezelve verstreken zijnde, men daar nog schapen op mag weiden; dit laatste noemt men *de neiweidinch*.

Met *för*.

en zwaar vee, weiden, beweiden. *Ik weidje, weide, weide, weidje.*

Ik zoude deze lijst nog wel veel langer kunnen maken, dan als eene proeve kan zij, naar mijn inzien, volstaan. Andere kenners en beminnaars der Friesche taalstudie zullen deze begonnene opgave van fijne onderscheidingen in het uitdrukken der gedachten door de spraak, hoop ik, verder voortzetten en ontwikkelen. Wij gaan verder in de mededeeling van eenige Friesche woorden enz.

Förbolgen, sterk opgezet, ontstoken, dik, van eene zweer, zeer been, wonde, enz. *Bolch, balch*, enz., is alles, wat rond, bol, opgezet, uitgezet, en zoo, van eene lichaamswonde, ontstoken, is. GILBERT zegt, in den 7 regel van den 85 psalm, bladz. 211, I deel, uitgave van EPKEMA:

I.

19

*Red hadde' Y jon oerbolgne', oersjiedne, moed
Uwtdjiept.*

Dat is:

*Spoedig hebt Gij uw overgegolfd, overgekookt, gemoed
Geledigd.*

Hier is *bolg* in *oerbolgne* in den zin van *golf* genomen, welke beteekenis het woord hier en daar, althans in *Oostfriesland*, en zeker ook elders, nog heeft. *KILIAAN* geeft *bolghe*, *bulghe*, ook op in de beteekenis van *zeegolf*, *golf*, bij de Friesen en Saksers. Hoe hieruit in *förbolgen* de beteekenis toornig, razend van toorn, gevloeid is, valt van zelve in het oog.

Förlik, voordeel, voorspoedig, bij voorbeeld, in *förlik bern*, een, naar zijnen ouderdom, groot, zwaar, kind; in *förlik forstân*, een verstand, dat, als het ware, de jaren vooruit is; in *förlik gewier*, een vroegtijdig gewas, seizoen, enz.

Förlije, door lijden, gebrek en armoede, geheel wegwijnen, verteeren en omkomen; *hij is alleheel förlit*, hij is door lijden, vooral door gebrek aan de noodige spijs, kleeding en verpleging, uitgeteerd, weggeteerd, en zoo gestorven. *Ik förlij*, *förlitte*, *förlit*, *förlije*.

Förlykje, effen, slecht (in *Groningerland slicht*), gelijk, maken, bij voorbeeld, een oneffen pad, weg, enz. Vooral wordt dit woord gebruikt van het effen maken van hoogten en laagten in een stuk land, welke hoogten en laagten in het Friesch *kulten in bulten* genoemd worden; zulk een stuk land heet men *hultrich in bultrich*; ook wordt dit van een oneffen pad en weg gezegd. *Ik förlykje*, *förlike*, *förlike*, *förlykje*.

Formoedsoenen, verzoenen, bevredigen. *Jae binne formsoedsoend*, zij hebben zich verzoend, zijn weder vrienden geworden. In den eersten opslag schijnt dit woord van eene zeldzame samenstelling te zijn; doch het is in dit opzigt geen eenling. Wij hebben toch in het Friesch ook ons *förtjettelboetje*, eigenlijk verketelboeten, van hier herstellen in het algemeen, bij GUSBERT, welk woord ook voorkomt in denzelfden zin bij KILIAAN. Verder *him förhanboetse*, zich, door te sterk de handen in de zijden te slaan, de hand beschadigen, enz. In gedeeltelijke overeenstemming hiermede zal *formsoedsoenen* dus zoo veel te kennen geven als den toorn, de vijandschap, verzoenen, dat is, geheel en al afleggen. *För* heeft dan hier de beteekenis, zoo als meermalen, van geheel, volkomen: *moed* is hier zoo veel als het Engelsche *mood* (*oo* is *oe*), toorn, vijandschap; zoo komt het onder anderen voor bij SHAKESPEARE, *the two Gentlemen of Verona*, act IV, scene 1, alwaar een vogelvrij verklaarde zegt:

And I from Mantua, for a Gentleman,

Whom, in my mood, I stabb'd unto the heart.

Dat is:

En ik uit Mantua, om een Edelman,

Wien 'k, in mijn toorn, het staal stak in het hart.

In het Friesch herinner ik mij thans niet, dat *moed* in dezen zin meer gevonden wordt. *Soenen* is oud-Friesch, en wordt, in den vorm van *sena*, vergelijken, bijleggen, in de Friesche Wetten aangetroffen.

Förredje, uit elkander droogen door de zonnehitte, en zoo lek en onbruikbaar worden, van vaatwerk gesproken. Dit *redje* zal hier waarschijn-

*

lijk zoo veel zijn als vaneen rijten, scheuren, splijten. *Rete* is bij KILIAAN hetzelfde als *splete*, eene scheur, *ritse*, bij hem als Geldersch opgegeven, hetzelfde; *rijten*, scheuren.

Försjean: *him försjean*, zich verzien, miszien, iets, of iemand, voor iets anders, of een ander, aanzien; dan het, of hij, is. Hier zien wij dus *för*, zoo als ontelbare malen elders, in eenen kwaden zin genomen. *Ik försjoch (mij)*, *försæch*, *försjoen*, *försjean*.

Försige, door wind, togt, *sigen*, opdroogen, van natte kleederen, land, enz., gesproken. Ook zegt men in denzelfden zin, vooral van den natten grond, *opsige*. *Sigen* is togt, verkleinwoord *in sychje*, een weinig togt, windtrek; *sige*, togten; ook bestaat nog de verkleinende vorm *in sigentje*. De grondbeteekenis is dus trekken; het woord is een met ons *sykje*, ademhalen, het Hoogduitsche *ziehen*, trekken, *Zug*, een teug, een trek, ook de windtogt, en ook met ons *suchtje*, zuchten. *It sycht*, *sychde*, *sychd*, *sige*.

Försjiette, niet alleen verschieten, bij voorbeeld veel kruid en lood; maar ook in het eten be- of verschieten, door eten en drinken, als het in de opening van de luchtpijp geraakt, of, zoo als het bij ons genoemd wordt, *ynne förkeerde keel komt*, minder of meer in de ademhaling belemmerd worden, en zoo beginnen te hoesten. *Ik försjiet*, *förscheat*, *förschetten*, *försjiette*.

(Het vervolg hierna.)

HERINNERINGEN
VAN
MARTENA-HUIS
TE
FRANEKER,

DOOR
Mr. J. W. DE CRANE,
RIDDER DER ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW,
OUD PROFESSOR, EN
LID VAN DEN RAAD DER STAD FRANEKER.

JAN LUIKEN, zoo onvergelykelyk in graveer- en etskunst, en wiens vrome, tot ernst gestemde, waarlijk dichterlijke, geest zich ook in kernachtige bijspreuken zoo krachtig wist uit te drukken, schetst in zijnen *Bijenkorf des gemoeds*, onder het opschrift: *Het oud gebouw*, eenen bouwval, dien een man met eene vrouw, op den voorgrond staande, beschouwen; en wat zij gevoelen, wat zij spreken, zegt hij ons in het bijschrift: *Zij zijnder geweest*. Hoe eenvoudig, hoe waar, hoe menschelyk!

Hoezeer toch het gemoed, door het jammerlijke der verwoesting getroffen, welligt in meêwarig vooruitzigt reeds der toekomst elders een gelijk lot bij voorraad voorspelt, zoo als SCIPIO bij de puin-

hoopen van *Carthago* (STUART, *Romeinsche historie*, deel X, bl. 504); — of wel het gezigt der alvernietende kracht des tijds, zegepralende op voormalige grootheid, hechtheid en sterkte, aan de algemeene vergankelijkheid herinnert, zoo als DAVY die op de puinhoopen van het *Colossaeum* te Rome bespiegelde (*de laatste dagen van een' wijsgeer*); — meestal zal het akelige, het eenzame, verlatene, de doodsche stilte bij den bouwval, het gevoelige hart van den gezelligen mensch eenen diepen, somberen indruk van deelnemend gemis geven. » Eenmaal, » denkt hij, » was dit statelijke gebouw voor menschen geschikt, door menschen bewoond. Ach! » zij zijnder geweest. Maar wie waren zij? » (*Gedachten bij een' bouwval*, van FEITH, *oden en gedichten*, III, 97).

Gaarne zou de mijmerende beschouwer nu stichter en bewoners uit de verloopene eeuwen terug roepen. Zijne verbeelding kan daarvan wel meer of min behagelijke tooneelen tooveren; maar liever wil hij door herdenking of nasporing van vroegere geschiedverhalen, zoo mogelijk, zijne opgewekte nieuwsgierigheid trachten te voldoen, en hen, die er geweest zijn, met al, wat zij verrigten, nogmaals als op de wereld voor zijnen geest te laten verschijnen.

Zoo zijn, zoo blijven zelfs de verbrokkelde en half ingestorte muren, als overblijfselen der grijze oudheid, nog ware gedenkteekenen van tijden en gebeurtenissen. Zoo wenscht de late nakomeling, vaak met heiligen eerbied, dezelve onverstoord bewaard te houden, en zorgt, door prent of schildering, dat, ook na eindelijke verstering,

de gedaante nog voor alle vergetelheid beveiligd blijve.

Zoo stonden, tot voor weinige jaren, de ruïnes der abdijen van *Egmond* en van *Rijnsburg*, de sloten van *Brederode*, *Velsen* en andere nog daar, door herkomst uit *Hollands* oudste grafelijke tijden, den beminnaren van 's lands geschiedenis eerwaardig.

Zulke overblijfselen van de vroegste oudheid heeft *Friesland* niet of weinig meer. Van de weleer aanzienlijke kloosters en rijke geestelijke gestichten, die de kronijken vermelden, kan men naauwelijks de plaatsen aanwijzen, of wel vermoeden uit de kronkelingen der wegen, die derzelve heilige grenzen steeds buigzaam plagten te ontzien. Voor lange reeds zijn zij vervangen door veel zegenrijker woningen en bezittingen van nijvere landlieden.

Even zoo heilrijk voor het maatschappelijke leven is het lot geweest van de meeste stinsen dier woeste Edellieden, welke, bij de bittere partijschappen der veertiende en vijftiende eeuw, uit wrok elkander vernielden: zij zijn in landhoeven herschapen, terwijl echter de geslachtnamen der oude bezitters nog hier en daar door de latere, als ter gedachtenis, daaraan gelaten of wedergegeven zijn.

Ook die oud-adelijke gestichten, welke de woede der partijschappen nog gelukkig ontkwamen, zijn, met het allengskens uitsterven van het geslacht hunner stichters, ook weldra door nieuwe bezitters bewoond, verbouwd, vernieuwd, en zoo de oude gedaante veelal onkenbaar gemaakt; een deel ook zijn van tijd tot tijd gesloopt, en de grond, waar zij stonden, mede den landbouw gewijd. *Liauke*

*

ma te *Sexbierum*, *Tjaarda* te *Rinsumageest*, *Holdinga* te *Anjum*, *Klein-Hermana* te *Minnertsga*, zijn daarvan nog versche voorbeelden. Zeer weinige zijn er over, die, grootendeels met behoud der oude gedaante, in welonderhoudenen toestand, nog luisterrijk aan den voortijd herinneren, gelijk *Martena-State* of *Groot-ter-Horne* te *Beetgum* en *Wiarda-State* te *Goutum* (TE WATER, *verbond der Edelen*, III, bl. 97, *Tegenwoordige staat van Friesland*, II, 420, J. VAN LEEUWEN, *it aade Friesche terp*, bl. 423, VAN DER AA, *oud Nederland*).

Ook de hechte gebouwen, in vroegere tijden, door heerschzuchtige Edelen in de versterkte steden, waar zij het geweld oefenden, tot eigene beveiliging, of ter trotsche verheffing boven hunne medeïngezeten, gesticht, zijn mede allengskens overal of afgebroken en geslecht, of naar den smaak des tijds verbouwd, in woningen van voorname burgers veranderd, of wel tot herbergen of soortgelijke en andere bedrijven ingerigt.

Evenwel, schoon dit gewest, toen woeste kriegsgeest door zachtere zeden, adeldwang en twist door wettig regt en gezag vervangen, nijverheid en gemeene welvaart alom gevestigd waren, van tijd tot tijd de aloude woningen der dappere, maar ruwe, voorvaderen heeft zien verdwijnen, of van gedaante veranderen, leveren niet te min de nog kennelijke aanduidingen en overblijfselen van velen, zoo op het land als in de steden, den geschiedvorschcr rijken voorraad genoeg op tot onderzoek, en te over gelegenheid tot treffende herinneringen. Het is alleen te beklagen, dat men daarvan niet reeds vroeger en meer opzettelijk werk heeft gemaakt.

Franeker, die oude zetel van Schieringer Edelen, kan alleen tot bewijs dienen, door het aantal van of pas verdwenene, of nog bestaande gebouwen, alle gedenkteeken van lang uitgestorvene oude geslachten. Van het in de oudheid, en later nog, zoo vermaarde *Sjaardema-Slot*, eerst in het voorst der achttiende eeuw als bouwvallig geslacht, vallen plaats en gelegenheid nog kenbaar in het oog*.

---

* Eenige geschiedkundige bijzonderheden van dit gebouw vindt men in het mengelwerk van de *Leeuwarder courant*, van den 2 Februarij 1830. Ik kan niet nalaten hier eene van veel later tijd, die bijna onbekend is, voor de vergetelheid te bewaren, welke mij is medegedeeld door den Heer NICOLAAS LENTZ, koopman en Ontvanger der stedelijke accijnzen te *Franeker*, uit de aantekeningen van deszelfs vader, den Heer ADAM LENTZ, voorheen Burgermeester dezer stad.

» In den jare 1740 was het stuk weiland, gelegen binnen
 » de stad *Franeker*, rondom tot aan den voet van het
 » holwerk, een vijver of waterplas, uitgenomen het plekje,
 » waarop het voormalige kasteel van *Sternzee*, (zoo geheel
 » ten naer de familie STERNSE, te *Franeker*, die hetzelfde
 » in de zeventiende eeuw bewoond heeft, een tak van het
 » geslacht ÆBINGA,) heeft gestaan. Kort na dezen tijd
 » heeft men begonnen dezen waterplas rondom de huis-
 » stede, tot aan de tegenwoordige sloot toe, te dammen,
 » en is die eerst aangevuld met puin, en vervolgens met
 » aarde, tot dat het in 1754 tot een compleet stuk bouw-
 » land was toebereid. Het is in datzelfde jaar bezaaid
 » met koolzaad, dat in 1755 is ingeogst; bij welke gele-
 » genheid er een klein volksfeest heeft plaats gehad, als
 » zijnde het eene bijzonderheid, dat binnen de stad kool-
 » zaad werd gezaaid, gedorscht en ingeogst. Na dit ge-
 » beurde werd gemeld land geploegd en bereid tot eene
 » volgende vrucht, en is bezaaid met rogge, welke in 1756
 » is ingeogst, en verkocht voor zes en vijftig stuivers per

Even zoo van *Egmonds-Huis*, aan de Dijkstraat, in het begin dezer eeuw, op weinig muurwerk na, afgebroken. *Oud-Botnia*, van onbekenden oorsprong, werd uit dat aloud geslacht in het laatst der zestiende eeuw, bezeten en bewoond door JUW of JULIUS VAN BOTNIA, Ridder, den edelmoedigen voorstander en bevorderaar der vrijheid (TE WATER, II, 262). Daar overleed in 1588, den 23 Junij, in zes en twintigjarigen ouderdom, ANNA, dochter van Prins WILLEM den eersten bij ANNA VAN SAXEN, echtgenoot van den Stadhouder Graaf WILLEM LODERWIJK VAN NASSAU. Daar heeft Prins WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, gedurende zijne studiën aan deze akademie, in 1726 zijn verblijf gehad. Naderhand, meer verwaarloosd, was het een koffijhuis; eindelijk, toen de dwang van het fideï-commis, dat het nog lang behoed had, door den geest des tijds en de nieuwe wetgeving in het begin dezer eeuw was opgeheven, is het verkocht ter sloping. UBRO EMMIUS (*de Republica Frisiae*, p. 51) noemde het „*vetustissima et nobilissima ac maxime spectabilis post arcem Siardaeam Botniaea e regione Curiae sita cum horto cohaerente spatiosissimo.*” Die uitgestrekte tuin is het eenige bekende overblijfsel; geen is er, helaas! van het huis, een hoogst merkwaardig proefstuk van middeleeuwsche bouwkunde.

Nog in wezen zijn *Camminga-Huis*, ook *Sjaardema* genoemd, nu, en al voor meer dan eene eeuw, eene herberg, *de Valk*; — *Decama*, aan

---

» zak of gewoon loopen. Vervolgens is dit land toebereid » tot weiland, zoo als het nog bestaat.”

de Breedeplaats, nu in tweeën verdeeld, het oostelijke gedeelte nu grietenijhuis voor *Franekeradeel*, het westelijke een koffijhuis. Voorts een tweede *Botnia-Huis* en ruime tuin, in het laatst der zestiende eeuw door TZALLING VAN BOTNIA, Ridder, bezeten, aan de westzijde der Breedeplaats; — *Oekinga*, aan de noordzijde van de Voorstraat, en daartegenover *Hottinga*, later *Offenhuizens-Huis* genaamd, zijn heden nog aanzienlijke woonhuizen.

Al deze gebouwen dragen nog genoeg zichtbare blijken van hunne afkomst en voormalige sterkte, en de herinneringen aan hunne vroegere bewoners zouden allezins belangrijk kunnen zijn.

Boven alle dezen verheft nog zijnen hoogen acht-kanten toren, met peervormig koepeldak en vluggen vergulden windwijzer, het hechte en sterke *Martena-Huis*, aan de zuidzijde der Voorstraat of Hoogstraat staande, welks vaste, dikke muren en gevels van ouden zwaren steen, in nog weinig veranderde gedaante en omtrek, den stouten bouwtrant der vijftiende eeuw vertoonen, nog versenigd met dezelfde uitgestrektheid gronds in de zuidwaarts daarachter liggende tuin en beplanting.

Het is eene bijzonderheid van dit huis, dat, schoon de stichter, HESSEL VAN MARTENA, zijn' geslachtsnaam met zich in het graf nam, welke door zijn' broeder DOEKE alleen in nakomelingen voortduurde, het gebouw echter den naam van *Martena-Huis*, ter gedachtenis van dat aloude geslacht, bestendig, tot op den huidigen dag, heeft behouden, en wel alleen, daar bij de overige gestichten van gelijken oorsprong in *Friesland*, die naam of reeds voorlang in onbruik geraakte, — te *Beetgum*

door dien van *ter-Horne* of *Groot-ter-Horne*, te *Leeuwarden* van *Ammunitie-Huis* vervangen; — of wel slechts hergeven werd aan het vernieuwde gebouw, na afbranding van het vroegere in 1515, te *Cornjum* (WINSEMIUS, *kronijk*, p. 424, TE WATER, IV, 442), waar men anders den oudsten moest gevonden hebben.

Het is ook eene bijzonderheid, dat dit huis omtrent honderd en tachtig jaren lang het eigendom van afstammelingen des stichters, van onderscheiden naam, maar in eene regte lijn, gebleven is; en dat het toen, na verloop van ruim twintig jaren, openlijk verkocht zijnde in 1694, sedert wederom van den regtverkrijgenden kooper tot op den tegenwoordigen eigenaar, en dus gedurende genoegzaam anderhalve eeuw, niet dan bij erfbeschikking en opvolging van verwanten is overgegaan.

Ik heb er eene aangename bezigheid, bij mijne hooggevoerde jaren, in gezocht en gevonden, uit mijne verzamelde aantekeningen eene, zoo veel mogelijk, doorgaande geschiedenis van 'dit merkwaardige huis bijeen te brengen, met de herinneringen aan zoo vele personen van vermogen, bekwaamheden, verdienste en aanzienlijke betrekkingen, die hetzelfde tot heden bezeten en bewoond hebben, of met dezen naauw verwant waren; en ik meen ook nu geene ondiens te doen, met dat opstel aan de liefhebbers van onze Friesche geschiedenis aan te bieden.

De stichter was dan HESSEL VAN MARTENA, ZOON

VAN SYTSE VAN MARTENA, Hoofdeling te *Cornjum*, en van JEL HARINXMA. Hij verschijnt in de laatste jaren der vijftiende eeuw, op het woelige tooneel onzer geschiedenissen, als een krijgszuchtig en driftig voorstander der Schieringer partij. Hij was bezitter, uit wat oorzaak is mij niet gebleken, van de stins *Martena* te *Beetgum*, welke destijds veel van het geweld en de verbittering der Vetkoopers leed.

Hij huwde BOTH HOTTINGA, dochter van JARICH HOTTINGA, Epo KEE's zoon, die den moederlijken naam van HOTTINGA had aangenomen, en van SWOB SJAERDEMA. Deze betrekking van verzwagering, even zeer als van gelijke partijzucht, tot hare drie ten dezen tijde in onze kronijken zoo bekende broeders, JUW, HERO en JARICH HOTTINGA, en wel bijzonder tot den laatstgenoemden, toen Heerschap te *Franeke*, op *Hottinga-Huis*, zal waarschijnlijk hem bewogen hebben, om ook daar voor zich een vast huis te bouwen ten verblijve; in welk jaar is niet te bepalen; EMMIUS zegt, onbepaald, in den tijd der Saxen; niet onwaarschijnlijk is het reeds voor hunne komst geschied. Dan weldra deed hij zich, bij de onderlinge nijd en magtelooze woede der partijschappen, kennen als een der ijverigste drijvers tot het inroepen van vreemd bedwang, en alzoo van onderwerping aan Hertog ALBRECHT van *Saxen*. Ten jare 1498 huldigde hij dezen, in den persoon zijns Stadhouders WILLEBRORD VAN SCHOMBERG, te *Franeke*, en ontving den Hertog zelve daar in het volgende jaar; echter niet in zijn eigen huis; maar wist door zijner vrouwe grootmoeder, EDWER SJAERDA, het

ruime en sterke *Sjaardema-Slot* den Vorst ten verblijve te doen inruimen, die zich daar tot in November deszelfden jaars 1499 ophield, en toen zijnen zoon HENDRIK tot beheer der zaken liet blijven.

Tot een gedenkteeken van HESSELS eerbied voor den Saxischen bedwinger strekt een groote steen, waarop het wapen van *Saxen* en het jaartal 1498 uitgehouwen was, aan *Martena-Huis* geplaatst, en nu nog in den westelijken zijmuur te zien.

Zijne gehechtheid aan deze regering berokkende *Francker* de ramp der geweldige belegering van het jaar 1500; maar werd, aan den anderen kant, de oorzaak der groote gunsten en voorregten, vervolgens aan die stad door die Vorsten vergund en geschonken.

Zich zelven bezorgde hij steeds magt en aanzien, maar tevens, en nu en naderhand, door zijn soms even wreedaardig als lafhartig vleijend gedrag, den haat en de verachting zijner landgenooten.

Even gemakkelijk als hij zich aan het bestuur van Hertog GEORGE gehouden, en dat ondersteund had, schikte hij zich, na de overdracht aan KAREL van *Bourgondië* of *Oostenrijk*, weder om diens partij te schragen, en voor zich de eer en voordeelen daarvan te genieten. Den 22 Junij 1515 legde hij, met zes en vijftig Edelen, den eed van hulde aan KAREL af; en den 1 Julij daaraan volgende werd hij door deszelfs Stadhouder, Graaf FLORIS VAN EGMOND, Ridder geslagen.

In het volgende jaar 1516 moest hij het verdriet lijden, dat zijne echtgenoot met drie dochters, op de *Zuiderzee*, door de partij der Geldersche Friesen

gevangen genomen en naar *Sneek* gevoerd werden, waar zij nog lang moesten zitten (MARTENA, *annaal*, bl. 92, OCCO SCHARLENSIS, fol. 109, SCHO-TANUS, bl. 583).

Nog in ditzelfde jaar trok hij, volgens SCHELTE-MA, *staatkundig Nederland*, II, 606, naar den Koning van *Spanje* (KAREL), om dien den deerlijken toestand van *Friesland* onder het oog te brengen.

In Januarij 1517 was hij mede tegenwoordig bij het beleg van *Sneek*, volgens OCCO VAN SCHARL, fol. 112 verso, en dit is de laatste zijner feiten, die men aangeteekend vindt.

Kort hierna besloot hij, waardoor bewogen is onbekend, om eenen togt of bedevaart naar het *Heilige Land* te ondernemen. Het mogt hem echter niet gebeuren, dien te volbrengen: hij stierf op het eiland *Rhodus* nog in datzelfde jaar 1517, waarvan de geheugenis bewaard is op een geschilderd vensterglas, op eene bovenkamer, in den oostelijken zijmuur van *Martena-Huis*, nog heden voorhanden, aldus: » Heer HESSEL MARTENA, Ridder, » eerste fondateur van dit huys, is gestorven in 't » eylant *Rhodus* 1517;" — daar geplaatst in 1609, door Jr. HESSEL VAN OSTHEIM, wiens naam en wapen er boven staat.

Ook wordt nog aldaar een klein geschilderd portretje, volgens de overlevering het zijne, bewaard.

Wat de ambten en waardigheden betreft, door hem bekleed, hij komt voor als Olderman te *Franeke*, Ambtman te *Franeke* in de Saxische tijden, als Raad in het Hof onder de Saxische en mede

onder de Oostenrijksche regering, Heer te *Dijksterahuizen* onder *Beetgum*, Ridder, Grietman van *Franekeradeel*, en ook van *Menaldumadeel*.

Veelvuldig is het gewag zijner bedrijven bij al onze Kronijkschrijvers. Bijzonderheden hebben verzameld *TE WATER, verbond der Edelen*, deel III, *J. SCHELTEMA, staatkundig Nederland*, en *H. B. VAN SMINIA, de Grietmannen*.

HELSEL VAN MARTENA liet dus *BOTH HOTTINGA* als zijne weduwe na, en bij haar vier dochters, *JEL, KNIER, FOKEL* en *LÜTS*. Mij is niets gebleken van den tijd of den rang van derzelver geboorte, noch van dien der huwelijken, welke zij hebben aangegaan; ik ben dus buiten staat, om hier het gewone gebrek onzer oude geslachtlijsten, gemis van jaartallen, te verhelpen. *JEL* was misschien de oudste, als naar vaderlijke grootmoeder geheeten; *KNIER* welligt de jongste. Van ieder dezer aanzienlijke vrouwen, en van hare naaste afstammelingen, zal ik de mij bekende bijzonderheden vermelden, vooral voor zoo verre die tot *Martena-Huis*, en de meer of min aanmerkelijke veranderingen van hetzelfde, of ook wel andere inwoning in *Franeker*, betrekking mogen hebben. Vervolgens zal ik de geschiedenis van dat huis, nadat het opgehouden heeft tot dit geslacht te behooren, onder de latere bezitters en bewoners, kortelijk schetsen. Daarna is mijn oogmerk terug te keeren tot een algemeen overzicht van het geheele zoo merkwaardige geslacht van *MARTENA*, tot aan deszelfs eindelijke versmelting in andere geslachten.

De oudste afbeelding van *Martena-Huis*, — ik moet toch vooraf iets daarvan zeggen, — vindt men op den platten grond van *Franeke*, door PETRUS BAST in 1598 in plaat gebragt, gewoonlijk achter de kronijk van WINSEMIUS gevoegd. Duide-lijk genoeg is het daar kenbaar als een op zwaar gewelfde kelders rijzend, dwars tegen het noorden gekeerd, breed Gothisch gebouw van twee verdiepingen, met een glooiend oplopend zolderdak daarboven, en eenen oostelijken en eenen westelijken gevel, wiens top een ronden schoorsteen boven de vorst verheft; achter de oostelijke helft des gebouws volgt een zuidwaarts uitloopende vleugel, op gelijke hoogte van dak en muren, met den gevel en topschoorsteen tegen het zuiden; in den hoek, dien hoofdgebouw en vleugel maken, staat de achtkantige, verre boven het dak verheven, toren, tot een ruim uitzigt over de stad en ommestreken; onder in den toren is een sterke poort, als ingang van het huis, waartoe men over eene opene ruimte, ten zuiden bepaald door een laag gebouw, tot stalling dienende, tusschen het hoofdgebouw en het belende huis ten westen, den toegang van de straat heeft, die op de kaart door een hek of eene poort aan de straat schijnt afgesloten te zijn. De noordelijke of voorkant van het gebouw heeft op ieder der twee verdiepingen eene rij van zeven, in gebogene nissen gevatte, steenen ramen, met derzelver vensters en geschilderde glasruiten; ook de gevels hebben eenige dergelijke, die smaller zijn; men vindt geen deur, dan beneden voor de kelders.

Volgens de overlevering was de geheele breedte der benedenste verdieping ééne prachtige ridderzaal, dat later, onzeker wanneer, veranderd is, door het afnemen van een klein vertrek aan de oostzijde.

Ten oosten staat een klein huis, met den oostelijken gevel vereenigd, en *de poort*, of wel *het poorthuis*, geheeten, hetwelk dus mede tot eenen ingang van *Martena-Huis* diende.

Voorts waren er achter en aan de oostzijde, nevens *Martena-Huis*, andere daartoe behoorende huizingen, of, zoo als men die toen noemde, *schuren*; en eindelijk een zeer groote en uitgestrekte hof en bijbehoorende gronden.

Gelijk BOTH HOTTINGA, na het vertrek van haren echtgenoot ter bedevaart, op *Martena-Huis* met de haren zal gebleven zijn, mag men mede vooronderstellen, dat zij, ook na het ingekomen berigt van zijnen dood, hetzelfde op den duur zal bewoond hebben, en zich, te midden van zoo vele aanzienlijke aanverwanten, bestendig alhier zal hebben opgehouden; schoon zij na verloop van tijd, zoo als uit PETRUS THABORITA, bl. 394, blijkt, hertrouwd is aan eenen overlander krijgsman, met name BRUCKSLAGHER, die in het jaar 1523 *Dockum*, na het beleg, met Bourgonsche troepen bezette, en daar als Hoofdman op het huis gesteld werd.

Zij stamde, door hare moeder SWOB SIAERDA en grootmoeder EDWER SIAERDA, van dat aloude geslacht der SJAARDEMA's af. Voormaals had hetzelfde eene beneficie gefundeerd op Onze Lieve Vrouwen

altaar in de Sint Martens kerk te *Franeker*, doch het regt van beschikking daarover was sedert eenigen tijd door verzuimenis in onbruik en als verloren geraakt. De erfgenamen van dat geslacht, en daaronder BOTH HOTTINGA, vervoegden zich, met verzoek tot herstelling in dat regt, in 1539 aan de Aartshertogin MARIA, als Gouvernante der *Nederlanden*, en verkregen ook de bevestiging, bij een besluit van den 28 October van dat jaar. Reeds in het begin des volgenden jaars 1540, den 14 Maart, maakte BOTH HOTTINGA mede gebruik van dit haar regt van collatie, in haren naam latende teekenen door haren schoonzoon HANS VAN OSTHEIM.

Niet lang overleefde zij dit. Zij stierf in 1541, en werd te *Franeker* in de Martini kerk begraven.

Ik maak hier gewag van dit leen, om de betrekking, welke hetzelfde tot *Martena-Huis* heeft. Uit het *Beneficiaal-boek*, bl. 256, blijkt, dat onder de inkomsten dier praebende toen mede behoorde:

- » Heer HESSEL MARTENA eeuwige memorie zes stu-
- » wers, uit *Martena-Huis* toe *Franeker*, en van
- » de vierdepart van drie pondematen uit Heer
- » HESSELS weyland seven stuwers te huur."

Ook schijnt dat regt van praesentatie, zoo als men het noemde, vervolgens als een regaal van *Martena-Huis* beschouwd te zijn, daar het met hetzelfde op de bezitters is overgegaan, zoodat nu nog de tegenwoordige bezitter, bij vacatures van gemeld Sjaardema leen, voor een achtste deel stem heeft in de collatie.

Wat nu hare dochters betreft, mijne onzekerheid, zelfs bij gissing, van tijdsbepalingen, veroorlooft mij, van dezelve in die orde te spreken, als mij voor mijn ontwerp de gevoeligste schijnt.

VAN JEL VAN MARTENA is mij niets anders bekend, dan dat zij gehuwd is geweest aan ERNST VAN LAUWIK, ook VAN DEN LAUWICH, bij TE WATER, IV, 142, ERNST VAN DER LAUK of LAUWIJK, zoo verschillend vindt men zijnen naam gespeld, die genoegzaam zijne Duitsche afkomst toont. Waarschijnlijk een krijgsman, reeds vroeg met de Saxische benden, gelijk zoo vele anderen, in *Friesland* gekomen. Hij komt later, in 1531, voor, te gelijk met zijnen zwager FRITS VAN GROMBACH, in zeker proces over een stuk lands te *Engelum*, in hetwelk de verweerder zich op hen beiden beroept, als zijne landheeren van wege hunne vrouwen, zie *Charterboek*, II, bl. 585, en nogmaals, in dezelfde zaak, in October 1533, ald., bl. 648, waar hij uitdrukkelijk voorkomt als man en voogd van Jonckvrouwe JEL, zijne huisvrouw, en nog eens, bl. 649, terwijl VAN GROMBACH daar als door hem gevolmagtigd verschijnt. Na dezen is mij van man noch vrouw ergens eenige melding voorgekomen; waarschijnlijk zijn zij eerlang kinderloos gestorven, en is alzoo hunne geheugenis verdwenen.

VAN KNIER of CUNIERA VAN MARTENA vind ik, dat zij meer dan eens is gehuwd geweest, en wel eerst aan RUDOLPH VAN BUNAU, een Duitsch Edelman. Hij komt voor als Drost van *Stavoren*, ook als Grietman van *Gaasterland*, en in 1525 als

Dijksgedeputeerde dier grietenij. Hij is te *Franeker* overleden, den 3 Augustus 1542, en in de Martini kerk begraven.

Twee dochters zijn uit dit huwelijk geboren, MARGARETHA en HELENA VAN BUNAU. De eerstgenoemde is gehuwd geweest met Jr. ANTONY VAN EGMONDT VAN MERESTEIN, tweede zoon van ALBERT VAN EGMONDT VAN MERESTEIN, Kastelein van *Woerden* geheeten, en ANNA VAN FOREEST, dochter van HERPERT VAN FOREEST, Ridder, en MARIA VAN CATS (zie geslacht van EGMONDT bij FERWERDA, 19de generatie, en KOK, *Woordenboek*, XIII, bl. 205). Zij hebben te *Franeker* gewoond, misschien in *Egmonds-Huis*. Bijzonderheden heb ik van hem niet gevonden. Hij overleed te *Franeker*, den 9 Februarij 1592, en ligt in de Martini kerk begraven, waar men weleer dit *epitaphium* op hem las:

Quid, cedo, nobilitas, quid opes nisi fumus et umbra?

At pietas verum est perpetuumque bonum.

Qui situs hic, habuit ea juncta, relictus ab istis

Hujus in aetheria praemia sede tenet.

Voorzeker eenen wijzen en godvruchtigen Edelman waardig, bewaard gebleven in de *Collectio monumentorum*, p. 425. Zijne weduwe volgde hem den 30 Augustus 1603, en werd in hetzelfde graf begraven. Zij lieten geene kinderen na.

HELENA VAN BUNAU trouwde aan IDSARD DOUMA, mede in het verbond der Edelen, zie TE WATER, II, 249. Hij stierf in 1577, en liet bij haar eene dochter na, naar moederlijke grootmoeder CUNIRA geheeten, die later aan SJUCK VAN BURMANIA huwde; ik zal daarvan in het overzicht van het geslacht

MARTENA nader spreken. HELENA huwde ten tweeden male aan WILCO HOLDINGA, doch had bij hem geene kinderen.

KNIER VAN MARTENA ging een tweede huwelijk aan met CHRISTOPHEL HUBITZ, of HAUBITS, bij TE WATER, IV, 442, CHRISTOFORO AB HUBATZ, mede een Duitsch Edelman. Dat zij te *Franeker* gewoond hebben, is mij gebleken uit zekere inventaris van roerende goederen, volgens het hoofd opgemaakt den 10 November 1573, in den huize van Joncker HAWETS en Juffrouw CUNERA VAN MARTENA."

Ruim negen jaren vroeger, in April 1564, hield Jufvrouw CUNIER VAN MARTENA (zoo genoemd, zonder melding van een' echtgenoot) boelgoed van eenige losse goederen; in de akte daarvan vind ik als koopers van kleinigheden aangeteekend, onder anderen CORNELIS de dienaar van HAUBITS, en HEIJN de dienaar van THOENES VAN EGMOND, en naast den post, *solvit VAN HAUBITZ*.

Nog melden mijne aantekeningen een derde huwelijk van CUNIRA VAN MARTENA met HERMAN HULLEN, waarvan mij, gelijk ook verder van haar, niets bekend is.

FOKEL VAN MARTENA trouwde aan HANS VAN OSTHEIM, eenen Edelman van Duitsche afkomst, en met de Hertogen van *Saxen* herwaarts gekomen, getiteld *Erfschenker van het Graafschap van Hennenberg*. Hij komt vervolgens voor als Drost van het Kasteel te *Leeuwarden*. In 1540 teekende hij voor zijne schoonmoeder, zoo als boven gemeld is, de collatie van Sjaardema Leen. Dat hij niet

lang daarna overleden is, kan men uit het hertrouwen zijner weduwe besluiten:

Hij liet bij haar eenen zoon na, HESSEL VAN OSTHEIM. Deze is Grietman van *Idaarderadeel* geweest in 1565, een der verbondene Edelen, en warin voorstander der vrijheid, dat hij met ballingschap moest boeten, waarin hij, waarschijnlijk in *Oostfriesland*, gestorven is. Bij zijne echtgenoot TET VAN BURMANIA (bij FERWERDA, 8ste en 9de generatie) liet hij twee zonen na, HANS en HESSEL VAN OSTHEIM, van welke de eerste in *Friesland* bleef, de andere in *Gelderland* geleefd heeft en een eenigen zoon BARTHOLD gehad, die, herwaarts wedergekeerd, te *Franeker* overleden en begraven is in 1654; — en eene dochter, JEL VAN OSTHEIM, die gehuwd is aan FREDERICK VAN VERVOU, van welke beiden wij straks breeder zullen handelen. Zie over het geslacht van OSTHEIM, — want zoo behoort de naam geschreven te worden, zoo als mij gebleken is uit de eigene zeer net en sierlijk geschrevene handteekening van JEL zelve; — TE WATER, III, bl. 198 (waar verkeerdelijk HESSEL FERWOU staat), IV, bl. 448, VAN SMINIA, *Grietmannen*, bl. 149.

FOKEL VAN MARTENA is, volgens mijne MS. aantekeningen, weldra hertrouwd met HERO OCKINGA den jongen, die reeds in 1544 zonder kinderen stierf, en te *Franeker* begraven ligt. Doch bij TE WATER, IV, bl. 442, wordt haar tweede man genoemd HERO HOTTINGA, zonder meer.

Volgens dezelfde aantekeningen is zij ten derdenmale gehuwd aan een ongenoemd Hollandsch Edelman. TE WATER zegt: de derde onbekend.

Uit de stukken van een proces, ten jare 1550

*

te *Franeker* gevoerd, over het maken, bij vernieuwing, uit eener hand van eene straat bij de Vischmarkt, van de huizen af tot aan den wal, ten genoegen van den Raad en de geburen, heb ik gemeend te kunnen opmaken, dat *Juffrouw FOKEL MARTENA*, zoo als zij herhaalde malen genoemd wordt, zonder meer, zekerlijk in dat jaar niet meer haar domicilium te *Franeker*, maar haar verblijf te *Leeuwarden* had, doch dat zij evenwel in de zaak betrokken was, wegens het huis, waarin zij gewoond had bij de Vischmarkt, hetwelk men dan schijnt te moeten houden voor *Hottinga-Huis*.

LUTS VAN MARTENA, ook wel *SITS* en *SYTHYE*, bij verbasterde spelling (*Charterboek*, II, 648), of, zoo als zij zelve schreef, *LUCIA*, had tot echtgenoot *FRITS VAN GROMBACH* of *GRUMBACH*, volgens *WINSEMIUS*, fol. 423, uit den Duitschen adel, die met den Saxischen huize in *Friesland* gekomen was, en niet onwaarschijnlijk, gelijk ook de Heer *VAN SMINIA*, bl. 202, vermoedt, een zoon van *HANS VAN GRUMBACH*, die de Saxische Vorsten bij hunne komst reeds vergezelde. Deze werd in 1503, den 29 Augustus, door de Hertogen *GEORG* en *HENDRIK* begiftigd met de verbeurd verklaarde goederen van *WILKE REYNIA*, en genoemd: » die » erbar und vheste unse lieve getrouwe ende ampt- » man to *Lewarden*, *HANS VON GRUMBACH*, die » onsen lieven Hern und Vader saliger ende uns » langen tijt trouwelick ende wel gediend heeft, » *Charterboek*, II, 229. Bij de bevestiging dier

gifte in 1509, op Maandag na St. Lucia, wordt hij genoemd: „ unser liebe getruwe Rath und „ Amptman zu *Herlingen*, HANSE VON GRUMBACH,“ *Charterboek*, II, 267. Als Raad in het Hof komt hij voor in 1512, MARTENA, *Annaal*, bl. 77, en in den *Naamrol*, en nog in 1514 bij PETRUS THABORITA, bl. 180, en aantEEK. bl. 119.

FRITS VAN GRUMBACH, het zij dan de zoon, of wel buiten twijfel bloedverwant, van HANS, is zekerlijk weldra zeer in gunst geweest bij de Bourgondische Regering. Bezwaarlijk echter zal hiermede overeen te brengen zijn het berigt van den Schrijver des *Tegenwoordigen staats van Friesland*, II, bl. 419: dat FRITS VAN GRUMBACH met Keizer KAREL uit *Frankenland* naar de *Nederlanden* was vertrokken, en voor zijne aan den Keizer bewezene getrouwe diensten, in 1518, Drost van *Harlingen* gemaakt werd. Behalve andere moeilijkheden, waartoe het vervolg van dit berigt leidt, blijkt uit WINSEMIUS, fol. 423, en SCHOTANUS, fol. 564 en 566, dat hij reeds in 1515 Drost van *Harlingen* was, en volgens eene copie van sauvegarde in het *Charterboek*, II, bl. 115, bekleedde hij dien post nog in 1522. Ondertusschen was hij in 1517 Grietman van *Barradeel*, vervolgens in 1525 Raadsheer in het Hof, ook Ridder geheeten. In 1533 komt hij voor als Overste Dijkgraaf van geheel *Westergoo*, bij het arbitrament tusschen de Binnen- en Buitendijksters, zie WINSEMIUS, fol. 508. Hij werd in April 1535, door den Stadhouder SCHENK, in eene commissie benoemd tot het oprigten van een corps van den derden man, zie *Charterboek*, II, 674. Later is zijn naam mij niet voorgekomen.

Hij is te *Franeke* in de Martini kerk begraven. Het Wapen van GROMBACH was een roode keper en drie zwarte sterren op een wit veld.

Met zijne echtgenoot heeft hij *Martena-Huis* of *ter Horne* te *Beetgum*, zoo het schijnt, als familiegoed van haar, bewoond en bezeten. Het zou door hen aanmerkelijke verbeteringen gekregen hebben, en, door het huwelijk van eene hunner dochteren naderhand tot het geslacht van SCHWARTSENBERGH overgegaan, sedert in hetzelfde altijd gebleven zijn, volgens TE WATER, III, bl. 97.

Zij teekende de collatie van Sjaardema leen, den 18 Mei 1548, LUCIA VAN MARTENA weduw van GROMBACH, hem dus overlevende, en wel met drie dochters, AMELIA, MARIA en EMERENTIA. Van deze huwde EMERENTIA VAN GROMBACH aan SIPKE of SCIPIO MECKENA, later een ijverig voorstander der vrijheid; en MARIA aan JOHAN ONUPHRIUS Baron THOE SCHWARTSENBERGH EN HOHENLANDSBERGEN, van welke beide ik mijne berigten verschuif tot het algemeen overzigt van het geslacht MARTENA.

AMELIA, gewoonlijk AMMEL VAN GROMBACH, zou, indien men mag afgaan op hetgene van haar bij FERWERDA, in de genealogie van *Egmond*, 19de generatie, ii, gemeld wordt, dat zij na bijna zestig jaren weduwe geweest te zijn, in den ouderdom van negentig jaren, in 1605, te *Harlingen* zoude zijn gestorven, — dan reeds in 1515 of weinig later moeten zijn geboren; zeker echter schijnt het, dat zij, na twee maal gehuwd te zijn geweest, nog als weduwe eenen hoogen ouderdom bereikt heeft. —

Het is wel zonderling, dat AMELIA VAN GROMBACH met hare huwelijken en afstammelingen geheel ontbreekt in het *Stamboek* van SIBOLD VAN ADELEN VAN CRONENBURGH, en even zoo in mijne aantekeningen, afkomstig van den Raadsheer E. M. VAN BURMANIA; en dat de Heer TE WATER eenen misslag, die hiertoe eenige betrekking heeft, in het III deel, bl. 94, begaan, op nadere aanwijzing, in het IV deel, bl. 442, heeft moeten verbeteren; daar juist deze tak, door de drie zonen van AMMEL, alle uitstekende vrienden en handhavers der vrijheid, en ook nog naderhand, hoogst merkwaardig is geworden. Ik zal denzelven zoo naauwkeurig mogelijk trachten uit een te zetten en op te helderen.

AMELIA VAN GROMBACH, medeërfgenaam van de goederen van den hoofdtak van het geslacht van MARTENA, volgens den Heer J. SCHELTEMA, *staatkundig Nederland*, II, bl. 406, bij toevallige misvatting haar met EMERENTIA verwisselende, is eerst gehuwd geweest aan Jr. JAN VAN EGMONDT VAN MERESTEIN, gesproten uit het wijdberoemde en rijkste geslacht der EGMONDEN (TE WATER, II, 367), zoon van ALBERT VAN EGMONDT en ANNA VAN FOREEST. Hij was de oudste zoon van zeven kinderen, en ouder broeder van Jr. ANTONY VAN EGMONDT VAN MERESTEIN, boven vermeld als gehuwd met MARGARETA VAN BUNAU, de volle nicht van AMELIA.

De geslachtlijsten van EGMONDT, boven aangehaald, noemen hem Castelein te *Harlingen*, en bepalen zijn overlijden op den jare 1546. Hij is te *Franeker* in de Martini kerk begraven. Het huwelijk schijnt dus maar weinige jaren te hebben mogen duren, maar uit hetzelfde zijn drie kinderen

geboren, in de geslachtslijst in deze orde opgegeven: **FREDERIK, ALBERT en ANNA.**

Jr. **FREDERIK VAN EGMONDT VAN MERESTEIN**, die in 1615, in den ouderdom van twee en zeventig jaren, overleed, moet dus omtrent 1543 geboren zijn, en, schoon het eerste kind, naar moederlijken grootvader zijn geheeten; ten zij de geslachtslijst onnaauwkeurig in de orde mogt wezen.

Hij wordt met hoogen lof door den Heer **TE WATER**, II, bl. 370, vermeld, als bevorderaar der vrijheid, en in de aankleving aan het verbond der Edelen in 1566 van onwrikbare trouw. Door **ALBA** beschuldigd, van een begunstiger der ketters te wezen; aanleiding tot het prediken op het huis *te Kleef* bij *Haarlem* gegeven te hebben, den Predikanten huisvesting te verleenen, en de verbindtenis der Edelen in *Friesland* smakelijk te maken; werd hij met verbeurd verklaring zijner goederen gebannen.

Hij is gehuwd geweest met **HETTJE (HECTORIA) VAN HOXWIER**, dochter van **Mr. HECTOR** of **HETTE VAN HOXWIER**, Ridder en Raadsheer, en heeft bij haar eenen zoon nagelaten, **JAN VAN EGMONDT VAN MERESTEIN**, van wien vermeld wordt, dat hij in 1599, op de vloot van den Admiraal **PIETER VAN DER DOES**, ongehuwd overleden is, in den ouderdom van drie en dertig jaren, dus omtrent 1566 geboren, laatst mannelijk oir uit het geslacht **EGMONDT VAN MERESTEIN**; — en eene dochter, **LUCIA VAN EGMONDT VAN MERESTEIN**, die later huwde aan **Mr. HUGO RUISCH**, Raadsheer te *Utrecht*; zij overleed in 1596, en liet twee zonen na.

ALBERT VAN EGMONDT VAN MERESTEIN, die, mag men stellen, een jaar na zijnen broeder zal geboren

zijn, en nu naar vaderlijken grootvader geheeten, heeft bij TE WATER, II, bl. 368, en III, bl. 460, bijna nog grooteren roem van verdiensten voor de vrijheid, dan zijn broeder. Hij was een medebondgenoot, en in onverflauwdten ijver teekende hij nog in 1569, met zijnen vriend JELLE EELSMA en anderen, eene bijzondere verbindtenis, om zich tegen *Spanjes* dwingelandij te verzetten, en den vijand allen afbreuk te doen. Hij was een der voornaamste bevelhebbers van de vloot van den Prins van *Oranje*, en de vertrouweling van dezen. In 1572 werd hij tot Krijgscommissaris aangesteld, en gaf blijken van beleid en dapperheid, bijzonder in 1574, als bevelhebber te *Gouda*, dat hij voor de listen van NOIRCARNES wist te beveiligen. Hij heeft SARA VAN BREDERODE, natuurlijke dochter van REINOUD, in huwelijk gehad, doch is zonder kinderen, in 1596, gestorven.

ANNA VAN EGMONDT VAN MERESTEIN kan slechts weinig later, zoo voor het overlijden haars vaders, geboren zijn. Zij is, volgens de geslachtslijst bij FERWERDA, gehuwd geweest aan N. SALANGY in *Welschland*. Van hem is mij niets bekend geworden; maar dat zij in *Franeke* gewoond heeft, is mij gebleken uit eene akte van wederinhuring van het huis, daar zij reeds inwoonde, en hetwelk toenmaals aan de stad behoorde. Zij wordt geheeten *Juffrouw VAN SALANZIEN* en verscheen *sampt FRITS VAN FERVOU*, huer adiunct (haar halve broeder van moeders zijde), om *huringhe van die huizinghe met Burgemeesteren te maken*, voor dezelve den 23 April 1583. Buiten op die akte staat: *huring van J. ANNA VAN EGMONDT*. Zij

kan toen omtrent acht en dertig jaren oud geweest zijn. Later heb ik van haar niets vernomen, noch of zij kinderen of andere betrekkingen gehad hebbe. Alleen ik moet opmerken, dat, bij collatie van Sjaardema Leen, den 24 December 1584, mede door AMMEL VAN GROMBACH geteekend (*Analecta* 12), hetzelfde om te studeren voor de helft is gegeven aan JACUS VAN GALENSY, en in 1595, den 20 December, voor vier zesde gedeelte der inkomsten, aan GEORG VAN CALENGHY tot den ouderdom van vijf en twintig jaren toe. In het album van de akademie te Franeker vind ik als student, den 27 October 1595, ingeteekend *GEORGIUS SALANCI Nobilis Franek. Juris Stud.* Deze kan een zoon van haar geweest zijn, en, zoo men voor JACUS JORIS lezen mag, dan kan het de naam van denzelfden jongeling aanduiden, die reeds van vroeg af genot van dat familie leen zal gehad hebben. In de Martini kerk is ook een graf van *Joncker PIETER VAN CHALANSY*, misschien is wel deze, ik zou het bijna durven stellen, dezelfde in het geslachtregister genoemde *IV*, dat is hier, meen ik, in voornaam niet bekende SALANCY.

Ondertusschen was AMELIA VAN GROMBACH, zekerlijk weinige jaren slechts na het overlijden van JAN VAN EGMONDT, in een tweede huwelijk getreden met Jr. RAAS VAN VERVOU, een Luiksche Edelman, van wien mij verder geene bijzonderheden zijn voorgekomen. En daar men aan haar eenen zoo langdurigen weduwstaat toekent, kan ook deze echt van geen' langen duur geweest zijn. Slechts een zoon is er uit geboren, FRITS of FREDERICH VAN VERVOU, volgens SCHELTEMA omstreeks 1550.

RAAS VAN VERVOU is te *Franeker* overleden, en ligt in de Martini kerk begraven.

Eer ik nu verder ga, verdient *Martena-Huis* zelf vooraf nog eenig onderzoek. Dat het, als stamhuis, steeds zonder eenige vervreemding bij het geslacht gebleven is, is blijkbaar genoeg, maar niet door wie uit hetzelfde bewoond, of ook wel in bijzonder eigendom bezeten. Nergens is mij iets voorgekomen, dat daaromtrent eenig licht kan geven, veel min beslissen. Zoo ik eenige gissing mag wagen, dan komt het mij ten minste niet onwaarschijnlijk voor, dat LUTS VAN MARTENA, die, behalve JEL, de eenige der zusters is, die slechts eenmaal is gehuwd geweest; en, zoo men op hetgene in den *Tegenwoordigen staat van Friesland*, II, bl. 419, wordt opgegeven, mag afgaan, omstreeks 1540, of kort daarna, reeds weduwe was; dat deze, na het overlijden van hare moeder, het zij al spoedig, of wel bij eene schikking, ten tijde van het huwelijk van hare dochter MARIA VAN GROMBACH, met den Baron VAN SCHWARTSENBERGH, omtrent de *Martena-Skins* te *Beetgum* gemaakt, deze zal verlaten hebben, en *Martena-Huis* te *Franeker* betrokken, en wellicht in eigendom zal hebben verkregen; en dat die eigendom vervolgens op hare dochter AMMEL VAN GROMBACH is overgegaan. Indien men mag aannemen, zoo als het wel schijnt, dat de uitoefening van het regt van collatie voor Sjaardema leen, waartoe de geregtigden altijd te *Franeker* bijeen kwamen, gehecht werd aan de bezitting van *Mar-*

tena-Huis, dan komt die opvolging volkomen overeen met die der ons uit de *Analecta* bekende ondergeteekende stukken; 1540 BOTH HOTTINGA, 1548 LUCIA VAN MARTENA wed. GROMBACH, 1564 ontbreekt alle onderteekening, 1584 AMMEL VAN GROMBACH (en toen berustte onder haar, Juff. AMELIA VAN FERVOU genoemd, het Register van de landen, renten en steépachten tot de praebende behoorende, zie *Analecta*, bl. 13), 1611 FREDERICH VAN VERVOU.

Daar mogen nu al geene blijken voorhanden zijn, dat AMELIA VAN GROMBACH *Martena-Huis* met haren eersten man, JAN VAN EGMONDT, of met haren tweeden, RAAS VAN VERVOU, bewoond hebbe, voor het tegengestelde zijn die er even weinig. Maar dat zij het als weduwe niet alleen bewoond, maar als eigenaresse bezelen heeft, daarvoor zijn de klaarste bewijzen bij te brengen.

In eene lijst van huizen, of bewoners derzelve, te *Franeker*, van den jare 1595, vindt men aan de Voorstraat achtervolgens: *Grombachs poort* (dat is de *poort* of het *poorthuis* bovengemeld). *Item die huysinghe ten westen naast daaraan* (dat is *Martena-Huis*), dan *Juffrouw Amelia kelders*, als die afzonderlijk door huurders bewoond werden.

Dat nu het huis haar in eigendom behoorde, blijkt verder uit een stuk, waarvan ik, omdat het tevens tot eene andere belangrijke opmerking leidt, niet kan nalaten het hoofd hier geheel af te schrijven.

» Articulen en Bestek, waer oppe Juff. AMELIA
» VAN GROMBACH, weduwe van wijlen Joncker
» RAES VAN VERVOU, ter presentie van JOANNES

» HARMESZ. AMMAMA en VEST JANSZ., Burgemees-
 » teren, PIETER AUGUSTINUSZ. ENS en JAN CORNELISZ.,
 » Geswooren Gemeensluyden, TAECKE SIBESZ. en
 » GERRIT LYEWES, Hopluyden, als daertoe expres-
 » selijk bij Burgemeesteren, Raad, Geswooren Ghe-
 » meente, ende Bevelhebbers dezer stede, geordon-
 » neert en gecommitteert zynde, den meestbiedenden
 » praesenteert te vercoopen en te verpachten seeckere
 » huyssteden, alhier binnen *Franeker*, in haer
 » groot Hof geleegehen, soo als dezelve op no. 1,
 » 2, 3 enz., ter ordonnantie en by advys van de
 » Magistraet dër voors. stede, by THOMAS FREREXSZ.,
 » stads timmerman, cum socio, afgepaelt syn,
 » vermoge die caerte daervan synde.”

vervolgens

» welke Articulen den comparanten metter stads
 » trommelslach en aenplecking van billetten, ter
 » plaetse van de verpachting vergaderd, voorgelesen
 » synde, heeft daerna gekoft en gepacht” enz.

Te zamen twintig huissteden. De verpachting is
 gehouden den 26 Maart 1588. De articulen bevat-
 ten voornamelijk, dat ieder kooper en pachter van
 eene huisstede verplicht zal zijn, om daarop binnen
 twee jaren een goed pandakt huis met opgaande
 gevels te bouwen, ook neffens hetzelfde eene goede
 straat te maken en te onderhouden; en voorts, om
 de op iedere huisstede gelegde grondpacht, alle
 jaren, op den 1 Mei, in infinitum te betalen aan
 de verpachteresse. Die grondpachten waren meest-
 al twee goudguldens, of nog eenige stuivers hooger.

Op deze wijze heeft AMELIA VAN GROMBACH, met
 haren grooten hof van *Martena-Huis* een ver-
 nieuwd voorbeeld gegeven, hetwelk later weder

door anderen gevolgd is, als door TZALLING VAN BOTHNIA in 1598, door JARICH VAN OCKINGA, toen eigenaar van *Dekama-Huis*, in 1608, van welke ik ook soortgelijke acten van publieke verkooping en verpachting van huissteden, zelfs van eene de kaart, gezien heb; een vernieuwd voorbeeld, zeg ik, om van de hoven of uitgestrekte gronden der stinsen, van welke er zuidwaarts zelfs over het diept tot aan het bolwerk liepen, een gedeelte, met overleg der stedelijke Regering en van de verdere vertegenwoordigers der burgerij te bestemmen, en, onder bezwaar van grondpacht, te verkoopen, tot het aanbouwen van bewoonbare huizen, en aanleggen van straten, en zelfs, zoo als mij gebleken is, van bruggen. Een maatregel, die al van ouds door adellijke bezitters der gronden, bijzonder door het geslacht van SJAARDEMA, blijkt gebruikt te zijn tot eigen voordeel van koop- en blijvende grondpachts-penningen voor de huissteden, maar dan ook alzoo grootelijks tot aanbouw en vergrooting der stad; en waardoor dan ook nu op nieuw eene aanmerkelijke uitbreiding der stad, aan de zuidkant, uit hoven ontstaan is, nog kenbaar in de namen *Hofstraat*, *het nieuwe Hof* enz.

Na zekere regtsvordering van AMELIA VAN GROMBACH, in Junij 1597, wegens huur haar competente, is mij van deze onder haar geslacht zoo merkwaardige vrouw later niets meer kennelijk geworden.

Volgens het voorheen gemelde, zou zij nog acht jaren geleefd hebben; zij heeft het bezit van *Martena-Huis* aan haren zoon uit den laatsten echt nagelaten.

Het doorlopend schetsen van dit familie-tafereel heeft reeds ongevoelig ons verre gevoerd in dat gewigtig tijdperk, de laatste helft der zestiende eeuw, toen ons Vaderland geheel van gedaante veranderde, onder de krachtige handhaving der geschondene vrijheid.

De Hervorming, in de eerste helft dier eeuw door een goed deel van *Europa* verbreid, had ook bij onzen landaard eene verdeeldheid te wege gebracht, kenbaar in gehechtheid aan de van ouds gekruikelijke kerkplegtigheden, en het gezag van den Paus te *Rome*, of in sterken afkeer van even dezelve. Velen bleven het oude aankleven, van daar *Roomschgezinden* genaamd, terwijl eene groote en steeds meer toenemende menigte van *Onroomschen*, zoo dan bij tegenstelling geheeten, dat verwierpen voor eene eenvoudige navolging, zoo zij beweerden, van het Christendom der eerste eeuw.

De ijzeren staatkunde van dien tijd, die geene vrijheid van denken kende noch duldde, en geene gehoorzaamheid aannam, dan in slaafsche onderwerping, meende haar belang te vinden, niet slechts in de uitsluitende bescherming der eerstgenoemde, maar in de bitterste vervolging, ter dood toe, van de laatsten; doch bij de uitvoering dier maatregelen tevens het prangend juk doende gevoelen eener alles onderdrukkende tirannij, die elk beklag voor strafbaren opstand verklaarde, verwekte zij zelve dien opstand, die weldra de edelste onder Roomschen en Onroomschen beiden, wars van slavernij en gewetensdwang, vereenigde tot den krachtigsten tegenstand.

Ongelukkig vervoeren de driften der menschen hen zoo ligt buiten het spoor, vooral bij misleiding en verwarring van begrippen. Vrijheid of onderwerping in kerk en staat, werden spoedig zoodanig vermengd, dat van Roomschegezindheid, gehoorzame eerbied en gehechtheid aan het Spaansch bestuur, hoe hard ook, onafscheidbaar geacht werd; terwijl de Onroomschen onder de leus van vrijheid zich vaak verwoestenden moedwil tegen de anderen meenden te mogen veroorloven. Eindelijk deed het onder wijs beleid toenemend overwigt van de voorstanders der Hervorming den evenaar wel aan hunne zijde overslaan, maar gezegend bleef voor allen het ware doel, de burgerlijke vrijheid, behouden en bevestigd.

Van het algemeene kan men geleidelijk tot het bijzondere besluiten. Wanneer wij nu een, twee en drie generatiën der afstammelingen van HESSEL VAN MARTENA terug gaan, dan vinden wij, tot nog bijna aan het einde toe, edele menschen en goede Christenen der Roomsche kerke. Zoo waren nog JAN en ANTONIJ VAN EGMONDT, van wier twee zusters, ADRIANA Prioressse van *Rhijnsburg*, ANNA Nonne in 't *Gein* bij *IJsselstein* waren, en wier doorluchtige bloedverwant, Graaf LAMORAAAL in dat geloof als een slagtoffer der vrijheid stierf. Maar ook allengskens heeft de vrijheidsijver ook hier doen neigen tot de partij der Hervormden; en hoewel er geene sporen van overgang kennelijk zijn, kan men dien in de laatste tijden vermoeden, en in de volgende generatie, waartoe wij nu overgaan, kan men er de bewijzen van vinden.

Dat even zoo dat besluit uit het algemeene tot het

bijzondere ook met betrekking tot *Franeke* in dien tijd geldt, bevestigt de geschiedenis. Die stad werd in 1562, als bijzonder verdacht, ernstig, bij brieve, in naam van Koning PHILIPS, vermaand, om toch ijverig ter misse te gaan, en zich van alle afzonderlijke samenkomsten, strijdig met de openlijke rust, te onthouden (WINSEMIUS, *Rerum Frisicarum*, p. 41).

Tien jaren later, in het merkwaardige jaar 1572, toen BRONKHORST, in naam des Prinsen van *Oranje*, met eenige troepen de stad genaderd was, schoolde reeds van binnen eene menigte ijveraars te zamen, die, in weérwil der Spaanschgezinde Regering, de poorten met geweld opende, om die manschappen in te nemen. Kort hierop kwam JOOST VAN SCHOUWENBURG, door DUCO MARTENA ondersteund, met hetzelfde oogmerk, maar meer gewelddadig, met plundering en brand. Hij legde eene bezetting in *Sjaardema-Huis*, waar hij zijn verblijf nam, dreef de Koningsgezinden ter stad uit, ontwapende de Roomschgezinden, veranderde de Regering, liet RUARDUS ACRONIUS, gewezen Priester, en PETRUS HARDENBERGIUS onverhinderd prediken, en stelde voorts daar eenen provincialen Raad in. Doch daarna, zijner eigene partij ongetrouw geworden, verliet hij vlugtende de stad, waar DUCO MARTENA nog bleef.

Spoedig nam nu echter alles eenen wederkeer. De Roomschgezinden herstelden de afgezette Regering; men verzoende zich met CASPER DE ROBLES; en de Spaanschgezinde Regering bleef tot de gevangenneming van ROBLES in 1576, en zelfs onder de oproerige bewegingen, die daarna door de

Waalsche bezetting veroorzaakt werden, volstandig meester. Het was zelfs na de pacificatie van *Gend* niet, dan onder stoute tegenkanting, dat zij in 1577 door CAREL ROORDA en JULIUS VAN BOTHNIA van die magt ontzet, en door een Staatsgezind Bestuur vervangen werd. Niet lang daarna werd SIXTUS RIPPERTI, die voormaals ook hier heimelijk gepredikt had, tot Leeraar der Hervormden beroepen. Zie WINSEMIUS, *Rerum Frisicarum*, p. 152, 157, 256, 306, *Chronijk*, bl. 572, 578.

Het was bij die toedragt van zaken, in het zoo gedenkwaardige jaar 1572, dat ook bij Jonker FRITS VAN VEROU, de bewoner van *Martena-Huis*, het vrijheidsvuur in den edelen boezem ontgloeide. Hij bereikte nu den ouderdom van twee en twintig jaren. Zijne gebroeders VAN EGMONDT, zijne aanverwanten SCIPIO MECKEMA en IDSARD DOUMA waren voorlang reeds openlijk voor de zaak der vrijheid uitgekomen. De ballingschap van HESSEL VAN OSTHEIM scheen wraak te roepen tegen de dwingelandij. Door zoo vele voorbeelden angevuurd, schoon hij de geweldige handelwijs van SCHOUWENBURG wel niet zal hebben goedgekeurd, besluit hij het zwaard voor vaderland, vrijheid en godsdienst aan te gorden, en hij heeft het daarvoor meer dan dertig jaren trouw en dapper gevoerd.

De Heer SCHELTEMA schetst hem als krijgs- en staatsman kortelijk. Zijn leven, door eene bekwaame pen uitvoerig beschreven, zou een werk van waarde zijn. Steeds het oorlogstooneel volgende, deelde hij in al de hagchelijke voorvallen van dien tijd in *Friesland* en *Groningerland*, als Kapitein van een vendel Nederlandsche voetknechten. Zijne

bekwaamheden deden hem niet slechts de gunst van Graaf WILLEM LODEWIJK winnen, maar diens geheel vertrouwen genieten. Hij werd zijn hofmeester, en in gewigtige zaken door hem gebruikt. Groote dienst deed hij in het slechten der geschillen te *Delfzijl* in 1592, en in de bevordering van het overgeven van *Groningen* in 1595, waar hij zelf gijzelaar werd. Later ook als bevelhebber te *Emden*, in 1604 en volgende, bij de twisten tusschen den Graaf en de Stenden. Zie *2de Jagtpraatje*, bl. 34, en *3de Jagtpraatje*, bl. 61.

Dan reeds aanmerkelijk in jaren gevorderd, het ongestadige zwerven en onzekere verblijf in leger of vesting moede, wenschte hij van het moeitevolle krijgsmansleven ontslagen te worden, en hij verwisselde dat met de stille rust des burgers, waarvan hij het genot, vooreerst ambteloos, op zijn *Martena-Huis* zocht en vond.

Reeds vroeger had hij, nog afwezig, aan beschikkingen over deszelfs bijgronden gedacht, en uit *Emden*, bij missive van den 10 Januarij 1606, » Burgemeesteren ende Raedt der stede *Franeker* » verstendigt, dat hij van meenige was, die ledige » plaets after zijn hof, binnen *Franeker* leggende, » te verpachten, het welck tot nut ende verbetering » ringe grootelijks van de stadt dienen zoude, » en nu, het huis betrokken hebbende in het gezelschap van echtgenoot en zoon, ontwierp en maakte hij weldra eenige herstellingen en verbeteringen aan hetzelfde.

In 1609 heeft hij zijne daagsche of woonkamer, in het oostelijke gedeelte der eerste verdieping, vergroot en veraangenaamd door de timmering van

*

een vooruitstekend besloten vertrekje of balkon, in de breedte naar buiten van vier en de hoogte van acht voeten, dat en van voren en aan iedere zijde ramen tot uitzigt over de straat had. Hij had eerst de onaangenaamheid, dat de stedelijke Regering, met verbod aan het werkvolk, om met het begonnen werk voort te gaan, hem in de uitvoering van dat ontwerp wilde verhinderen. Bij herhaling beproefde hij, van de, zoo het schijnt, onderling zeer oneenige Regenten de vergunning te bekomen, op grond, dat hij met zijne uitbouw nog eenen halven voet bleef binnen de ruimte, die elk burger voor zijne uitstekende luif wettelijk gebruikte; maar vergeefs. Nu vervoegde hij zich, met beklag daarover, aan den Hove van *Friesland*, waarop hetzelfde, na plaatselijk onderzoek door eenen Commissaris, bij uitspraak, hem zijn volle regt liet wedervaren.

In ditzelfde jaar en bij deze gelegenheid is het boven vermelde geschilderde vensterglas, ter gedachtenis des stichters, door HESSEL VAN OSTHEIM, den broeder zijner echtgenoot, geschonken.

Eenige jaren later, in 1616, heeft hij, die een liefhebber der bouwkunde schijnt geweest te zijn, nog eene andere min zichtbare verandering gemaakt, door achter het poorthuis een nieuw gebouw, tot een keuken geschikt, tegen het groote, en daarmee aan de oostzijde vereenigd, te laten optrekken. Vervolgens het poorthuis zelf, tot twee afzonderlijke woningen verdeeld, en alzoo *Groot* en *Klein poorthuis* genaamd, waarvan het eerste nog met den zijgevel van *Martena-Huis* verbonden bleef, te verkoopen, met bezwaar van grondpach-

ten, en onder eenige voorwaarden van juist beschrevene veranderingen, door de koopers zelfven te maken, als ook van het wegbreken en opruimen van schuren en loodsen door dezelve.

Het komt mij vrij vermoedelijk voor, dat omtrent dezen tijd ook eenige verandering en verfraaijing aan de poort of ingang door den toren tot hoofd-ingang is aangebragt, en boven de trotsche steenen boog de wapens van hem en zijne echtgenoot zijn uitgehouwen.

Ook vermoed ik, dat hij toen mede het wapen van *Saxen* in het steenen zijraam ten westen, dat welligt ten gevolge van eenige verandering in de zaal toegemetseld werd, zal hebben doen invatten. Het is toch door HESSEL MARTENA zelfven niet daar geplaatst; dat raam was toen het uitzigt uit zijne ridderzaal.

Ondertusschen had hij onderscheidene commissiën van staat bekleed: in 1613 was hij lid van Ge-deputeerde Staten; maar in ditzelfde jaar 1616 is FREDERIK VAN VERVOU TOT MARTENA-HUIS, zoo als hij nu in de geschiedenis genoemd wordt (WAGENAAR, X, 427), en reeds zijn zes en zestigste jaar bereikende, nog eene nieuwe, meer roemrijke, loopbaan als staatsman ingetreden, wegens de provincie *Friesland* gecommiteerd zijnde ter vergadering van de Raden van Staat der *Vereenigde Nederlanden*, en als zoodanig heeft hij verscheidene commissiën naar *Groningen*, *Delfzijl* en *Zeeland* bekleed. In 1619 is hij vervolgens wegens *Friesland* ter vergadering van Hun Hoog Mogenden de Heeren Staten Generaal afgevaardigd, in welke hooge betrekking hij in het volgende jaar 1620,

den 13 Julij, te *Leeuwarden* de plegtige lijkstatie verzelde van Zijne Genade Graaf WILHELM LUDWICH VAN NASSAU, Stadhouder van dit gewest. Zie WINSEMIUS, *Chronijk*, 904.

In het laatst van dat jaar werd hij, met nog vijf Heeren, benoemd tot een Gezantschap van wege den Staat aan Koning JACOBUS *den eersten* van *Engeland*. De gezanten vertrokken den 21 Januarij 1621, zij hadden den 7 Februarij het eerste gehoor, en namen weder hun afscheid den 18 April. FRITS VAN VERVOU werd nevens de andere Heeren Ridder geslagen, en zij ontvingen elk een geschenk van omtrent vijftien honderd oncen verguld zilverwerk. Zie hierover AITZEMA, *Zaken van staat en oorlog*, I, 25—32.

Deze was de laatste dienst, die de brave man het Vaderland heeft mogen bewijzen. Niet lang na zijne terugkomst heeft hem de dood verrast. Hij bereikte den ouderdom van zeventig jaren. Met ridderlijke statie is hij den 16 Julij dezes jaars uit *Martena-Huis* begraven (WINSEMIUS, *Chronijk*, 911). Het lijk is bijgezet in den grafkelder, die aan het huis behoort. Het wapenschild, zijnde eene roode eenigzins gebogene bande op een wit veld, en de kas is in de middenkerk opgehangen, als ook een lijklicht ter zijner vereering, op een groot zwart bord, in gouden letters met het penseel geschreven. Beide hebben zijne gedachtenis mogen levendig houden, tot dat de onzinnige adelhaat van 1796 op deze en zoo vele andere familie-gedenkteekens zijne woede toonde, en toen mede de steenen wapenen van *Saxen*, VERVOU en OSTHEIM met den beitel heeft doen vernielen.

De Historieschrijver en Hoogleeraar PIERIUS WINSEMIUS heeft 's mans nagedachtenis vereerd met eene lijkrede in het Latijn, die hoogst zeldzaam is geworden. Zie DE WAL, *De claris ICTis*, p. 441.

VERVOU zelf heeft vele zaken, die zijn leven en de geschiedenis van zijnen tijd betreffen, beschreven in gedenkschriften, die nog voorhanden zijn in handschrift, getiteld: *Eenige gedenkweerdige geschiedenissen, tot narichting der nakomelingen sommarische wijze beschreven*. Daarvan zijn twee stukken; het eerste loopt reeds van 1568, zoo deze opgave juist is, tot den jare 1609, en dit is waarschijnlijk het werk van zijne rust op *Martena-Huis*, en was denkelijk niet verder gevorderd (ten zij er nog een stuk mogt verloren geraakt zijn), toen hij tot het meer bezige staatsleven geroepen werd. Van dien tijd af schreef hij een tweede stuk, met de gebeurtenissen van 1616 aanvangende, en hij heeft het tot in 1620, dus bijna tot het einde zijns levens, vervolgd.

Deze voortreffelijke gedenkschriften heeft Jr. EPO SJUCK VAN BURMANIA, die bekwame staatsman van het midden der vorige eeuw, in zijne *Jagtpraatjes* met grooten lof aangehaald; ook de Heer TE WATER zoo vermeld (*Verbond der Edelen*, III, 21); later de Heer SCHELTEMA; en nog onlangs zijn ze gebruikt door den Heer VAN HEUSDE, den zoon, in zijne *Diatriben in GUILIELMI LUDOVICI NASSAVII vitam ingenium et merita*. Het zal een verdienstelijk werk van het Provinciaal Friesch Genootschap wezen, dezelve, na de schriften van JANCKO DOUWAMA, eens aan het licht te brengen.

Allezins doet hij zich kennen als een godsdienst-

tig en naauwgezet man, van groote trouw, eerlijkheid en onbaatzuchtigheid, verstandig en werkzaam, die zich ter spreuke had gekoren: *Sine labore nihil*. In het staatkundige was hij een opregt vaderlander, maar bijzonder de zaken van Graaf WILLEM LODEWIJK en van Prins MAURITS toegedaan.

Zijn huwelijk met JEL VAN OSTHEIM, zijne nicht, heeft twee hoofdtakken der afstammelingen van HESSEL MARTENA vereenigd. Hij had bij haar eenen zoon, van wien straks nader, die voor hem stierf, maar die een eenig dochttertje naliet, hetwelk bij den dood des grootvaders omtrent acht jaren oud was.

Zijne echtgenoot, eene schrandere vrouw, heeft hem nog eenige jaren overleefd. In 1628 liet zij, onder bekrachtiging der Regering, de rooijing bepalen van eene sloot, in het groote hof van *Martena-Huis*, tot scheiding van belende hovingen. In de akte daarvan heet zij *Mevrouw JULIA VAN OSTHEIM*. In 1631 was zij voornemens, zoo als zij in eene klagte aan de Regering zegt, » om » voor aan de straat, in den ingang, tot sieraad » van haar huis, en consequentelijk van de stad, » eene poort te laten maken, waarvan zij de vleu- » gels reeds had laten beginnen aan te hechten, » doch werd daarin verhinderd door den eigenaar van het belende huis ten westen, die haar het regt daartoe betwistte. Hieruit is een proces geboren, waarvan ik de uitkomst niet gevonden heb; doch de poort is achtergebleven. Daar ik later niets van haar vernomen heb, is zij waarschijnlijk niet lang daarna gestorven, hare nu volwassene kleindochter nalatende als eigenaresse van *Martena-Huis*.

Beider vooroverleden zoon HESSEL RAAS (dus ge-

noemd in eene rekening van der Vijf Deelen Zeedijken van den jare 1619, waarin hij als Dijkgraaf voorkomt; en niet LAAS, zoo als de Heer VAN SMINIA, bl. 194, hem noemt,) VAN VEROU wordt in de memoriën zijns vaders op het jaar 1595 reeds ten minste als een jongeling vermeld (*1ste Jagtpraatje*, bl. 34). Hij werd in 1614 Grietman van *Franekeradeel*. Hij woonde als Volmagt ten landsdage mede de vergadering bij van den 3 Julij 1619, in welke het behandelde op de Synode van *Dordt* werd goedgekeurd en aangenomen, maar derzelver ontworpen kerkeordering verworpen. Later komt hij niet voor, en zijn opvolger als Grietman was reeds in 1620 benoemd. Hij schijnt dus omtrent dezen tijd gestorven te zijn.

Hij is gehuwd geweest met SJOUCK OCKINGA, dochter van JOOST OCKINGA en SAEPEK VAN CAMMINGHA, en liet bij haar de reeds vermelde eenige dochter na. Zij is als weduwe in 1633 hertrouwd aan PIETER VAN CAMMINGHA, Heer van *Ameland* (VAN SMINIA, *Grietmannen*, bl. 194). Hij schijnt niet lang geleefd te hebben, daar zijne heerlijkheid weldra op zijnen broeder WYTZE VAN CAMMINGHA blijkt te zijn overgegaan.

SAEPEK VAN VEROU, de erfdochter van dezen tak, naar moederlijke grootmoeder aldus geheeten, gewoonlijk SONIA, is geboren omtrent 1613, zoo als men besluiten kan uit hare beeldtenis, in achttienjarigen ouderdom, ten jare 1630, onzeker door wien, geschilderd, en nog op *Martena-Huis* voorhanden. Zij is afgebeeld levensgroot, ten voeten uit, van eene rijzige gestalte, schoon gelaat, fiere houding en prachtige kleedij.

Zij is eerst gehuwd aan Jr. WYTZE VAN CAMMIN-

CHA, Heer van *Ameland*, in wat jaar heb ik niet aangeteekend gevonden; maar daar hij de eigen, schoon jonger, broeder was van Jr. PIETER VAN CAMMINGHA, die de echtgenoot was van SJOUCK OCKINGA, en dus stiefvader van SAEPE, van wien eerst hij versterf, volgens de oude, bij uitersten wille weleer daarop gemaakte beschikking, de titel en waardigheid van Heer van *Ameland* op hem moest overgaan, en daar ook diens sterfjaar onzeker is, kan men slechts in het algemeen vooronderstellen, dat hij den dood zijns broeders heeft afgewacht, eer hij zijnen titel aangenomen, of de hand der stiefdochter zou gevraagd hebben. Dat zij echter in 1637 reeds gehuwd zijn of waren, is mij gebleken uit de vermelding van een reciproque testament tusschen WYTZE VAN CAMMINGHA, *Vrij- en Erfheer van Ameland*, en zijne vrouw SOFIA VAN VERVOU, *Vrijvrouw van Ameland*, op den 2 December 1637 te *Franeker*, voor Mr. JACOB VAN GHEMMENICH, Advokaat voor den Hove, gemaakt.

Misschien heeft tot dien tijd des huwelijks betrekking gehad het schenken van fraaije glazen met dit jaartal, zoo als een, nu reeds zeer beschadigd, van HANS VAN OSTHEIM, haren oudoom, en een zeer keurlijk geschilderd, met een mans en vrouwen beeld, met derzelve wapens, en onder het eene glas Heer TACO VAN CAMMINGA, *Ontvanger van Wonseradeel en Monster-Commissaris*, en onder het andere *Juffr. ANNA VAN SICKINGA, vrouw van CAMMINGA*. Hij was neef in den vierden graad van WYTZE, maar zijne moeder FED OCKINGA was eene zuster van SJOUCK, de moeder van SOFIA.

Geen langen duur ondertusschen heeft dit huwe-

lijk mogen hebben, noch is daaruit een kind geboren. In 1640 bevonden de echtgenooten zich op *Ameland*, hij in zwakken toestand, die hem, bij kinderloosheid, nu bedachtzaam maakte op andere schikkingen over zijne goederen. Het bovengemelde testament werd in Maart dezès jaars door PETRUS ARNOLDINUS, Predikant op *Ameland*, als daartoe gelastigd, te *Franeke* geligt, en aan Heer WYTZE overgebracht. Vervolgens is den 14 November O. S. van dit jaar 1640, op het slot te *Ballum*, weder een mutueel testament, kort voor zijnen dood, gemaakt. Hij was reeds te zwak om te teekenen.

Dit testament is, zoo verre zijne beschikkingen betreft, bekend geworden en gedrukt in de *Vindiciae Amelandicae* van U. HUBER, *Operum minorum*, II, p. 208 seq. Bij hetzelfde zijn aanzienlijke voordeelen en goederen aan zijne echtgenoot gemaakt als zijne erfgenaam, andere te lijfsonde, doch zoo zij weder mogte trouwen, en dan eenen zoon naar hem WYTZE VAN CAMMINGHA noemde, dan stelde hij dezen tot erfgenaam, eeuwig en erfelijk. Dan de gelegenheid, om hieraan te voldoen, heeft ontbroken.

De schoone jeugdige vrouw heeft nog eenige jaren prachtig, als weduwe, op *Martena-Huis* geleefd, eer zij tot eenen nieuwen echt gekomen is. Dat zij zeer goed hare regten, al waren het misschien vermeende, wist te doen gelden, en, aan den anderen kant, dat men haar met bijzonderen eerbied bejegende, is mij gebleken uit eene aantekening, die zekere toen voorgenomene stedelijke verandering betreft: In het resolutieboek van

Burgemeesteren en Raden leest men, 1645, den 12 Mei, » de Vrouw VAN VERVOW bij monde te » zoeken affleeyden van de swaersinnicheit, daer- » meede Haer Eed. ingenomen is, aengaende het » verkleyden van Haer Eed. hoowinge, tot gebruick » ende gerijff van een gemeene straet, daertoe » committerende de Heeren MEYNSMA en WELLENS." Een aardige tegenhanger van het voorgevallene bij de uitbouwing haars grootvaders. Niet lang hierna heeft zij zich in tweeden echt begeven met eenen man van reeds gevorderde jaren, en weduwnaar, maar die reeds de aanzienlijkste ambten had bekleed, en volwassene kinderen had, met den Ridder JOACHIMUS ANDREAE.

Deze Heer, van *Straalsond* in *Pomeren* geboortig, en in 1607 te *Franeker* gekomen en als student bij de akademie ingeschreven, werd in 1613 tot Hoogleeraar in de natuur- en zedekunde aangesteld, en toen ingeleid door Jr. FREDERIK VAN VERVOU en Jr. DOUWE VAN BOTHNIA, als Gedeputeerde Staten; twee jaren later als Hoogleeraar in de regten, en na vijf jaren dien post bekleed te hebben, in 1620 tot Raadsheer in den Hove. Nu trad hij in het huwelijk met ANSK VAN BURMANIA, derde nagelatene dochter van Jr. POPPE VAN BURMANIA, die als Grietman van *Hennaarderadeel* reeds in 1597 overleden was, en zuster van BOCKO VAN BURMANIA, die dienzelfden post nu bekleedde. Bij haar heeft hij twee zonen en eene dochter verwekt. Mij is niet gebleken, wanneer zij is overleden.

Als Raadsheer is hij tevens tot gewigtige zaken in den staat gebruikt. In 1634 in 's *Hage*, tot vereffening der geschillen tusschen den Hollandschen

en den Frieschen Stadhouder (FREDERIK HENRIK en HENRIK CASIMIR). In 1635 in gezantschap naar *Zweden*, met ROCHUS VAN DEN HONAART en ANDRIES BIKKER (WAGENAAR, XI, 213). In 1637 als extraordinaris Rekenmeester. Later, in 1644, weder in gezantschap naar *Denemarken*, met SCHAAP en SCHONK, bij welke gelegenheid hij waarschijnlijk tot Ridder verheven is (AITZEMA, VI, 13).

Dan in 1646, in het begin des jaars, toen hij reeds tot eerste en oudste Raadsheer in den Hove was opgeklommen, heeft hij dien post nedergelegd, en het genoeg gehad, zijnen oudsten zoon HENNING GEORG VAN ANDRAE in denzelfden te zien opvolgen.

Het is allezins waarschijnlijk, dat hij te dezer tijd, na zijn ontslag uit het Hof van justitie en van alle gehoudenheid tot verblijf te *Leeuwarden*, in het huwelijk is getreden met de nog jeugdige weduwe, die nu haar drie en dertigste jaar telde, terwijl hij, in vooronderstelling van zijne geboorte omstreeks het jaar 1590, zijn zes en vijftigste kan bereikt hebben; en dat hij dus in 1646, als een achtbaar bewoner, *Martena-Huis* bij haar betrokken heeft.

In datzelfde jaar is hij ook Curator der Friesche hoogeschole geworden, en heeft voorts het overige van zijn leven in hooge staatsbezigheden gesleten. In 1648, den 18 April, teekende hij als Voorzitter, wegens *Friesland*, van Hun Hoog Mogenden de Staten Generaal de ratificatie van den vrede van *Munster*. Ook is hij lid geweest van de groote vergadering in 1651. Eenen hoogen ouderdom heeft hij echter niet mogen bereiken: hij overleed

den 11 Mei 1655, en is te *Leeuwarden* begraven in de Jacobijner kerk.

Nog bijna zestien jaren heeft *SOFIA VAN VERVOU* hem op *Martena-Huis* overleefd. Van latere veranderingen aan hetzelfde is mij niets voorgekomen; alleen een geschilderd vensterglas van *Jr. HERO VAN OCKINGA*, in 1666 geschonken. Maar nu, andermaal weduwe, leefde zij niettemin, zoo als de overlevering getuigt, in deftige en rijke pracht. Het geval heeft haar ook eenmaal de bijzondere gelegenheid gegeven, om die ten toon te spreiden en te bezigen, bij het onthalen, of veeleer verzorgen, van eenen doorluchtigen gast.

Toen *Prins JOHAN MAURITS VAN NASSAU*, den 27 December 1664, het ongeluk had, te *Franecker*, in het overrijden van de brug tusschen de eerste en tweede Dijkstraat bij het Weeshuis, toen de tolbrug geheeten, door het breken van dezelve, met zijn gevolg van Heeren, in het water te storten, en, onder zijn paard beklemd, zich de borst te bezeeren, heeft zij den naauwelijks geredden Vorst bij haar op *Martena-Huis* ontvangen en verpleegd, waar hij eenigen tijd lang heeft moeten blijven, tot dat hij volkomen hersteld was en tot vorige gezondheid geraakte*.

---

* Deze geheel onbekend geworden bijzonderheid omtrent *Martena-Huis* heb ik gevonden in de *Annotatiën van eenige aanmerkenswaardige dingen enz.*, een handschrift van *HORATIUS VITRINGA*, *oldt Griffier 's Hoffs van Friesland* (vader van den beroemden *CAMPEGIUS VITRINGA*), bevattende geschiedenissen van zijnen tijd, voor zijne kinderen en kindskinderen, in zijnen ouderdom, beschreven; drie deelen in 4to, waarvan het eerste en tweede loopen

Martena-Huis is dus toen het tooneel geweest der deelnemende bezoeken van de Prinses weduwe ALBERTINA AGNES VAN ORANJE, van hare medegebragte geneesheeren, van de Hooggeleeraren der akademie en van anderen, bij den door dat ongeluk getroffen Vorst, en van al de omstandigheden, die bij dit geval hebben plaats gehad.

Het laat zich ook hieruit verklaren, waarom het testament van den Vorst, aldaar toen door den Notaris PIETER RUDOLPHI geschreven, vervolgens aan den Rector en Senaat der akademie ter bewaring plegtig is overgegeven, en daaronder tot September 1670 is verbleven (zie mijne *Bijzonderheden van de familie HEMSTERHUIS*, bl. 29, *Eerste verhandeling over den nieuwen stijl*, bl. 65, en *Oratio de JOANNE MAURITIO, Nassaviae Principe*). Gelijk toch uit de adellijke familiën binnen *Frane-ker*, na JULIUS VAN BOTHNIA, bijna niemand immer deel nam aan de regering der stad, zoo heeft ook SOFIA VAN VEROU, als weduwe van den Curator ANDREAE, naar de toen plaats hebbende inrigting, — zoo vaak de ongelukkige bron van dwaze nijd en conflicten van jurisdictie, — zich aan de akademie blijven hechten, en met sommige Professoren vriendschappelijke betrekkingen onderhouden; en zulks welligt te meer, doordien wijlen de Heer ANDREAE onmiddelijk in zijnen post als Curator was opgevolgd door haren neef en bijzonderen vriend Jr. HERO VAN OCKINGA. In de *acta* van den

---

van 1657 tot 1676, het derde alleen de jaren 1696 en 1697 behelst. Thans het eigendom van het Provinciaal Friesch Genootschap ter beoefening der Friesche Geschied-, Oudheid- en Taalkunde.

Senatus Generalis vindt men de blijken hiervan. *Diarium* II, p. 140: » D. 28 Januarij 1671 is » gesturven de Wel Edele Vrouwe Mevrouwwe SOPHIA » VEROU, wed. van den Wel Edele Heer Ridder » JOACHIMUS ANDRÉ, in sijn leven Curator van de » universiteit alhier, en is oversulex in Senatu » Generali besloten, dat haer Wel Edeles lijck » soude gehouden worden voor een lijck van de » academie. Alsmede is besloten, dat in de ver- » segelenge der naegelatene goederen, alrede gedaen » door den Praesident van de stadt, het segel der » academie boven het segel van de stadt soude » werden gestelt. Actum in curia" enz.

SOFIA VAN VEROU is alzoo op Zaterdag den 28 Januarij 1671 op *Martena-Huis* overleden, in den ouderdom van omtrent acht en vijftig jaren. Haar lijck is in de Martini kerk, in den grafkelder, bij dat haars vaders bijgezet, en haar wapen opgehangen, dat ook in 1796 is verloren gegaan. Behalve het bovengemelde jeugdige portret, is er een ander van haar in vergevorderden ouderdom, ten jare 1667, dus als weduwe, geschilderd. Het wordt bewaard in het Claarkampster of Blaauwe weeshuis, naar de kleederdragt geheeten, waarvan zij Mederegentesse geweest is. Zij was de laatste eigenaresse en bewoonster van *Martena-Huis* uit den hoofdtak der afstammelingen des stichters, welke in haar ook geëindigd is.

Ruim drie weken voor haar afsterven had zij, op Woensdag den 4 Januarij, bij uitersten wille, beschikking over hare nalatenschap gemaakt. Volgens denzelven moesten verscheidene legaten worden afgegeven, waarvan deze de voornaamste waren:

Aan het Oude Weeshuis (dat is het gemelde Claarkampster) duizend guldens; aan het Diaconie Weeshuis vijf honderd guldens; aan de Gemeene Armen vijf honderd guldens; aan de Martini Kerk drie groote zilveren schotels met haar wapen, en de grootste messchen kroon met haar wapen, om die in de kerk nevens haar gestoelte te hangen; aan de kerk te *Dronrijp* drie kleine zilveren schotels.

Haar papegaai met zijn messchen korf en honderd guldens aan SUSANNA RUISCH. Zij zal waarschijnlijk de dochter of wel kleindochter geweest zijn van LUCIA VAN EGMONDT, voorheen vermeld.

Aan hare nicht, in den vijfden graad van moeders zijde, ANNA VAN CAMMINGHA, gehuwd aan JR. SIGGO ERNST VAN AYLVA, Grietman van *Westdongeradeel*, eene dochter van TACO VAN CAMMINGHA boven vermeld, doch bij zijne tweede huisvrouw LUTS GROVESTINS, maakte zij al het goud, zilver, hout, tin, linnen en wollen, waar VERVOUS of CAMMINGHAS wapen, naam of letters op stonden; het ledikant met groene zijden behangsels en bed met zijn toebehooren; acht broccade stoelen met gouden bloemen; ook twee diamanten pendants en diamanten braseletten; voorts al het land, geld en alles, wat haar eeuwig en erfelijk was aangekomen uit het testament van wijlen Heer WYTZE VAN CAMMINGHA.

Nog aan deze zelfde met hare nicht, *de oudste dochter van OCKINGA, te Burgwerd* (zoo aangeduid), alle goud, juwelen, en wat verder tot het lijf behoort.

Aan SOPHIA VAN OCKINGA (de betrekking mij niet bekend) hof, kamp en huis te *Dronrijp*.

Wijders aan MEYFROUW ANDREAE, echtgenoot van POPPE VAN BURMANIA, gezegd VAN OOSTENDE, hare plaats te *Spannum*. Deze was CLARA ANDREAE, de voordochter van SOFIAS tweeden man. Haar oudste broeder, de Raadsheer, was reeds in 1656 overleden, en men kan gissen ook nu al de andere broeder.

Aan Professor MATTHAEUS, een zeer geacht man, die zelfs in de stedelijke Regering is geweest, lijfarts van het huis van NASSAU, een zilveren halfmengelen; en aan Professor WUBBENA, een woelen warziek man, en later ook van een kwaad gerucht, maakte zij, daar men zich over verwonderen mag, acht pondematen lands onder *Franeker* gelegen, en eene plaats te *Welsrijp*.

Na deze vermaking van de genoemde en nog eenige kleine legaten aan hare bedienden en andere personen, stelde zij tot wettigen erfgenaam van al hare overige roerende en onroerende goederen » haren beminden en waarden neef HERO VAN » OCKINGA, Ontvanger Generaal en Curator der » akademie,» en bij vooroverlijden zijne beide zonen FREDERIK EN JARICH VAN OCKINGA, doch onder deze dubbele voorwaarde:

1. Dat hij erfgenaam, zoo veel mogelijk en naar rechte doenlijk, zou vindiceren de legitima en trebellianica van hares bestevaders FRITS VAN VERVOU en harer bestemoeders JEL VAN OSTHEIM nagelatene goederen.

2. Die erflating binnen vier en twintig uren na de opening des uitersten willens aan te nemen.

In gevalle van weigering, substitueerde zij den Heer SIGCO ERNST VAN AYLVA, Grietman van *Westdongeradeel*, den vermelden echtgenoot van ANNA

VAN CAMMINGHA, onder dezelfde voorwaarde. En nogmaals, in gevalle van weigering, werden alsdan gesubstitueerd *de Gereformeerde armen der stad Franeker*.

Moeijelijk valt het nu te begrijpen, van wat aard de toestand der nagelatene goederen van de grootouders, welke in het eerste gedeelte der voorwaarde voorondersteld wordt, moge geweest zijn, wat daaromtrent gebeurd ware, en wat dus de daarop gegronde vordering van den erfgenaam insloot. Alleen bij de uitkomst is gebleken, dat noch HERO VAN OCKINGA, die zijne nicht nog jaren overleefd heeft, noch SICCO ERNST VAN AYLVA, de erfenis aanvaard heeft, maar ook dat die vervolgens even min op *de Gereformeerde armen van Franeker* gekomen is.

Wat er verder in dezen is voorgevallen, heb ik niet kunnen opsporen. In publieke akten, waar *Martena-Huis* voorkwam, vond ik den eigendom aangewezen door het onbepaalde *de erven van Mevrouw ANDREAE*.

Dan eindelijk is uit het na te meldene gebleken, dat eigenaar van *Martena-Huis* geworden is Jr. ABEL COENDERS VAN VEROU. De naam van VEROU duidt genoeg van zelven eene betrekking van vaders zijde aan; maar die mij nergens was voorgekomen, dan misschien in een vensterglas van Jr. ABEL COENDERS, met het wapen van twee tegen elkander springende bokken, maar voorts te zeer geschonden, om jaargetal of iets, dat licht zou kunnen geven, te ontdekken. In het testament ziet alles op betrekkingen van moeders zijde, ten zij misschien de raadselachtige voorwaarde.

*

Men moet echter nu wel vooronderstellen, dat **Jr. ABEL COENDERS VAN VEROU**, als nabestaande van vaders zijde, het zij terstond, het zij dan na weigering der beide eerste bij vervanging geïnstitueerde erven, gronden van regt, welke dan oock, moet gehad hebben, om zich de erfenis toe te eigenen buiten het testament*.

---

* Eenig nader licht hieromtrent ben ik verschuldigd aan de verplichtende vriendelijkheid van den Heer **Mr. H. O. FEITH**, Archivarius der provincie *Groningen*, die mij daartoe eenige bijzonderheden, betreffende de mij van elders geheel onbekende familiebetrekking, heeft medegedeeld, waarvan ik nu gaarne dankbaar gebruik maak.

In het *Nobiliarium* van **CONDERS VAN HELPEN**, handschrift, wordt deze aanteekening gevonden: » Jhr. **JOHAN » VAN VEROU** is geweest de grootvader van den Ridder » **BERNHARD CONDERS VAN HELPEN**; en hij is gehuwd » geweest aan **ANNA MARIA Gravinne VAN DER MARCK**.”

Volgens genealogische opgave is **TITIA** (of **TETEKE**) van **VERVOU**, dochter van **JAN VAN VEROU**, gehuwd geweest aan **ABEL CONDERS VAN HELPEN BERNHARDS** zoon (die Burgemeester te *Groningen* is geweest in 1603 en 1604, en Hovetman in 1602 en 1605).

Uit dit huwelijk is geboren **BERENT** of **BERNHARD CONDERS VAN VEROU**, die alzoo den moederlijken naam heeft aangenomen, Heer van *Faan* enz., Ridder der orde van **St. Michiel**, als Ambassadeur in *Zweden* in 1678 overleden.

Deze heeft dus **SOFIA VAN VEROU** zeven jaren overleefd, en, zoo hij na de repudiatie door de bij testament geïnstitueerde erven, als de naastgerechtigde in den bloede van vaders zijde erkend is, reeds toen de erfenis kunnen aanvaarden.

Maar onzeker blijft nu nog, en zelfs zeer duister, welke de graad van betrekking geweest zij, in de eerste plaats, tusschen **JAN VAN VEROU** en **RAAS VAN VEROU**. De

Hoe het met de uitbetaling der legaten zich heeft toegedragen, is mij niet gebleken; maar wel, dat de koperen kroon, die voormaals de zaal van **SOFIA VAN VEROU** versierde, nog ten huidige dage, volgens de letter van het testament, in de middelkerk hangt, tegenover het gestoelte of de ingeslotene ruime vrouwenbank, waar zij plagt te

---

laatste is door **SHELTEMA** genoemd *Luiksche Edelman*, zonder redegeving van gezag; van den eerstgenoemden wordt het van zelve waarschijnlijk, door de vermelding van zijn huwelijk met **ANNA MARIA** Gravinne van der **MARCK**, zekerlijk verwant aan **WILLEM** Graaf van der **MARCK**, Heer van *Lumei*, die, Luikenaar zijnde, in zijn vaderlijk gewest in 1578 gestorven is (**TE WATER**, III, 22).

In zeer verschillende familie aantekeningen, of genealogische tabellen, komt **JAN VAN VEROU** ook voor als gehuwd met **ANNA VAN MEICAMA** of **MOCCAMA**. Bezwaarlijk valt het, die beide vrouwen voor eene en dezelfde te houden; men zou kunnen onderstellen, dat hij twee malen is gehuwd geweest. Doch veel bezwaarlijker nog is het verschil in de filiatie te vereffenen.

Volgens eene tabel zou **JAN VAN VEROU** eenen zoon, broeder van **TETEKE**, gehad hebben, **JAQUES VAN VEROU** geheeten, die, gehuwd met **MARIA VAN CLOQUEM**, de vader zou zijn van **RAAS VAN VEROU**. De onbestaanbaarheid blijkt uit de tijdsvergelijking, daar **RAAS** reeds omtrent 1548 trouwde met **AMELIA VAN GROMBACH**, weduwe van **EGMONDT**; **JAN VAN VEROU** eerst in 1580 in de geschiedenis voorkomt.

Volgens eene andere opgave zou omgekeerd **H. VAN VEROU** (zoo, en niet **JAQUES**), doch gehuwd met **ANNA DE CLOQUEM**, wel de vader van **RAAS** geweest zijn, maar deze bij **AMELIA VAN GROMBACH** **JAN VAN VEROU** verwekt hebben, wiens dochter **TETEKEN** aan **ABEL CONDEERS** huwde. Het gebrekkige in deze genealogie is blijkbaar, daar in dezelve de moeder van **AMELIA**, echtgenoot

zitten, en die tot *Martena-Huis* behoort; en dat desgelijks de drie zilveren schotels met haar wapen nog bij de viering van het nachtmal worden gebruikt.

Dat Jr. ABEL COENDERS VAN VERVOU, te *Groningen* woonachtig, als eigenaar, *Martena-Huis*, en ook land, daartoe behoorende, heeft verhuurd, is mij, het laatste zelfs uit zijne eigene handteekening, gebleken van vijftien pondematen aan eenen ATE PIERS, voor den tijd van vier jaren, beginnende op St. Pieter 1687, voor 45 goudguldens 's jaars en alle lands lasten, zonder korting; en

---

van FREDERIK VAN GROMBACH, wordt opgegeven BOT VAN HOLDINGA, dus verward met de grootmoeder BOTH HOTTINGA, en daarbij de geslachtsnaam verminkt.

In deze verwarde onzekerheid is de waarheid, zelfs bij gissing, moeilijk te naderen; evenwel, de tijdvolging in acht genomen, daar wij RAAS VAN VERVOU slechts als vader van FREDERIK VAN VERVOU alleen kennen, en hij de geboorte van dien zoon in 1550 niet vele jaren overleefd heeft, en geen aanmerkelijken ouderdom bereikt; daar JAN VAN VERVOU in 1580 in de geschiedenis als een krijgsman van reeds gevorderde jaren, zoo het schijnt, als bevelhebber van een vaandel knechten, bij de vermeestering van het blokhuis te *Leeuwarden*, en vervolgens van dat te *Harlingen*, voorkomt (zie WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 654, *Rerum Frisicarum*, I. VI, p. 448), doch nog in hetzelfde jaar met eenen broeder, GEORG geheeten, sneuvelde, terwijl een derde broeder, FREDERIK, behouden bleef (WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 679, *Rerum Frisicarum*, VII, 515), indien ik hem, zoo als schijnt, voor denzelfden mag houden; — zou ik voor het naast beide JAN en RAAS voor broeders, maar van zeer verschillende jaren houden. Dienvolgens RAAS de oudste, overgrootvader van SOFIA VAN VERVOU, en JAN de jongste, grootvader van BEREND CONDEERS VAN VERVOU, geven tusschen dezen en SOFIA

zijn de personen met name bekend geworden, die, het zij de kelders, het zij de achterhuizinge, en bijzonder het groote huis, als huurders hebben bewoond. Onder de laatstgemelde is de Heer Professor CAMPEGIUS VITRINGA geweest, die er in 1694 in woonde, en er toen nog drie huurjaren aan had. Ook zou er de beroemde Jufvrouw ANNA MARIA VAN SCHURMAN eenigen tijd haar verblijf in gehad hebben, volgens bericht van Professor CANNIGIETER, bij TE WATER opgegeven, deel IV, bl. 443.

Omtrent het laatstgemelde jaar overleed te Gro-

---

eene betrekking van den zevenden graad; en nader schijnt mij die ook niet gebragt te kunnen worden.

Martena-Huis is alzoo, na SOFIA VAN VERVOU, het eigendom geworden van Jr. BERNHARD CONDEERS VAN VERVOU, Ridder, Heer van *Faan*, *Huisinga*, *Westerwijtwerd*, *Onderdendam*, *Menkeweer* enz. Van dezen was een zoon, in echt verwekt bij ANNA CONDEERS, dochter van WILLEM CONDEERS en ELISABETH ROETMERS,

ABEL CONDEERS VAN VERVOU, geboren den 16 September 1627, na zijnen vader Heer van *Faan*, *Huisinga* enz., en ook eigenaar van *Martena-Huis*. Hij is gehuwd geweest met BYWE LEWE, dochter van JOEST LEWE en HARMTJE OMPTEDE, en liet twee zonen na, Jr. BEREND CONDEERS VAN VERVOU en JOEST (of JUIST) LEWE CONDEERS VAN VERVOU.

Bij uitersten wille beschikkende, heeft hij den laatstgenoemden onderfd, maar in gevalle dezelve kinderen mogt verwekken, dan deze kinderen benevens zijnen zoon BEREND tot zijne erfgenamen ingesteld, en tevens voor die kinderen als curator bonorum benoemd CLEMENS HERMIUS.

Het was dus ten gevolge hiervan, dat, na het overlijden van Jr. ABEL CONDEERS VAN VERVOU, de toestand des nagelatenen boedels zulks vorderende, gemelde curator in 1694 *Martena-Huis* bij decreet van den Hove van *Friesland* openlijk heeft verkocht.

ningen Jr. ABEL COENDERS VAN VERVOU, nalatende als zijne erven zijnen zoon Jr. BEREND COENDERS VAN VERVOU en zijne kleinkinderen, geboren van zijnen anderen zoon Jr. JUST COENDERS VAN VERVOU, maar » tevens eenige considerabele schulden, welke » niet konden betaald worden, ten zij werde ge- » procedeerd tot alienatie der vaste goederen in » *Friesland*, *Martena-Huis* mitsgaders vijftien pon- » dematen lands en eenige grondpachten." Ten dien einde verzocht nu CLEMENS HERMIUS, woonachtig te *Groningen*, als curator testamentarius over die kleinkinderen, consent bij requeste aan den Hove van *Friesland*.

Dat consent werd behoorlijk verleend den 20 April 1694, en ten gevolge daarvan is door gemelden curator bonorum, bij decreet van den Hove, » de heerlijke adellijcke huysinge, *Martena* ge- » noemd, kelderen, achterhuysinge, hovinge, cum » annexis, beswaard met zes goudguldens jaarlijk- » sche grondpacht of eeuwige renten, zijn behoor- » lijke huisflorenen, wallen, pijpen etc. Item vijftien » pondematen lands buiten de noorderpoort te » *Franeke*, bezwaard met acht florenen en zeven » stuivers 's lands lasten, bezwaard met huringe » enz.," eerst te *Franeke* op den raadhuize, bij de brandende keerse, den 22 Junij 1694, vervolgens tot verhooging te *Leeuwarden* voor den Hove, met het ligten van het zegel uit den wasse, voor den Raadsheer MATTHIAS VAN VIERSSSEN, als Commis- saris, den 10 Julij daaraan volgende, opentlijk verkocht; en is daarvan kooper gebleven de Heer SUFFRIDUS WESTERHUIS, mede-Raad ter Admiraliteit te *Amsterdam*, en Burgemeester der stad *Franeke*,

voor de somma van vijf duizend twee honderd en vijftig Caroli guldens.

Twee eeuwen was *Martena-Huis* eene adellijke bezitting geweest, nu ging de eigendom over in den gegoeden deftigen burgerstand, en ook daarmede bijzondere regten, van ouds tot het huis behorende; met name het meermalen gemelde deel in de collatie van Sjaardema leen, en het regt der zrvanejagt, of om die vogelen te mogen houden; eertijds mede eigen aan *Sjaardema-Slot*, maar van hetzelfde, in het begin der achttiende eeuw, op de stad overgebracht; en aan *Bothnia-Huis*, maar met deszelfs sloping te niet gegaan; — voorts ook de eigendom van den grafkelder der familie, van het gestoelte of de afgescheidene zitplaatsen in de kerk, van de afbeeldingen des stichters en der laatste eigene bewoonster, benevens eenige kleinigheden van minder belang.

De Heer SUFFRIDUS WESTERHUIS, nu de eerste bezitter in het tweede tijdvak, was in Mei des jaars 1668 te *Leeuwarden* geboren uit rijk begoeindigde burgers, die dezen zoon bestemden, om door regtsstudie zich tot de waarneming van aanzienlijke posten bekwaam te maken, en met dat oogmerk kwam hij in 1684 te *Franecker*, en schreef zijnen naam in het album der akademie den 11 Junij.

Dan nieuwe betrekking en nieuwe inzigten waren oorzaak, dat hij de begonnen loopbaan niet vol-einde. Hij trad in het voorjaar van 1686, in achttienjarigen ouderdom, in den echt met TITIA

BOGARDA, die te *Franeker*, in December 1665, uit een deftig burgergeslacht geboren, reeds voor lang hare ouders en ook haren eenigen broeder verloren had.

Van nu af hechtte WESTERHUIS zich aan *Franeker*, waar hij den 19 December 1690 den eed als burger deed, weldra lid van de Vroedschap, vervolgens Burgemeester werd, en daarna van wege deze provincie Gecommitteerde in den Raad ter Admiraliteit te *Amsterdam*.

Dien post bekleedde de Heer WESTERHUIS, en bewoonde als eigenaar het belende huis ten westen van *Martena-Huis*, toen dit in 1694 openlijk verkocht en door hem gekocht werd.

Weldra zal nu de nieuwe eigenaar schikkingen gemaakt hebben, vereischt om het te kunnen betrekken, of wel nog vooraf zoodanige herstellingen, alsmede veranderingen ter verfraaijing te laten doen, die noodig en behagelijk geacht werden; en de laatste zijn ook inderdaad vrij aanmerkelijk geweest.

De trotsche, maar zich verschuilende, ingang door de groote torenpoort, ter zijde van het gebouw, hoe ridderlijk ook, strookte nu niet meer met den heerschenden bouwtrant. Die oude ingang dan onveranderd, maar ten onbruike, gelaten, werd aan de voorzijde, aan de straat, een nieuwe ingang aangebragt, waarmede veranderingen van binnen in verband moesten staan. De groote zaal, die nog vijf ramen van de onderste verdieping had beslagen, werd nu tot op drie ingekort, en daardoor de langwerpige in eene meer vierkante, maar nog zeer ruime, zaal veranderd,

langs de wanden met, in vakken regelmatig verdeeld, weluitgevoerd schilderwerk bekleed, en van boven met een daarbij voegend plafond gedekt. De overgeblevene ruimte van twee ramen werd nu tot een hoog en breed voorhuis of vestibule verfraaid, waaruit men ter rechterhand in de zaal trad, ter linker in de daagsche kamer, die weinig verandering onderging. De uitgestrektheid der nu verworpene twee ramen werd gevuld met een zeer groot deurkazijn, waarin, midden tusschen en onder ingevatte glasramen, ter verlichting van het voorhuis, zich de breede deur opende; waarvoor een hoog bordes tusschen de beide ingangen der kelders gebouwd was, waartoe men van den westkant langs elf steenen trappen, langs eene ijzeren leuning, opklom. Uit het voorhuis loopt voorts een breede, hooggewelfde en, gelijk het voorhuis, met marmer gevloerde, gang naar achteren, waar men door een aangevoegd besloten bordes of balkon weder ter linkerzijde met trappen in den tuin afgaat. De uitgestrekte hovinge van *Martena-Huis* werd nu in eenen tuin van vermaak kunstig hervormd, met parterres en spiegelhagen, naar den trant van LE NOTRE en den smaak des tijds, en vooral tot voldoening van dien des bezitters, die groot vermaak, voor uitspanning, vond in het kweeken van uitlandsche en zeldzame heesters en gewassen. Eigenaar zijnde van het huis ten westen, nam hij daarvan het achterste gedeelte af, vereenigde den tuin daarvan met den zijnen, en rigtte het achtergebouw in tot eene ruime oranjerie. Voorts werd het achterste deel der hovinge met keur van vruchtboomen beplant.

De Heer WESTERHUIS had eenige jaren het genoegen, bij deze zijne kruidkundige liefhebberijen, en ook die voor andere wetenschappelijke kennis van natuur en kunst, aanmoediging, hulp en veelvuldige onderrigtingen te vinden in de vriendschappelijke verkeerung met eenen man, in dat alles uitnemend bedreven, en die met zijne echtgenoot door huwelijksbetrekking verwant was, met WILLEM VAN RANOUW.

Deze, uit *den Briel* geboortig, was, onzeker door welke aanleiding, naar *Franeker* gekomen, nog jong, maar kundig, en vooral bedreven in de chirurgie, tot welker beoefening hij zich hier schijnt nedergezet te hebben. Hij was ook dichter, naar den geest van dien tijd, dat is, vriendschap, achting, of deelneming in de voorvallen van den dag, wekten hem bij menige gelegenheid tot de uitboezeming van berijmden wensch of treurklagt, meer proeven van welmeenendheid, dan van smaak of kunst, van welke in lateren tijd een verzamelde bundel is in het licht verschenen*. Het vroegste gedicht daaronder is van 1694, op den dood van den beroemden ULRIC HUBER, later een op dien van MEYFROUW VAN DER WAAIJEN, en voorts vele op bevorderingen tot akademische graden, alle welke van zijne gemeenzaamheid met beoefenaars van studie en belangstelling getuigen. In 1697 schreef hij zelf nog zijnen naam in het album, zekerlijk

---

* *Alle nagelaatene gedichten van den beroemden Heere WILLEM VAN RANOUW, (in leven) M. Doctor, Monster-Commissaris van Friesland, en Burgermeester van Franeker, bij een verzaameld enz. door ALB. LYKLAMA à NYHOLT, J. U. D. Franeker 1731.*

om de wettige gelegenheid te hebben, om lessen der Hoogleeraren bij te wonen; men vindt hem *chirurgiae cultor et practicus* genoemd.

Dan omtrent het jaar 1700 trad hij in het huwelijk met MARIA BONGAMP, te *Franeke* geboren, zuster van NICOLAAS BONGAMP, Equipagiemeester van de Admiraliteit te *Harlingen*, wier moeder eene zuster was geweest van den vader van Mevrouw WESTERHUIS. Van dezen tijd af paarde hij met de uitoefening der heilkunst de waarneming van verscheidene posten.

Van 1704 tot 1709 was hij Inspector Bursae of van de vrije tafel voor 's lands alumni en buitenlandsche studenten. In 1705 Vroedsman geworden, was hij in 1707 Burgemeester der stad, vervolgens Ontvanger der geestelijke goederen. Hij heeft ook, als Lid van Staat, het ambt van Monstercommissaris bekleed.

Dat hij ondertusschen ver was van zich aan de beoefening der wetenschappen te onttrekken, blijkt uit de vermelding van eene gedeeltelijk bewerkte verhandeling over het onderscheid tusschen de aloude en de nieuwe natuurlijke historieschrijvers, welke hij in 1713 den Heer WESTERHUIS mededeelde, die hem met hooge goedkeuring tot de voltooiing aanmoedigde.

Dan na verloop van een paar jaren, het zij, gelijk hij zegt, dat zekere trek naar *Holland* hem lokte, het zij dat hij eenen ruimeren kring van werkzaamheid verlangde, nam hij het besluit, *Franeke* te verlaten. Eerst zich naar *Utrecht* begeven, en aldaar, den 6 Junij 1715, den rang van Doctor in de medicijnen, met het schrijven en verdedigen

eener dissertatie *De morborum facie fucata*, verkregen hebbende, vertrok hij, met zijne echtgenoot en dochtertje, het eenige kind, dat hem van vier was overgebleven, naar *Amsterdam*, met oogmerk, om aldaar de geneeskundige praktijk te oefenen.

Dan hier vatte hij de taak op, om als schrijver zijne verzamelde kundigheden der wereld mede te deelen, en hij verwierf zich roem door het uitgeven van zijn *Natuur- en konst-kabinet*, waarvan hij het eerste stukje, dat in 1719 verscheen, aan den Heer WESTERHUIS opdroeg. Dit werk, bij stukjes, veelal om de twee maanden, uitkomende, is tot acht boekdeelen in 8vo aangegroeid, waarvan het laatste gedeelte in 1724 verschenen was, toen de verdere uitvoering van des schrijvers uitgestrekt plan door zijnen dood werd afgebroken.

Doctor WILLEM VAN RANOUW overleed te *Amsterdam* den 24 December 1724. Zijne weduwe keerde met hare dochter in het volgende jaar naar *Franker* terug.

Ondertusschen had de Heer WESTERHUIS steeds een werkzaam leven, in de waarneming van aanzienlijke ambten, blijven leiden. In het jaar 1697 was hij, in plaats van DAVID CONSTANTIN Baron du Tour, bij resignatie, aangesteld tot Rentmeester der domeinen van *Friesland*, welken post hij twintig jaren heeft bekleed. Vervolgens ook, als Lid van Staat, in verscheidene commissiën optredende, zat hij in 1727 en 1728 in het Collegie van Gedeputeerde Staten, en had in die betrekking het genoegen, den 15 Maart des laatstgenoemden jaars, nevens den Heer H. W. VAN AYLVA, als gecommitteerden van Hun Edel Mogenden, den

Heer Mr. EPEUS WIELINGA, eenigen zoon van zijne eenige zuster DIEUWKE WESTERHUIS, sedert 1709 weduwe van den Postmeester JOHANNES WIELINGA, als verkoren Raadsheer in den Hove, bij hetzelfde in te leiden.

Zijn laatste eeraamt was dat van Gecommitteerde wegens *Friesland* in de Generaliteits Rekenkamer in 's *Gravenhage*. Daar zich bevindende, werd hij door eene slaapziekte met koorts overvallen, waaraan hij na twee dagen overleed, op den 22 October 1731, in den ouderdom van 63 jaren en 5 maanden. Zijn lijk werd naar *Franeke* overgevoerd, en in den grafkelder bijgezet.

Daar zijn echt niet met kinderen gezegend was, liet hij zijne weduwe TITIA BOGARDA na in het volle en vrije bezit van al hunne goederen, waarover zij dan ook naderhand beschikt heeft. Zij heeft hem nog bijna 5 jaren en 5 maanden overleefd. Zij stierf den 14 Maart 1737, in den ouderdom van 71 jaren en 3 maanden, en is in den grafkelder bijgezet, waarna dezelve, ingevolge haren uitersten wil, vijf en zeventig jaren is gesloten gebleven.

Hoe aanzienlijk het vermogen dezer echtelieden geweest moet zijn, kan men daaruit eenigzins besluiten, dat Mevrouw WESTERHUIS bij uitersten wille hare schoonzuster DIEUWKE WESTERHUIS, boven vermeld, tot hare universele erfgenaam benoemd hebbende, nog daarenboven tot onderscheidene legaten beschikt heeft over tien boereplaatsen, een huis en hoving buiten, twee binnen *Franeke*, en

een te *Harlingen*, en over eene som van honderd vijf en vijftig duizend guldens, in geld of geldswaarde te voldoen.

Tot de hoofderfenis, die aan hare schoonzuster verviel, behoorden onder anderen nog ten minste vijf en twintig stemgeregtigde plaatsen, alle in de grietenij van *Barradeel* gelegen, over welker stemregt de schrandere testatrice, als blijkbaar beslepen op deszelfs toenmalig gebruik en waarde voor regeerzieke bezitters, niet verzuimd heeft de daartoe strekkende schikkingen, zelfs voorwaardelijk, voor de toekomst naauwkeurig te bepalen.

Onder de legaten was er een, hetwelk bijzondere en wel zeer loffelijke vermelding verdient. Hetzelve bestond in eene zate lands te *Tzum*, eene te *Edens* en eene te *Dronrijp* gelegen, benevens zes duizend guldens klinkende munt, over welk gelegatcerde zij tot administratoren verzocht en benoemde de Diakenen der Gereformeerde gemeente te *Franeker*, met verder bepaald oogmerk en verzoek, om, op den grond, daartoe ten oosten van haren grooten tuin aangekocht en bestemd, te doen bouwen achttien kamers, en alsdan in iedere kamer te stellen eene godvruchtige weduwe of bejaarde dochter, geen onderhoud van anderen genietende; en voorts, na aftrek van de noodige reparatiën der kamers, de overige som van interesten en huren jaarlijks gelijkelijk onder de weduwen en dochters te verdeelen, onder verband nogtans van alle jaren rekening te doen aan de Regering der stad.

Hartelijk verheug ik mij, hierbij te mogen schrijven, dat aan de begeerte der deugdzame vrouw

niet alleen volkomen voldaan is, door het stichten van een net gebouw, tot het oogmerk geschikt, nu gewoonlijk het *Gasthuis* geheeten; maar dat ook de weldadige vruchten dier instelling nu reeds honderd jaren lang door zeer velen genoten zijn, en op den 31 October des vorigen jaars 1837 de gezegende nagedachtenis der stichteres, nevens die van haren echtgenoot, door de thans beweldadigden met een plegtig eeuwfeest, van de Administratoren daartoe verordend, dankbaar is gevierd geworden. Zie *Leeuwarder Courant van Dingsdag den 28 November 1837, Mengelwerk, No. 93.*

Een ander legaat, door MEVROUW WESTERHUIS vermaakt, en hetwelk tot *Martena-Huis* betrekking heeft, is dat van haar huis, ten westen van hetzelfde, aan haren neef, den Heer JACOBUS SCHELTEMA, Secretaris der Stad, die toen daarin woonde, en wel met weder bijvoeging der oranjerie en van dat gedeelte van den tuin, welke voormaals van het huis waren afgenomen.

En nu nog een legaat, hier noodig te vermelden, is dat van *Martena-Huis* zelve. Dit haar bewoond huis legateerde MEVROUW WESTERHUIS aan hare nicht Mejufvrouw MARIA BONGAMP, weduwe RANOUW, en dat wel met inboelen en geraden, bedden en bedskleederen, koper, tin, juwelen enz., daarin bevonden wordende, niets uitgezonderd, zoo het niet anders speciaal ware gelegateerd; alsmede stal, paarden, rijtuigen, wagenhuis enz., voorts verklaarende haren ernstigen wille te wezen, dat deze hare legataria die huizinge cum annexis, bij het overlijden van haar testatrice, aanstonds in possessie zou nemen, daar in trekken en metter daad

bewonen. Bij deze beschikking was tevens, ingeval van vooroverlijden, in hare plaats gesubstitueerd hare dochter Mejufvrouw ELISABETH VAN RANOUW, huisvrouw van den Heer Medicus TELTING.

De dood van Mevrouw WESTERHUIS bekrachtigde dit alles den 14 Maart 1787, en nu was MARIA BONGAMP, weduwe van RANOUW, de nieuwe eigenaresse van *Martena-Huis*; doch niet lang daarna levende, liet zij het met al hare overige bezittingen na aan hare eenige dochter met derzelver echtgenoot.

ISAAK TELTING, te *Steenwijk* in den jare 1700 geboren, kwam in den jare 1721 aan de akademie te *Franeker*, en verkreeg, na loffelijk volbragte studiën, den rang van Medicinæ Doctor, op de openlijke verdediging zijner dissertatie de *nausea et vomitu*.

Na gedurende zeven jaren reeds hier de geneeskunde te hebben uitgeoefend, trad hij den 9 November 1732 in huwelijk met gemelde ELISABETH VAN RANOUW, die te *Franeker* geboren was den 6 October 1712.

Dit paar brave menschen, hij een verdienstelijk en geacht geneesheer en burger, die mede de posten van Kerkmeester der Martini kerk en van Voogd van Claarkampster Weeshuis bekleed heeft, — zij eene verstandige en deugdzame huisvrouw, hebben *Martena-Huis* in het vreedzaamste gedeelte der 18de eeuw, ruim veertig jaren, bewoond en, met goederen ruim gezegend, geruste en genoegelijke dagen mogen slijten; min gelukkig echter door het gemis

van hoop op nakomelingschap, nadat zij hun eenig zoontje, bij den doop den 29 September 1733 ALBARTUS genaamd, als een aankomende knaap verloren hadden.

Bij wederkeerige uitersten wilsbeschikking hadden zij elkander tot erfgenaam gesteld, en tevens gezamenlijk over hunne nalatenschap, na het verscheiden van den langstlevenden, beschikt. ELISABETH VAN RANOUW overleed de eerste, den 12 Februarij 1778, in den ouderdom van 65 jaren en bijna 4 maanden. Haar echtgenoot, dat verlies diep betreurende, en in eenzaamheid door begeerte naar zijnen geboorte-grond gedreven, besloot, hoe hoog bejaard ook, aan die neiging te voldoen. Na *Martena-Huis* verhuurd te hebben, verliet de grijsaard *Franeker*, in den jare 1779, met der woon zich naar *Steenwijk* begevende. Niet lang echter heeft hem het gewenscht genot mogen gebeuren; hij overleed den 4 Januarij 1781, in de stad zijner geboorte, in het 82ste levensjaar getreden.

De eindelijke uitersten wilsbeschikking der beide echtgenooten nu bekrachtigd zijnde, bleek door hen tot universele erfgenaam gesteld te wezen TETTJE SCHELTEMA, huisvrouw van Mr. ALBARTUS TELTING, te *Steenwijk*.

TETTJE SCHELTEMA, geboren te *Franeker*, den 13 November 1740, was verwant aan al de drie bezitters van *Martena-Huis*, gedurende deszelfs tweede of burgerlijk tijdperk. Hare grootmoeder van vaders zijde, TETTJE JACOBS TIESMA, was volle nicht of zusterling geweest van TITIA BOGARDA, dus was

*

hare betrekking tot deze eerste bezitster die van den zesden graad. Dezelfde grootmoeder was zuster geweest van MARIA BONCAMP, van halven bedde, maar van dezelfde moeder; dus was tot deze eene betrekking van den vierden graad, en gevolgelijk tot derzelver dochter ELISABETH VAN RANOUW van den vijfden graad; maar deze had ook aan TETJE SCHELTEMA, van kind af, bijzondere genegenheid toegedragen, en haar bijzijn en gezelschap gaarne genoten, eer zij gehuwd naar *Steenwijk* vertrok.

ALBARTUS TELTING, te *Steenwijk* geboren, in 1745, broeders zoon van Doctor ISAAK TELTING, kwam in 1760 te *Franeker*, en teekende zijn' naam in het album, om zich op de regtsgeleerdheid toe te leggen. Na geëindigde studie werd hij daarin tot Doctor bevorderd, den 26 Junij 1767, op eene dissertatie *De injuria reali*. Zich vervolgens in zijne geboortestad als advokaat nederzettende, trad hij den 7 Augustus des jaars 1768 in huwelijk met TETJE SCHELTEMA.

Na een bijna dertienjarig verblijf te *Steenwijk*, gaf de aanvaarding der erfenis van zelfs de aanleiding, om van woonplaats te verwisselen. De beide echtgenooten begaven zich met hunne kinderen naar *Franeker*, en, zoo dra de huurtijd geëindigd was*, betrokken zij *Martena-Huis*. De Heer TELTING, nu advokaat voor den Hove van *Friesland* geworden, vond bezigheid en genoeg in de behandeling van

---

* Gedurende den tusschentijd is *Martena-Huis* in huur bewoond geweest door Mevrouw de weduwe RIBOULLEAU, wier oudste dochter hier gehuwd was aan den beroemden Hoogleeraar J. H. VAN SWINDEN, de jongste aan J. GARCIN, Walsch Predikant en Professor.

regtszaken, ten nutte vooral zijner medeburgeren; in latere, maar min rustige, tijden is hij ook lid der Stedelijke Regering geweest; ook tot de functie ad interim van Raad in den Hove geroepen, maar daarvan, op zijn dringend verzoek, na weinige maanden ontslagen.

Hij is den 23 Julij 1802 overleden, in den ouderdom van 57 jaren. Nog bijna drie en twintig jaren heeft zijne weduwe hem overleefd. Zij was mede Voogdesse van Claarkampster Weeshuis; eene achtenswaardige en ook zeer geachte vrouw, nog lange het statig herinnerend voorbeeld der eenvoudige deugden en loffelijke zeden van een vroeger geslacht, die eerder vergeten, dan nagevolgd of verbeterd worden.

Zij overleed den 16 Mei 1825, het 85ste jaar hares levens, en is met statelijke begrafenis in den grafkelder bijgezet.

Nu was *Martena-Huis* als uitgestorven. Voor niemand der nabestaande erven was het of verkielijk of nog tijdig, hetzelfde te betrekken, maar men was even min genegen het te vervreemden. Voor noodig onderhoud werd gezorgd, en voor de nuttige bebouwing des tuins. Een en andermaal is het huis eenigen tijd verhuurd geworden.

Toen de Roomsche Catholijke Gemeente te *Franeker*, voor hare door ouderdom gevaarlijk geworden kerk, eene andere en sterke verlangde, sloeg men het oog op dit gebouw. Plans en teekeningen voor de verbouwing daartoe werden ontworpen, maar gelukkig voldeden die bij onderzoek aan de bewinds-

lieden even weinig, als de erven wel tot den eindelijkten afstand zouden besloten hebben. De gemeente bouwde eene nieuwe kerk. En *Martena-Huis* was nog een beter lot beschoren.

MR. ALBARTUS TELTING, die, na volbragte studiën aan het athenaeum hier, en aan de akademie te *Groningen*, zich te *Leeuwarden* als advokaat had nedergezet, en ook vrijwillig, als tweede Luitenant, den krijgstogt naar *België* tot binnen de wallen van het oude *Leuven* gevolgd was, werd, in het laatst van 1832, door Zijne Majesteit tot Secretaris der Stad *Franeke* aangesteld.

Onder de genoegens, welke de roeping tot dien begeerden post, in zijne geboortestad, ten nutte zijner medeïnboorlingen, hem scheen te beloven, telde hij mede het vooruitzicht, om het grootouderslijk *Martena* te bewoonen, en deze wensch werd weldra voldaan.

Hij verkreeg er nu den eigendom van; liet het noodige daaraan herstellen en in orde brengen; verbeterde het voorste gedeelte door in beide verdiepingen nieuwe kazijnen te doen plaatsen, wier ramen met groote glasruiten voorzien, en in de benedenste verdieping, door dieper zinking, nog verlengd, nu eene veel breedere instraling van licht naar binnen, en een veel vrolijker uitzigt naar buiten, door de dikke muren, vergunnen, dan ooit te voren. Voorts is van de oude gedaante niets veranderd, dan slechts het toemetselen van een en ander venster, in de oostelijke en westelijke gevels; eene onaardige bezuiniging, maar die de burger-

lijke huishoudkunde billijkt, sinds de staatshuishoudkunde het middel heeft gevonden, om het allodiale daglicht te onteigenen, en zich voor het leengebruik te laten betalen.

De tuin, die, gedurende de jaren van stilstand, van vele verouderde sieraden allengs ontdaan was, werd nu geheel vernieuwd, en, met behoud van vele eerwaardige hooge boomen, die nu reeds meer dan drie geslachten met hunne vruchten verkwikken, naar den trant van een Engelsch park, in eenen niet min bevalligen dan eenvoudigen smaak aangelegd en beplant.

En nu zou ik meenen, mijne taak te kunnen eindigen. Ik heb de herinneringen van *Martena-Huis*, tot op den tegenwoordigen eigenaar en bewoner gebragt. Maar die eigenaar en de zijnen zijn voor mijn hart dierbaar. Door het huwelijk zijns braven vaders, in tweeden echt, met mijne geliefde eenige dochter, heeft hij deze als moeder geëerd, zoo lang zij heeft mogen leven. Van daar de teedere, de eerwaardige benamingen, waarmede wij elkander begroeten; maar die tevens de ware uitdrukking bevatten van die wederzijdsche opregte achting, innige genegenheid en hartelijke liefde, welke gelijknamige betrekking in den bloede niet dan slechts zou kunnen evenaren. Ik eindig dus met den wensch, dat hij, onder Gods zegen, met zijne dierbare echtgenoot en lieve kinderen, dit zijn *Martena-Huis* in allen wenschbaren voorspoed, gelukkig moge bewonen, en ten langen leste aan zijn niet min gelukkig nageslacht achterlaten!

GEDACHTEN
 BIJ HET LEZEN VAN HET
IDIOTICON FRISICUM,
 OF
WOORDENBOEK
 VAN
 BIJZONDER IN *FRIESLAND* GEBRUIKELIJKE
 WOORDEN EN SPREEKWIJZEN,
 DOOR
EV. WASSENBERGH,
 HOOGLERAAR IN DE GRIEKSCHE EN NEDERDUITSCH
 TAALKUNDE ENZ. TE *FRANEKER. LEEUWARDEN* 1802.
 VAN
 Jhr. Mr. *M. HETTEM A*.*

A.

Aak, schuit, schip, schijnt hare benaming te danken te hebben aan hare spitse gedaante. Zoo

---

* Ik heb mij hier hoofdzakelijk op het IJslandsch beroepen; niet omdat ik vermeen, dat deze alleen de taal is, waaruit geput moet worden, om den oorsprong van mijn woord te vinden, maar om de geletterden op die taal oplettend te maken, dewijl ik die met de onze zeer naauw verwant vind, en zij te weinig bekend is. Ik weet wel, dat men de meeste ook in andere aanverwante talen kan vinden, doch deze taal lag mij voor dat oogenblik voor den geest, en ik wenschte dezelve eene meerdere bekendheid.

beteekent *aak*, *ek*, *ig*, hoek, punt, spits. Bij VON WICHT, *ostfriesisches Landtrecht*, Voorberigt, p. 9, noot *n*, vindt men *aesck* voor schip. Het wortelwoord is *a* of *aa*, dat water, en, als zoodanig, voortgang en beweging beteekent. Men zoude het dus de *snelle* noemen kunnen. Wil men het evenwel met het Hoogduitsche *Nache*, Fransch *nacelle*, verwant houden, zoo heb ik hier niet tegen. De *n* is versterking, of misschien wel aspiratie; zoo als *aars* en *naars*, *adder* en *nadder*; neemt men deze *n* weg, dan heeft men *ache* (*ake*), *acelle* (*akelle*, *akeltje*, *aketje*, *aakje*), IJslandsch *at aka*, *movere*, *agitare*, *bewegen*.

Aak, *kaar*, *vischkaar*, *vischhouder*, komt af van *gaden*, *gaderen*, dat is vergaderen. *Gaar*, *gare* of *kaar*, bij omzetting *aakr*, *aak*, *bergplaats*, *berging*. *Haak*, *hake*, *hage*, *heg*, *hek*, welke in-, om- en afsluiting beteekenen, zijn hiermede verwant.

Aalgeer, een werktuig om aal of paling mede te vangen, zamengesteld uit *aal*, *paling*, en *geer*, *gere*, *gare*, verzamelaar, van *garen*, *gaderen*, en dus woordelijk *aalverzamelaar*. BILDERDIJK zegt *aalegger*, en dus aalstekker, prikker, welke betekenis misschien beter zijn zal.

Aard, melkmoude; schijnt van *waren*, bewaren, afkomstig te zijn. *Waard*, *waarde*, *berging*, *bewaarplaats*. Bekend is het, dat men vroeger, en nog in de Noordsche talen, niet altijd de *w* voor de woorden plaatste, in welke men desniettemin deze in de uitspraak hoorde. Zoo als het IJslandsche *ord*, woord; *op*, oud-Friesch *wop*, geroep, geklaag; *ormr*, worm; het IJslandsche *osk*, Deensch *ønske*, wensch.

Aarzelings. Professor WASSENBERGH leidt dit af van *pars aversa* in het Latijn, smijt *pars* weg, en trekt *aversa* tot *aars* te zamen. Zouden wij dit *aars* niet eene zamentrekking van *achterst* kunnen noemen? Men zegt immers iemand het achterste toekeeren, waardoor men thans den aars (*nates*) bedoelt, doch vroeger, mijns oordeels, den rug toekeeren zal beteekend hebben. In het IJslandsch is het *arss*. Wil men evenwel de zamentrekking van *achterst* tot *aars* niet aannemen, zoo kan men BILDERDIJKS afleiding nemen, die *aars* een Fransch woord. noemt, en het voor het bijvoeglijk woord *arche* houdt, en *trou* er onder verstaat, en het dus *aartsgat* noemt, waarbij het *trou* uit schaamte zoude zijn weggelaten. Wanneer ik evenwel aan het Nederlandsche woord *aâr*, *ader*, dat is, vloëijer, stroomer, dus ook ontlaste, denk, zoude men, de werking uit deze bron in aanmerking nemende, dit gedeelte van het menschelijke ligchaam als de ontlaste bij uitnemendheid kunnen noemen, hetwelk, mijns oordeels, in *aars*, met de *s* er bij, opgesloten ligt.

Aebel, voortreffelijk, braaf; *aebel man*, voortreffelijk man. IJslandsch *abl*, robur, sterkte, kracht.

Aeren emmer. Bij WASSENBERGH koperen emmer, en waarom? Omdat *aereus* in het Latijn van koper, koperen beteekent, en deze emmers van koper zijn. Dit is hier de bedoeling niet. *Aeren emmer*, of, zoo als onze landlieden spreken, *aed-amer*, is een koperen emmer, waarin men de melk vergadert, om uit het land naar huis te brengen; van koper gemaakt, omdat zij meer koelte bevat-

ten en zuiverder zijn, dan de houtene, en hierdoor de melk beter bewaard blijft. *Aeren* of *eeren* is ons ploegen, werken, IJslandsch *ar*, arbeid, werk; derhalve werkemmer, welke tot het landwerk dient, onderscheiden van *boanamer*, dat is, *bornamer*, drinkemmer, welke van hout zijn, en tot het drenken van het vee op stal en tot andere huiselijke bezigheden gebruikt worden.

Aker, koperen emmertje. Hetzelfde met *haker*, *heffer*, schepper. Dit wordt in *Friesland* gewoonlijk, met eene koperen ketting er aan, bij de regenbakken gebruikt, om er het water mede uit te haken, te heffen, op te putten. Wil men het *wataraar*, uit *aa*, water, afleidende, noemen, dan zal het toch altijd de waterschepper beteekenen, dus de heffer, de haker van het water.

Amelaar, mier. Het is een ieder genoegzaam bekend, hoe lastig het is, in de nabijheid van een nest dezer dieren te liggen slapen, daar zij ons onophoudelijk plagen. En van dit plagen of lastig zijn schijnt dit dier zijnen naam ontleend te hebben. In het IJslandsch is *at ama* molestare, lastig zijn, last aandoen. *Amelaar* is dus niets anders, dan de *lastige*. Misschien is het Hoogduitsche *Ameise*, Angelsaksisch *cemet*, en het Engelsche *emmet*, hiermede verwant.

Amper, zuur, bitter, schijnt met het IJslandsche *ambr*, stridor, gekners, in verband te staan, hetwelk het hoogzure zonder twijfel veroorzaakt. Het IJslandsche *apr*, acer, asper, zuur, behoort hier mede toe.

B.

Baan. *Wakker in de baan zijn*, zich geene

rust gunnen, ijverig in de weer zijn. Dit is verwant met het IJslandsche *bann*, een weg, voornamelijk een bruikbare weg; *in de baan zijn*, dus op den weg zijn. Men moet dit niet verwarren met *baan* in wildbaan, hetwelk van *ban*, district, oord, afkomt, en wilddistrict, oord, waar zich het wild ophoudt, beteekent.

Balsturig, ongemakkelijk, zich tegen alles verzettende, nergens mede tevreden; IJslandsch *ballr*, pugnax, vechter; *balldr*, strenuus; *balldstyrugr*, reluctans, refractarius; overig in ons *ballast*, *baldadig*, *baloorig*.

Barg, varken. IJslandsch *purca*; Latijn *porca*. Hetzelfde als vark(en); *v* en *b*, *g* en *k* verwisselen.

Beet, van *bijte*, *bijt*, brok, stukje; overdragelijk iets, dat niet veel is, weinig. *Dat is niet een beet aardig*, niet een weinigje aardig; *ik ben niet een beet wel*, niet eens een weinig wel; *ik heb er niet een beet zin aan*, niet een weinig zin aan.

Begorden, bevruchten, bezwangeren, dat is, begordelen, van gordel, riem, band om den middel. Zoo zegt men ook: *het zwaard omgorden*; even als omhelzen, *coïre*, figuurlijk gebezigd. Onze oude Friezen zeiden *to gara cleppa*, dat is, te zamen kleven, in diezelfde beteekenis.

Begorten, voor bemorsen, is verwant aan *goor*, vuil, morsig. IJslandsch *gor*, vuilnis der ingewanden. Pralerij beteekent in het IJslandsch *gort*.

Beiert, eene verzamelplaats. Te *Leeuwarden* heet het grootste vertrek in het Sint Antonie gasthuis, de verzamelplaats dier bewoners, de *Beier*. Ook te *Bolsward* wordt een gesticht de *Beier* genoemd. Het is eene zamentrekking van *begaderde*,

voor *vergaderde*, of vergadering, van *begaderen*, voor *vergaderen*. Wil men het evenwel van *beien*, beiden, vertoeven, afleiden, ik heb daar niet tegen.

Berekenen (het vuur onder de asch). Hetzelfde met *berekelen*, *berakelen*, *berokelen*.

Besaauwen, van schrik en aandoening verbleken of bezwijken. IJslandsch *sefi*, moed, driestheid, onversaagdheid; *besaauwen*, *beseuwen*, dus, ontmoedigd worden, overdragtelijk, bezwijken, verbleken. Men stelt, dat *be* de beteekenis van het woord, waarbij het gevoegd is, niet afneemt, maar versterkt. Ik kan mij hiermede niet vereenigen, ten zij men de versterking zoo wel tot de vermindering als tot de vermeerdering betreft. Zie hier eenige woorden, waarin de beteekenis, mijns oordeels, vermindert: *Begnibbelen*, *berooven*, *bedriegen*, dat is, aftrekken, Latijn *decipere*; *bedwelmen*, *deficere animo*; *befamen*, *diffamare*; *beknabbelen*, *arrodere*, ook *afknabbelen*, *afknaauwen* genoemd; *beleiden*, *deducere*, *afleiden*; *belenden*, *evadere*; *belezen*, *exorcisare*; *benemen*, *adimere*, *auferre*; *beruchtigen*, *diffamare*; *bescheid*, dat is, afscheiding, *distinctio*; *beschroeijen*, *amputare*, *resecare*; *beseuren*, *decipere*; *besnijden*, *amputare*; *beweren*, *defendere*. Men ziet hier in het Latijnsche *de*, *dif*, *ar*, *e*, *ex*, *au*, *dis*, *am*, *re*, diezelfde privatie. En hebben wij het niet dubbel in het woord *ebbe*, in tegenoverstelling van *vloed*?

Bit, *bijt*, hetwelk winters in het ijs gehakt wordt; van *bijten*, openen.

Blastig, op eene lastige wijze haastig zijn, veel omslag maken, winderig zijn. IJslandsch *blastr*, *flatus*, *spiramen*, geblaas.

Blier, blijde, vrolijk, vriendelijk, mild, goedgustig. IJslandsch *blidr*. BILDERDIJK zegt *blij* is samengetrokken van *be-lie*, van het oude Fransche *lie*, waarvan *lësse*, Latijn *laetus*.

Bodden, zwaren arbeid verrigten. IJslandsch *bacarbót*, de beste der bedienden.

Bolle, bul of stier. IJslandsch *bauli*, een stier, *baula*, eene koe, *at baula*, mugire, loeijen gelijk de koeijen.

Bollepraam, bij den Heer WASSENBERGH een plat, bij mij een bol of hol, vaarttuig of praam, geschikt om vee en andere zaken te vervoeren. Is dus niet met het vorige *bolle* verwant. Dat de doffe *o* hierin gehoord wordt, zal, mijns oordeels, de afkomst niet schaden; het is alleen dialect.

Boonen, het vee op stal water geven, of drenken. De Heer WASSENBERGH heeft alle Friesche woorden door Hollandsche klanken aangegeven. Het is *bornen*; de *r* wordt niet gehoord, doch de *o* bijna als *oa* uitgesproken. Van hier dat sommige dit woord *boannen* schrijven.

Briet, stuk turf, brit; IJslandsch *at britia*, in partes dividere, in deelen verdeelen; oud-Friesch *britsen*, gebroken.

Brimzout. In het zeggen: dat is zoo zout als brim; IJslandsch *brim*, de branding der zee; *brim-saltr*, praesaltus, zeer zout.

Brodze, hoop; IJslandsch *bryddr*; de *y* is in het IJslandsch nagenoeg *u*, gespitst, cuspidutus.

Brodzig, broeiend, dat is, broedzig.

D.

Deeg, best, braaf, goed, voorzigtig, edel. *Dat is een dege kerel*, dat is een braaf man. IJs-

landsch *tiginn*, dignus, nobilis, waardig, edel. Oud-Friesch *tige mooi*, zeer mooi. Het oude *degen*, voor held, afkomstig van *dijgen*, *dijen*, hoort hier ook toe. Zie MELIS STOKKE VAN HUYDEKOPER, II, 315. In het Hoogduitsch gebruikt men dit woord alsnog.

Deilis, oneens. IJslandsch *deila*, oneenigheid; verwant met *deelen*.

Diep, vaart, gracht; van *diepen*, *diepmaken*; dus het *gediepte*; *gegravene*.

Doen, kosten, gelden (zie het bijvoegsel bij WASSENBERGH); van *do-en*, *do-gen*, *deugen*; verwant met het IJslandsche *dád*, virtus, deugd. Wat moet dus *doen*, dat is, wat is de waarde, de deugd daarvan.

Doorkast, gekkenhuis; IJslandsch *at dara*, den gek spelen; *darekista*, gekkenkamer of huis.

Doordraven, zonder zin of verstand spreken; *wat draaft hij door*, zegt men van iemand, die maar voortpraat zonder nadenken; IJslandsch *at drafá*, obscure loqui, duister, onverstaanbaar spreken.

Dragemelk, afgeroomde melk; van *trekken*, *af-trekken*, *afnemen*; *afgetrokkene melk*.

Dreeg werk, getrokken, uitgerekt werk, werk, hetwelk lang duurt, en er op aan komt, om het te doen.

Driest, onbezonnen, alles durvende wagen; *hij is regt driest*, dat is een *drieste kerel*; IJslandsch *dreiss*, insolentia, onbeschoftheid.

Duinsch, loopsch, togtig; verwant aan het IJslandsch *dúni*, vuur, dus vurig, heet.

E.

Eamelen, teemen, door onaangename redenen vervelen; verwant met *amelaar*, hiervoor; dus ook lastig zijn.

Eester, bergplaats voor het vee, wanneer het gemolken wordt. *Ess* is in het IJslandsch een lastdier, ezelin; Angelsaksisch *erse*, eene diergaarde.

F.

Fenne, grasland; in tegenoverstelling van hooiland, miede genoemd. Men bezigt het ook voor groenland, in tegenstelling van bouwland. Tegenwoordig beteekent het een stuk weiland, hetwelk uitsluitend tot het weiden gebezigd wordt. Het was oorspronkelijk hetzelfde met *veen*, oudtijds eenen vlakken, effenen grond beteekenende.

Ferm, braaf, dapper; IJslandsch *at ferma*, implere, vol maken, vullen. *Een ferm man*, een vol man, een man, zoo het behoort.

Flappen (uit-), onbedachtzaam spreken. *Hij flappt er maar alles uit*, hij zegt maar alles, wat hem voorkomt. IJslandsch *at flapra*, inconsiderate loqui, onbedachtzaam spreken.

Friselen, *frisselen*, vlechten; oud-Friesch *frisla*, haarlokken, krullen in het haar.

G.

Gaar. *Ergens over gaar komen*, over iets te werk komen; *ik ben er niet over gaar komen*, ik ben er niet over te werk gekomen. IJslandsch *gerd*, actio, handeling; Latijn *gerere*, handelen.

Geld, ledig, onvruchtbaar, droog; IJslandsch *geldr*, droog. *Een geld ei* is dus een onvruchtbaar ei.

Gijs. Iemand in de *gijs* nemen, iemand voor

den gek houden, met iemand spotten. IJslandsch *gis*, deridiculum, cavillatio, spotternij.

Gley. *De lucht is gley*. IJslandsch *glia*, nitela, nitor, helderheid, blankheid; *gliar*, lichtblauw. Als nu de zon bij betrokkene lucht schijnt, geeft zulks somtijds een flauw licht, een lichtblauw schijnsel, waarvan deze benaming.

Gniezen, smadelijk lagchen, en hiervan ook *spijtgniezen*. IJslandsch *at gnesta*, superbire, zich hoogmoedig aanstellen.

Gnob, allerlei klein goed; hetzelfde met *knob*, *knobbe*, *knobbel*, hoek, brok, stukje; dus brokjes, klein goed.

Greeuwen, stukjes vliezig spek of vleesch, is verwant met *rijven*, *rijten*, scheuren; *gerijwe*, het gescheurde, bij zamentrekking, *grijwe*, *greeuwe*.

Greide, wei- of groenland, in tegenoverstelling van bouwland. IJslandsch *at groa*, groenen, groeijen; *nú graer iörd sem adr*, nu groent de aarde als bij ouds. Oud-Friesch *grede*.

Grimmitig, norsch, grimmig. IJslandsch *grim-mudugr*, crudelis, saevus, gruwzaam, tirannisch, grammoedig.

Groede, lijkteeken, teeken in het vleesch; hetzelfde met groeve, holligheid, scheur, beschadiging. IJslandsch *at groda*, snijden; *groda penningar*, afgesneden geld. Oud-Friesch *schroden*, snijden; *s-chroor*, kleedermaker.

H.

Haffelen, niet in staat zijn, om behoorlijk iets te doen. Gewoonlijk gebruikt men het van oude tandelooze lieden, die de spijsen met moeite op het tandvleesch kort malen; frequentativum van

haffen, dat is, happen. Men zegt het ook van het kaauwen der paarden op het gebit.

Hak, *hakke*, voor hiel, is verwant met hoek. Zie MEIJER, *woordenschat*, III. IJslandsch *haka*, de kin; *hak*, handvat van iets; *haki*, het uiterste van iets.

Hals. Wordt thans gebezigd voor iemand, daar niet veel bij is, een stumpert. IJslandsch *hals*, vir fortis, een sterk, deugdzaam man. Hieruit ziet men, hoe de beteekenissen verlopen; misschien gaf spotternij hiertoe aanleiding.

Harn, hoek, hoekje. Doch *vuurharn* is hiervan niet afkomstig; dit is *vuurdarne* of *dorne*. Zie *Altfriesisches Wörterbuch* van WIARDA, p. 86. *Dörne* is in Oost-Friesland nog een kamertje of klein vertrek. Zoo is ook *piselthoanne*, eigenlijk *piseldorne*, van *pisel*, klein (waarvan nog ons *piske brood*, klein stukje brood), en *dörne*, kamertje. Het is het kleine huisje, waarin de landlieden gewoon zijn des zomers den pot te koken. Zie verder *piselen*.

Hemel, schoon, zindelijk, knap; van hier *hemelen*, *ophemelen*, *huishemelen*. IJslandsch *hemill*, tutela, custodia, verzorging, bewaring. Ons woord *hemel* zal dus bewaarplaats kunnen beteekenen. *Hemel* is dus verzorgd, opgered, en dus zindelijk; *hemelen*, opredde, verzorgen, zindelijk maken. In *hem*, omheining, afschutting, ligt de grondslag.

Hiede, ruw vlas of werk. IJslandsch *at hyda*, ontvellen; *hydr*, het ontvelde. En hiermede schijnt ons huid ook in verband te staan.

Hokken. *Die man en vrouw hokken*, dat is, als ongehuwden gelijk man en vrouw met elkander

leven. IJslandsch *hoka at konim*, incumbere mulieri, eene vrouw beslapen.

Hunkeren, omhunkeren, niets doen. IJslandsch *at hunkra*, cunctari, morari, toeven.

K.

Kat, heisterkat (WASSENBERGH schrijft *heistergat*), eene vrouw, die zich overal mede bemoeit, alles door spreken en doen beheerschen wil. Het IJslandsche *katr* is lustig, vrolijk; het Zweedsche *kat* overgeven gierig; het Deinsche *kaad* slecht, geil; en hiermede zal het wel verwant zijn. Van hier dan ook het spreekwoord: *dat is een kat van een wijf*, en van een klein meisje, dat deze geaardheid heeft: *een klein katje*.

Kamp. Zoo zegt men eene *kampreed* voor eene reed of rid, welke onbeslist is, waar geen van beide partijen gewonnen heeft. Deze uitdrukking: *het is kamp*, schijnt ons uit de ordalia overgebleven te zijn. In de *Willküren der Brockmänner*, bij WIARDA, § 78, wordt gezegd: Wanneer twee om een land twisten, en zij beide zich beroepen op vaderlijk erf, en geen hunner eenig bureu bewijs aanbiedt, of dat zij beiden bureu bewijs aanbieden, dan is het kamp (*sa is comp*). Daar nu beide geene, of beide even voldoende bewijzen hadden bijgebracht, en men dus geene beslissing konde nemen, zoo moest het verschil door eenen geregtelijken tweekamp beslist worden.

Kif, run, gemalen eikenbast, welke tot het looijen gebruikt is geweest; schijnt met kaf verwant te zijn.

Klëbbe, voor klomp; *klëbbe brood*, een afgesneden stuk brood. IJslandsch *klippi*, massa, klomp; *at klippa*, snijden; ons klieven, klieve.

*

Kliemen, morsen; hetzelfde als *griemen*. IJslandsch *at kleimi*, maculare, bezoedelen, bevleken; *klaemin*, morsig.

Kliemen, talmen, langzaam zijn in het doen; misschien met het vorige verwant, als ook met klemmen, hetzelfde als kleven. *Klamei*, drek, in *hondeklamei*, album Graecum, of, volgens BILDERDIJK, album *χως*, schijnt hier mede toe te behooren.

Klyn, het zwartachtige vette van den grond. IJslandsch *kliningr*, laetamen terrae; verwant met *klei*.

Kloek, spaarzaam, vlijtig, vernuftig. IJslandsch *klókr*, prudens, callidus, voorzigtig, slim; *klókindi*, prudentia, solertia, voorzigtigheid, kloekheid, ijver.

Kloeren, klaauwen. *Gij zult er uwe kloeren (handen) van afhouden*. IJslandsch *klor*, laceratio, scheuring, rijting; *klor*, fricatio, klaauwing; en hiermede verwant ons *kloer*, werktuig om mede te klaauwen; de klaauwer.

Knibbel, knie. *Hunsingoër landrecht*, bl. 26 (*verhand. Gron. Gen. pro exc. jur. pat.*, deel II), vindt men *knibla*, dat is, knieblad; aldus waarschijnlijk genoemd naar het platje of blaadje, hetwelk men voor de knie heeft. *Knie* heeft in het Friesch de beteekenis van gewricht, graad van verwantschap enz.

Kniezen, zich kwellen, vooral uit nijd en gierigheid. IJslandsch *knuskin*, oppressio, onderdrukking. Ons *kneuzen* behoort hier mede toe, dus zich zelven verdrukken, kwellen.

Kooren, braken. IJslandsch *gor*, de excrementen der darmen; *at gora*, kooren.

Kraamwaarster, voor baker; oudtijds de warige genoemd; woordelijk kamerbewaarster. In het IJslandsch is *kra* een hoek van het huis, vertrek, kamer; denk hierbij aan onze kramen op de kermissen. *Kramen*, voor in het kinderbed komen, is niets anders, dan kameren, zich in een vertrek onthouden, en is overdragtelijk hiervoor gebruikt. Zoo zegt men ook: *Hij houdt zijne kamer*, voor hij is ziek, ongesteld.

Kreeuwen, kibbelen. IJslandsch *at krefia*, exigere, eischen, vorderen.

Kroode, kruiwagen; zoo ook *kret*, *mistkret*, voor mestwagen, mestkar. IJslandsch *kerra*, Angelsaksich *craet*; Engelsch *cart*, een wagen.

L.

Leppe, *lep*, spade. Verwant met *lepel*, en dit met *laaf*, eene vlakte. IJslandsch en Kimbrisch *lofi*, het platte der hand; Friesch *lewyn*, bekken; IJslandsch *lepill*, cochleare; *laefd*, het breede der hand. Ons *leppen*, IJslandsch *at lepia*, op de wijze der honden likken, schijnt hiermede verwant. Zet men den sibilant (*s*) er voor, zoo krijgt men slabben, slikken, slippen, slepen, slijpen enz.

Liép, kievit, vanellus. IJslandsch *lipr*, facilis. agilis, gemakkelijk, vlug, gezwind, dus genoemd naar zijne vlugheid in het vliegen en loopen; bij uitnemendheid de looper, de springer.

Lobben, voeten, met verachting gezegd. IJslandsch *löpp*, planta pedum, voetzolen. Of wil men het liever met BILDERDIK ongemanierde stukken vleesch noemen, ik heb daar niet tegen.

Luumsk, slinksch, listig. IJslandsch *lymskr*, callidus.

Luwnsk, op eene geheime wijze. IJslandsch *laun*, clam, heimelijk.

M.

Mikkebrood, grof brood; van mengen, mingen, mikken, aanmengen, dus aangemengd, niet zuiver brood. Als wittebrood, ook alleen *mik* genoemd, schijnt het verwant te zijn met het IJslandsche *mikilatr*, splendidus, magnificus, uitstekend.

Mot. In de *mot* hebben zegt men, als men iets van een ander verwacht of vreest, dat hij onvoorziens doen wil. *Ik heb je al in de mot*, ik denk al op u, ben op u verdacht. *Mod* is in het oud-Friesch animus, gemoed, gedachte.

Mosk, musch, schijnt, even als de kievit (*liep*) wegens zijne vlugheid, van de grijze stofkleur haren naam te hebben gekregen. IJslandsch *mosk*, stof. In het Sagelterland heet zij *tunege*, tuinbewoner; deze zijn aldaar des winters zeer schadelijk, daar zij de velden en tuinen vernielen; waarom ook op de vangst van een zeker aantal van dezelve eene belooning gesteld is.

N.

Na geraden, langzamerhand, trapswijze, van lieverlede; dat is, *na gerade*, *na berade*, na overleg, na raad gepleegd te hebben.

Nietelig, stootachtig, van koeijen gezegd; die koe is *nietelig*, is stootende, wil gaarne stooten. In het IJslandsch vind ik *nöturlegr*, gescheurd; misschien hiermede wel verwant.

Nuinders, schelpen. Deze benaming schijnt aan het geluid, hetwelk zij maken, als men er op loopt, te moeten worden toegeschreven. IJslandsch *at núnna*, cantillare, neuriën, zingen, mompelen.

O.

Ois, oog, tot vastmaken van kleederen. *Haak* en *ois*, haak en oog. Deensch *oine*, *oyne*, *oculus*, oog; hiermede waarschijnlijk verwant.

Olyk, ziek, krank; de Groninger zegt *kolyk*, dat is, kwalijk.

Omstaan leeren, in de spreekwijze: *Die zal omstaan leeren*, dat is, die zal nog vrij wat moeite hebben, om zich aan iets, dat hij niet gewoon is, en waar de nood hem toe gebragt heeft, te gewennen. IJslandsch *omstáng*, moeilijke bezigheid.

Onkwaad, onkruid, ongedierte enz. Het IJslandsch heeft *quaddr*, salutatus, welkom, en *óquaddr*, onwelkom; en dit schijnt weder verwant met het Friesche *quetha*, spreken; men zoude het dus het ongeroepene, niet verzochte, onwelkome kunnen noemen.

Onleeg, dat is, niet leeg, niet ledig, dus werkzaam; *onlege tijd*, de werkzame tijd der landlieden. In de *Jurisprudentia Frisica*, tit. V, wordt van twee onlege tijden melding gemaakt, de hooien koorn- of oogsttijd.

Ontboksen, ontkapen, ontfutselen, in het geheim afhandig maken. Komt zeer waarschijnlijk van *bo*, bezitting, waarvan ook ons *boedel*. *Ontboëgen*, *ontboksen*, onteigenen.

Ontijd, ongeschikte, onvoegelijke, ongelegene tijd. WASSENBERGH haalt hier de *Oude Friesche wetten*, p. 236, bij aan, om het te bewijzen; doch heeft het woord aldaar niet begrepen. Het *ontijd* aldaar is in den vroegen morgen, overdragtelijk voor de Misse gebezigd. Men zal daar moeten vertalen: Wanneer er eene vechtpartij aan-

gevangen is onder de Misse, op Paaschmorgen, Pinkstermorgen en op Kersmorgen in de kerk. Ik meen, dat BILDERDIJK dit ook voor de Misse neemt. Op deze feestdagen geschiedde vroeger de misse zeer vroeg, hetwelk op den laatsten feestdag alsnog het geval is.

P.

Pielen, *aanpielen*, zich met iets generen, zijn dagelijksch werk van iets maken, iemand onderhoud verschaffen; zoo als: *Ik piel mei myn mem an*, ik onderhoud mijne moeder. IJslandsch *at pula*, servire, dienen, schijnt hiermede verwant. *Hij pielt met de kooltjerij*, zijne bezigheid is de groenteteelt. *Laat er mij maar met aanpielen*, laat mij daarmede mijnen gang maar gaan. *De ore steden fan Ionien pielden*, om dit scheel del to lizzen, de andere steden van Ionië hielden zich onledig, om dit verschil neêr te leggen, te doen ophouden.

Piselen, kouten, eigenlijk keukenen, zich in een klein vertrek, zoo als de keuken, ophouden, wonen. *Pisel* beteekent iets kleins, gerings, en daar de keuken gewoonlijk het kleinste vertrek van het huis is, overdragtelijk daarvoor gebezigd. Daar nu de landlieden gewoonlijk in de keuken wonen, en aldaar hunne gewone vrienden ontvangen, zoo heeft men dit *piselen*, keukenen, genoemd. Kwam nu een jongman bij een meisje, dan kwam hij in de *pisel* (keuken), en *piselde* (koutte) met het meisje. *Piseljen for donsjen*, zal dus kunnen beteekenen: dat men eerst een bezoek bij een meisje behoort af te leggen, voordat men haar op eene kermis te dansen vraagt.

Poesten, blazen. Deensch *puste*, van hitte blazen. Iemand eene *poest* om de ooren geven, schijnt verwant met het IJslandsche *at pustra*, colaphum impingere, eene oorvijg geven.

Pungen, oppotten, vergaderen, geld opgaren; IJslandsch *at punga*. *Ponge*, beurs, geldbeurs, is *be-o-ing*, beronding.

R.

Raagen. *Het huis uit raagen*, het huis schoonmaken; de kleine schoontijd in het najaar. Schijnt met het IJslandsch *at raka*, radere, deglabare, zamenschrabben, verwant.

Reed, *schaats*; *reedrijden*, *reedslippen*, van *rijden*; *rede*, het werktuig om te rijden, inzonderheid van *schaatsen* gebezigd. Hiervoor zegt men in *Groningerland* *scheuvel*, welk woord, in *Friesland* niet in gebruik is. Men zie HOEUFFT, *Breda's taaleigen*, in voce.

Reeuw, allerlei gereedschap, ook huisraad. Schijnt verwant met ons *gerief*.

Rek, *rak*, het gedeelte eener vaart, daar dezelve van de meest plaatshebbende rigting afwijkt. In het IJslandsch is *rak*, eene waterloop, alveus.

Rimpen, onbezuisd, onbezonnen, onbehoedzaam, onvoorzigtig. IJslandsch *at ramba*, vacillare, slingeren, waggelen.

Ritten, *rijten*, vlagen; in *Gelderland* stormen; ook schuur, windschuur, windvlaag, bij *riten*, bij tusschenpozingen. IJslandsch *rid* en *hrid*, tempus breve, een kort tijdstip. Met dit woord schijnt mij *ruk* en *rukwind* voor stormvlaag verwant. In het IJslandsch is *rök* windvlaag, dat aarde en water in de lucht stuift; *roka*, warrelwind; *rokvidri*, ingens procella, thypon, woedende storm.

Roesen, gissen, ramen; IJslandsch *at russa*, sybarissare, bij de roes en soes heen leven; Deensch *leve in sus og dus*.

Roof, van garen of sajët. IJslandsch *rofa*, cauda, staart.

Rook, van hooi; voor tas, opper. Of dit met het IJslandsch *rekiur* en *rök*, nat hooi, verwant is, durf ik niet te bepalen; *roche* is in het Fransch eene rots, dus ook hoogte, uitstekendheid. BILDERDIJK noemt het *roo-ig*, opstijging.

Rooster, draai, omloop; misschien verwant met *rondster*, dat is draaister. *Rooster* als aanwijzende de omlopende ambten, is mijns oordeels verwant met *rusten*. IJslandsch *röst*, lapus milliare, pausa, rust, oponthoud.

Ruften. Bij de Friesen kleine dekens, waarmede men de kleine kinderen bakert (verwarmt). In het Friesch is *hróf* het dak, dus deksel, bedekkingen.

Ruide, schurft; IJslandsch *ryd*, roest; *krydr*, crusta vulneris, korst der wonde; *krydunlegr*, squalidus, turpis.

Ruigelen, strooijen, vallen laten bij kleine gedeelten. IJslandsch *at rugla*, confundere, vertere, verstrooijen.

Ruip, *ruup*, rups. IJslandsch *at rupsa*, spoliare, rooven; *ruplari*, een roover, wegens de eigenschap van het dier, misschien aldus genoemd, daar zij de boomen en planten berooft of vernielt.

S.

Sangerig, wordt gebruikt van melk of brij, welke aangebrand is. IJslandsch *sangr*, adustus, verbrand; verwant met ons *sengen*, *gesengd*.

Schendspruten, sproeten, zomersproeten. IJslandsch *skinn*, het vel, dus sproeten in het vel; het *schim* der huid zegt men alsnog voor de oppervlakte der huid.

Schevel, gult, gultje. IJslandsch *sköll*, spotternij.

Schoer, regenbui, regenvlaag. Gothisch: *skura*, imber, *skairo*, ventilabrum, GRAMM, *Deutsche Grammatik*, I, 41 en 48.

Scholperen. Wordt gebruikt van water, of ieder ander vocht, hetwelk in een vat bewogen wordt. IJslandsch *at skálpar uppa*, forte evenire; *skolp* eluvies; *at skolpa*, diluere, vlieten, spoelen.

Schotel. Dit is *schodel*, voor *schowel*, *schuiwel*, schuiver, grendel; schuif, welke men tot het sluiten der deur gebruikt.

Schriemen, huilen, schreijen. IJslandsch *skrimta*, crepere, stridere, knerssen.

Sleeuw, dom, onhandig, onoplettend, traag, stomp. IJslandsch *slefa*, phlegma, humor stagnans.

Slege. Eene groote zware hamer; IJslandsch *sleggia*, grandis malleus, verwant met slaan, dus: slaander.

Slier, lui, morsig mensch. IJslandsch *shar*, hebes, tardus, langzaam, bot.

Snier, zelfkant, uiterste zoom van het laken. IJslandsch *snura*, taenia, een lang smal lint of snoer van wol, garen of zijde.

Snik, *snikke*, eene spitse schuit, voor de binnen- en kleine wateren zeer geschikt. IJslandsch *snákr*, *snókr*, *sneckia*, jaagschuit, in *Groningerland* noch *snikke* genaamd; Deensch *snekke*.

Stalt, steigertje. IJslandsch *stal*, praereptum quid, iets steils, afgebroken; *stallr*, prominentia

in rupibus, ut etiam plurimis rebus, verhevenheid, iets dat uitsteekt.

*Stiems*sk, *stuum*sk, hoofdig, koppig, stug, stroef. IJslandsch *stemma*, rigiditas, stijfheid; *stamr*, stijf, hard, onbuigzaam; ook hiertoe zal de uitdrukking: *wat ziet hij stemmig* (stroef) behooren.

Stoeke, tas. Van koorn sprekende. IJslandsch *stackr*, congeries, eene verzamelde hoop; Deensch *stack*. Eene stoek of rook hooi heet in het IJslandsch *heystackir*.

Strik, deugniet. IJslandsch *strackr*, nequam.

*Struun*sk, bedriegelijk. IJslandsch *struus*, fallacia, bedriegelijkheid.

Suip, karnemelk. IJslandsch *saup*, *soppa*, *sup*, zure drank.

Suitelen, zoetelen, allerlei waren, op welke wijze ook, uitventen. IJslandsch *systa*, negotiari, handelen, handel drijven.

Swee, op twee leggen. IJslandsch *swaedi*, een open veld; dus op het open veld leggen om te droogen. *Svedia* beteekent: met een ijzer villen en heeft in den onvolmaakten tijd *svaddi*, waartoe nu *zwade*, secula, falx, zal behooren. Het hooi ligt op het *zwad* zal dan beteekenen: ligt op het afgeslagene. Men zie het tegenovergestelde bij WASSENBERGH, bl. 102.

Swelen. Het hooi, dat op twee of op het *zwad* ligt en droog is te zamen brengen, ophoopen. VAN WICHT, *Oostfr. Landrecht*, p. 21, leidt dit woord af van het oud-Gothisch *swiglan*; Angelsaksisch *swegan*, tinnare, schellen, klinken; en voegt er bij: Wyl er bij en na de hooijing of zweling, waarin gedeeltelijk de grootste zegen voor

Friesland bestaat, gelijk in het land van *Kanaän* bij het schaapscheren, vele vreugdeteekenen, door eten en drinken, zingen en klinken enz., zoo wel voorheen als nog, bedreven werden, zoo hebben de ouden dit werk, of het hooijen zelven, *swilan*, *swiglan* of *swelen* genoemd. Ik voor mij zoude het met het vorige *zwee* verwant houden.

Swidig, sterk, magtig, veel; schijnt met het Angelsaksische *swide* verwant.

T.

Taalen naar iets, voor trek tot iets toonen. IJslandsch *theli*, animus, mens, de ziel; *at thela*, trek tot iets toonen.

Taate, zog. Het oud-Friesch heeft *tetinge*, voortbrengsel van den grond. IJslandsch *tad*, laetamen terrae, het mesten, en *at taedia*, mesten, schijnen hiermede verwant.

Teems, zeef. IJslandsch *at temsa*, languide agere; *tems*, mora, actio languida, langzame handeling. Ons *teemen* schijnt hiermede verwant.

Teren, in de beteekenis van vouwen, schijnt verwant met het IJslandsche *at tyra*, half open staan, en ons *turen* met de oogen.

Teil. Over kop en teil in het water vallen, over hals en hoofd. Dit *teil* is het IJslandsche *heili*, cerebrum; oud-Friesch *heile*, de nek, hals.

Tjanteren, keffen, kijken. *Zij tjantert den heelen dag*, zij kijft den ganschen dag. IJslandsch *tiadr*, gezegd, gesproken. *Tjadder* of *tjanteren* dus aanhoudend praten, dat is hier: keffen.

Tiemen, heet bij de Friezen het hooi, hetwelk tot eenen langen streek, *wudze* (IJslandsch *vedset*, depositus) genoemd, is zamengezweeld, met paar-

den tot eenen hoop optrekken. IJslandsch *at thembaz*, opzwellen, overdragtelijk ophoopen, in hoopen brengen. *Tiemen, tsiemen, samen*, hetzelfde met zamenen, zamelen.

Tille zoude, volgens WASSENBERGH, eene kleine soort van brug zijn, hoedanige ten platten lande gevonden worden. Wat is dan *Kingmatille*, in de vaart van *Leeuwarden* naar *Franeker*, en *Enumatille*, in die van *Stroobos* naar *Groningen*? Het is de tiller, heffer, drager. *De verkleinende vorm is tiltje*. Dit is waar, en beteekent een klein brugje, bedekking over een watertje. IJslandsch *tylur*, meerv. daken; *dula*, velamen, stragulum, deksel, schijnt hiermede verwant. Z. H. Geleerde zegt verder. De grootere heeten *barten*. Hoe hij op dit denkbeeld gekomen is, begrijp ik niet. *Barte* is bij mij eene losse noodbrug, uit twee stijlen of balken, evenwijdig van elkander geplaatst, en door planken vereenigd, bestaande, welke dient om het hooi en koren uit de landen over de slootten te halen, en na dien tijd gewoonlijk geborgen wordt. *Barte* is niets anders dan baarder, beurder of drager; IJslandsch *at bera*, dragen, heuren.

Toele (tulle) heet gewoonlyk in *Friesland* een klein eenvoudig zitbankje, dat bij het melken der koeijen gebruikt wordt. IJslandsch *tuli*, een stompe paal; en wat is het anders?

Toel, voor mond. IJslandsch *tóta*, snavel, bek.

Torn (toan), poos, ruk, oogenblik. IJslandsch *at turna*, invertere, omkeeren, omwenden.

Trang, garstig. IJslandsch *drengr*, coarctatus; *at drengia*, coarctare; Deensch *gjör trang*, naauwer worden, zamentrekken.

Tuil, tuilen, iemand op den tuil houden, en bij *tuiltjes*, niet meenend. Verwant met het IJslandsche *dutr*, gekheid, en ons *dol*.

V.

Verspreken, kwalijk spreken, schelden. Dit *ver* is het oud-Friesche *wr*, *wrre*, *wer*, *wir*, erg, slim, kwaad.

Vlag, kroos, dat in het water groeit. IJslandsch *flack*, evagatio, omzweving. Bij uitnemendheid het zwevende genoemd.

W.

War, eene zekere maat, welke niet meer in gebruik is, dan alleen bij verkoop van watervogels, als: een eendvogel is een, twee halve ook een, drie talingen ook een *war*. In het IJslandsch is *varda*, mela, scopus, statua mercurialis.

Wek, wak, gat of opening, welke door stroom of wind in het ijs gehouden wordt. IJslandsch *at vaka*, glaciem perforare, het ijs doorboren, eene opening in het ijs maken.

Wylig, verlept, verwelkt. IJslandsch *velgia*, laauwheid, en hiermede is ons f-laauw, met de aspiratie f, verwant.

Wijlen, hetwelk gebruikt wordt, als men van eenen overledene spreekt; bij voorbeeld *wijlen JAN PIETERS*. Is afkomstig van het oude *vallen*, voor sterven, dood zijn. IJslandsch *at falla*, *at fella*, en *fellinn*, overlijden, en overledene. Dus: *weduwe wijlen JAN PIETERS*, weduwe van den overledenen JAN PIETERS.

Wouter, zuiglam, ooilam, dat is: *voeder*, die gevoed wordt. IJslandsch *fódr*, *födr*, pastio, pastus; *at fodra*, nutrire.

PROEVE VAN DE TAAL,
 ZOO ALS DEZELVE OP
HET EILAND SCHIERMONNIKOOG
 GESPROKEN WORDT.

In jonge hie yn in tiuen yenige schaaï dien. De oiner van de tiuen iuerromfele him, in de jonge noom furd de flucht (gie furd oppe ron). De oiner reupte him wal tygge frieunlyk to: „Wachtje wat „(blieuw wat stain, siz ik di, myn seuntje!), myn „jaive bern! ik wil di wat sizze.” Maar de jonge beerse wierom: „Nooi, nooi! Sokke lytje jonges, „az ik bin, moete net alles wytte.”

Yen feurnaim Heer, mooy in eereteken, gie yn syn weeunplaats waundelje. Yen gemien wyf hie hor yn in hiueck van de striete, di de Heer feurbigain moste, dol sôt, om gaauw to kâken. Het wyf wers kal bi de oonkomst van de Heer, en wue furd opstain. Doch hi lieg de haain op hor scheuder, en sei tjin hor: „Gued wyf! bleuw y „maar sitten. Ik wil jeuwer de hen dan het ooi „sjain.”

		KEMPO MARTENA. 1. <i>Peije Lieuwes.</i> . . . . . 2. <i>Luts Harinxma.</i> . . . . . 3. <i>Anna Walla van Heerma.</i>	Sjouck MARTENA. Schelte Liaukema.
DOECKE MARTENA. <i>Sjouck Unia.</i>	ÆDE MARTENA. <i>Jel Douwma.</i>		
	TJEBBE MARTENA. <i>Bauk Camstra.</i>	DUCO MARTENA. 1. <i>Swob Botnia.</i> 2. <i>Trijn Unema.</i>	
	EPO MARTENA. <i>Jisk Tjessens.</i>		
Jouck MARTENA. Worp Tjaerda. Æde Hessels Jongama. Gabe Jaerla.	<i>Auck Jaerla.</i>		
MARTENA. <i>lyck Camstra.</i> <i>el Harinxma.</i>	Kinsch MARTENA. Schelte Tjaerda.		
	Jel MARTENA. Homme Oedsma.		Emerentia van Grombach. Sippe Meckema. . . . .
	Jel MARTENA. Ernst van den Lauwich.		Maria van Grombach. Johan Onuphrius Baron thoe Schwartzsenberg.
	Lucia MARTENA. Frits van Grombach.		Ammel van Grombach. 1. Jan van Egmond van Merestein. . . . .
MARTENA. Agge Heerma.			2. Raas van Vervou. . . . .
HESSEL MARTENA. <i>Both Hottinga.</i>			Margareta van Bunau. Antonius van Egmond van Merestein.
	Knier MARTENA. 1. Rudolf van Bunau. . . . . 2. Christophel Hubitz. 3. Herman Hutten.	Helena van Bunau. 1. Idserd Douwma. . . . . 2. Wilco Holdinga.	
	Fokel MARTENA. 1. Hans van Ostheim. . . . . 2. Hero Hottinga. 3. N. N.	Hessel van Ostheim. <i>Tet van Burmania.</i>	

1.

2.

3.

4.

TJEBBE MARTENA.

JAN MARTENA.

Maria van Sternsee.

Swab MARTENA.

David Gorlé. . . . . David Gorlé.

Bauck MARTENA.

1. Evert Entens. . . . . *Catharina Entens.*

2. Juw Harinxma.

1. Tonis Aylva.

2. Sjuck van Burmania. . . . . DUCO MARTENA van Burmania.

Tziets (Tietke) MARTENA.

TJEBBE MARTENA.

Sjouck Meckema.

Octaviaan Horion.

Frederik Meckema.

Hessel Meckema.

His Feitsma. . . . .

Luts Meckema.

Douwe van Aylva. . . . .

Hessel Meckema.

Lisk Eisinga.

Frederik van Egmond van Merestein.

Hetje van Hoxwier. . . . .

Jan van Egmond van Merestein.

Lucia van Egmond van Merestein.

Albert van Egmond van Merestein.

Sara van Brederode.

Anna van Egmond van Merestein.

Pieter van Challansi. . . . . Georg van Challansi.

Frederik van Vervou.

Jel van Ostheim. . . . . Hessel Raas van Vervou.

Sjouck Ockinga. . . . . *Saepek van Vervou.*

1. Wytzo van Camminga.

2. Joachim Andreæ.

Cunira Douwma.

Sjuck van Burmania. . . . . Sjuck van Burmania.

Catharina Entens.

Hans van Ostheim.

Trijn Galama. . . . . *Cnier van Ostheim.*

Homme Hetlinga.

Hessel van Ostheim.

Wilhelmina van Gent. . . . . Bartold van Ostheim.

Susanna Sophia van Schwartzenberg.

Jel van Ostheim.

Frederik van Vervou.

5.

6.

7.

**HET ALOUD GESLACHT
MARTENA,
IN GENEALOGISCH OVERZICHT VOORGESTELD.**

DOOR

Mr. J. W. DE CRANE,

RIDDER DER ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW,

oud professor, en

LID VAN DEN RAAD DER STAD *FRANEKER*.

In de *Herinneringen van Martena-Huis te Franeker* beloofde ik, na de behandeling van hetgene dat merkwaardige familiehuis en deszelfs bewoners met hunne verwanten meest betrof, nog eens terug te komen tot een algemeen overzicht van geheel dat aloud geslacht.

Aan die belofte zal ik thans trachten te voldoen; en bied daartoe eene eenvoudige, maar zoo volledig mogelijk, zamengestelde *Genealogische Tabel* van hetzelfde aan, met mijne verder tot opheldering en uitbreiding strekkende aantekeningen.

BROKKEN UIT DE GESCHIEDENIS.

De oorsprong van dit geslacht ligt, gelijk van zoo vele anderen, diep verscholen in de duisternis der middeleeuwen; maar, wanneer het voor het

eerst als uit die nevelen te voorschijn komt, is het reeds omhuld met eenen glans van roemrijke dapperheid en heldenmoed, dier tijden waardig.

Zoo vermelden onze chronijken in de twaalfde eeuw HESSEL DOECKES VAN MARTENA, die door zijnen vader naar *Italië* ter leering gezonden, weldra de gunsteling, togtgenoot en vriend van den Keizer FRIDERICUS *Barbarossa* werd, die hem Ridder maakte, en bevel over tien duizend paarden gaf. Elf jaren had hij den Keizer gediend, toen hij, bijna het slagtoffer van minnenijd om de hand eener Gravinne VAN STOLBERG geworden, ten jare 1170, in het bestormen van *Milaan*, sneefde. (OCCO SCHARLENSIS, fol. 26 verso, druk van 1597; WINSEMIUS, fol. 137.)

Zijn bastaardbroeder DOECKE DOECKES VAN MARTENA, reeds in Deensche en Saxische krijgen als held volleerd, liet zich daarna, met zijns vaders goedkeuring, door de uitnoodigingen deszelfden Keizers tot zijne dienst overhalen. Hij volgde diens krijgstogten met roem, tot hij in *Azie* den heldendood vond. (OCCO, fol. 27; WINSEMIUS, fol. 141.)

In de volgende dertiende eeuw roemt OCCO SCHARLENSIS, fol. 31, op het jaar 1224, onder andere heldhaftige Friesche Edellieden, welke den Brabandschen Hertog HENDRIK *den eersten* of *den strijdbaren* dienden, jonge SLDJS MARTENA, die vervolgens zich tot Keizer FREDERICUS *den tweeden* begaf, met diens heirleger tegen de Saracenen trok, en voor het heilige graf door den Keizer Ridder werd geslagen. Later kwam hij in *Hongarije* in eene schermutseling om.

Dan in het begin der veertiende eeuw treffen wij uit datzelfde geslacht eenen man van geheel anderen aard, dan die dappere gelukzoekers, aan in HESSEL MARTENA, dien WINSEMIUS, fol. 185, uitdrukkelijk noemt » eenen man van » vreedzame nature, meer tot ruste, dan twist » ende oorlog, genegen." Deze in 1306, in plaats van den Potestaat CAMMINGA, die aan zijne wonden, in een gevecht tegen de invallende Noormannen bekomen, overleden was, tot die waardigheid eendragtelijk verkozen, trachtte zich van dezelve te verschoonen. Men bleef hem tot de aanneming dringen, en nu bekleedde hij dat ambt met waardigheid, en ook met kriegsbeleid, gedurende zes jaren, tot aan zijnen dood, die den 16 Augustus 1312 voorviel. Na de twee eerste rustige jaren van zijn bestuur werd *Gaasterland* door de Hollanders, onder Graaf WILLEM den derden, ten getale van vijftien honderd, aangevallen, die *Stavoren* meenden te plunderen. Alleen de tijding van den aantogt des Potestaats met zijne Friesen was genoeg, om den Graaf met de zijnen het land te doen verlaten.

Met zeldzaam genoeg moet men de lofspraken lezen, aan dezen vreedzamen Fries gegeven in den chronijk van Occo (fol. 36 en 37), of wel in het vervolg van dien door JOANNES VLIETERPIUS, die zelf de geheimschrijver des Potestaats geweest is, volgens SUFFRIDUS PETRUS, *de Scriptoribus*, d. VII, n°. 2.

Nog in diezelfde veertiende eeuw vinden wij weder JOHAN MARTENA SITSSES Zoon, als een wonder onversaagd krijgsman geroemd, dien men

geene togten afspreken of beletten konde. Hij diende, in den Hoekschen en Cabeljauwschen twist in *Holland*, den Heere VAN EGMOND, werd de *Friesche duivel* geheeten, en keerde welbegiftigd terug. OCCO SCHARLENSIS, fol. 39, op het jaar 1363.

Omtrent het midden van deze eeuw zegt WINSEMIUS, fol. 206: „De chronijken verhalen in die tijden, die geslachten van MARTENA, BOCKAMA, en andere zeer in *Friesland* gezien geweest te zijn, ten aanzien van hare ervarentheid in oorlogen, welke zij in verscheidene plaatsen buiten hare landen, ten dienst van vreemde Heeren en Prinsen, bezocht en ondervonden hadden.”

Nog vind ik in een handschrift vermeld BONEN MARTENA, die op het huis *Idsinga*, te *Norden*, in 1377 vermoord werd.

In de vijftiende eeuw ontmoeten wij in onze geschiedenis JARICH MARTENA, een Schieringer; hij komt voor in eenen zoenbrief van 1422, bij Occo, fol. 47 verso; WINSEMIUS, fol. 249.

SICKO MARTENA, die in 1444 met vele andere Edelen, Schieringers, de stins te *Engelum* bemagtigde, en SJOERD GROVESTINS met zijnen zoon gevangen naar *Franeker* op *Sjaerdema-Huis* voerde. WINSEMIUS, fol. 259.

SIJTSE MARTENA, die met een aantal Schieringer Edelen den 11 October 1463 naar *Rauwerd* trok, om die van DONIA tegen DOUMA te helpen. OCCO SCHARLENSIS, fol. 55 verso.

Nu moet ik nog eens in de oudheid terug keeren, en uit dit geslacht eenen man vermelden, wiens naam waarschijnlijk het eerst van allen voorkomt, maar tot nu door mij opzettelijk ver-

zwegen is, omdat zijne verdiensten zoo geheel van die zijner oorlogzuchtige stamgenooten verschillen. SJU MARTENA heeft reeds vroeg in de twaalfde eeuw, met GOSLIJK GOSLINGA, WIBO CAMSTRA en anderen, door bespreken en geven hunner goederen, den godvruchtigen FREDERIK, Pastoor van *Hallum*, krachtig geholpen tot zijne ijverige bevordering van destijds zeer heilzame godsdienstige inrigtingen, en het stichten eener kapelle ter eere van de Maagd MARIA en den Euangelist JOANNES. Zie WINSEMIUS, fol. 137.

Tot dus verre heeft dan de geschiedenis ons, gedurende vier eeuwen, een aantal losse en persoonlijke herinneringen der MARTENAAS opgeleverd; maar deze leiden noch tot eenig inzicht van opvolging of onderlinge betrekking, noch tot kennis der uitbreiding van dit geslacht, welke mij voorkomt, in vergelijking met sommige andere oude geslachten, nooit groot te zijn geweest.

Tegen het begin der vijftiende eeuw nam echter de onafgebrokene opvolging reeds eenen aanvang, gelijk wij zullen zien. Doch vooraf zal ik hier nog twee aanzienlijke vrouwen vermelden, wier betrekking mede niet bekend is, en dus in de geslachtlijsten niet kan aangeduid worden.

BAUCK MARTENA, de eerste echtgenoot van KEMPO UNIA, zij komt voor bij FERWERDA, in de familie BURMANIA, generatie 7, als moeder van WOP UNIA, die TET VAN BURMANIA trouwde.

JOOSTJE MARTENA, gehuwd aan PIER SYTSAMA te *Arum*, zij leefde als zijne weduwe in 1492. De stammoeder van het tegenwoordige geslacht SYTSAMA.

Het wapen, door het geslacht MARTENA van ouds en later, steeds gevoerd, is een in tweeën gedeeld schild (in de taal van het blazoen *porte my-party en pal*), aan de regterzijde een zwarte halve arend op een gouden veld (*à dextre d'or à la demie aigle esployée de sable*), aan de linker zijde boven eene gouden lelie op eenen blaauwen grond (*à gauche d'azur à la fleur de lys*), daar onder een gouden eikel op een rood veld (*soustenu de gueules à la gland d'or*). Voor hovensieraad van den helm een witte reiger, half achter het schild schuilende (*pour tymbre un heron d'argent naissant*).

EERSTE OPVOLGING.

De overlevering en oudste familie-aanteekeningen van dit geslacht plaatsen aan het hoofd der reeks, van welke men onafgebroken kan afdalen, SYTSE MARTENA, die in echt heeft gehad KINSCH METSINGAWIER of METSELAWIER, naar de stins te *Ackrum* dus genoemd, JARICHS dochter. SYTSE zou reeds 1424 overleden zijn, zij al 1416.

Dan volgt een zoon, uit dit huwelijk geboren, DOECKE MARTENA, deze trouwde AUCK HEEMSTRA, dochter van SIPPE TJAERDA, genaamd HEEMSTRA, en van ANSK HEEMSTRA, eene dochter van POPPE. DOECKE stierf in 1424, zij vier jaren later, eenen zoon nalatende, SYTSE genaamd.

Of en welke gelijktijdige aanverwanten uit hun geslacht SYTSE en DOECKE gehad hebben, waartoe de voorheen vermelde JOHAN en SICKE, alsmede

BAUCK en JOOSTJE MARTENA, wel zullen behoord hebben, is onbekend, zoo wel als of zij meer kinderen gehad hebben; maar van den nu laatst genoemden SYTZE DOECKES zoon zijn alle kinderen bekend, en daardoor hebben wij een vast oogpunt gevonden, van waar wij in zijne nakomelingen het geheele geslacht overzien kunnen.

Hem heb ik derhalve als algemeenen stamvader op mijne tabel in de eerste generatie gesteld. Zes volgen daarop; in de tweede verdeelt het geslacht zich in twee hoofdtakken; in de laatste of zevende eindigt het geheel; en dezen leiddraad zal ik dan nu tot het algemeen overzicht volgen.

EERSTE GENERATIE.

SYTSE MARTENA. Hij wordt geheeten Hoveling te *Kornjum*; hij maakte zijn testament in 1482, en overleed in 1489. Eerst was hij gehuwd met HYLCK CAMSTRA, dochter van PETER CAMSTRA en SYDS LAUSMA. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat hij dezelfde is, dien wij boven gemeld hebben van dien naam, en alzoo in 1463 in den Donia-oorlog deel hebbe genomen, bijzonder wegens zijne tweede echtgenoot. Deze was JEL HARINXMA, Dochter van EPO HARINXMA in *IJlst*, en JEL HETTINGA, naar FERWERDA, volgens wiens opgave zij weduwe van HESSEL ÆDES JONGAMA was. In een handschrift uit het midden der 17de eeuw, *Variae genealogiæ familiarum Frisicarum*, vind ik, in eene aantekening van den oordeelkundigen anonymen verzamelaar, dat, in een geschilderd

glas in de kerk te *Kornjum*, JEL genaamd werd dochter van EPO HAERSMA en IDSKE HEEMSTRA; even gelijk ook in de kerk te *Beetgum*, in de quartieren van MARIA VAN GROMBACH, de familienaam HEEMSTRA voorkomt. Overeenkomstig daarmede vind ik in een ander geheel anonym handschrift, » Juffer » JEL, EPO HAERSMA en JITSKE HEEMSTRA dochter;” Dat HARINXMA en HAERSMA voor hetzelfde geslacht dikwijls verwisseld worden, is bekend. JEL HARINXMA is, volgens FERWERDA, overleden in 1463, volgens eene andere aantekening, zich beroepende op hetgene in de kerk te *Kornjum* staat, 1467, den 16 September. Zij wordt in de geslachtlijsten opgegeven als de moeder van zes kinderen, twee zonen en vier dochters, DOECKE, JOUCK, KINSCH, JEL, eene van onbekenden naam, en HESSEL.

TWEEDE GENERATIE.

1. DOECKE MARTENA was het eerste kind en oudste zoon van SYTZE MARTENA en JEL HARINXMA. Sommigen hebben gemeend, dat hij uit den eersten echt met HYLCK CAMSTRA zou geboren zijn; doch dat DOECKE met KINSCH en HESSEL kinderen van dezelfde moeder geweest zijn, acht men daaruit blijkbaar, dat zij te zamen met malkander gedeeld hebben de goederen, die hun vader SYTSE MARTENA van deszelfs kleindochter AUCK JAERLA geërfd had.

Hij heeft *Martena-Huis* te *Kornjum* bewoond, en is Grietman van *Baarderadeel* geweest in 1499. Hij was een tegenstander van het Groninger verbond in 1491; als Staatsman onder de Saxische

regering voorstander der aloude vrijheid, en onder diegenen, welke het ontwerp der ballingen, om Hertog HENDRIK tot eene overdragt aan PHILIPS van *Bourgondiën* te bevrengen, in 1500 met ijver tegenwerkten (MARTENA, *Landboek*, fol. 13, WINSEMIUS *Chronijk*, 377). Vervolgens onder die, welke in 1504 Hertog GEORG van zijne begrippen op het stuk van leenrecht poogden af te brengen (WINSEMIUS, fol. 385; GABBEMA, 252). Hij heeft voorts den reversaalbrief van de Friesche Edelen in dat jaar, ten verzoeken des Vorsten, mede geteekend (WINSEMIUS, fol. 391). Nog het volgende jaar 1505 komt hij voor op de lijst der Edelen uit *Leeuwarderadeel* (bij WINSEMIUS), fol. 402.

Hij was den 22 Augustus 1486, blijkens het huwelijks-contract, getrouwd met SJOUCK UNIA, dochter van KEMPO UNIA, Grietman van *Leeuwarderadeel* en Olderman van *Leeuwarden*, en FROUCK AMMAMA, zijne tweede echtgenoot (zijnde de eerste geweest BAUCK MARTENA boven vermeld).

SJOUCK UNIA is in 1496 overleden, den 22 Augustus, moeder van vier zonen, KEMPO, ÆDE, TIEBBE en EPO.

2. JOUCK MARTENA, dochter van SYTZE MARTENA en JEL HARINXMA, wordt gezegd drie malen gehuwd te zijn: 1. aan WOPP TJAERDA, 2. aan ÆDE HESSELS JONGAMA, 3. aan GABE JAERLA.

In de genealogie van TJAERDA, bij FERWERDA, komt zij voor als de echtgenoot van TJAERD TJAERDA op *Rinsmageest*, bij wien zij eenen zoon had, SYDS genaamd; doch ook als weduwe hertrouwd aan ÆDE HESSELS JONGAMA. Zonderling is het, dat daar in de 3de generatie haar kleinzoon uit den

eersten echt, Worp TJAARDA, die reeds in 1462 sneuvelde, ook gezegd wordt hertrouwd te zijn met JOUCK MARTENA, anders onbekend.

In den *Chronijk* van OCCO SCHARLENSIS, fol. 58 verso, vindt men, dat de dochter van SYTZE MARTENA, JOUCK MARTENA, is gehuwd geweest eerst aan TJAARD op *Rinsmageest*, die omtrent 1470 overleed, en ten tweedemaal aan AËDE HESSELS JONGAMA van *Bosum*, die, wonende op *de Geest* op *Tjaerda-Huis*, een goed en vriendelijk man, den 22 September 1474 te *Dockum* van Velkoopers overvallen en doodgeslagen werd.

In het handschrift *Varice genealogie* komt JOUCK MARTENA, dochter van SYTZE, alleen voor als echtgenoot van GABE JAERLA, die door de manschap van SYDS TJAERDA vermoord werd. Uit familiestukken schijnt te blijken, dat uit dit huwelijk een dochtertje is geboren, AUCK JAERLA, van welke de grootvader SYTZE MARTENA nog weder erfgenaam is geworden, zoo als boven is aangeduid.

3. KINSCH MARTENA is de echtgenoot geweest van SCHELTE TJAERDA op *de Geest*.

4. JEL MARTENA, is gehuwd aan HOMME OEDSMA.

5. Nog eene dochter van SYTZE, wier voornaam onbekend is, zou gehuwd geweest zijn met AGGE HEERMA.

De opgave dezer vier dochters van SYTZE MARTENA is alzoo afkomstig uit de geslachtlijsten van UPKO VAN BURMANIA. In de *Varice genealogie* geeft de kundige verzamelaar zijnen twijfel te kennen, of de twee laatstgemelde wel tot de kinderen van SYTZE MARTENA en JEL HARENKMA behooren. Eenige

verwarring is hier merkbaar, maar moeilijk te regt te brengen.

6. HESSEL MARTENA, de jongste zoon van SYTZE MARTENA en JEL HARINKMA, huwde BOTH HOTTINGA. Van deze heb ik breed gehandeld in de *Herinneringen van Martena-Huis*, bl. 100—104 en 106. Hier heb ik alleen te melden, dat zij geene zonen maar vier dochters hebben nagelaten. JEL, LUTS, KNIER en FOKEL MARTENA.

Wat de in deze tweede generatie opgenoemde dochters van SYTZE MARTENA betreft, daar deze door huwelijk als in andere geslachten overgegaan beschouwd kunnen worden, behoeven wij verder geene nakomelingen meer in aanmerking te nemen, welke tot die bijzondere geslachten dan behooren.

Maar wat de zonen aangaat, beide, DOECKE, de oudste, en HESSEL, de jongste, worden nu hoofden van twee verscheidene takken van het geslacht MARTENA.

Dien der afstammelingen van DOECKE kan men den *eersten hoofdtak*, of den oudsten, of, naar den ouden familiezetel, dien van *Kornjum* noemen; dien der nakomelingen van HESSEL den *tweeden hoofdtak*, of dien van *Franeker*.

VERBREIDING VAN HET GESLACHT IN VERWANTSCHAP EN OPVOLGING.

DERDE GENERATIE.

I. Hier komen ons in den *eersten hoofdtak* voor de vier zonen van DOECKE MARTENA en SJOUCK UNIA.

1. KEMPO MARTENA. Hij wordt genaamd Heerschap te *Kornjum*, Ridder en Keizerlijk Raadsheer. Hij woonde aldaar op *Martena-State*, dat uit wederwraak door de Geldersche partij verbrand en geplunderd werd in 1515 (WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 424, die hem nog » Raadspersoon van den » Hertog van *Saxen*'' noemt). Maar in ditzelfde jaar werd hij met andere Friesche Edelen, eertijds Officieren in den Saxischen Hove, bij den overgang onder KAREL van *Bourgondiën*, in het nieuwe Hof als Raadsheer benoemd, en nevens HESSEL MARTENA, zijn oom, TJAERD VAN BURMANIA en TJALLING VAN BOTNIA, Ridder geslagen door Graaf FLORIS VAN EGMOND VAN YSSELSTEIN, nadat hij reeds den eed van hulde en trouw had geteekend. Zie WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 434 en 435.

Hij was ook Doctor der Regten; waar hij dien rang verkreeg, zegt SUFFRIDUS PETRUS, die anders zijne wetenschappelijke oefeningen tot geleerdheid van der jeugd af roemt, ons niet, en vond ik nergens. Groote bekwaamheden, kennis, schrandder inzicht van zaken en braafheid, hebben reeds zijne tijdgenooten in hem erkend. De opdracht aan hem gedaan, om 's Lands historie te beschrijven, en de hooge goedkeuring aan zijn *Annaal of*

Landboek, de geschiedenis van 1498 tot 1530, na opzettelijk bevolen onderzoek van tien doorkundige mannen, opentlijk toegekend, strekken daarvan even zeer ten bewijze, als de veelvuldige bezendingen en onderhandelingen, waarin hij gebruikt werd. Onder deze is bijzonder merkwaardig die van den jare 1521, aan Keizer KAREL, naar *Worms*, op den Rijksdag, met SYBRAND ROORDA, waarheen zij in Januarij vertrokken, maar eerst in December wederkeerden. Zie WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 457 en 458; voorts TE WATER, III, 96.

Hij maakte zijn testament op den 6 Mei 1538, en overleed niet lang daarna. *Charterboek*, II, fol. 204, enz.

Driemaal is hij getrouwd geweest; eerst met PEYE LIEUWES uit *Groningerland*, overleden 1530 of 1531; bij deze heeft hij eene dochter gehad, SJOUCK MARTENA, wier echtgenoot, SCHELTE LIAUKEMA, buitenlands stierf in 1579. Zijne tweede vrouw was LUTS HARINXMA van *Sneek*, dochter van BOCKE HARINXMA en ANSK JUVINGA. Zij was weduwe van ROELOF VAN EWSUM, en is overleden zonder kinderen, den 2 April 1537, te *Leeuwarden* in de Galileër kerk begraven. De derde was ANNA WALTA VAN HEERMA, TIERKS dochter. Zij is mede kinderloos overleden den 8 November 1538, en ligt in de Galileër kerk. Ik twijfel niet, of er is eenige verwarring in de verscheidene opgaven van het overlijden der drie vrouwen; de geslachtslijsten verschillen zeer daarin, en sommigen missen zelfs de namen van de eene of andere der vrouwen.

2. AËDE MARTENA is gehuwd geweest met JEL DOUMA, dochter van DOUWE DOUMA en BAUCK RIN-

GIA. Hij is den 23 December 1540 overleden zonder kinderen, en in de Galileër kerk begraven. Zij was reeds weduwe van ABBE HEERINGA, ook CAMSTRA geheeten, van wien zij eene dochter had, BAUCK CAMSTRA. ABBE HEERINGA, (volgens de *Variae genealogiae* en ADELEN VAN CRONENBURGH) dezelfde, die met zijnen zwager EPO CAMSTRA in 1516 te *Harlingen* op het kasteel onthoofd werd (WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 444), was een zoon van SASKER CAMSTRA, die met den voornaam van SASKER ook den geslachtsnaam HEERINGA van zijner moeders zijde had aangenomen.

3. TJEBBE MARTENA trouwde de zoo even gemelde BAUCK CAMSTRA, voordochter van JEL DOUMA bij ABBE CAMSTRA. Hij is reeds den 11 Junij 1530 overleden, een' zoon nalatende, DUGO MARTENA. Hij was een geleerde, had te *Leuven* gestudeerd, en was 1521 Juris Licentiat. Zijne weduwe is nogmaals gehuwd aan SIETS BOTNIA, Hoveling op *Nijland*.

4. EPO MARTENA is getrouwd geweest met JISCK TIESSENS, GERCKES dochter. Zij zijn kinderloos gestorven; hij 3 November 1542, zij 15 October 1554, en in de Jacobijner kerk begraven*.

II. Uit den tweeden hoofdtak vinden wij in deze derde generatie de vier dochters van HESSEL

---

* Zonderling is het, dat bij WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 514, op den jare 1545, in eene breede lijst van Edelen, die zich verbonden hadden, om de voortdurend des een en twintigsten penning tegen te werken, juist nog al deze vier broeders, KEMPO, EDO, EPO en TJEBBE, gevonden worden. Zij waren reeds lang overleden; en in de opgave van den tijd daarvan stemmen vier geslachtlijsten van on-

MARTENA en BOTH HOTTINGA, van welke, met derzelve echtgenooten, ik in de *Herinneringen* het merkwaardigste heb gemeld, bl. 108 tot 114. Ik zal er hier eenige weinige aanmerkingen bijvoegen.

In een anonym handschrift, heb ik de vier namen, meer dan eens, in verschillende orde opgenoemd gevonden, maar vervolgens deze merkwaardige aanteekening: » deze vier zusters hadden elck » een glas gegeven tot *Beetgum* in de kerck, doe » men schreef anno 1543."

In het H.S. *Variae genealogiae* vind ik ze in de geslachtslijst in deze orde geplaatst: JEL, SYTS, CUNIRE, FOOCKEL; met deze aanteekening van den verzamelaar bij de tweede: » SYTS, of, zoo als in » het glas van de kerk te *Beetgum* is geschreven, » LUCIA MARTENA, huisvrouw van Heer FRITS VAN » GROMBACH. J. D. en U. B. maken deze de oudste » dochter; doch ik heb ze alle gesteld volgens den » rang van gezegd vensterglas."

Door U. B. zal UPCO VAN BURMANIA, door J. D. JANCKO DOUWAMA, meen ik, aangeduid worden. En inderdaad schijnt uit het *Boek der Partijen*, bl. 182, te blijken, dat DOUWAMA de echtgenoot van GROMBACH voor de oudste hield.

Voorts worden in gemeld handschrift daarbij de quartieren van de dochters van HESSEL MARTENA

oude, volkomen overeen.

derscheidene afkomst, die ik gezien heb, en twee al zeer

Deze vier Heeren komen voor uit *Oostergo*; maar uit *Westergo* daarna HESSEL MARTENA; een naam, dien, na den stichter van den tweeden hoofdtak, nooit iemand meer gedragen heeft. Dit maakt de naauwkeurigheid van deze lijst vrij wat verdacht.

dus opgegeven, MARTENA, HEEMSTRA, HARINKMA, HEEMSTRA, KEE, HOTTINGA, SJAERDAMA, AYLVA, SJAERDAMA.

De tweede echtgenoot van FOOCKEL MARTENA is geweest HERO HOTTINGA (niet OCKINGA, vergelijk *Herinneringen*, bl. 111). De bevestiging daarvan heb ik in eene geschrevene Genealogie van het geslacht HOTTINGA dus gevonden: » HERO HOTTINGA » ukorein duxit FOKEL MARTENA, viduam HANS DE » OOSTHEIM, obiit ipse HERO anno 1544 *Franequeræ*." Hij was een zoon van JARICH HOTTINGA en EELCK HESLINGA te *Wommels*, en dus een kleinzoon van HERO HOTTINGA, een broeder van BOTH, FOOCKELS moeder.

Ik kan niet nalaten bij gelegenheid der vermelding van FRITS VAN GROMBACH* hier nog eens terug te komen op het verhaal, waarvan ik in de *Herinneringen*, bl. 113, repte, dat men vindt in den *Tegenwoordigen staat van Friesland*, II, 419. Daar wordt verteld van drie zijner zonen, SIXTUS, KAREL en HESSEL GROMBACH, die zich op hunne

---

* In de genealogie BURMANIA, bij FERWERDA, komt in de 9de generatie voor BARBARA VAN GROMBACH, als echtgenoot van GEORG VAN FRAUENHOVEN, ook FROENHOVEN uitgesproken, wier dochter CLARA VAN FRAUENHOVEN is gehuwd aan POPPE VAN BURMANIA, die als Grietman van *Hennaarderadeel* reeds 1597 overleden is. Uit welk huwelijk eene der dochteren, ANSK VAN BURMANIA, de eerste echtgenoot is geweest van JOACHIM ANDREÆ, die later hertrouwde met SAEPK VAN VERVOU. Zie *Herinneringen*, bl. 136. Wie was deze BARBARA VAN GROMBACH? kan zij eene zuster van FRITS geweest zijn? Als men de ouders van POPE VAN BURMANIA, BOCKO en

vaderlijke goederen in *Frankenland* ophielden, en door LUCIA MARTENA, nu weduwe, met hare tweede dochter MARIA, aldaar bezocht werden, hetgene dan aanleiding tot het huwelijk van MARIA met den jongen Baron von SCHWARTZENBERG zou gegeven hebben. Waren deze dan voorzonen uit een vroeger huwelijk, en was FRITS van GROMBACH dus reeds weduwnaar toen hij in *Friesland* kwam? Of zijn zij zonen uit dat met LUCIA MARTENA? en inderdaad wordt zij in het verhaal gezegd, naar *Frankenland* getrokken te zijn, om deze hare zonen te bezoeken; en het heeft zelfs schijn, dat twee namen, SIXTUS (SYTZE), en HESSEL op het geslacht van MARTENA zoude kunnen duiden. Maar de Schrijver heeft verzuimd eenig gezag bij te brengen. De vertelling heeft veel van eene familiesage; zoo ligt eene bron van verwarring door misverstand. Men durft er dus niets uit besluiten. Zeker echter is het, dat bij alle onze geslachtskundigen geene zonen, maar alleen drie dochters, EMBRENTIA, MARIA en AMELIA, bekend zijn.

FROUCK HEEMSTRA, als hare tijdgenooten mag beschouwen, van welke de eerstgenoemde tot 1553, de laatste tot 1562 geleefd hebben, dan is het niet zeer onwaarschijnlijk.

Tevens merk ik hier op, dat in het *Stamboek* van ADELLEN VAN CRONENBURGH, HS., fol. 385, bij den naam van FRITS VAN GROMBACH, Drost tot *Harlingen*, op den kant staat aangeetekend » soon van ..... GROMBACH en » FRAUCK VAN FRAUENHOVEN.” Dus de vader hem naar naam onbekend, maar niet de moeder. Ook dit geslacht behoort dan waarschijnlijk mede tot die van adellijken afkomst, welke uit *Duitschland* herwaarts op krijgsgeluk zijn afgekomen.

 VIERDE GENERATIE.

I. Uit den eersten hoofdtak ontmoeten wij, behalve SJOUCK MARTENA, de eenige dochter van KEMPO MARTENA, alleen DUCO MARTENA, eenige zoon van TIEBBE MARTENA en BAUCK KAMSTRA. Zeker zegswoord van hem, die alles voor de vrijheid des Vaderlands had veil gehad, door hen, die hem minder gunstig waren, gebezigd: dat hij de bezittingen van drie Edelliëden verteerd had, heeft door de toepassing, die men maken wilde, de meening doen ontstaan, dat hij nog twee broeders zou gehad hebben. De Heer TE WATER brengt het (III, 99) uit het handschrift van Jr. FELJO VAN HIENSTRA op dat van UPGO VAN BURMANIA dus bij: » erat pro-
 » verbium de eo, scilicet quod consumserit bona
 » trium Nobilium, hoc est duorum fratrum, quæ
 » hæres acceperit, et sua." Dan nergens is eenig blijk van zulke ongenaamde broeders, en de oordeelkundige verzamelaar der *Variae genealogiæ*, aan hun bestaan twijfelende, acht de spreuk te moeten zien op zijn vaderlijk erfgoed, en van de twee broeders zijns vaders, die zonder kinderen overleden waren.

Hij wordt geacht voor een der stoutste en ijverigste handhavers der vrijheid, vriend van godsdienst, geleerdheid en Vaderland, hoofd van de verbondene Edelen in *Friesland*. Het eerste blijk daarvan was zijne bewering tegen de invoering van eenen Bisschoppelijken zetel te *Leeuwarden* in 1564, en vervolgens de tegenstand, dien hij AREMBERG steeds bood, in gewigtige omstandigheden.

Nadat hij de zijde van ORANJE gekozen had, die hij met staatsbeleid zoo wel als met de wapenen poogde te bevorderen, kantte hij zich evenzeer tegen DE ROBLES en RENNENBERGH.

In 1572 ontvlugt, maar even krachtig werkzaam voor zijne partij, werd hij in 1575 gebannen. Na de pacificatie van *Gend*, in *Friesland* terug gekeerd, bleef hij aldaar in onderscheidene aanzienlijke betrekkingen in zijnen ijver volharden. Ondertuschen in 1580 bij *Balk* door de *Rennenberg*schen krijgsgevangen gemaakt, is hij eerlang voor eene aanzienlijke som, van den Lande daartoe voorgesloten, weder gelost.

Zijne geschiedenis is door WINSEMIUS, in beide zijne werken, en later door SCHOTANUS, geboekt, gelijk mede door JOANNES CAROLUS, *de rebus gestis C. DE ROBLES*. De bijzonderheden, hem betreffende, zijn verzameld door TE WATER, III, 92—115; SCHELTEMA, *staatkundig Nederland*, II, 72; VAN KAMPEN, *karakterkunde*, I, 345; VAN SMINIA, *Grietmannen*, 209.

Hij heeft te *Kornjum* gewoond, als ook te *Leeuwarden*, waar het familiehuis, reeds in het voorst der 13de eeuw (volgens GABBEMA, bl. 11) gesticht, en als in Dugo's tijd zeer prachtig door JOANNES CAROLUS, in het begin des tweeden boeks, beschreven, nog bekend*, en zijn naam in de

---

* Naderhand *Starckenborghs-Huis* geheeten, is het door de Staten van *Friesland* gekocht, en tot een amunitiehuis geschikt; later weder verkocht, en tot bijzondere bewoning ingerigt, heeft het onder dat alles groote veranderingen ondergaan. Zie *Leeuwarder courant*, 1833, No. 49, Mengelwerk.

nabij gelegene Doeke Martena's pijp bewaard is gebleven.

Hij is tweemaal gehuwd geweest; eerst met SWOB BOTNIA, dochter van TJALLING BOTNIA en FROUCK HOTTINGA, bij deze had hij een zoontje, dat kort leefde; vervolgens met TRIJN UNEMA, dochter van JANCKE UNEMA van *Blije* en TET WIROLSMA. Zij moet eene stoutmoedige vrouw geweest zijn, en niet minder voor hervorming en vrijheid ijverende, dan haar echtgenoot, volgens hetgene CAROLUS, p. 157, van haar meldt. Zij is in 1603 overleden, en had hem zes kinderen gegeven, drie zonen en drie dochters, met name TIEBBE, JAN, TIERK, SWOB, BAUCK en TZIETS of TIETKE.

Hij overleed den 11 November 1605, en is in de Galileër kerk begraven. Hij had al zijne zonen, die kinderloos stierven, overleefd, en liet slechts twee dochters na. Hij daalde als laatst mannelijk oir van geheel het geslacht MARTENA in het graf.

Het geschilderd portret, dat voormaals te *Nijland* geweest is, waarop zijne zestien quartieren en twee Latijnsche epigrammata op hem gevonden worden, wordt nog door zijne late nakomelingen met zorg bewaard. Zie TE WATER, III, bl. 115*.

---

* Eene afbeelding van DUCCO MARTENA, ten voeten uit, benevens zijn' staf van bevel, dien ik elders zijn Admiraals-staf genoemd vond, vergelijk TE WATER, III, 107, met zilveren banden beslagen, waarin opschriften gegraveerd zijn; als ook een zilveren schenkbord, lepel, vork enz., tot veldgebruik geschikt, en eenige andere kleine bijzonderheden, van hem afkomstig, worden nu, zoo mij berigt is, bezeten door den Heer Mr. D. G. RENGERS HORA SICCAMA, op het *Hoogezand*.

II. In den tweeden hoofdtak komen ons in deze 4de generatie voor de drie dochters van FRITS VAN GROMBACH en LUCIA MARTENA.

1. EMERENTIA VAN GROMBACH. Zij huwde aan SIPPE of SCIPIO MECKEMA. Deze edele Fries deed in 1555 den eed van hulde aan PHILIPS van Spanje wegens *Collumerland*, volgens WINSEMIUS, *rerum Frisicarum*, p. 3. Naderhand een ijverig voorstander der vrijheid, werd hij in 1568 door ALBA gebannen, doch schijnt zich echter te hebben kunnen staande houden, en in staatsbetrekkingen te blijven. In 1584 was hij Grietman van *Collumerland*, en is in 1600 overleden; zie breeder bij TE WATER, III, bl. 119, en SMINIA, bl. 95. Twee kinderen heeft hij verwekt, SJOUCK en HESSEL MECKEMA.

2. MARIA VAN GROMBACH is gehuwd aan Jr. JOHAN ONUPHRIUS BARON THOE SCHWARTSENBEEK EN HOHENLANDSBERG, afkomstig uit het aloud geslacht van SEINSHHEIM. In *Frankenland* in 1513 geboren, heeft hij Keizer KAREL in den oorlog als Overste gediend.

Zijn huwelijk met MARIA VAN GROMBACH bragt hem in 1545 in *Friesland*, waar hij, op het ouderlijk familiegoed zijner echtgenoot, *Martena-State* of *Ter Horne* te *Beetgum*, de stamvader werd van een uitgebreid geslacht, door staats- en krijgsbedrijf steeds aanzienlijk in dit gewest. Hij is overleden den 27 Maart 1584, en te *Beetgum* begraven, waar in de kerk een Latijnsch epitaphium op hem geplaatst werd (*Tegenwoordige staat van Friesland*, II, 419). MARIA VAN GROMBACH was, volgens eene aanteekening, reeds omtrent 1566 gestorven.

Ter Horne is sedert bestendig in dit geslacht ge-

bleven. De geleerde Staatsman Jr. GEORGE FREDERIK VAN SCHWARTZENBERG, de aucteur van het *Charterboek*, geboren in 's Hage, den 23 September 1733, en aldaar overleden den 6 Augustus 1783, afstammeling van JOHAN ONUPHRIUS en MARIA VAN GROMBACH (deze mede geteld), in de 7de generatie in regte linie, heeft het als eigenaar bezeten en bewoond (zie TE WATER, III, 97, noot), gelijk ook nu nog deszelfs kleinzoon van gelijken naam.

3. AMELIA VAN GROMBACH; van deze deftige vrouw, hare beide huwelijken, eerst met Jr. JAN VAN EGMOND VAN MERESTEIN, daarna met Jr. RAAS VAN VEROU, van hare kinderen en verdere afstammelingen, heb ik in de *Herinneringen van Martena-Huis*, van bl. 114 tot 122, breed gehandeld; ik verwijs dus nu derwaarts.

Doch het is hier van belang, de betrekking op te merken, welke verscheidene Edelen, uit het zoo beroemde huis van EGMOND, in de zestiende eeuw tot *Friesland* gehad hebben, en zelfs in den loop der gebeurtenissen tot *Franeker* en het geslacht MARTENA. Zoodra als bij den afstand der Saxische Vorsten, de Bourgondische regering zich hier trachtte te vestigen, werd in 1515 als Stadhouder naar *Friesland* gezonden FLORIS VAN EGMOND VAN IJSSELSTEIN, reeds boven gemeld, zoon van FREDERIK VAN EGMOND, door huwelijk eerste Graaf van *Buren*, gelijk zijn broeder JAN, Stadhouder van *Holland*, door gunst van Keizer MAXIMILIAAN het eerst tot den Graaflijken titel van EGMOND verheven was. FLORIS ontving hier voor zijnen Heer den eed van hulding; stelde het nieuwe Hof in; sloeg HESSEL en KEMPO MARTENA tot Ridders, en hield voorts het

bewind van zaken in handen met goed beleid, alleen met te veel toegevendheid voor zijne krijgsknechten. Na, bij den tweespalt der Bourgondische en Geldersche partijen, te vergeefs tot schikking gearbeid te hebben, droeg hij het bestuur aan ROGGENDORP over in 1518, vertrok en stierf het volgende jaar, in den ouderdom van 70 jaren. Reeds in 1521 aanvaardde GEORG SCHENK VAN TOUTENBURG, wiens vader met de Saxische Vorsten weleer herwaarts was gekomen, het Stadhouder-schap van *Friesland*, gehuwd met JOHANNA VAN EGMOND, dochter van Graaf JAN, en dus volle nicht van FLORIS. TOUTENBURG, in 1540 overleden, werd vervangen door MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van *Buren*, zoon van FLORIS voornoemd, Ridder van het Gulden vlies, bijzondere gunsteling van Keizer KAREL den vijfden. Bij zijne komst vond hij groote oneenigheden tusschen Edelen en geestelijken, steden en platte landen, volgens WINSEMIUS, fol. 510, maar heeft met wijs beleid, als Stadhouder en Capitein Generaal, de zaken zoo wel bestierd, dat WINSEMIUS, fol. 518, zijne goede en milde regering bijzonder verheft, als onder welke het land van vroeger gepleegde gruwelen is bevrijd geweest, en de oorlogen geweken waren, als of hij door zijne aankomst den tempel van JANUS had gesloten.

De overeenkomst van tijd maakt het zeer vermoedelijk, dat zijn bestuur oorzaak is geweest van het benoemen van zijnen neef JAN VAN EGMOND VAN MERESTEIN tot Castellein te *Harlingen*, en die betrekking weder aanleiding heeft gegeven tot het huwelijk van dezen met AMELIA VAN GROMBACH, dat omtrent 1542 zal gesloten zijn; waarvan dan

weder later het huwelijk van zijnen jongeren broeder ANTONY VAN EGMOND VAN MERESTEIN met AMELIA'S nicht, MARGARETA VAN BUNAU, een gevolg zal geweest zijn. Beide hebben hun leven te *Franeke* geëindigd, JAN VAN EGMOND reeds jong, in 1546, ANTONY in gezegenden ouderdom, 1592.

De Stadhouder MAXIMILIAAN VAN EGMOND is, zich te *Brussel* bevindende, op Kersavond des jaars 1548 zeer schielijk overleden, eene eenige vijftienjarige dochter nalatende, ANNA VAN EGMOND, Gravinne van *Buren* enz., die weldra in 1551 de echtgenoot werd van WILLEM, Prins van *Oranje*, toen, even als zij, achttien jaren oud; terwijl te dien zelfden tijde de beide zoontjes van haren neef JAN VAN EGMOND, FREDERIK en ALBERT, te *Franeke* opwiessen, om, na weinige jaren, WILLEM van *Oranje*, als den grooten handhaver van 's Lands vrijheid tegen Spaansch geweld, krachtig hulp te bieden. J^r. ANTONY, hun oom, schijnt de stille rust des levens gewaardeerd en genoten te hebben; maar ik keer van dezen uitstap tot de familieherigten weder.

Nu volgen in deze vierde generatie de beide dochters van RUDOLF VAN BUNAU en KNIER MARTENA.

1. MARGARETA VAN BUNAU, gehuwd aan J^r. ANTONY VAN EGMOND VAN MERESTEIN, zoo even gemeld, die beide kinderloos stierven. Zie *Herinneringen*, bl. 109.

2. HELENA VAN BUNAU, zij trouwde aan IDSERD DOUMA, die, tot de verbondene Edelen behorende, door ALBA als verdacht werd opontboden (zie WINSEMIUS, *rerum Frisicarum*, p. 114; TE WATER, II, 350). Zij had eene dochter, CUNIRA DOUMA, en

is naderhand hertrouwd met WILCO HOLDINGA, zonder kinderen.

Eindelijk behoort tot deze generatie nog de eenige zoon van HANS VAN OSTHEIM en FOKEL MARTENA, HESSEL VAN OSTHEIM. Hij had bij TET VAN BURMANIA drie kinderen, HANS, HESSEL en JEL. Zie voorts *Herinneringen*, bl. 111.

VIJFDE GENERATIE.

I. Uit den eersten hoofdtak de zes kinderen van DUCO MARTENA en TRYN UNEMA.

1. TIEBBE VAN MARTENA is reeds vroeg gestorven.

2. JAN VAN MARTENA volgde reeds jong zijns vaders voetstappen, zich bij de partij van ORANJE voegende. Hij is gehuwd geweest met MARIA VAN STERNSEE, doch is reeds in 1584 zonder kinderen overleden. Zie TE WATER, III, 94, IV, 442. Zijne weduwe is naderhand getrouwd aan SIBOLD AYLVA te *Menaldum*. Zij is in 1603 gestorven, en te *Franeke* op het koor begraven.

3. SWOB VAN MARTENA is gehuwd geweest aan DAVID VAN GOIRLE of GORLÉ van *Antwerpen*, die bij haar eenen zoon heeft verwekt, die den 15 Januarij 1591 te *Utrecht* geboren werd, en met denzelfden naam als zijn vader benoemd. C. BURMAN telt dezen zoon, in zijn *Trajectum eruditum*, p. 106, DAVID GORLEUS, onder de Utrechtsche geleerden en schrijvers, en wel als wijsgeer. Hij is in een en twintigjarigen ouderdom te *Kornjum* overleden, den 27 April 1612. Zijn vader volgde

hem den 20 October van hetzelfde jaar, en is bij hem in hetzelfde graf aldaar begraven. Swob heeft beiden als weduwe overleefd.

4. BAUCK VAN MARTENA trouwde in September 1598 aan EVERT ENTENS, bestaller Hopman des Frieschen regiments, zoon van den welvermaarden BARTHOLD ENTENS van *Mentheda*. Bij dezen heeft zij eene dochter gehad, CATHARINA ENTENS.

Als weduwe is BAUCK in 1605 hertrouwd aan JUW HARINXMA, ook Hopman, en 1622 Grietman van *Wijmbritseradeel*. Hij overleed vier jaren later te *Heeg* kinderloos.

Zij is de laatste geweest, die den geslachtsnaam van MARTENA uit eigen geboorterecht heeft gevoerd.

5. Eene dochter, *TZIETS* of ook *TIEIKE* geheeten, die in jeugdige jaren ongehuwd gestorven is; volgens eene aantekening in 1575 reeds.

6. Een zoontje, TJEBBE, die volgens aantekening in 1575, dus hetzelfde jaar, in driejarigen ouderdom stierf.

II. Uit den tweeden hoofdtak de kinderen van SIPPE MECKEMA en EMERENTIA VAN GROMBACH.

1. SIOUCK MECKEMA. Zij is gehuwd aan eenen OCTAVIAAN HORION, van wien niets bekend, dan dat tot zijne schande staat aangeteekend, zegt TE WATER, III, 119, dat hij zijnen schoonvader naar het leven stond. Hij was een Luiksch Edelman.

2. HESSEL VAN MECKEMA, een dapper man. Hij is gehuwd geweest met HIS FRITSMA, dochter van HESSEL FRITSMA en LUTS MELLEMA, en had bij haar een' zoon, FREDERIK, en eene dochter, LUTS MECKEMA, toen hij ten jare 1586, den 17 Januarij, in

den zoo bloedigen Boxumer slag, als Capitein van een vaandel, sneuvelde.

Zijne beide ouders hebben een gedenkteeken daarvan voor hem doen plaatsen, met een tien-regelig Latijnsch opschrift, in de Jacobijner kerk te *Leeuwarden*. Zie WINSEMIUS, *chronijk*, f. 773. Als ook een Nederduitsch rijm in de kerk te *Boxum*.

Kort daarna stierf zijn zoon FREDERIK, en zijne zwanger nagelatene weduwe beviel van eenen zoon, die HESSEL genoemd werd. Zij is in 1603 te *Deinum* aan de pest gestorven.

Vervolgens de kinderen van AMMEL VAN GROMBACH met JAN VAN EGMOND, FREDERIK, ALBERT en ANNA VAN EGMOND VAN MERESTEIN, van welke ik breed in de *Herinneringen*, bl. 116 tot 118, gemeld heb, en hier slechts, om de opvolging der generatie, herhaal, dat alleen FREDERIK VAN EGMOND kinderen heeft nagelaten, JAN en LUCIA.

Eene onlangs zoo toevallig als gelukkig gedane ontdekking van een *epitaphium* in de Martini kerk, tegen den pilaar van den predikstoel, zoo verhoelen, dat het beveiligd bleef voor de vernieling van 1796, stelt mij in staat, hier nog eene belangrijke bijzonderheid nu bij te voegen.

Het epitaphium is blijkbaar dat, hetwelk ANNA VAN EGMOND VAN MERESTEIN voor haren echtgenoot PIETER VAN CHALLANSI weleer gesteld heeft, in steen gewerkt met verhevene figuren en letters, maar nu geheel met zwart oververfd.

Het heeft onder eenig lofwerk boven aan regts het wapen van CHALLANSI, zijnde in viereu verdeeld (*escartelé en bannière*), voerende ter regter zijde

boven een op twee punten rustend kruis (*en sautoir*), beneden drie losse evenwijdige balkjes (*en fasce*), en ter linker zijde dan boven en onder het tegenovergestelde.

Aan den linker kant is het wapen van ANNA VAN EGMOND in eene ruit.

Vervolgens dit opschrift:

Hier foer onder desen witten
steen leit begraue dē edelē
Joncker PIETER VAN CHALLANSI,
Sergeant Maior des Vriescen
regimente, en is voor die schanse
van *Mackum* gebleue, dē
14 Novembris anno 1580.

De witte steen is door latere verhooging nu onder den houten vloer van het doophek verborgen.

Mijne in de *Herinneringen*, bl. 118 gemaakte gissing* wordt hierdoor volkomen bevestigd. Wij kennen nu ook de ware spelling van den naam. En wij zien, dat ANNA VAN EGMOND al vroeg weduwe is geworden; en er blijft geen twijfel meer over, of GEORG VAN CHALLANSI, die zich later aan de beoefening der regsgeleerdheid wijdde, is de nagelaten zoon uit dit vroeg verbroken huwelijk geweest.

---

* Mijne gissing over PIETER VAN CHALLANSI, als in de Martini kerk begraven, had ik, gelijk eenige andere aanduidingen, opgemaakt uit eene zeer oude graflijst. De opschriften der grafzerken zelve, door het betreden van zoo vele geslachten afgesleten, en, zoo er nog iets over was, door den nijldigen beitel geschonden, zijn genoegzaam onleesbaar, en kunnen weinige of geene ophelderingen meer geven.

Maar inzonderheid blijkt nu, dat PIETER VAN CHALLANSI, zijne verzwagering met de edele VAN EGMONDEN en zijne betrekking tot de ijverige MARTENA's waardig, ook als held voor Vaderland en vrijheid, in dat zoo noodlottig jaar 1580, zijn leven heeft opgeofferd.

De schans te *Makkum* was door de, na hunne behaalde overwinningen, langs de geheele zeekust plunderende en tevens zich versterkende, Rennenbergschen aldaar opgeworpen en bevestigd. Zie WINSEMIUS, *rerum Frisicarum*, l. VII, p. 516, *chronijk*, f. 679 a, 691 a.

ANNA VAN EGMOND moest, nog wel twee jaren later, de betaling vragen van twee maanden tractement van haren echtgenoot, als Sergeant Major, 's maands tachtig gulden; blijktens haar request van 20 November 1582, in het Provinciaal Archief nog voorhanden.

Gebrek aan geld maakte het voorwaar, in die benarde tijden, zeer moeilijk, behoorlijk in de betaling der soldijen te voorzien. Hoe vaak werd het aanleiding of voorwendsel tot betoon van muitzieken onwil, vooral van gehuurde knechten!

Vervolgens komt in deze generatie voor de eenige zoon van dezelfde AMELIA VAN GROMBACH met RAAS VAN VERVOU, FREDERIK of FRITS VAN VERVOU*, ge-

---

* FREDERIK of FRITZ VAN VERVOU is uit dezen tak van die familie zekerlijk het laatst mannelijk oir geweest, maar welke de betrekking van dezen tot eenen anderen toen bestaanden tak geweest moge zijn, en dan bijzonder tot JAN VAN VERVOU, blijft mij duister.

Bij hetgene ik, ter gelegenheid van het regt op de nalatenschap van SOFIA VAN VERVOU, in de aantekening op

huwd met JEL VAN OSTHEIM, die eenen zoon gehad hebben, HESSEL genaamd, omtrent wien ik tot de *Herinneringen*, bl. 126 tot 132, verwijze.

de *Herinneringen*, bl. 144 enz., gemeld heb, zal ik hier nog het een en ander voegen.

JAN VAN VERVOU komt in 1578 bij WINSEMIUS, *chronijk*, fol. 629 voor als medeteekenaar van een adres aan den Grave van RENNENBERGH, om dezen te bewegen tot het aannemen der Utrechtsche Unie; en tevens met hem FREDERIK VAN FERVOU. Het blijve onzeker, of deze een broeder van hem was, of wel zijn bovengenoemde bloedverwant.

In het volgende jaar 1579 is JAN VAN FERVOU, een der Volmagten, en dus lid van den Staat in *Friesland*, die het besluit tot de dadelijke toetreding namen en teekenden. WINSEMIUS, *chronijk*, 632.

Daarna in 1580 komt hij als Capitein van eene Friesche compagnie voor, bijzonder bij het bemagtigen der kastelen van *Leeuwarden* en *Harlingen*, en in den geweldigen binnenlandschen strijd, tegen den afvalligen RENNENBERGH gevoerd. WINSEMIUS, *Chronijk*, 654, 656, 678.

In de *Genealogia* REGNERI SOLCKEMA, HS., fol. 2 verso, worden deze aantekeningen gevonden;

» Item A° 1580 is ANNE TYERKS SOLCKEMA gevangen » van JAN FERWO van der Stadt *Franiker*, ende JAN » voors. heft hem afgedwongen ende geschattet dusent » dalers.”

» Item op den seluen tijt als JAN FERWO mit syn soldaten *Teroella* weren, hebben den soldaten en buydel » mit anderhalf hondert dalers gevonden en gehouden.”

Dus wordt JAN VAN FERVOU hier genoemd, *van der stadt Franiker*, en wel van eenen tijdgenoot. De familie SOLCKEMA, van ouden adel, was Catholijk, en den Koning van *Spanje* toegedaan. ANNE TYERKS had zijn huis te *Teroele*. Vergelijk VAN SMINIA, *Grietmannen*, bl. 391.

Dan deze togt werd ook nog ditzelfde jaar noodlottig voor JAN VAN FERVOU. Hij sneuvelde den 31 October

Daarna de eenige dochter van HELENA VAN BUNAU met IDSARD DOUMA, CUNIRA DOUMA. Zij is gehuwd aan SJUCK VAN BURMANIA te *Britsum*, zoon van

---

nabij *Sloten*, en nevens hem zijn jongste broeder GEORG VAN FERWOU, die voormaals page van RENNENBERGH geweest was, WINSEMIUS, *chronijk*, fol. 679. FRITS VAN FERWOU, dien WINSEMIUS, *rerum Frisicarum*, I. VII, p. 515, uitdrukkelijk den tweeden broeder van JAN noemt, die Vaandrig was, ontkwam met eenige manschappen het gevaar door de vlugt. — Deze FRITS VAN FERWOU, van wien mij tot nog toe niets later is voorgekomen, leefde dus verder te gelijk met onzen bovengenoemden FREDERIK VAN VERVOU.

In de aantekeningen op de *Herinneringen* is van een tweederlei huwelijk van JAN VAN FERVOU, en met ANNA Gravinne VAN DER MARCK, en met ANNA VAN MEICAMA of MOCCAMA gewag gemaakt, en van zijne, het zij bij de eene of bij de andere verwekte, dochter TITIA of TETEKE VERVOU, van welker huwelijk met ABEL COENDERS de verdere betrekking tusschen die geslachten werd afgeleid. Maar nu vind ik in het geslacht *Stamboek* van Jr. SYBOLT VAN ADELEN VAN CRONENBURGH de volgende opgaven.

HESSEL MOCKAMA tot *Aalsum*, zoon van ERNST, heeft bij OENTIE JUWSMA gehad twee kinderen, SALVUS, ongetrouwd gestorven, en ANNA.

ANNA MOCKAMA trouwde eerst GABBE AYLVA, zonder kinderen, toen JOHAN VERVOU, Capitein, van wien twee dochters SYTIE en JANTIE.

SYTIE VERVOU trouwde eerst ....., zonder kinderen, daarna SEYNE LYEUVEN uit *Groningerland*, ook zonder kinderen.

JANTIE VERVOU trouwt eerst ORCK VAN DOYEM den olden, die weduwnaar was. Hij verwekte bij haar eene dochter, die, ATTIE VAN DOYEM geheeten, naderhand gehuwd is aan GERARD SISSING, bij dezen kinderen heeft gehad, en in 1665 overleden is. Daarna trouwde JANTIE VERVOU aan LYEUWE GIJSBERT ENS, een burger zoon van

GEMME (*Genealogie* bij FERWERDA, generatie 10). Hij heeft bij haar verwekt drie zonen, IDSARD, LAAS en SJUCK, van welke de laatste in de volgende zesde generatie bijzonder in aanmerking zal komen.

Eindelijk de kinderen van HESSEL VAN OSTHEIM en TET VAN BURMANIA.

1. HANS VAN OSTHEIM. Hij was een krijgsman,

Sneecq (zoo staat er, zou het ook van *Franeke* zijn?), bij wien zij twee kinderen kreeg, GRYTIE ENS en ANCKE ENS.

Doch ook hier moet eene of andere verwarring schuilen. In de bestaande geslachtlijsten had ORCK VAN DOYEM, de olde, bij DOED AYSMA drie zonen, SAECK, RIENCK en ORCK; maar dezelfde DOED AYSMA huwde aan DIRCK LIEUWES (SCHELTINGA), en had bij dezen nog twee dochters. Vergelijk *Genealogie* SCHELTINGA, bij FERWERDA (waar DIRCK voor ORCK verkeerdelijk).

En ORCK van DOYEM had bij JANTIE VERVOU eene dochter, ATTIE, gehad, toen zij hertrouwde aan LYEUWE GIJSBERTS ENS.

Alzoo wordt aan beide vrouwen toegeschreven, dat zij, als weduwen van denzelfden ORCK, een tweede huwelijk aangingen, dat eene tegenstrijdigheid insluit.

De geslachtlijst van VERVOU zal, geloof ik, wel altijd een onopgelost raadsel blijven. Het geslacht schijnt echter elders lang in aanzien te zijn gebleven. In de *Genealogie* MERODE, generatie 16, vindt men ANNA Marquisinne DE VERVOU, Vrouwe van *Esternay*, in 1677 gehuwd aan C. F. MERODE.

Doch het is in het algemeen waar, en juist niet vreemd, dat wij het minst weten van de afkomst en de betrekkingen van die Heeren, en dezulken zijn er van de Saxische tijden af, en nog veel later niet weinigen geweest, die, van Duitschen of anderen adel, herwaarts door de kans van het krijgsgeluk gelokt, weldra de belooning hunner dapperheid zochten in het winnen der liefde van schoone Friesinnen uit de oudste en edelste geslachten.

Capitein van eene Friesche compagnie, die in 1597 met andere tot beveiliging gelegd werd in de *Bour-tange*. WINSEMIUS, *chronijk*, f. 836, en in 1601 in *Rijnberk*, na de verovering. WINSEMIUS, *chronijk*, f. 872. Hij was in 1637 nog in leven. Hij is gehuwd geweest met TRIJN GALAMA, weduwe van JAN VAN AYLVA. Zij was eene dochter van TONIS GALAMA in *der IJlst* en KNIER JOUWSMA (GALAMA, bij FERWERDA, generatie 5, 6). Hij heeft bij haar eene dochter gehad, CNIER VAN OSTHEIM, die naderhand is gehuwd aan HOMME HETTINGA. Zie verder de *Genealogie* HETTINGA, bij FERWERDA, generatie 9.

2. HESSEL VAN OSTHEIM. Hij huwde in den jare 1603 in *Gelderland* aan WILHELMINA VAN GENT, bij welke hij eenen zoon verwekt heeft, BARTOLD genaamd.

Men had, volgens TE WATER, IV, 448, ten jare 1605, bij de Ridderschap van de *Veluwe* zwaarigheid gemaakt, om hem aan te nemen; maar te *Nijmegen* beter slagende, was hij bij die van dat kwartier toegelaten, en verscheen daar tot 1612; waaruit de Heer TE WATER vermoedde, dat hij omtrent dien tijd zou gestorven zijn. Dan ik heb gevonden in het Album der Academie te *Franecker*, dat hij in 1623, den 30 October, onder het Rectoraat van ARNOLDUS VERHEL, uit eigene verkiezing, zijnen naam als Civis Academicus heeft ingeschreven, te gelijk met zijnen zoon, aldus: » HESSELUS » AB OSTHEIM, Archipincerna Ducatus *Henneberch*. » BARTOLDUS AB OSTHEIM, H. fil., Archipincerna » ejusdem Ducatus, bonarum art. stud. HENRICUS » HEYNSIUS, Paneranus *Geldrus*, Theol. stud., pe-
I.

dagogus sup.d. Nobiliss. Dñi AB OSTHEIM." Later is mij niets van hem voorgekomen.

3. JEL VAN OSTHEIM. Deze huwde aan haren bloedverwant FREDERIK VAN VEROU bovengemeld, zijnde beider grootmoeders, LUCIA en FOKEL VAN MARTENA, zusters geweest.

ZESDE GENERATIE.

I. Uit den eersten hoofdtak slechts twee.

1. DAVID GORLÉ, zoon van SWOB MARTENA en DAVID GORLÉ, reeds in de vorige generatie vermeld.

2. De eenige dochter van BAUCK MARTENA, uit haren eersten echt met EVERT ENTENS, CATHARINA ENTENS. Zij huwde in Januarij 1618 aan TONIS VAN AYLVA, Capitein bij de dragonders, die, zoo als het verhaal luidt, in datzelfde jaar 1618 te *Leeuwarden*, in tegenwoordigheid zijner jeugdige echtgenoot, door eenen student, CUYK geheeten, doodelijk gestoken werd. Zie FERWERDA, *genealogie AYLVA van Wilmarsum*, generatie 7. Te WATER, III, 95, in de noot, maakt gewag van gesprekken, die hij nog voor zijnen dood met den Predikant BOGERMAN zou gehouden hebben.

Zij huwde vervolgens aan SJUCK VAN BURMANIA, zoon van CONIRA DOUMA en SJUCK VAN BURMANIA, hiervoor in de vijfde generatie uit den tweeden hoofdtak vermeld, zoodat de beide hoofdtakken van MARTENA door dit huwelijk zamensmolten. De beide ouders, op dien geslachtsnaam gezet, benoemden hun dochtertje, naar de moederlijke grootmoeder, met den gelijken naam BAUCK VAN MARTENA.

Doch dit kind, nog zeer jong, in Mei 1629 overleden zijnde, wilden zij als uit den tronk nog eene nieuwe loot doen ontspruiten, en lieten hunnen toen jongsten zoon in de kerk met den naam van **DOEKE MARTENA** doopen, waarbij vervolgens de familienaam des vaders gevoegd is. Te **WATER** vermeldt dit uit het grafschrift in de kerk te *Kornjum*, III, 95, noot.

SJUCK VAN BURMANIA is Grietman geweest van *Wijmbritseradeel*. Hij is in 1650 overleden, den 20 Junij. **CATHARINA EYSENS** is als weduwe gestorven in 1660. Zij hebben op *Martena-State*, als haar eigendom gewoond. Van hunne vier nagelatenen kinderen (**BURMANIA**, generatie 12, bij **FERWERDA**) behoort alleen **Duco**, om den naam, nog tot onze geslachtslijst.

II. Uit den tweeden hoofdtak.

1. Kinderen van **HESSEL MECKEMA** en **HIS FEITSMA**.

FREDERIK MECKEMA, kort na zijnen vader jong gestorven.

LUTS MECKEMA huwde aan **DOUWE VAN AYLVA**, Grietman van *Westdongeradeel*, 1618. Zij is overleden den 28 Junij 1630, verscheidene kinderen bij hem nalatende. Bijzonder is het, dat hij, andermaal gehuwd met **AALTJE OCKINGA** van *Dronryp*, zijnen jongsten zoon, uit dit huwelijk geboren, nog met den geslachtsnaam van zijne eerste vrouw, als ter bewaring, **SCIPIO MECKEMA VAN AYLVA** genoemd heeft. Deze is Grietman van *Tietjerkstera-deel* geweest, en is 23 October 1669 gestorven. **DOUWE VAN AYLVA** is al in Augustus 1638 overleden.

HESSEL VAN MECKEMA, na zijns vaders dood in 1586 geboren, is den 26 Mei 1609 gehuwd aan

LISK EISINGA, dochter van den Raadsheer Aede EISINGA en FOCK EELSMA, JELTE dochter. Hij heeft geene kinderen bij haar verwekt. Hij stierf als laatst mannelijk oir van dezen tak van zijn geslacht, en liet haar als weduwe na. Zij hertrouwde in 1616 aan ERIC BRAHÉ STEYNsoon*.

2. De kinderen van FREDERIK VAN EGMOND en HETJE VAN HOXWIER, JAN VAN EGMOND VAN MERESTEIN, laatst mannelijk oir, en LUCIA. Zie *Herinneringen*, bl. 116.

3. HESSEL RAES VAN VEROU, of, zoo als hij zelf schreef, DE VEROU, eenige zoon van FREDERIK VAN VEROU en JEL VAN OSTHEIM. Zie *Herinneringen*, bl. 133.

4. SJUCK VAN BURMANIA, de derde zoon van CUNIRA DOUMA bij SJUCK VAN BURMANIA. Hij ver-

---

* Uit eene aantekening kan ik nog deze bijzonderheden mededeelen. Hij was Heer toe *Kneutsdorf* en *Brentwijk*, bestalter Hopman van eene compagnie soldaten.

LISK EISINGA huwde den 3 Julij 1616 met hem, en vertrok tot hem naar *Denemarken*. Op dat vertrek maakte JAN JANSEN STARTER een scheidlied. Zie *Frisia Nobilis*, bl. 318.

Zij stierf omtrent 1625. Haar lijk is, nadat het een half jaar boven aarde gestaan had, uit *Denemarken* naar *Friesland* overgevoerd, en bij haren eersten man, in den grafkelder te *Collum*, volgens hare begeerte, bijgezet.

Het lijk was gebalsemd, met een groen satijnen doodkleed overkleed, liggende onder en boven hetzelfde een armozijnen bed, en alzoo gelegd in eene soort van koffer, die met vergulden nagels beslagen was.

Toen in den jare 1780 het lijk van den Grietman EYSO DE WENDT, die dezen grafkelder gekocht had, daarin zou bijgezet worden, zijn hare overblijfselen gevonden en verplaatst.

eenigde door zijn huwelijk met CATHARINA ENTENS de beide hoofdtakken; als boven gezegd is.

5. CNIER VAN OSTHEIM, dochter van HANS, van welke reeds in de vorige generatie gezegd is.

6. BARTOLD VAN OSTHEIM, zoon van HESSEL en van WILHELMINA VAN GENT. In de vijfde generatie is reeds gemeld, dat hij in 1623, met zijn vader en zijn leermeester, als student te *Franeker* werd ingeteekend. Later schijnt hij weder vertrokken te zijn, doch in 1631 weder herwaarts terug gekeerd. Ik vind hem in dat jaar van nieuws in het Album ingeschreven: » Nobilissimus BARTOLDUS AB OSTHEIM, » *Arnhemensis Gelrus*, Politicæ et Mathematicum » Studiosus."

Hij is vervolgens geweest Capitein en Hofmeester van Graaf HENDRIK VAN NASSAU. Hij huwde met SUSANNA SOPHIA VAN SCHWARTSENBERGH, die eene achterkleindochter was van MARIA VAN GROMBACH. Hij heeft bij haar twee dochters verwekt*, doch stierf als laatst mannelijk oir van zijn geslacht in 1654, en werd te *Franeker* in de Martini kerk begraven, waar voormaals zijn wapen plagt te hangen, met de dagteekening van 16 Januarij des gemelden jaars.

---

* In het *Stamboek* van ADELEN VAN CRONENBURGH, fol. 101, 680, worden deze beide genoemd MARIA CUNIRA en SIBILLA. De weduwe is later hertrouwd aan den Major RICQUYRE DE FERENTES, bij wien zij nog drie kinderen heeft gehad.

ZEVENDE GENERATIE.

Ons genealogisch overzicht van het geslacht MARTENA is tot het einde genaderd, slechts twee afstammelingen hebben wij nog over.

I. DUCO MARTENA VAN BURMANIA, die, wegens zijne moederlijke grootmoeder BAUCK MARTENA, en zijne moeder, uit den eersten hoofdtak, en, wegens zijne vaderlijke grootmoeder CUNIRA DOUMA, uit den tweeden hoofdtak afkomstig was, kan, zoo om den nog overgenomenen geslachtsnaam MARTENA, als wijl hij den eindelijken overgang tot een ander geslacht maakte, tot deze zevende generatie nog gebragt worden. Ik zal straks gelegenheid hebben, om op hem, uit aanmerking van dien overgang, nog eens terug te komen.

II. SAAPK OF SORIA VAN VEROU, van welke ik, als laatste erfdochter van de familie DE VEROU, en laatste bewoonster van *Martena-Huis*, in de *Herinneringen*, bl. 133 en volgende, breed gehandeld heb, heeft, schoon tweemaal gehuwd, kinderloos geleefd, en alzoo met haren dood in 1671, als bet-na-achterkleindochter, in het vijfde lid, de rij der afstammelingen van haren bet-oud-overgrootvader HESSEL VAN MARTENA besloten.

Laat ons nu nog van hier eens op het geheel terug zien. Wij vonden de vroege blijken van het toen reeds aanzienlijke geslacht MARTENA in de 12de eeuw, en van daar af de vermelding der lofelijke feiten van verscheidene helden uit hetzelfde. Wij vonden eerst tegen het einde der 14de eeuw

de eerste zeker bekende *opvolging* van SYTSE MARTENA den ouden, doch met het midden der 15de eeuw den eersten *stamvader* in SYTSE MARTENA den jongen, van wiens zonen DUCO en HESSEL het geslacht zich in twee hoofdtakken verdeelde.

I. De eerste derzelve, de minst vruchtbare, behield echter den ouden geslachtsnaam tot in de 5de generatie, in de erfdochter BAUCK MARTENA, met wier dochter, door huwelijk, de afstamming overging in het geslacht BURMANIA.

II. In den tweeden, zich meer uitbreidenden, hoofdtak hield de geslachtsnaam reeds in de 3de generatie op, in vier erfdochters, van welke drie door huwelijken de opvolging verdeelden, die alenskens door verscheidene familiën liep. Deze waren:

1. De familie van GROMBACH, uit welke, door de huwelijken van drie erfdochters, wederom vier familiën ontstonden in de 4de generatie.

a. Die van MECKEMA, welke in de 6de reeds eindigde in het mannelijk oir, en toen door eene erfdochter in het geslacht AYLVA overging.

b. Die van SCHWARTSENBERG, in eenen tak van dezelve nog voortdurende.

c. Die van EGMOND VAN MERESTEIN, in het laatst mannelijk oir in de 6de generatie gesloten.

d. Die van VEROU, in de 7de generatie in eene erfdochter geëindigd.

2. De familie van BUNAU in de 3de generatie, reeds in de 4de door eene erfdochter overgaande in het geslacht van DOUMA*, en in de volgende

---

* Nog laat is in dit geslacht de oude naam van MAR-

alweder door eene erfdochter in dat van BURMANIA.

3. De familie OSTHEIM in de 3de generatie, door het laatst oir in de 6de gesloten.

Het blijkt dus, dat er eindelijk nog drie Friesche geslachten zijn, in welke de afkomst uit het aloud uitgestorven geslacht MARTENA kan geacht worden voort te duren.

In dat van SCHWARTSENBURG uit den tweeden hoofdtak. Volgens de genealogie van dit geslacht bij FERWERDA, van JOHAN ONUPHRIUS VAN SCHWARTSENBURG en MARIA VAN GROMBACH in de 11de generatie af in de nederdalende linie.

In dat van AYLVA van *Witmarsum* desgelijks van DOUWE VAN AYLVA en LUTS MECKEMA in de 8ste generatie af; mede uit den tweeden hoofdtak afkomstig.

In dat van BURMANIA uit den eersten en tweeden hoofdtak beide, door vereeniging, in DUCO MARTENA VAN BURMANIA met zijnen ouderen broeder GEMME en jongeren broeder LAAS, van welker heider mannelijke afstammelingen echter slechts weinigen het eerste vierde deel der 19de eeuw beleefd hebben. Bij FERWERDA in de 12de generatie, waar de naam MARTENA verzuimd is.

DUCO MARTENA VAN BURMANIA, Grietman van *Wijmbritseradeel*, stierf den 14 December 1692.

TENA weder vereerend als hernieuwd door REMK VAN DOUMA, gehuwd aan ULBO SIXMA VAN ANDALA. Deze gaven aan hun eenigst dochttertje den naam van DUCONIA MARTENA DOROTHEA VAN SIXMA. Zij is in October 1753 overleden, en echtgenoot geweest van TJALLING EDO HESSEL ROORDA VAN SIXMA.

Een zijner zonen, SJUCK GEROLD JUCKEMA VAN BURMANIA, Grietman van *Wijmbritseradeel*, die 1720 stierf, had in zijnen tweeden zoon den ouden naam van DUCO MARTENA VAN BURMANIA doen herhalen. Deze, desgelijks Grietman van *Wijmbritseradeel*, stierf in 1747 kinderloos, gelijk zijn eenige broeder reeds lang te voren; maar zijne eenige zuster TITIA BARBARA VAN BURMANIA, gehuwd zijnde aan EGTEBERT RENGERS van *Farmsum*, had hij hunnen zoon als den zijnen aangenomen, SJUCK GEROLD JUCKEMA VAN BURMANIA RENGERS. Deze nog bloeiende tak met de vereenigde namen BURMANIA RENGERS is alzoo het laatst op den ouden stam geënt.

Het aloud stamhuis *Martena-State* te *Kornjum* is mede door CATHARINA ENTENS in het geslacht van BURMANIA overgegaan. Zij heeft het met haren echtgenoot SJUCK VAN BURMANIA, die ook wel te *Sneek* verblijf hield, en misschien nog als weduwe, bewoond.

Vervolgens zijn eigendom en bewoning gekomen aan hunnen derden zoon, LAES VAN BURMANIA (den jongeren broeder van GEMME en van DUCO MARTENA VAN BURMANIA boven gemeld), en in dien tak, in eene regte lijn, van vader op zoon, overgegaan.

Deze heeft ten jare 1687 het huis aanmerkelijk verbouwd en vernieuwd; waarvan nog dit opschrift in de vestibule ter herinnering strekt, onder de wapens van BURMANIA en AYLVA, en het jaartal 1687: „Jr. LAES VAN BURMANIA, old Grietman van „*Idaarderadeel*, nu Grietman en Ontvanger Gene- „raal over *Leeuwarderadeel*, voor desen Gedeput-
I. 18

» teerde Staat van *Frieslandt*; wijlen Vrouw JULIANA » AGATHA VAN BURMANIA, geboren van AYLVA, zijn » vrou."

Van buiten aan den hoek van het gebouw leest men: » De eerste steen van dese hoek heb ik » gelegd," enz.

» ULBE AYLVA VAN BURMANIA. Ætat. 7." Deze was der ouderen derde zoon, het zevende van acht kinderen. LAES VAN BURMANIA is overleden in December 1691.

Hem is opgevolgd zijn zoon TJEERD VAN BURMANIA, Grietman van *Leeuwarderadeel* reeds in 1688, gehuwd met REMIA VAN DOUMA; hij overleed in 1702, en liet het huis na aan zijnen zoon

EPO SJUCK VAN BURMANIA, die, op *Martena-State* geboren, later ook dat huis, met den roem en de verdienste van een der grootste en beste Staatsmannen van dit gewest, bewoond heeft tot aan zijnen dood.

Overleden den 1 Februarij 1775, is hij in de kerk te *Kornjum* begraven, met een grafschrift, door hem zelve vervaardigd, en op eenen steen, kunstig gehouwen, in den muur gevat. Het is ten tijde der woestheid weggenomen en geborgen. SCHELTEMA heeft den inhoud geboekst (*Staatkundig Nederland*, I, 194). Uit zijn tweede huwelijk, met REMELIA MARIA VAN HAERSMA, liet hij alleen twee dochters na, van welke CHRISTINA ANSCK de echtgenoot is geweest van den Raadsheer Jr. ASSUERUS VEGILIN VAN CLAERBERGEN, en de andere, REMIA JULIANA ARNTZENIA, die van Jr. ULBO JULIUS VAN SIXMA, en als zijne weduwe ook op *Martena-State* gewoond heeft.

Van eenige latere verbetering aan het huis be-
waart de achtergevel de geheugenis, waar men,
nevens het „Anno 1678” nog leest: „Laatst ver-
nieuwd 1812.”

Eindelijk is dit zoo aloud familiegoed ook opent-
lijk in verkoop aangeboden*, in de maand Junij
1833, en verkocht; en is toen alzoo door koop
het eigendom geworden van Mr. ULRICUS HERMAN-
NUS WIELINGA HUBER en deszelfs echtgenoot ANSKJE
DUYS VEGILIN VAN CLAERBERGEN, eene kleindochter
van den voornoemden Jr. Epo SJUCK VAN BURMA-
NIA; en alzoo van den stamvader SYTSE MARTENA,
en wel uit beide de hoofdtakken tevens, in eene
regte lijn afkomstig in de elfde generatie.

Deze zijn de tegenwoordige bezitters en bewoners
van *Martena-State*. Dat zij het nog lange en ge-
lukkig zijn mogen!

In mijne eerste verhandeling, de *Herinneringen
van Martena-Huis te Franeker*, had ik, behalve
hetgene het afzonderlijk oogmerk, de historie van
dat huis, betrof, den jongsten hoofdtak, dien der
afstammelingen van HESSEL MARTENA, in het breede
behandeld, tot deszelfs uiteinde. In deze tweede

---

* Ter gelegenheid van de aankondiging dezer verkoo-
ping heeft de Heer W. EEKHOFF, in de *Leeuwarder cou-
rant* van dat jaar, N°. 49, in het Mengelwerk, een schoon
en warm geschreven vertoog gegeven, waarin niet alleen de
aandacht van het publiek op dit in vele opzigten zoo
merkwaardige gebouw werd opgewekt, maar ook vele bij-
zonderheden omtrent hetzelfde, het geslacht MARTENA, en
bijzonder DUCO MARTENA, zijn medegedeeld.

verhandeling heb ik dat oud geslacht tot de vroegste geheugenis opgespoord, en voorts den oudsten hoofdtak, van DOEKE, HESSELS broeder, voortgeplant, op gelijke wijze beschreven.

Door die beide nu, met malkander in verband gebracht, tot een geheel te vereenigen, heb ik getracht een algemeen genealogisch overzicht van het gansche geslacht MARTENA, van de vroegste tot op onze tijden, te geven. Ik acht alzoo mijne voorgenomene taak volbragt.

Geschreven te *Franeke*, op *Oud-Hottinga*, in April 1838.

DE REEDRYDER.

1.

Ik hab de koade winter ljeaf;
 Hij jout m' ien bulte wille.
 Bliest hij it wetter hird in gled,
 Den kin mij 't hjert optille.
 Den siikje ik gau myn reedens klear,
 In east it wjueken binne,
 Dji ik mij oon 'e foeten biin,
 Sa drjien ik der den hinne.

2.

Den draei in swaai ik as ien ljiep,
 Oer de iene in de oore siide;
 In as ien swân op 't rinnend wiet,
 Sa lit ik mij mar gliide;
 Ja as ien eibert iinne loft,
 Dji sweeft oer greide in finne,
 In nou in den ien wjuekslag dogt,
 Sa drjien ik der den hinne.

3.

Allinne flueg ik nooit net hird;
 Ik wol ir net fen switte:
 Mar as mij ien opp' siide draeit,
 Den kin 'k it dogs net litte.
 Den loek ik oon, in scrip in set,
 Mar kin 'k myn maet ontrinne, ...
 Dien is 't; — in east mij neat verfoer,
 Sa drjien ik der den hinne.

4.

Bliest EOLUS soms helder op ,
 In is 't foar ién ien scouwer ,
 Den keppelje wij oen eltjoor ,
 In meitsje ien kloft fen fjouwer.
 Al keert ir ues den stewig tjin ,
 Wij kinne it fen him winne. —
 As iin ien rjuechte goeze-flecht ,
 Sa drjieuw ik der den hinne.

5.

Mar komt myn famke is oppe baen ,
 Den ryd ik , o ! sa swierig !
 'k Lis op , — in jae , — jae fet myn hân.,
 Wat rit it den plesierig !
 Den jaegt it bloed mij trogge ljae ;
 'k Fiel neat as ljeafde in minne.....
 In proestig as ien Grietmans soon ,
 Sa drjieuw ik der den hinne.

J. G. VAN BLOM.

WAT KAN NIET EEN SCHEIDTEKEN TE WEEG BRENGEN!

Gelijk in de meeste landen, maakte men ook bij ons in vroegere tijden, in meerdere en mindere mate, gebruik van de pijnbank, die eerst met het jaar 1798 in ons Vaderland formeel is afgeschaft geworden*. Zij werd reeds vroeger veelvuldig gebezigd, toen de ordonnantiën van FILIPS *den tweeden*, van 1570†, hare aanwending algemeen bevestigden, en een *scheidteken*, bij on-

---

* Zie DE WIND, *bijzonderheden uit de geschiedenis van het strafregt in de Nederlanden*, alwaar men, bl. 1 tot 30, eene *Geschiedkundige beschouwing* vindt van het gebruik der pijnbank in ons Vaderland, waartoe wij kortheidshalve verwijzen.

† Niet zonder grond schijnt men deze ordonnantiën hoofdzakelijk te mogen houden voor het werk van onzen WIGLE VAN AYTTA VAN ZWICHEM, zie VOORDA, in zijne na te noemene verhandeling, bl. 19, en de brieven van WIGLE aan HOPPER, daar aangehaald. Vergelijk DE WAL, *de claris Frisiae Jctis*, p. 109, annot., waar hij zegt, dat WIGLE zich daardoor een schoon gedenkteken zijner wijsheid heeft opgerigt; doch zich omtrent de zekerheid daarvan ook even min stellig uit laat. VAN HALL, *Beschouwing van den verlichten geest en strekking der ordonnan- tie van 1570*, geeft ook aan WIGLE deze eer, p. 108 vv, *Regtsgeleerde verhandelingen*.

geluk in de ordonnantie op den stijl ingeslopen, daaraan, helaas! nog eene meerdere uitbreiding gaf. In art. 42 dier ordonnantie, namelijk, was het allen Regteren scherpelijk verboden, de pijnbank, of *tortuur*, anders te gebruiken, dan in zaken, waarin het volgens regten toegelaten was; waarop de Wetgever volgen laat: » te weten als » 't stucc zoe claer en die preuve zoe apparent is, » datter nyet en schijnt te resteren, dan die confessio of belijdinge van den gevangenen, om den » selven ontwijfelijcken te verwinnen; maar daar » geen volle oft halve preuve en is, oft oock daar » die preuve zeker en ontwijfelachtich is, verbieden » wij deselve pijnbank te appliceren." Zoo als dit artikel nu ligt, bevat het eene tegenstrijdigheid; immers de pijnbank mogt dan ook worden gebruikt, zelfs wanneer er volledig bewijs was, daar zij alleen verboden werd, wanneer er geene volle of halve preuve was, terwijl de Wetgever echter onmiddellijk daarop het gebruik der pijnbank verbiedt, wanneer de preuve (het bewijs) zeker en ontwijfelachtig was. Weldra gevoelde men dan ook deze tegenstrijdigheid, en om dezelve weg te nemen las men, in plaats van *zeker en ontwijfelachtig*, *onzeker en twijfelachtig*, waardoor men ruim baan had voor de onbeperkte toepassing van dit wreede middel, daar men de pijnbank nu niet alleen gebruikte in zoodanige gevallen, waar de Regter tot zijne geheele en volkomene overtuiging nog de bekentenis des beschuldigten behoefde, maar ook daar, waar reeds volledig bewijs aanwezig was, en dit om het appèl voor te komen, hoezeer men ook weder in dit opzigt van een ver-

keerd begrip uitging *. En welke was nu de oorzaak van deze meerdere uitbreiding? Niets dan een enkel scheidteeken te veel, of althans verkeerd geplaatst! In den Franschen tekst namelijk stond: » mais ou il n'y a *plaine*, *demye preuve* ou bien » ou la preuve est certaine et indubitable interdisons » d'appliquer la dite question;" waarvoor men, met weglating der comma, behoorde te lezen: » mais *ou il n'y a plaine demye preuve* ou " enz., wanneer alles klaar is, en de Wetgever, in overeenstemming met het vorige, *alleen* de pijnbank toeliet, wanneer er ten minste *volledig half bewijs* was, dewijl er anders in zijne oogen te weinig bewijs was, om het gebruik der pijnbank te kunnen toestaan, terwijl daarentegen pijniging overtollig was, zoo dikwijls het bewijs *zeker* en *ontwijfelachtig* was. Daar nu echter in den Franschen tekst die ongelukkige comma tusschen *plaine* en *demie* stond, voegde men in den Hollandschen het woordje *ofte* in, en veranderde vervolgens zelfs *onzeker* en *twijfelachtig* †, tegen den uitdrukkelijken tekst aan, gelijk dit zelfs door het Hof van *Holland* is erkend geworden, terwijl ook in de onderscheidene plakkaatboeken *zeker* en *ontwijfelachtig* gelezen wordt. Onzen verdienstelijken Fries, den Hoogleraar BAVIUS

---

* Dit is door VOORDA vrij duidelijk aangetoond, op grond van de Lex 2, c. de appel. recip., vel non. Zie zijne na te noemene verhandeling, pag. 110 sq.

† S. VAN LEEUWEN schijnt het eerst deze lezing in zwang gebragt te hebben, wien VOORDA daarom hevig doorstrijkt, pag. 175 en 373, en vooral pag. 25. De lezing *zeker* en *ontwijfelachtig* vindt men ook in het *Charterboek* van SCHWARTZENBERG, III, 826.

VOORDA*, komt de eere toe, deze dwaling duidelijk te hebben aangetoond, waarom hij ook te regt door den beroemden MEIJER † wordt geprezen, die evenwel zeer juist aanmerkt, dat toen deze naauwkeurige en verlichte uitlegger der ordonnantie had bewezen, dat de aangenomene regtspleging op eene tastbare dwaling berustte, dezelve reeds te veel wortelen had geschoten, om te kunnen worden uitgeroeid. Deze dwaling zou echter misschien nog ergere gevolgen hebben gehad, zoo men over het algemeen aan die ordonnantiën zich stipter had gehouden, en hare invoering niet met vele zwaarigheden gepaard ware geweest. In *Holland*

---

* In zijne hoogst belangrijke uitgave der *Criminele ordonnantiën*, *verzeld van eene verhandeling over het verstand van de ordonnantie op den stijl en van aanteekeningen*. Leyden 1793. 4to. waarvan met den grootsten lof gewaagd wordt door DE WAL, *de claris Frisiae Jctis*, p. 409.

† *Institutions judiciaires*, l. V, ch. 15, wiens woorden het wel der moeite waard is hier over te nemen: » La » question, avec toutes ses horreurs, était autorisée par la » loi de PHILIPPE II, et l'usage ne l'avait pas restreinte; » au contraire une malheureuse virgule, glissée par erreur » dans le texte original, et suivie avec une maladresse » étonnante dans la traduction Flamande ou Hollandaise, » avait été saisie avec avidité; des coutumes anciennes » avaient été invoquées à l'appui d'un article mal inter- » preté sur une faute typographique. L'usage des cours et » tribunaux avait consacré cette fausse leçon; et lorsqu'un » commentateur plus attentif et plus éclairé vint démon- » trer à l'évidence, que toute la jurisprudence reçue n'était » fondée que sur un erreur palpable, elle avait jetté des ra- » cines trop profondes pour pouvoir être corrigée, surtout » dans un pays où le défaut total de lois écrites donnait à » l'usage et à une série d'arrets une autorité législative."

zelf beweerde men, dat zij daar nimmer behoorlijk was afgekondigd, en geene kracht van wet had, hetwelk evenwel door het Hof zelf wedersproken is*. Van onze provincie echter kan men met zekerheid beweren, dat de ordonnantiën van FILIPS daar nimmer in werking zijn gebragt †, zoodat ook hier die dwaling van minder belang kon worden gerekend, en men de pijnbank daar niet zoo ruim toepaste, maar alleen van dezelve gebruik maakte in *halszaken*, en wanneer de overtuiging der Regters niet genoegzaam gevestigd was, en er geene mogelijkheid bestond, om van elders meerdere bewijzen te bekomen. Men handelde hier dus geheel in den geest van art. 42, rigtig opgevat, en veroordeelde meermalen op duchtige bewijzen, ofschoon er dan ook geene bekentenis des schuldigen was, terwijl het Hof louter van ambtswege, zonder aanzoek van den Procureur Generaal, tot de pijnbank besloot, doch nooit dan nadat eene volledige verdediging van den gevangene § en een gewoon

---

* VOORDA, p. 8 volg.

† VOORDA, p. 14 v. Vergelijk BIRNBAUM, in *kritisch Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes*, I B., S. 198, maar inzonderheid DE WAL, in *Bijdragen tot rechtsgeleerdheid en wetgeving*, 1831, N°. 2, bl. 292, die daar zeer te regte op deze belangrijke verhandeling de aandacht gevestigd, en aanmerkelijke teregtwijzingen heeft medegedeeld.

§ VOORDA, p. 16. Vergelijk HUBER, *hedendaagsche rechtsgeleerdheid*, VI b., 22 kap., inzonderheid § 10. SANDE, *decisiones Frisiae*, V, 9, 14, door VAN LEEUWEN te onregte ten zijnen voordeele aangehaald. Zie VOORDA, p. 104.

proces was voorafgegaan, zoodat eene voorloopige procedure, tot het afpersen der bekentenis door middel van de pijnbank, hier geen ingang had gevonden, maar men dezelve alleen bezigde, om het ontbrekende bewijs aan te vullen*.

Intusschen zien wij uit het bovenstaande, van hoe groot belang het is, dat de Wetgever niet dan met de grootste naauwkeurigheid en zorg de eenmaal vastgestelde en aangenomene wetten doe uitvoerdigen, en hier niet te veel op bloote afschrijvers steune, die dikwijls dwalingen kunnen veroorzaken, geheel in strijd met de bedoeling des Wetgevers†, waarvan het door ons bijgebragte een doorslaand bewijs oplevert, en ons tevens in de gelegenheid heeft gesteld, om hulde te doen aan de verdiensten van een' onzer Friesche regsgeleerden, waarom dit opstel dan misschien ook niet ongeschikt kan worden geacht, om een plaatsje te beslaan in het Mengelwerk, hoofdzakelijk aan *Frieslands* taal en letterkunde gewijd.

---

* Zeer te regt zegt daaromtrent VOORDA, p. 85:
 » Den gedaagde te dringen tot confessie, zelfs met behulp
 » der pijnbank, om aan den eischer de kosten en omslag
 » van een proces te voeren te besparen, is eene zaak, die
 » ik niet weet, met wat naam men ze noemen moet. Men
 » diende dan ten minste de orde van regspleging om te
 » keeren, en eerst te procederen tot convictie, en daarna,
 » mits dat de zaak bewezen was, tot confessie.”

† Vergelijk VOORDUIN, *Geschiedenis en Beginselen der Nederlandsche Wetgeving*, I. D., p. 527, zich daar op het bekende spreekwoord beroepende, *pro solo puncto, caruit Martinus asello*, en art. 878, C. P. C. aanhalende.

PENNINGKUNDE.

I. Men zal zich nog herinneren, dat in het jaar 1827 in de nabijheid van *Sneek*, bij den aanleg van de nieuwe begraafplaats aldaar, uit den grond zijn opgegraven, en aan het Genootschap door het Bestuur dier stad zijn geschonken, eenige stukken, of oudheden, of hoe men ze gelieve te noemen, — wel niet van veel belang; — doch waaronder twee * *Romeinsche penningen*, die ik gemeend heb, eenigzins nader te moeten onderzoeken.

Beide deze stukken, middelmatig van omtrek, zijn van geelachtig koper, en, wat doorgaans het geval is met koperen munten, die lang in den grond verholten hebben gezeten, — dat zij, namelijk, door den roest bijkans onkenbaar worden, — dit is, helaas! ook hier het geval. — Vooral is de eene penning door den tand des tijds zoodanig geschonden, dat er niet alleen van de opschriften geene enkele letter meer zichtbaar is, maar dat ook van de afbeeldingen niets valt te gissen, dan dat op de voorzijde heeft gestaan een kopstuk, en op de keerzijde een vrouwenbeeld, op dezelfde wijze als men meermalen op de Romeinsche penningen

---

* Twee, en niet drie, zoo als abusiefelijk vermeld staat in het jaarlijksch *Verslag van 1829-1830*, bladz. 87.

eene *Victoria*, of *Fides*, of *Pietas*, en dergelijke, vindt afgebeeld. Doch alles is te onduidelijk en te onzeker, om hierbij langer stil te staan.

De *andere penning*, hoezeer die ook al door den tijd geleden heeft, is toch veel beter bewaard gebleven, — en, te oordeelen naar het gat, dat door denzelfden is heengeboord, schijnt deze weleer als halssieraad, of anderzins, aan eenen ring, of band, gedragen te zijn geweest.

De voorzijde bevat het borstbeeld van een der Romeinsche Keizers, en wel, voor zoo verre men dit uit de trekken van het gelaat, dat zeer regelmatig en mannelijk is, kan opmaken, dat van eenen HADRIANUS, of een' der ANTONINI, zoo als men die, onder anderen, keurig vindt afgebeeld bij VAILLANT, *numismata Imperatorum Romanorum praestantiora*. Van het randschrift zijn nog zichtbaar de letters: DIVUS GERMANICUS ANTONINUS. Op de keerzijde ziet men de zinnebeeldige voorstelling eener *consecratio* (vergoding), te weten, een arend, die den vergoden Keizer op den rug draagt, en als ten hemel voert; gelijk men dit, onder anderen, vindt afgebeeld bij OUDAAN, *Roomsche mogendheid*, tab. 101, N°. 12. Onder aan, op de doorsnede, vindt men nog de letters S. C., dat is, *Senatus Consulto*.

Daar het nu uit de geschiedenis bekend is, dat MARCUS AURELIUS ANTONINUS, die ook GERMANICUS wordt bijgenaamd, na deszelfs dood vergood is geworden, en onder de *Divi* is opgenomen; — en het tevens zeker is, dat er ter gelegenheid dier *consecratio* penningen zijn geslagen met het zinnebeeld van eenen arend, die den vergoden Keizer

ten hemel voert (zie ADOLPHUS OCCO, *numismata* enz., pag. 200); — zoo maak ik geene de minste zwaarigheid, om dezen penning te houden als te zijn vervaardigd ter gelegenheid van het overlijden van MARCUS AURELIUS, en alzoo omstreeks het jaar 180 na CHRISTUS geboorte.

Wanneer men nu uit het vinden van deze twee penningen het verblijf der Romeinen in dit gewest wil opmaken en bewijzen (hetwelk nogtans, mijns inziens, eene zeer onzekere en gewaagde gevolgtrekking is), dan moet men hier niet denken aan de togten van GERMANICUS, noch aan CÆCINA en PEDO, noch aan APRONIUS; maar aan de latere krijgsverrigtingen onder COMMODUS*, of andere opvolgende Keizers, na den tijd der ANTONINI.

Voorts verdient ook nog de plaats, waar deze Romeinsche penningen gevonden zijn, eenige vermelding en opmerking. Namelijk, in de nabijheid van Sneek, en hoogst waarschijnlijk ter zelfder stede, waar thans de nieuwe begraafplaats is aangelegd, heeft vroeger een klooster gestaan van de Johanniter orde, ook wel het *Hospitaal van Sint Jansberg* genaamd. Volgens het gevoelen van sommigen (waaronder SUFFRIDUS PETRUS), zoude dit klooster in het jaar 1206 gesticht zijn door de Malthezer Ridders; hoezeer anderen dit gevoelen zeer in twijfel trekken, en er dan ook nog al gegronde bedenkingen daartegen kunnen worden aangevoerd. (Vergelijk *Oudheden en gestichten van Friesland*, door v. R., deel II, bl. 53, en de aanteekening bl. 57.) Dit schijnt evenwel zeker te

---

* Zie FOEKE SJOERDS *jaarboeken*, I, bl. 202.

zijn, dat het een vrij aanzienlijk klooster geweest is, een convent van geestelijken, die zieke en arme pelgrims verpleegden en ten dienste stonden. En, dit in aanmerking genomen, laat het zich wellicht eenigermate verklaren, hoe juist dáár ter plaatse Romeinsche penningen hebben kunnen gevonden worden; wanneer men namelijk bedenkt, hoe deze stukken wellicht door dezen of genen pelgrim uit verre oorden naar herwaarts zijn overgebracht; hoe dezelve voorts bewaard zijn gebleven bij de ridders of geestelijken van dit gesticht, destijds de voornaamste, zoo niet de eenige, hoogschatters en beoefenaars van oudheden en kunstwerken; tot dat eindelijk, bij de slooping en vernietiging der kloostergebouwen, het toeval aan deze penningen eene veilige wijkplaats heeft verschaft in den grond, waar thans de stille rustplaats is der dooden.

II. In de tweede plaats is het mij aangenaam te kunnen berigten, dat het mij gelukt is, voor den alles verslindenden smeltkroes te bewaren eenen vrij grooten zilveren gedenkpenning op PRINS HENDRIK KASIMIR *den tweeden*, den vader van JOHAN WILLEM FRISO; welk stuk mij merkwaardig is voorgekomen, niet alleen als betrekking hebbende tot een onzer Friesche Stadhouders, maar ook, omdat deze penning aan de anderzins zoo naauwkeurige navor schingen van VAN LOON schijnt ontgaan te zijn. Althans in het groote penningwerk van VAN LOON komt deze medaille niet voor, hoezeer er wel twee andere gedenkpenningen op dezen zelfden Vorst worden omschreven en afgebeeld; namelijk: de

eerste in het IIIde deel, bl. 176, op de verheffing van HENDRIK KASIMIR tot Erfstadhouder van *Friesland, Groningen en Drenthe*, A°. 1675; en de *andere* in het IVde deel, bl. 169, zijnde eigenlijk eene zoogenaamde landsdagpenning, doch die bij VAN LOON als gedachtenispenning vermeld staat op het jaar 1699, zijnde het sterfjaar van dezen Vorst. Ook van elk dezer penningen bezit ik een exemplaar. — Doch, zoo als reeds gezegd is, de thans door mij bedoelde penning staat bij VAN LOON niet vermeld. Dezelve stelt voor: Op de voorzijde het geharnaste borstbeeld van den Prins, met loshangend golvend hoofdhaar. Het omschrift is: HENR. CASIMIR PR. DE NASSAU ETC. Op de keerzijde, op den voorgrond, een kanon, mortier, vaandels, kogels en verder oorlogstuig; op den achtergrond, in het verschiet, een slagveld; ter regterzijde eenig paardenvolk, dat met kracht komt aanrennen, ter linkerzijde gevecht en terug deinzende vijand. Voorts boven aan, uit eene wolk, een gespierde arm met een ontbloot zwaard, die den vijand schijnt te verjagen, of althans te dreigen. Eindelijk onder op de doorsnede: PRO PATRIA 1691.

Bij welke gelegenheid nu deze gedenkpenning geslagen is, heb ik tot dus verre niet kunnen ontdekken. Ook is het mij niet bekend, dat het jaar 1691 zich door bijzonder schitterende wapenfeiten heeft gekenmerkt, veel min, dat er door de Nederlanders, of de Bondgenooten, destijds eenige belangrijke overwinning zoude behaald zijn. — Doch dit is een punt van nader onderzoek; en, wanneer ik daartoe de vereischte bronnen kan bekomen,

zal ik welligt hierna gelegenheid hebben, om op dit onderwerp terug te komen. Voor het tegenwoordige zij het dus genoeg, mijne Medeleden met het bestaan dezer medaille bekend te hebben gemaakt; terwijl ik daarvan eene afteekening heb doen vervaardigen, ten einde bij de overige stukken en bescheiden des Genootschaps te kunnen worden bewaard.

2 April 1837.

A. DEKETH.

HOE DAE
F R E S E N
 TOE FRIDOM KOEMEN.

Bi da alda tidum was deer en wys man,
 Al sine thing weren wel gedaen;
 Hi spreec: Nv wel ic dichta,
 Ende manegen man berichta,
 Hoe dat alleraerst schij,
 Dat dae koena Fresen werden fri.
 Dae di Koning KAERLEMAN
 Dae hereferd ti *Rome* wolde bistaen,
 Hwant se syne broeder, den Paens LEO, heden eblant.
 Toe *Akes* yte sant thore,
 Dat alle Romera heden den Koning KAERLE onmare.
 Hia deden 't him ti harme ende ti scandem,
 Dat wolde hi claghia sine friondem
 Ende alle syne holdem.
 Sine boeden foeren efter alle landt,
 Ende beden, dat dae lioede alle ti houe koem al toe hand.
 Ridende ende gaende,
 Alsoe fyr soe sie muchte an folcwege wessa,
 Ende him toe ordele setta.
 Dat se seide dae lioeden,
 Dat dae fan *Rome* ende fan *Letrene*
 Weren alle onhaersim werden.
 Dae boeden werdden wide sant;
 Aeck foeren se in dat *Freeslandt*;
 Ende bifoeren aeck alle dae sauwen Seland,
 Ende sommanden maneghen helde bald.

Fan allerlika Selande ,
 Sant ma him en thusend.
 Sawen tusen koemen ti houe ,
 Dae Koninge ti holpe ende ti loue ;
 Hia droghen alle brede schilden ,
 Ende flogen alselda ;
 Hia heden aeck stelen hoeden ,
 Ende weren hellede stark ende goede ;
 Hia droghin aeck etekerre ,
 Toe helpe KAERLE , hiara Hera.
 Dae se toe houe koemen ,
 KAERLISMAN hia wel vornoemen ,
 Dat tuchte him wessa
 Dio allerfromegiste scare ,
 Beer a eng toe houe kommen ware.
 Ende aldermannick droech ene witta om den hals zyn ,
 Dat bitecknade ,
 Dat se alle weren des Konings ayn ,
 Ende dattet Fresen were.
 Deer efter werden se kaerle , ende alle fulke mere.
 Dae koemen toe houe farende
 Alsoe eerlike en schare ,
 Ridande ende gaende.
 Di Koning fan *Engelande* ,
 Mith manegha wigande.
 Di Koning fan *Danemerkum* ,
 Mit ene here graete ende stercke.
 Di Koning fan *Angaria* ,
 Myt manigha scelda nija.
 Aec kaem di Koning van *Kreeclande* ,
 Mit manega wigande.
 Da kom ti houe di Koning fan *Iherusalem* ,
 Dat ne dede efter him nen Koning meer.
 Ffan *Affrica* di Koning ti houe quam ,
 Ende brochte mit him manigen konen man.

Aeck koem di Koning fan *Sincte Jacobes lande* ,
 Mit manegha sterka wigande.
 Dera Koningha weren achte ,
 Hia wolden des Koninges *KARLES* vntanches fiochta.
 Nen man thoer des fregia ,
 Hoe manich Hertogha deer were ende Griewa.
 Deer mochte ma ti houe finda
 Twa ende sawentich zyure brodera ende sister kinda.
 Hia weren alle Heren ,
 Ende sochten dat hoff om des Koninges era.
 Dae di Heer al reed was ,
 Dae vntbreeck enes liawes mannes , deer hi naet ne sach.
 Dae wolden hia alle to storm gaen.
 Di Koning hete se litick vntbidian ;
 Hi seide : Wij schellath habba enen man ,
 Hi mei ws wel fromian ;
 Dat is di koena *GERALD* ;
 Hi brengbeth ons manighen helde bald ,
 Baier ende Suener ;
 Hi mei vns wel reda ;
 Hi iest ws dine reed al riochte ,
 Haet fulka onder mine here
 Alla fara fiochte , bifara wnderna.
 Dae koem *GERALD* di koena ;
 An synre hand feerde hi anne fana ,
 Di was schone ;
 Ende brochte mit hem antwera
 Fyf thusunde , toe holpe *KARLE* , sine Hera.
 Dae spreke di Koning *KARLE* :
 Welkomma *GERALD* ! myn neua ,
 Nv sceltu ons anne raed geua ,
 Haet fulke onder alle myne here
 Alleraerst toe stride gunga scelle.
 Dae spreek *GERALD* fan *Swenen* :
 Dat hab ic soe , nae raede ,

Dae Fresen mit hiara breda schelden
 Dae scelleth alla fara strida op dae fielda;
 Hwant hia zint fromiga kniochten,
 Deeromme schelleth hia alla fara fiochta;
 Hia sint alle koene,
 Hia brengath flectich alle Rome;
 Ende wirdit hia slayn daed,
 Litick wirdath hia fan ws bielageth ief beweynad.
 Dae deed ma dae Fresen alla fara gaen,
 Ende toe *Rome* faer dae porta staen;
 Des werden hia alle fre,
 Ende wepenaden se deer,
 Ende fochten mit graeta storme,
 Mit hiara hera to *Romera* burghe.
 Dae was 't alle *Romerum* onmere,
 Dat hia alla fara weren,
 Ende metten hiarem mit graeta stride,
 Dat dae *Romera* Heren fulkome vntkomen mitta lyue.
 Dae flogen dae etekere,
 Ende wrochten wonda sere.
Maxus band an sine fana toe krafte,
 Herde wel hi alle Fresen traeste.
 Hi spreec: Wij schelleth sie alsoe bistaen,
 Ws ne schel hiara nen sont ontgaen;
 Nabbeth dis nen twiuel,
 Al dwa wi se alle fan da liue;
 Dwaet alle alsoe, als i mi dwaen sie,
 Treastet iu, ende wesseth fre.
 Hia bigunden hiara swird toe tiane,
 Ende floghen dae hors onder da mannem.
 Fulla manna sloghen hia deer nedere;
 Dis bihalp him God fan dae himele.
 Alle *Romerum* dis mishagede.
 Dae Fresen hiarem dae iaghaden.
 Aldus wonnen hia dae porta toe *Rome*,

Ende wonnen bede *Rome* ende *Letrene*.
 Dae era haer God Fresum edaen.
 Dae setten se hiara fanna op den hagista toer.
 Alle Fresen weren soe froe,
 Dat hit him zoe eerlike was escheen.
 Dae dat di Koning sach ende alle zyn here,
 Dat hia toe *Rome* soe weldich were,
 Dae spreek GERALD fan *Swenen*:
 Nv riowath nv (mi) wirlike seere,
 Dat ic a jef eme reed,
 Nv hia wieldich sint dere steed;
 Hit is him wol eginzen;
 Wij habbeth emmer dae scanda;
 Nv bekan ic wel hiara moed;
 Dio burg is fest ende goed,
 Hia ne remath se ws nemmermeer,
 Him werde deen grate era;
 Soe wol bikan ick hiara moed,
 Dat ma him dae witte ofnime;
 Hwant im myn tocht nae ne laech,
 Allerlikum iowa enen geldene baech,
 Di schel wessa graet ende ful raed,
 Jefta hia slaet vses heres fule daed,
 Eer wi dae burch winne;
 Dach is 't betlera,
 Dat wi se winne;
 Hwant se sint fromeghe kniochten;
 Aldus destu, Koning! alle riochte.
 Dae Fresen him dae seinten snelle boeden,
 Ende kondegadent KAERLE, dae Koning goeda,
 Dat se him dae stad ne iowe nemmermeer,
 Eer se him binoeme dae witta;
 Ende deer sculde hi him alsoe fula fridoms geua,
 Soe hia selua wolden habba,
 Dat se buta scandem

Machten faera toe hiara landem.
 Dae di Koning him dat ontheet,
 Dae porta dat ma him ontslaet,
 Alsoe di Koning KAERLE dae inkoem,
 Dae ward hi fan dae Fresum wel ontfæen.
 Hia ghenghen dae alle toe Sinte Peters dome,
 Ende sochten deer Goedis nede,
 Mitta Paens, deer was al blinde,
 Ende leten deer ene missa siongha.
 Manich clocke deer scheen clan,
 Dae di Paens dae missa sangh;
 Ende aec songhen dae leerde Heren,
 Deer in da minstar weren.
 Alsoe dio misse soe fyr was edaen,
 Dat hit toe dae lesta koem,
 Dae dede di alder wralde Here,
 Om dis Koningis KAERLIS era,
 Een teken swyde schone,
 Ende ioef dy Paens syn syoene.
 Swide blyd ward di blinda,
 Dae hi ward siaende.
 In dae menstre nen man ne was,
 Hi ne thanckade Goede wsen Here dis.
 Efter dere missa ghinghen se truch *Rome* ende *Letrene*,
 Ende scowaden dae sted schenen,
 Ende meckeden en verscop graet,
 Dat stoed langher soe sawen nacht.
 Di Koning KAERL was fri ende blide,
 Ende al dat folc alle mede.
 Dae ief di Koning gold ende seluer alle sine kona wiganden,
 Dat se mit erum fore ti hiara lande.
 Dae Fresen spreken: toe, Iou ws, Koning! orlof;
 Wi willath rema dyn hoff;
 Leet ws nu truch dine era
 Fara toe lande, Koning Hera!

Dae spreek di Koning: I,
Fresen! wesseth frij
Emmermeer; i sint koene helden;
Nv gene ic dat toe riochte,
Dat i nenes Koningis thanckes ferra ne fuchten,
Soe wt mitta ebbe, ende weder mit da floede.
Aldus spreeck KAERL, di Koning goeda.
Dae wittha hi Fresum ofnaem,
Dat dede KAERL, di edela man.
Anne goldena baech hi allerekum ioed om zyn hals.
In disse werden mis nen falscheed.
Dae seide Koning KAERLE:
Habbath myn orlof,
Ende haldath Godis bod;
Nv bifel ic ioe dae ricke Goede.
Hia huighen toe alle hiara Here,
Ende thanckeden him om disse era.
Dae foeren se toe landem
Mit spile ende mit sanghe.
Dae hia toe lande koemen,
Hia seiden, dat se fri weren,
Ende di Koning KAERLE
Hiarem dae wittha ofnymen hede.
Aldus komen da Fresen toe Rome,
Ende efter toe hiara fridome.
Nv moete God dis walda,
Dat wi ne moeten emmermeer wel bihalden. Amen.

VERTALING.

HOE DE FRIESEN TOT VRIJHEID KWAMEN.

In oude tijden was er een wijs man ,
 Al zijne zaken waren welgedaan ;
 Hij sprak : Nu wil ik dichten ,
 En menigen man berigten ,
 Hoe het allereerst geschiedde ,
 Dat de koene Friesen werden vrij.
 Toen de Koning KARLOMANNUS
 Den krijg te Rome wilde ondernemen :
 Want zij zijnen broeder, den Paus LEO, hadden het gezigt benomen.
 Te Aken zond hij uit tot hen ,
 Dat alle Romeinen hadden den Koning KAREL beleedigd.
 Zij deden het hem tot verdriet en tot schande ,
 Dit wilde hij klagen aan zijne vrienden
 En al zijne bondgenooten.
 Zijne boden reisden naar alle landen ,
 En verzochten, dat de volkeren alle ten hove kwamen terstond.
 Rijdende en gaande ,
 Voor zoo verre zij mogten ten strijde te trekken ,
 En hem in zijn regt herstellen.
 Dat zij zeiden aan het volk ,
 Dat die van Rome en Latranen
 Waren alle ongehoorig geworden.
 De boden werden uitgezonden ;
 Ook reisden zij naar Friesland ;
 En bereisden ook al de zeven Zeelanden ,
 En verzamelden vele helden spoedig.

Uit ieder Zeeland
 Zond men hem een duizend.
 Zeven duizend kwamen ten hove,
 Den Koning ter hulpe en tot trouw;
 Zij droegen alle breede schilden,
 En vloden niet ligt;
 Zij hadden ook stalen hoeden,
 En waren zeer sterk en goed;
 Zij droegen ook spiesen,
 Tot hulp van KAREL, hunnen Heer.
 Toen zij ten hove kwamen,
 KARLOMANUS hen spoedig vernam,
 Dat dacht hem te wezen
 De allervroomste schare,
 Van die ooit ten hove gekomen waren.
 En ieder droeg eenen houten band om zijnen hals,
 Dat beteekende,
 Dat zij alle waren des Konings eigenen,
 En dat het Friesen waren.
 Daarna werden zij vrije mannen, en meer dan alle volkeren.
 Toen kwamen ten hove reizende
 Zulk eene eerlijke schare,
 Te paard en te voet.
 De Koning van *Engeland*,
 Met menigen strijder.
 De Koning van *Denemarken*,
 Met een leger groot en sterk.
 De Koning van *Angarijen*,
 Met vele nieuwe strijders.
 Toen kwam de Koning van *Griekenland*,
 Met menigen strijder.
 Toen kwam ten hove de Koning van *Jeruzalem*,
 Dat deed na hem geen Koning meer.
 Van *Afrika* de Koning ten hove kwam,
 En bragt met zich menigen koenen man.

Ook kwam de Koning van *Sint Jacobs land*,
Met menigen sterken strijder.
Der Koningen waren acht,
Zij wilden des Konings KARELS ondank bevechten.
Niemand behoeft dus te vragen,
Hoe menig Hertog daar was en Graaf,
Welke men konde ten hove vinden;
Twee en zeventig zijner broeders en zusters kinderen.
Zij waren alle Heeren,
En bevochten het hof om des Konings eer.
Toen de Heer nu gereed was,
Toen ontbrak eenen lieven man, dien hij niet zag.
Toen wilden zij alle ten storm gaan.
De Koning gelastte hun een weinig te toeven;
Hij zeide: Wij zullen hebben eenen man,
Hij kan ons veel voordeel doen;
Dat is de koene GERALD;
Hij brengt ons menigen held spoedig,
Beijeren en Suenen;
Hij kan ons goeden raad geven;
Hij geeft ons den raad te regte,
Welk volk onder mijne legerscharen
Vooraan zal vechten, voor de soldaten.
Toen kwam GERALD de koene,
In zijne hand voerde hij eene vaan,
Die was schoon;
En bragt met hem in gevolg
Vijf duizend, tot hulp van KAREL, zijnen Heer.
Toen sprak de Koning KAREL:
Welkom, GERALD! mijn neef,
Nu zult gij ons eenen raad geven,
Welk volk van geheel mijn leger
Allereerst ten strijde gaan zal.
Toen sprak GERALD van *Suenen*:
Dit dacht mij zoo, na overlog,

De Friesen met hunne breede schilden
Die zullen vooraan strijden op het veld ;
Want zij zijn vrome knechten ,
Daarom zullen zij alle vooraan vechten ;
Zij zijn alle koen ,
Zij drijven op de vlugt alle Romeinen ;
En worden zij geslagen dood ,
Weinig worden zij van ons beklaagd of beweend.
Toen deed men de Friesen alle voorgaan ,
En te *Rome* voor de poort staan ;
Hierdoor werden zij alle vrij ,
En wapenden zich daar ,
En vochten met grote woede ,
Met hun leger bij den Roomschen barg.
Toen was het allen Romeinen bekend ,
Dat zij alle voor waren ,
En hielden met hen eenen grooten strijd ,
Zoodat de Roomsche Heeren naauwelijks ontkwamen met het leven.
Daar vlogen de spiesen ,
En bewerkten groote wonden.
MAGNUS stak zijne vaan op ter versterking ,
Zeer goed hij zijne Friesen bemoedigde.
Hij sprak ; Wij zullen hen dus aanvallen ,
Dat ons geen een dan zal ontgaan ;
Hebt hieromtrent geenen twijfel ,
Allen zullen wij het leven benemen ;
Doet allen alzoo , als gij mij doen ziet ,
Bemoedigt u , en weest vrij.
Zij begonnen hunne zwaarden te trekken ,
En vlogen de paarden onder de manen.
Veel mannen sloegen zij daar ter neder ;
Hierin hielp hun God van den hemel.
Aan alle Romeinen dit mishaaide ,
Dat de Friesen hen toen verjaagden.
Aldus wonnen zij de poort te *Rome* ,

En wonnen beide *Rome* en *Lateranen*.
Die eer heeft God den Friesen gegeven.
Toen zetten zij hunne vaan op den hoogsten toren,
Alle Friesen waren verhengd,
Dat het hun zoo heerlijk was vergaan.
Toen dit de Koning zag en al zijn leger,
Dat zij te *Rome* zoo magtig waren,
Toen sprak GERALD van *Suenen*:
Nu berouwt het mij waarlijk zeer,
Dat ik vroeger gaf eenen raad,
Nu zij deze plaats in de magt hebben;
Het is hun wel vergaan;
Wij hebben immer de schande;
Nu erken ik geheel hunnen moed;
De burg is vast en goed,
Zij ruimen dien ons nimmermeer,
Hun worde gegeven groote eer;
Zoo wel beken ik hunnen moed,
Dat men hun de houten halsbanden afneme;
Want het in mijne gedachten niet lag,
Een ieder te geven eenen gouden ring,
Die zal zijn groot en hoog rood,
Of zij slaan van ons leger vele dood,
Voor wij den burg winnen;
Doch is het beter,
Dat wij hen winnen;
Want zij zijn vrome knechten;
Aldus doet gij, Koning! allen regt.
De Friesen hem toen zonden snelle boden,
En meldden KAREL, den Koning goede,
Dat zij hem de stad nimmer gaven,
Voordat hij hun afnam de houtene halsbanden,
En daar zoude hij hun zoo veel vrijheid geven.
Al zij zelve wilden hebben,
Dat zij zonder schande

Mogten reizen naar hunne landen.
Toen de Koning hun dit beloofde ,
Ontslot men hem de poort ;
Alzoo de Koning KAREL toen inkwam ,
Toen werd hij van de Friesen wel ontvangen.
Zij gingen toen alle naar den Sint Pieters dom ,
En zochten daar Gods genade ,
Met den Paus , die was geheel blind ,
En lieten daar eene misse zingen.
Menige klok daar schoon klonk ,
Toen de Paus de misse zong ;
En ook zongen de geleerde Heeren ,
Die in den munster waren.
Toen nu de misse zoo verre was voleind ,
Dat het naar het laatste liep ,
Toen deed der geheele wereld Heer ,
Om des Konings KARELS eer ,
Een teeken zeer schoon ,
En gaf den Paus zijn gezigt.
Zeer blijde was de blinde ,
Toen hij werd ziende.
In den munster geen man was ,
Die niet dankte God onzen Heer hierom.
Na deze misse gingen zij door *Rome* en *Latrane* ,
En beschouwden de schoone stad ,
En hielden een groot feest ,
Dat duurde langer dan zeven nachten.
De Koning KAREL was vrij en blijde ,
En al het volk mede.
Toengaf de Koning goud en zilver aan al zijne dapperestrijders ,
Opdat zij met eer reisden naar hun land.
De Friesen spraken : Toe , geef ons , Koning ! verlof ;
Wij willen ruimen uw hof ;
Laat ons nu om uwe eer
Reizen naar huis , Koning Heer !

Toen sprak de Koning: Gij,
 Friesen! weest vrij
 Altijd; gij zijt koene helden;
 Nu geef ik dit tot regt,
 Dat gij geen Konings dienst verder vecht,
 Dan uit met de ebbe, en terug met den vloed.
 Aldus sprak KAREL, die goede Koning.
 De houten halsbanden hij den Friesen afnam,
 Dit deed KAREL, die edele man.
 Eenen gouden ring hij een ieder gaf om zijnen hals.
 In deze woorden is geen valsheid.
 Toen zeide Koning KAREL:
 Hebt mijn verlof,
 En houdt Gods gebod;
 Nu beveel ik u den rijken God.
 Zij bogen toen alle voor hunnen Heer,
 En bedankten hem voor deze eer:
 Toen reisden zij naar huis
 Met spel en met gezang.
 Toen zij te huis kwamen,
 Zeiden zij, dat zij vrij waren,
 En de Koning KAREL
 Hun de houtene halsbanden afgenomen had.
 Aldus kwamen de Friesen te Rome,
 En daarna tot hunne vrijheid.
 Nu moet God hieromtrent bestieren,
 Dat wij die ten allen tijde wel bewaren. Amen.

Dit stuk is genomen uit het MS. *Oude Friesche wetten*, door mij in het *Taalkundig magazijn*, II deel, 3 stuk, bl. 240, n°. 11, beschreven.

HETTEMA.

<i>Amelia van Grombach.</i> I. Jan van Egmond van Merestein.	Frederik van Egmond van Merestein. <i>Hectoria van Hoxwier.</i>	{ Jan van Egmond van Merestein. 1599. <i>Lucia van Egmond van Merestein.</i> 1602. Hugo Ruysch . . . . .
	Albert van Egmond van Merestein. <i>Sara van Brederode.</i> <i>Anna van Egmond van Merestein.</i> Pieter van Challansi.	{ Jacques van Challansi. <i>Susanna van Ewsum.</i> 1602. Georg van Challansi. 1604. <i>Margarita van Challansi.</i>
II. Raes van Vervou.	Jan van Vervou. . . . . <i>Anna Mockema.</i>	{ <i>Tyteke van Vervou.</i> 1. Abel Conders. 1607. . . . . 2. Seine Lyewe. Raes van Vervou. 1602. <i>Johanna van Vervou.</i> 1. Orck van Doyem. 1605. . . . . [2. Gijsbert Lieuwes.]
	Frederik van Vervou. . . . . <i>Jel van Ostheim.</i> <i>Maria van Vervou.</i> Johan de Hautepenne van Berneau. Jurrich van Vervou.	{ Annibal Raes van Vervou. 1590. Hessel Raes van Vervou. 1620. . . . . <i>Sjouck van Ockinga.</i>

GENERATIE 4.

5.

6.

2. } Pieter Ruysch.
Frederik Ruysch.

{	Bernard Conders. 1678.	. =	Abel Conders van Vervou.	{ Berend Conders.	{ N. N.	(Kinderen onder Voogdij.)
	<i>Anna Conders.</i>		<i>Bijwe Lewe.</i>	{ Just Conders. . .		
{	(Eene dochter.)					
	Abel Conders. 1608.					

„ *Aike van Doijem.*

Scaph. van Vervou.
1. Wijtse van Camminga.
2. Joachim Andreae.

7.

8.

9.

10.

MR. J. W. DE CRANE

AAN DE

LEZERS VAN BEIDE ZIJNE VERHANDELINGEN

HERINNERINGEN VAN MARTENAHUIS

EN

HET ALOUD GESLACHT MARTENA.

Bij de nasporing der afstammelingen van AMELIA VAN GROMBACH, uit haar eerste huwelijk met J^r. JAN VAN EGMONDT, kon ik niet nalaten op te merken, dat dezelve bij onze beste genealogen niet zeer bekend, ja tot mijne verwondering eenigzins verwaarloosd schenen, en heb ik getracht dat gebrek aan te vullen. Zie *De vrije Fries*, I deel, 2 stuk, bl. 115. Bij de opsporing echter der nakomelingen van dezelfde AMELIA VAN GROMBACH, bij haren tweeden echtgenoot RAES VAN VEROU, vond ik nog grooter reden tot gelijk beklag, toen ik in den loop der geschiedenis van *Martena-Huis* door echte bescheiden overtuigd werd, dat dit oude familiegebouw te *Franeke* eindelijk, en waarschijnlijk door erfregt, gekomen was aan het geslacht COENDERS, of, gelijk het geschreven wordt, CONDEERS, te *Groningen*, terwijl ik ook, als een bewijs van verwantschap, den toenaam van VEROU bij dat geslacht aangenomen vond; daar mij nu in onze

geslachtlijsten niets was voorgekomen, dat tot de kennis der betrekking van die beide geslachten leidde, gaf mij dit een raadsel, dat ik niet wist op te lossen.

Hierover raadpleegde ik den Heer en Mr. H. O. FERTH, vooronderstellende, dat die betrekking in *Groningen* beter bekend kon wezen; tevens zocht ik in boeken en handschriften, die onder mijn bereik waren, alles op, wat mij scheen eenig licht te kunnen geven.

Van beiderlei onderzoek heb ik de uitkomst medegedeeld in *Den vrijen Fries*, 2 stuk, bl. 144 en volg., en 3 stuk, bl. 217 enz., in zeer breedvoelige aantekeningen.

Uit vergelijking der berigten begreep ik, dat alles aankwam op de betrekking van zekeren JAN VAN VERVOU, aan den eenen kant tot RAES VAN VERVOU, en aan den anderen kant tot ABEL CONDEERS, of wel deszelfs zoon, den Ridder CONDEERS; doch daar die mij nog even onzeker bleef, en ik zelfs den schroom gevoelde, daaromtrent bij gissing reeds misgetast te hebben, vond ik mij genoodzaakt, mijne verhandeling zonder eenige verdere oplossing uit te geven.

Reeds lange waren mij bij name bekend de *GEDENKSCHIFTEN VAN FREDERIK VAN VERVOU*, door mij in de *Herinneringen*, bl. 131, vermeld, en de vermoede belangrijkheid in allen gevalle deed mij daar den wensch uiten, dat dezelve door het *Provinciaal Friesch Genootschap ter beoefening der Friesche Geschied-, Oudheid- en Taalkunde* mogten aan het licht gebragt worden.

Dan de nadere bedenking, dat, schoon noch

Jr. EPO SJUCK VAN BURMANIA, in wiens tijd die gedenkschriften in *Friesland* waren, veelligt in het archief van den toenmaligen Stadhouder WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, waarmede zij weinige jaren later naar 's *Hage* zullen verhuisd zijn; noch de uitnemende liefhebbers der Friesche geslachtskunde uit die familie, noch anderen, zoo veel mij bekend is, toen of later daarvan, tot hetgene ik nu mis, eenig gebruik hebben gemaakt, echter die gedenkschriften, nevens andere geschiedkundige merkwaardigheden, ook persoonlijke bijzonderheden, zijne aanverwanten betreffende, zouden kunnen bevatten; die bedenking vooral heeft mij doen besluiten, het niet bij dien enkelen wensch te laten blijven, maar ter dadelijke verwezentlijking van denzelfven aan het Friesch Genootschap in Maart 1838 een schriftelijk voorstel te doen.

Dadelijk werd nu ook door hetzelfde eene commissie tot dat oogmerk benoemd, en daarna, ten gevolge der aanvraag, is door de, bij het Genootschap zoo vaak ondervondene, welwillende begunstiging van den Hoogwelgeboren Hoogedelen en Gestrengen Heere Staatsraad, Gouverneur dezer provincie, het handschrift zelf uit de Koninklijke Bibliotheek aan hetzelfde ten gebruike ingezonden, om er een afschrift van te nemen.

Daar men mij de eer had aangedaan mij mede in die commissie te benoemen, is alzoo dit lang begeerde handschrift mij onder het oog gekomen, en heb ik het genoeg gehad te zien, dat, verre van dat ik misgerekend zou hebben, men daarin, nevens breedvoerige verhalen van gebeurtenissen van algemeen belang, door den schrijver in zijne

eigene, naar zijnen tijd en stand genoeg welsprekende, taal beschreven, gemengd met verstandige opmerkingen, vrijmoedige beoordeelingen, juiste en vaak naïve karakters trekken, eenen schat van persoonlijke bijzonderheden tot inlichting zal kunnen vinden; vooral wanneer het stuk, zonder eenige bekorting, in zijn geheel, zoo als het wel verdient, zal uitgegeven zijn.

Daar ik nu uit het enkele doorzien van dit handschrift reeds vele onderrigtingen heb bekomen, tot teregtbrenging van hetgene mij te voren verward scheen, en tot voldoende ontknooping van veel raadselachtigs, acht ik aan mij zelve en mijne lezers schuldig te zijn, eenig berigt daarvan te geven. Geen oogmerk echter hebbende, om de werkzaamheden des Genootschap vooruit te loopen, maar integendeel het volle genot der lecture bij de uitgave aan het publiek gaarne ongerept willende laten, zal ik deze mijne mededeeling alleenlijk bepalen tot hetgene in verband staat met het van elders bijgebrachte in de *beide noten*, ten einde blijke, wat in dezelve met de waarheid overeenkomt, wat daarvan geheel afwijkt, of wat wel nadere opheldering zou vereischen, alsmede tot hetgene ter verbetering van onnaauwkeurigheden en aanvulling van het ontbrekende in het overzicht van de algemeene familieschets zal kunnen dienen. Ik hoop daardoor tevens het verlangen naar de uitgave van het oorspronkelijke stuk op te wekken, en de nieuwsgierige oplettendheid reeds te meer op den rijken inhoud van hetzelfde te vestigen.

ANELIA VAN GRUMBACH of, zoo als in het handschrift gespeld wordt, VAN GRUMBACH is mij gebleken geweest te zijn de oudste dochter van FRITS VAN GRUMBACH en LUCIA VAN MARTENA, en geboren te zijn in 1520, als zijnde in den ouderdom van omtrent 85 jaren gestorven in October 1605. Vergelijk en verbeter dus hiernaar *De vrije Fries*, II, bl. 114 en 122.

Zij is dus reeds zeer jong, omtrent 21 jaren oud, gehuwd met Jr. JAN VAN EGMONDT*. *De vrije Fries*, III, 211.

Hare zuster EMMERENTIA, of volgens het handschrift EMMERENTIANA, om dit als in het voorbijgaan te melden, is, als weduwe van SCIPIO MECKEMA, eerst den 14 Junij 1608 te *Leeuwarden* overleden, oud 75 jaren, en was dus geboren 1533.

* Jr. JAN VAN EGMONDT VAN MERESTEIN, Castellein en Drost van *Harlingen* (*De vrije Fries*, II, 115, III, 211), is ook geweest Grietman van *Barradeel*, blijkens eene akte van toewijzing door dat Geregt aan » TZALLING RIOERDS » zoon en DOED, zijne echte huysfr.," van twee pondematen lands, onder *Minnertsga* gelegen, en gekocht voor » anderhondert en elf gouden guldens, tot 28 stuyvers het » stuk," nadat die koop driemalen » opentlicken was ge- » roepen over de karccke en het gerichte, zoo als behoort, » naar luyd der ordonnantie;" geteekend en gezegeld door » JOHAN VAN EGMONDT, opten xi Junij anno xv^e XLIII."

Deze opmerking en afschrift van dit stuk was ik onlangs verschuldigd aan de vriendschappelijke mededeeling van den Wel Edelen Gestrengen Heere EELCO JACOBUS ALTA, Secretaris van *Barradeel*.

Het geeft ook licht aan eene aanmerking van den Heere VAN SMINIA, in zijne *Nieuwe naamlijst van Grietmannen*, bl. 204.

Omtrent RAES VAN VEROU, zoo geheten naar het familiekasteel, te *Vervou* in *Luikerland* gelegen, vindt men niets vermeld voor zijn huwelijk met AMELIA VAN GROMBACH, toen weduwe van EGMONDT, en omtrent 30 jaren oud, waarschijnlijk in of tegen 1550 aangegaan.

In 1568 begaf hij zich naar zijn vaderland, bij gelegenheid van het huwelijk der oudste dochter van zijnen broeder JACQUES VAN VEROU, die toen gemeld kasteel bewoonde, met GODEWIJN SCHIFFART VAN MERODE.

Hij deed eenen ongelukkigen val met zijn paard, waardoor hij zich in de zijde bezeerde, en in eene kwijnende ziekte verviel. Op de tijding daarvan kwamen zijne echtgenoot en tweede zoon, FREDERIK, derwaarts, om hem af te halen, en te huiswaarts te voeren. Zoo kwam hij weder in *Franeke*; doch overleed daar reeds den 24 Junij deszelfden jaars, en werd in de Groote kerk begraven.

Zonen uit dit huwelijk waren JAN, FREDERIK en GEORGE VAN VEROU, als broeders vermeld door WINSEMIUS, *rerum Frisicarum*, lib. VII, p. 515, bij gelegenheid der vermelding van hunnen togt, waarin de eerst- en laatstgenoemde beide ongelukkiglijk, niet verre van *Sloten*, sneuvelden, doch de middelste, FREDERIK, het gevaar ontkwam, den 31 October 1580.

Deze FREDERIK VAN VEROU was dezelfde, die, na het omkomen zijner broederen, bij zijne moeder wonende, het voorkomen van eenen eenigen

zoon had, en uit onkunde door mij meermalen zoo genoemd is. *De vrije Fries*, II, 118, III, 217. Verbeter hieruit het gestelde III, 219. Noot, c. 7 enz.

Het noodlottige voorval is door *FREDERIK* in zijne memoriën breedvoerig beschreven. Het lijk van *JAN VAN VEROU*, die toen omtrent 29 jaren oud was, dus 1551 geboren, is naderhand gevonden en te *Franeker* begraven; doch dat van *GEORGE*, of volgens het handschrift *JURRICH*, die slechts 17 jaren bereikte, dus in 1563 geboren was, is vermist gebleven.

Zij hadden nog eene zuster, *MARIA VAN VEROU*, jonger dan *FREDERIK*, maar ouder dan *GEORGE*. Zij heeft eenen tijd lang verblijf gehad bij eene zuster van haren vader, die in *Condorf* tot *Bernau* in *Luikerland* woonde, en zij is, na het overlijden van deze tante, met derzelver zoon, *JAN DE HAUTEPEENNE*, Heer van *Bernau*, die toen weduwnaar was, gehuwd, niet zeer met goedkeuring van hare moeder, den 1 Mei 1582. De bruiloft werd te *Bernau* gevierd, en daar is zij reeds in September 1587, zonder kinderen, overleden.

JAN VAN VEROU, vurig voorstander der vrijheid en stout krijgsman, had reeds in 1572 in *Holland* den Grave van der Mark, bij zijnen mislukten togt tot ontzet van *Haarlem*, vergezeld; vervolgens den Prins van *Oranje* op een schip van oorlog op de *Eems* gediend. Het blijkt, dat hij onder *RENNEN-*

BERG, voor deszelfs afval, reeds een bevorderaar der Unie van *Utrecht* geweest is, en in 1578 pogingen gedaan heeft, om hem tot de aanneming van dezelve te bewegen (WINSEMIUS, *chronijk*, f. 629); ja dat hij in het volgende jaar 1579, als Lid van Staat, het besluit ter dadelijke toetreding geteekend heeft (WINSEMIUS, *chronijk*, f. 632, vergelijk de afdruk van het tractaat, naar het origineel in 1777 door den Raad van Staten uitgegeven). Doch na den afval diens Stadhouders rustte hij niet, om de zaak der vrijheid tegen hem en zijne Spanjaarden te helpen handhaven, door de bemagtiging der kasteelen te *Leeuwarden* en *Harlingen*, en desgelijks door de onderneming van zijnen laatsten zoo noodlottigen togt naar de *Zevenwouden* in 1580, bij welken hij te regt in het handschrift van SOLCKEMA geheeten wordt *van Franeker*, naar zijne geboorte- en woonplaats beide. Zie WINSEMIUS, *chronijk*, f. 654, 656, 678. Vergelijk *De vrije Fries*, III, bl. 218.

Hij was gehuwd met ANNA VAN MOCKEMA, dochter van ERNST MOCKEMA van *Aalsum* en OENTIE JUWSMA van *Warrega*, welke, als eene uit *Friesland* gevlugte weduwe, met gemelde hare dochter te *Emden* woonde, die hij voorheen aldaar had leeren kennen, maar daarna te *Nijenhuis* in het Graafschap *Bentheim* getrouwd had. Vergelijk *De vrije Fries*, II, 145, III, 219*. Hij liet bij haar

---

* In het stamboek van ADELEN staat, dat ANNA MOCKEMA eerst aan GABE AYLVA huwde, toen (als weduwe dus) aan JOHAN VEROU, Capitein; doch bij FERWERDA, familie AYLVA, generatie 6, wordt ANNA MOCKEMA, hu-

twee kinderen na, eene dochter, *TITIA* of *TETEKE*, en eener zoon, *RAES VAN VERVOU*.

Zij beviel na den dood van haren echtgenoot nog van eene dochter, die *JOHANNA* of *JANTJE VAN VERVOU* genaamd is, en heeft hem nog 25 jaren als weduwe overleefd, zijnde te *Leeuwarden* overleden in October 1605.

RAES VAN VERVOU, die naar 's vaders voorbeeld van jongs af den krijg volgde, is in 1602, als Vaandrig, in het belegerd *Ostende*, den 9 April aan eene besmettelijke ziekte gestorven, in den ouderdom van 22 jaren, zijnde dus geboren in 1580.

TITIA of *TETEKE VAN VERVOU* is gehuwd aan *ABEL CONDEERS VAN HELPEN BERNHARDS* zoon, die in 1601 en 1602, volgens de naamlijsten van *URBO EMMIUS*, Hovetman, en 1603 en 1604 Burgemeester te *Groningen* geweest is, en bij zijn overlijden, in September 1607, bij haar twee kinderen naliet, van welke de oudste, een zoon, *BERNHARD* of *BEREND CONDEERS* gebeten, naderhand met den bijnaam van den *Ridder* onderscheiden is; wiens grootvader dus te regt gemeld werd in het *Nobiliarium* van dat geslacht, *JAN VAN VERVOU* geweest te zijn. *De vrije Fries*, II, 144.

wende met *GABE AYLVA*, genoemd weduwe van *JOHAN VERVOU*. Wat al verwarring in de geslachtlijsten!

JOHANNA VAN VEROU is, volgens het stamboek van ADELEN, de vrouw geworden in tweeden echt van ORCK VAN DOYEM, den ouden, te *Franecker*, en heeft bij hem eene dochter gehad, ATJE VAN DOYEM gebeten. Doch na zijnen dood, die den 7 September 1605 voorviel, een dwaas huwelijk aangegaan met eenen LIEUWE GYSBERTS ENS. Vergelijk *De vrije Fries*, III, 219.

Hoezeer nu deze opgave aan twijfel moge blootstaan, dien ik niet weet te vereffenen, beide die huwelijken worden in het handschrift van FREDERIK VAN VEROU vermeld, en alzoo erkend, en ATJE VAN DOYEM met name genoemd als uit den eerstgemelden echt geboren. Wat den tweeden betreft, zal het straks blijken, hoe stellig die ook in de gedenkschriften bevestigd wordt.

Uit al het tot hiertoe vermelde volgt, wanneer men de nakomelingschap van RAES VAN VEROU in eene nedergaande regte lijn nagaat, dat TETEKE VAN VEROU en HESSEL RAES VAN VEROU, de vader van SOPHIA VAN VEROU, gelijkelijk zijne kleinkinderen, volle nicht en neef, broeders kinderen, zijn geweest, en dat derhalve de Ridder BERNHARD CONDEERS, de zoon van TETEKE, SOPHIA VAN VEROU in den zesden graad heeft bestaan.

Het komt mij dan altijd het waarschijnlijkst voor uit de omstandigheden, dat de Ridder VAN VEROU, die als Ambassadeur aan het Zweedsche hof eerst in 1677 (volgens SCHELTEMA, *staatkundig Nederland*, I deel, bl. 255) overleden is, en dus SOPHIA VAN VEROU overleefd heeft, na derzelyer afsterven,

het familierecht, hem van zijne moeder aangekomen, zal gehandhaafd hebben, en dus in het bezit van *Martena-Huis* te *Franeker* geraakt zijn, dat hij vervolgens aan zijnen zoon ABEL CONDEES heeft nagelaten, die ook den naam VAN VERVOU bij zijn eigen familienaam heeft aangenomen, dat ik van zijnen vader nergens gevonden heb.

Van welke middelen tot regtsverkrijging de Ridder zich zal voorzien hebben, of anders welke schikkingen er gemaakt zijn, is mij nergens gebleken, maar alleenlijk de uitkomst, dat aan den eenen kant de laatste eigenaar van *Martena-Huis* is geweest gemelden Jr. ABEL CONDEES VAN VERVOU; aan den anderen, dat de legaten volgens den uitersten wille van SOPHIA VAN VERVOU zijn uitbetaald.

Na dus het overzicht van dezen tak met de geschiedenis van *Martena-Huis*, tot den laatsten eigenaar uit denzelven en den verkoop in 1694 voortgezet te hebben, acht ik het voegzaam, nog eens terug te keeren tot FREDERIK VAN VERVOU, om gelegenheid te hebben tot het aanstippen van verscheidene nog weinig of niet bekende omstandigheden, bij zijn leven voorgevallen, en of hem zelve of eenigen zijner nabestaanden betreffende, die, wanneer zijne *Gedenkschriften* uitkomen, in dezelve breeder zijn toegelicht, en in bijzonderheden beschreven zullen gevonden worden.

FREDERIK VAN VERVOU bleef zekerlijk het laatst mannelijk oir uit deze familie (*De vrije Fries*, III, 217). Dat hij niet in 1550 (*De vrije Fries*, II, 115)

maar later geboren is, blijkt, nu wij eenen ouderen broeder kennen van 1551. Hetgene ik (II, 126) van de ontwikkeling van zijnen jeugdigen heldenmoed gezegd heb, is wel wat den tijd betreft, maar niet volgens de omstandigheden; naauwkeurig. In dat jaar 1572 was hij met zijnen broeder JAN naar *Holland*, op bevel van hunne moeder, om eenige familiezaken, gereisd; op het vernemen van hetgene toen in *Friesland* was voorgevallen, wilden zij terug keeren; doch hunne moeder schreef dit af, en raadde tevens FREDERIK in het bijzonder, die toen nog zoo jong was, zich naar *Leuven* te begeven en daar te studeren. Zij bleven nu, en deelden beide in den togt van den Graaf VAN DER MARK, tot ontzet van het belegerde *Haarlem*, en ook in de vlugt na de mislukking (beschreven door HOOFT, VIII boek, bl. 297). Zij vonden en bezochten te *Leyden* hunnen halfbroeder ALBERT, of naar het handschrift AILBRECHT VAN EGMOND. Daarna heeft FREDERIK, om aan de begeerte zijner moeder te voldoen, zich naar *Leuven* begeven, en aldaar, als ook te *Douay* en *Doornik* lang opgehouden, zich op de Fransche taal toeliggende, en is eerst na twee en een half jaar te huis gekomen, wanneer hij met zijne moeder de voltrekking van het huwelijk van zijnen broeder JAN bijwoonde.

In 1577 nam hij dienst onder een regiment *Walen*, door den Graaf VAN DER MARK toen voor de Staten opgericht, en bleef daar tot na den dood des Graven, wiens vriend hij was, die den 1 Mei 1578 voorviel (3de *Jagtpraatje*, bl. 16). Later begaf hij zich, om hulp te bieden, naar het toen door

den afvalligen *RENNENBERGH* belegerde *Deventer*. Na de overgaaf der stad, den 14 September 1578, keerde hij ziek naar *Franecker*.

In 1579 werd hij Vaandrig bij zijnen broeder *JAN*, en vergezelde dien op meest al zijne togten, tot op dien noodlottigen bij *den Ouwer*, 31 October 1580.

Daarop van de dienst ontslagen, begaf hij zich naar *Franecker*, en verbleef daar bij zijne moeder, behalve dat hij eene reis naar *Zwikerland* deed, om op de daar achtergeblevene goederen zijns vaders orde te stellen.

In 1584 nam hij, op aanschrijving van Graaf *WILLEM LODEWYK*, op zich, een vaandel Duitsche soldaten op te rigten, en bleef nu weder krijgsman, tot dat hij den 26 December 1590 zijn paspoort bekwam.

In Januarij 1591 begaf hij zich naar *Franecker*, waar hij en zijne vrouw, den 20 Februarij dezes jaars, in de kerk openlijk belijdenis deden van de ware Christelijke religie, en des anderen daags het nachtmaal mede genoten. Hij was namelijk met zijne nicht *JEL VAN OSTHEIM*, welke hij zeer lief had (doch met wie zijne moeder, die verbindtenis, dat zonderling schijnen mag, niet goedkeurende, het huwelijk lang verhinderd had), eindelijk, en met moeders bewilliging, reeds den 12 September 1585 getrouwd.

Den 5 September 1586 was zij bevallen van haren eersten zoon, *ANNIBAL RAES VAN VEROU*, die weder in vierjarigen ouderdom, den 16 November 1590, overleden is.

Den 7 Mei 1588 beviel zij van eenen tweede

zoon, toen HESSEL VAN VEROU genoemd, waarbij later de grootvaderlijke naam RAES gevoegd werd.

Nog achtinalen daarna heeft zij de hoop mogen voeden en geven op meer kroost, maar ongelukkig heeft zij telkens of eene onvoldragen vrucht, of een kind, dat kort na de geboorte stierf, ter wereld gebracht.

Zij is steeds een zonderling voorbeeld van huwelijksrouw en liefde geweest, en heeft haren echtgenoot bijna overal, waar hij verbleef, vergezeld, waarheen hij trok gevolgd, en overal met hare schranderheid bijgestaan.

Reeds den 22 Maart 1592 werd hij als Commisaris over het krijgsvolk in *Delfzijl*, *Oterdum* en *Reide*, derwaarts gezonden.

Den 19 April 1595 werd hij Hofmeester van Graaf WILLEM LOBEWIK VAN NASSAU, dien hij in 1597 naar *Duitschland* vergezelde.

In Augustus 1604, na uit 's Graven dienst ontslagen te zijn, werd hij bevelhebber over het krijgsvolk van den Staat in *Emden*, waarvan hij in 1608 zijn ontslag vroeg, en in het volgende jaar verkreeg.

In April dezes jaars 1609 vertrok hij naar *Franeke* met zijne vrouw en zijnen zoon. Vergelijk *De vrije Fries*, II, 127.

Deze zoon was HESSEL of HESSEL RAES VAN VEROU (*De vrije Fries*, II, 133), die van zijn negende jaar af te *Franeke*, door Professor SIJBRANDUS LUBBERTI, tot de studiën was opgeleid, en dezelve daarna van 1605 af te *Geneve* had voortgezet, van

waar hij in den zomer van 1608 was terug gekomen. Aan hem hebben de beide ouders vreugde mogen beleven, maar ook de smart gevoeld van hem te overleven. Hij mogt slechts den ouderdom van 32 jaren bereiken.

Zij zullen bij dit treurig verlies, nevens het genoegen van eene kleindochter uit zijn huwelijk geboren te zien, vooral troost en steun gevonden hebben in die stille onderwerping, waartoe hunne eigene godvruchtige gemoedsgesteldheid zoo zeer neigde; van dankbare erkentenis toch voor iedere gewenschte uitkomst, maar ook niet minder van vast vertrouwen op Gods albestierende Voorzienigheid, geven de *Gedenkschriften*, zelfs bij de bekrompener denkwijze dier tijden, blijken, die men met eerbied leest.

FREDERIK VAN VERVOU bevond zich nog te *Emden*, toen hij, op den 10 October 1605, van Professor LUBBERTI de tijding ontving van het overlijden zijner moeder, op den 8 te voren, te *Franker*.

Hij begaf zich den volgenden dag derwaarts op reis, en heeft het lijk den 16 ter aarde besteld in het graf zijns vaders.

AMELIA VAN GROMBACH, nu in bijna 85jarigen ouderdom ontslapen, had een aantal harer afstammelingen overleefd:

1. Van hare *kinderen* uit den eersten echt zou FREDERIK VAN EGMOND, zoo in de opgave van zijn

sterfjaar (*De vrije Fries*, II, 116) geen misslag plaats heeft, nog in leven moeten geweest zijn. Ik twijfel echter zeer, daar, zoo als straks blijken zal, zijne twee kleinzonen tot de erfenis worden opgeroepen.

Doch ALBERT VAN EGMONDT was reeds in 1596 gestorven (II, 117). Ongetwijfeld ook al lang ANNA VAN EGMONDT, zekerlijk voor 1602, van wie ik tot mijne verwondering niets vond aangeteekend.

Van die uit den tweeden echt verloor zij JAN en JURRICH VAN VERVOU beide zeer vroeg, in 1580, en hare dochter MARIA VAN VERVOU in 1587, zoo als wij boven gezien hebben.

2. Van hare *kleinkinderen* stierven LUCIA of naar het handschrift LUCIANA VAN EGMONDT in 1596 (II, 117), JAN VAN EGMONDT in 1599 (II, 116, III, 224).

JACQUES VAN CHALLANSI, de oudste zoon van PIETER VAN CHALLANSI en ANNA VAN EGMONDT, was in 1595 reeds als Hopman bij het beleg van *Lingen*; doch tijdens het beleg van *Ostende* ziek geworden en vervoerd, is hij bij *Dordrecht*, den 16 Julij 1602, overleden. Zijn lijk, naar *Franeke* gebracht, is aldaar bij zijn' vader en moeder begraven. Hij was gehuwd met SUSANNA VAN EWSUM.

GEORGE VAN CHALLANSI, dien wij als student in 1595 hebben leeren kennen (II, 118, III, 216), zich ook in de krijgsdienst begeven hebbende, was in 1602 als Luitenant en vervolgens als Hopman in *Ostende*. Daarna, in 1604, ziek uit het leger vertrokken, is hij in Augustus, te scheep zijnde, bij *Duiveland* gestorven. Het lijk, naar *Franeke* gebracht, is aldaar bij zijn' vader, moeder, broeder

en zuster, door zijnen oom *FREDERIK VAN VEROU*, ter aarde besteld.

MARGARETHA VAN CHALLANSI, den 4 Mei 1541 na 's vaders dood te *Franeke* geboren, was ook, en, volgens het evengemelde grafberigt, reeds voor haren jongsten broeder overleden.

RAES VAN VEROU, de zoon van *JAN*, was binnen *Ostende* in 1602 gestorven, en *ANNIBAL RAES*, het zoontje van *FREDERIK*, al in 1590.

In de maand Maart des volgenden jaars 1606 is *FREDERIK VAN VEROU* wederom te *Franeke* gekomen, en het testament zijner moeder, met den aanleve van dien, geopend zijnde, zijn de erfgenamen tot eene provisionele scheiding gekomen.

Daarna zijn zij, op verschrijven van *FREDERIK VAN VEROU*, weder te *Emden* te zamen gekomen; namelijk » *HUGO RUYSC*, als vader en voegt over » *PIETER* en *FREDERIK*, zijne kinderen bij wijle » *LUCIA VAN EGMONDT VAN MERESTEIN*, en *TYTEKE* » *VAN VEROU*, gesterkt met haren man, *ABEL* » *CONDERS* den junger."

Maar *JOHANNA VAN VEROU*, » die (dit zijn de » uitdrukkingen in de *Gedenkschriften*) zich niet » eerlijk regeerde, en eenen lichten boef binnen » *Sneek*, genaamd *LYUWE GYSBERTS*, hadde genomen," had daardoor zoo zeer het ongenoegen van haren oom verwekt, dat hij met haar niet wilde handelen, maar vorderde, dat zij iemand van harent wege met volmagt zoude zenden.

Doch daar zij dit weigerde, zijn de aanwezigen onder protestering, haar salfs regt latende, tot

eene scheiding getreden, en hebben daarvan een geschrift gemaakt den 15 Augustus.

Hierbij is nog gekomen, dat ook TYTEKE VAN VEROU, nu weduwe CONDEERS, schoon reeds 7 maanden na den dood haars echtgenoots, op den 9 April 1608, nog bevallen van eenen zoon, ABEL geheeten, maar in Julij daaraan volgende gestorven, in November deszelfden jaars besloot, zeer tegen den raad en tot verdriet van haren oom, een tweede huwelijk aan te gaan met eenen , *SEINO LEUWE, die bitter Papist was.*"

Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat het ongenoegen over het liederlijk gedrag der beide zusters ook den grond zal gelegd hebben tot verwijdering en afkeerigheid tusschen de beide verwante familiën in *Friesland* en *Groningen*, en, zoo als het gaat, eindelijk ook tot de handelwijze van SAEPEK VAN VEROU, om, met stilzwijgend voorbijgaan van hare aanverwanten van vaders zijde ter laatstgenoemde plaats, alleenlijk ten voordeele van hare nabestaanden van moeders zijde te beschikken.

Ik zal ter opheldering hier nog eene genealogische tabel bijvoegen, welke, gepaard met die, welke in *Den vrijen Friës*, III, geplaatst is, het algemeen overzicht der beide groote takken van het geslacht MARTENA kan voltooien.

En nu eindig ik met den wensch, dat ook *het tweede gedeelte der Gedenkschriften van FREDE-*

RIK VAN VERVOU, als voorheen aan den Heer van SPAAN VAN BILJOEN hebbende toebehoord, door den Heer SCHELTEMA mede vermeld, nog eens in handen van het Friesch Genootschap moge komen, en door hetzelfde uitgegeven worden, als bijzonder kunnende strekken tot inlichting van 's mans laatste jaren, en de verrigtingen in zijne politieke loopbaan.

Franeker, den 2 Junij 1839.

D E L O F
VAN HET
LANDELIJK LEVEN.

HORATIUS, Epod. II.

IN HET OUD-FRIESCH OVERGEBRAGT
DOOR

Jr. Mr. M. DE HAAN HETTEMA.

Ja! selich is thi mon, ther mîth sin' aina hondem,
 Lik Faiso's tam, thet wrwralde thiad,
 Sin egin ethel erth in frya Fresna londem;
 Nen Scelta nawt, nen Gref nen tiand' ne biad'th.
 As ma ne hod upsteth, tha bliwth to hionon sinon,
 And nawte hath to duan mîth 'th wilda hef;
 Thet lit yrmia mi; and bi thes Grenon hinon;
 In Scelta hus nawt is, nawt past sin stef;
 Mer sinne bamar tiath and hiarem waxt forsorgath;
 Thet alda tre, mîth 'th ax, ther ute reth;
 Thet for ne kalda winter neuil him biborgath;
 For dada bam wer nia bamar seth.
 Jef inna gred sin quic and sketfia siath metta,
 Thet rika wick and woldsket him sa wirth,
 Jef in tha nia fet tha swete hunig setta,
 Jef 'th willich ey bisiath, thet skeren wirth.
 Jef, sa thiû geldne herst, thet hand mîth aplem sired,
 Thet fulla field us um to fagian lefth;

And alle waxt heth bloith and riged wench
Sin frucht tha resp't, ther him thet neijer jeth.
Thu father sonna 'th wald! and thu o God ther' tuner!
Thet lan krichst thu for thinne surch and flit!
And lidst thu underr' ek, ther eldra is then runer,
Jef slepst thu up thet gers, thet fieldlik lith,
Thet weter kumpth mit krefth fon alle haecht'm' ondagen,
Thet fugelte that siunckt in tun and wald,
Tha burna ruskiath hird and mette stilla wagen,
Thi swete slep', thi nimth thi an sin wald.
And sa us MARTEN then mith tonre 'th winter meldath,
And us then heil and sne and rein utgeth;
And 'th wilda swin, thruch hund and wynnen then wirth geldath,
And uppa 'th lest in 'th net him fanga leth;
And lysters uth tha falska stricka wirdath nomen,
Thruch hiara heta hunger na ne sed;
Jef 'th wilda goes and 'th has ther inna weren komen,
O! theth jowth an thet hirt fornuchsumhed.
Hwa tinckt tha jet' an surch an ellend inna 'th liande,
Ther tha, sa mith sin mod, mer hinne geth?
And sa thet erber wif, in 't wraldfaders lande
Etein, thet hus uphalth, to surga weth
For 't liafe bernetam; hu selich mot hi wessa.
Hu blid' and wol to fred, hwersa hi let,
Thet 't wif, thet alda tre, thet hi æ heth elessen
And 'th fiure steckth, sa hi, afmed, him seth.
Thet hin thet fia bath and tha sketkiul' ac bisleten,
And thet hin ku and ey al uddrat heth;
And him sin egen fecht des iondis jowth to etan,
Sin koit to scins', thet hi him briouwa leth.
Nen auster uth thet mar fon *Angelonde* fensen,
Nen tarbot ner nen krabs, hwersa ac fied,
Jef uth thet nordhef us, mith wilda sturm, to brensen
An thene kald' and thiuestra neuil tid;
Nen fugel fon thet ast scel ik mi leta sieden;

'th Iönsche han steck ik nawt in min toth ;
 Mar 'th lam wel ik , mith wif and barn , to Paska brieda ,
 To Liachtmis dei thet keal stopp' inna poth.
 And surinch , uth thet hof , mith nannen skield' biwernad ,
 Bired mith 'th ay fon aïn fugel nomd ;
 And malf , mith buther red , fon aïn molk equerned ,
 Is 'th mel' , thet in min hus to beithe kom'th.
 Hu liaflik' is 'th mi then , sa 'k under 'th ewend' iten
 Min ku and ey , forsed , nei hus sioch gaen ;
 Jef mina oxa sioch , min' esna and min' liten ,
 Afmed fon al thet wirk , bi hirde staen.

Thet sei ens GOLFEET em , thi yökner , ther bislette
 Umb ac , as bur , up 'th stille lond to gaen ;
 Nom ther for up sin jeld , up Liachtmis dei ; mer sette
 Sint PRIETER thet wer uth up nia laen.

VERMAECKLIJCK
S O T T E - C L U C H T
 VAN EEN
 ADVOCAET ENDE EEN BOER,
 OP 'T PLAT FRIESCH *.

ROEMER WARNAR, *Doctoor.* SIOUCK SIPKES, *Boer.*
 SIOUCK.

Het wyldde Boole meyer te dwaan wessen! Myn
 wyf het mij oontjinne, dattir joed yen Trouch-

---

* Dit stukje is genomen uit een werkje, hetwelk ten
 titel voert: J. J. STARTERS *blijeyndich treurspel van*
TIMBRE DE CARDONE ende FENICIE VAN MESSINE, met
een vermaecklijck sotte-clucht van een Advocaet ende een
Boer, op 't plat Friesch. Tot Leeuwarden, voor JAN
JANSSEN STARTER, Boeckvercooper bij de Brol, in d' En-
gelsche bijbel. Anno 1618. 10 vel druks.

De bezitter van dit werkje is de Wel Edele Gestrenge
 Heer F. D. FONTEIN, te *Harlingen*, voorstander en be-
 oefenaar der wetenschappen, welke mij het gebruik, dat ik
 er thans van maak, wel heeft willen toestaan. Z. E. G.
 zij hiervoor mijnen hartelijken dank. Het behoort tot die
 drukken, waarvan men zeer zeldzaam een exemplaar aan-
 treft.

Omdat het in het Friesch is, en, zoo verre mij bewust,
 omdat er maar twee afschriften van dit Stukje bestaan, heb
 ik gemeend, hetzelfde mijnen landgenooten niet te mogen
 onthouden; de waarde daarvan aan hun eigen oordeel over-
 latende. Het strekke tot eene bijdrage van het Friesch,
 zoo als het toen geschreven en gesproken werd.

jer ¹ wessen is to myn hous, om my te slommerjen ² fen de schententie ³, dyer gien is; en ick wyt fersyker, dat het proces jytte næt finere ⁴ wier, en dat jytte allermaast is, der wier jytte yne seck naet quincluderre ⁵, en nu hab ick de slommatie næt aaspecterre ⁶ wolle; derom tins ick de Troughjeyer in cas fan juriaen ⁷ oon te sprecke, den hy het deflamatie ⁸ dien op myn persoon, en ick wol op myn persoon nin dominatie hebben; nu moot ick yen constultatie ⁹ nimme mey yen tyghe Doctoer, hoe ick myn compliciën ¹⁰ riucht oonlissen sel, den ick wyt fersyker, dat syn basuinen ¹¹ labsurd ¹² binnen. Dirom tins ick, so yer de ficcantie ¹³ ten eynd is, myn Abbecaet ¹⁴ yen tyge purgatie ¹⁵ te jaan, om myn party our dwers ¹⁶ yen schitatie ¹⁷ te seynen, die eloquent ¹⁸ is, den hy sel my soormenten ¹⁹ fen die clommen ²⁰ dwaan, die hy op myn persoon dien het, of dir sil meer as yen Deel mey spylje; dit moot ick yn myn bemorie ²¹ tyge lobserverjen ²². Het wylde wyrum! wyr mey hier oornse yen tyge Doctoer wenje? Ick ben al by twa pugelycke ²³ Snottarissen ²⁴ wessen, die by den Hove lammenterre ²⁵ wieren, den jo wiste my nin

Ik heb gemeend, eene kleine woordenlijst daarachter te mogen bijvoegen, tot beter verstand van den inhoud. De noten onder aan de pagina staan in den druk op zijde.

DE HAAN HETTEMA.

- ¹ Deurwaarder. ² Sommeren. ³ Sententie. ⁴ Furneert.
⁵ Concludeert. ⁶ Accepteren. ⁷ Injurie. ⁸ Defamatie.
⁹ Consultatie. ¹⁰ Comparitiën. ¹¹ Besoigniën. ¹² Absurd.
¹³ Vacantie. ¹⁴ Advokaat. ¹⁵ Procuratie. ¹⁶ Parti advers.
¹⁷ Citatie. ¹⁸ Excellent. ¹⁹ Juramentum. ²⁰ Calumniæ.
²¹ Memorie. ²² Observeren. ²³ Publycke. ²⁴ Notariussen.
²⁵ Admitteert.

tyge rie, maer jo wysse my by yen pistleerende ¹
 Prokroor ²,
 Die koe ven schipsbriuwen, quinekernellen
 En de Deel mey syn moer fertellen;
 Dir næt out fergetten wier als galg en ret.
 Lyck as by estempel ³: fen schipsbriuwen schriuw er altemet;
 Ontmestje, ontsprietje,
 Ontseylje, ontflietje,
 Ontwortelje, ontvroetje,
 Ontboomje, ontvloetje;
 Hy macke my de holle corts op de rin,
 Het wylde sarle wyt icker meer fen,
 De Deel hyer, by trittich lyten, yen græt boeck fen fol,
 Hy næmd' het so tjoed, lyt sieen, ja! ja! yen brecol ⁴.
 Ick wol 't jymme næt sissen, wa dat het wier,
 Den oon syn dwaan merck jymme 't schier.
 Het is yen man ven oonsjæn,
 Alle wraad wol mey him hadde te dwaen.
 Maer hy wysse my jytte by yen oor wyrum, die
 Deel wist my ried te jaan en myn lectiën te schanderre,
 of hy se wt yen rol hie lessen, en doe ick
 hem sey fen dy oor pilatus prookroor ⁵, sey er:
 Mondus vol beschiti ⁶; ick wyt næt, het wyrum het
 te sissen is; den ick tins: wyse ljoe hadde omme
 moule græte birden, dat het dat te sissen is. Den
 seyer: ick hab jytte yen græt boeck, dir Porcus
 Luris ⁷ hiet, wustu dir twaa flaemske mey yen but-
 tergone oon weye, so wol ick dy myn lavys ⁸
 tyge jaan, en dyn claddoyen ⁹ in conscripsis ¹⁰
 stellen.

---

¹ Postulerende. ² Procureur. ³ Exempel. ⁴ Protocol.
⁵ Phrasis rustica. ⁶ Mundus vult decipi. ⁷ Corpus juris.
⁸ Advys. ⁹ Pladoyen. ¹⁰ Conscriptis.

ROEMER, *met een folio boeck
in d' handt.*

O Corpus Juris, quot sunt in te fraeije dinghen !

SIOVCK.

Dit is versycker de Porcus Luris, dir ick so folle
ven haerd hab.

ROEMER.

Quid non tentavi? 'k Heb weest in alle hooghe schoolen,
Ita ut demum nil voor mij meer is verhoolen.

In Spanniën, Franckrijck, Rostochus, Bremen en Hamburg

Daer heb ick door mijn konst en seer gheswint verstant

De wijsheyt van mijn kop gansch braef gemaect becant.

Cum ego tot *Orliens* mij laestmael liet promoveren,

Tum (spraken de Doctors) ghij sout Cicero supereren,

Cum tua welsprekentheyt, denckemus singulis uris,

Aen dyne gheleertheyt, devorasti corpora juris.

SIOVCK.

Het Deel is dat? tioenen of tauren?

ROEMER.

Ingenio felix es, wech met die dorpere sullen,

Qui om geschenken vaeck krigunt treffijcke bullen,

Et comen wt *Franckrijck*, Doctores ibi gheworden

Door Fransche croonen, sed quid? sij blijve de Jorden:

Maer doen ick, ick t' huys quam, en dat cum summa gloria,

Sprack yeder, die mij con, tu felix es memoria,

BARTOLUS es alter, ghij schijnt BALDUM te beschamen,

Has lucubrationes, dees overtreffijcke namen,

Heb ick gheschreven, so men in millesimo blat siet.

SIOVCK.

Dit mot fersycker yen tyge Doctoor wesse, die
wyt so folle negaten ¹ in 't riucht, en so folle
kromme darmen ² hyer dir by, die mot ick myn

---

¹ Legaten. ² Termen.

heele specifiscactie ¹ dwaan; nu ick mot him reys
oonsprecken. Domme Doctor ², solvyst ³ eens.

ROEMER.

Wel huysman! wat is jou begeeren?

SIOVCK.

Maer ick hab hier yen rauactie ⁴, die soud ick jou deklinere ⁵.

ROEMER.

Wel laet een reys hooren.

SIOVCK.

Maer heb y al hette verstaan fen 't riucht?
Ick was op stee by yen bierstanck, dy schreuw my al te sliucht.

ROEMER.

Verstant! is dat een vraegh? Tu rustice quadrate,
Hoe? slaet ghij buyten, dat ghij so begint te praten?
Ick vou wel yemant sien, die mij, mij supereert;
Mijn kop is door en door met verstant ghelardeert,
Ghelijck een haes met speck.

SIOVCK.

Het Deel is dit for yen geck?

ROEMER.

Mea eloquentia sou de Goden selfs moveeren,
En 't onderst opwaerts en het opwaertst onder keeren.
Ick sal u redden, man! dat moogh ghij dencken vrij,
So veer u questie in dit Corpus Juris zij.

SIOVCK.

Bin y dan yen Abbecaet?

ROEMER.

Advokaet? dat souden wel hondert luy seggen,
In *Frieslant* mijns gelijck niet, de rest mogen haer broeck daer
bij legghen.

Veel sware saken sou ik weten door te drijven,
Daer duysent andre wel in steken souden blijven.

---

¹ Specificatie. ² Domine. ³ Salve. ⁴ Actie. ⁵ Decla-
ren.

SIOVCK.

Y hien sucken netten bird, en sucken langen mantel om, ick tocht wol, dat y yen tyge Doctoor wieren.

ROEMER.

Nu, wats u questie? Com, ik moet u depecheren, Ick can niet langer staen, ick heb te besoigneren.

SIOVCK.

Mar dir wier yen Troughjeier to myn hous, die hie het ven yen slommatie ven myn party ourdwers, en ick wyt forsycker, dattir jytte nin quinclusie ¹ in 't posses ² mecke wier; folle min, dattir yen schententie ³ tjen my plonseerre ⁴ wier, en nu tins ick yen rebel tjen hem ouwr te jaan, en him in cas ven juriaen ⁵ oon te sprecken; den hy caam meer om syn pulsier ⁶, ende om hem op myn ponge te ferlusterjen, as om my te slommeerjen; en hy handelt so strixis luris ⁷ mey my, dat het næt te sissen is. Nu woe ick wyte, hoe ick my caxtie ⁸ tyge insteren ⁹ suid, en hoe ick myn compahitiën ¹⁰ riucht oonlissen soe.

ROEMER.

Ick most weten, hoe de saeck van u querel ghelegen is.

SIOVCK.

Nu, hartse tyghe to, Domme Doctor, dits de knerel: Myn kael het ous bourman TIEPKE JUBBES steck to bylten, en 't warmus op yten; nu woe ick dispenterje ¹¹, of ick betelje soe, het ghien

---

¹ Conclusie. ² Proces. ³ Sententie. ⁴ Pronunciëert.
⁵ Cas van injurie. ⁶ Plaisier. ⁷ Stricto jure. ⁸ Actie.
⁹ Institueren. ¹⁰ Comparitiën. ¹¹ Disputeren.

myn kael corruprere¹ hie, en mey al syn combustiën en rupturen ferdoorn hie.

ROEMER.

Daer leyt een seker regel van in cerebro ingenii mei begraven, ex scrinio pectoris mei moet ick dat expostuleren.

SIOVCK.

Mey oorlof, Domme Doctor! dat boeck, dat y dir haade, is dat æck Porcus Luris, dir ick so folle ven hærd hab?

ROEMER.

Jae, dat is Corpus Juris cum glossis.

SIOVCK.

Maer die knerelje ven 't kael

Stiet dy dir æck in alheel?

ROEMER.

Ick moet een reys toe sien en de bladeren pervolveren; maer waer sal ick 't boeck opleggen? had ick een pulpitem.

SIOVCK.

Com hern, Domme Doctor, com hern, ick meyts myn rugh reys crom, en keer jou my ærskern to (*Boer boekt, Doctor ley 't boeck op sijn rugh*), so ken y 't boeck dir oplissen en mey yen jon lectiën æck tyghe opsissen.

ROEMER.

Nu, dat leyt fraey, dat leyt schoon.

SIOVCK.

Hab y 't jytte naet von? myn bælgh waeckst my cort alheel ron.

ROEMER.

Holla.

---

¹ Corrumperen.

SIOVCK.

Dir comt het oon, nu meys 't cort en scherp.

ROEMER.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Ha! daer hebbe wij de tytcl, nu zijn wij claer.

SIOVCK.

Dat 's yen Deel! dat 's yen oor clanc,
As op steen kaam ven die fylippighe bierstanck.

ROEMER.

Jae! broer, ick can het met een half ooghen of sien;
Mijns gelijken van verstant vint ghij in 't gansche Hof gien.
Nu, ick heb niet langh tijt, wilt ghij met in mijn studoor?
Daer sal ick u artyckelen schrijven.

SIOVCK.

Ick ben to freed.

ROEMER.

Wel dat 's u voor.

TWEDE HANDELINGH.

SIOVCK SIPKES. ROEMER WARNAR.

SIOVCK.

Het wyrum mey 't wesse, dat ick die Deels Abbecaet naet
ken komme te spreken?
Den is die oonbring goet, jo wytte de haan wol wt te stecken,
Ick wyter naet fen, sy binne te deelske sliuch,
Jo scherre de schiep (tins ick) ney jo sen riuch.
Cum curis cum bellis, efter die doore giet da treppen op.
Ick siuch wol hettit is, 't is com jond, com moorn.
My enget die Deel het myn blasoengen ¹ al verdoorn.
Dir comt er oon, ick moot hier yne herne hette lisse,
En herkje reys to, hetter fen myn saeck sel sisse.

ROEMER.

De Boer meent, dat ick hem niet sie, maer hij malt.
Nu moet ick eens van de saeck swetsen, dat het hem wel ghevalt.

¹ Besognien.

Daer heb ick op de rol de saeck ghedebatteert
 Van ons SIOVCK SIPKES, en ik wed hij triumpheert.
 Cum ego met mea daer eloquentia slechts voor den dach quam.
 Tunc eloquentissimus flux op mijne woorden goet acht nam.
 Ick heb so dapper voor des Boeren eer ghestreden,
 Dat yder sich verbaest heel in mijne wijze reden.

SIOVCK.

Ick hie het nêet tocht, dat de Doctor so tyghe
 wessen hie, nu moot ick hem reys consprecke. Ho
 domme Doctoor, bonnesluris¹, hab y de construc-
 tie al wey? hoe sliet het mey myn stoocken².

ROEMER.

Jae daer is groote swaricheyt in, meent ghij,
 dat het so te debatteren is, sulcken swaren questie?

SIOVCK.

Hy mient, dat ick hem nêet sioen hab, nu wol-
 ler mey my gecke, den ick siet hier njuncke yne
 herne, ick haerd him heel wol sprecken, nu ick
 mot him luckel reys riucht to kêtje. Het deêl mien
 y dir mey Domme Doctor, dat yen ezel my op
 yen jyrmerke schyten het of dat ick wt yen gousay
 bin wtbret? Dou Deêl behoefte foor my nêet te
 hinckjen. Ick hab in die troupelestriete schoele
 gien, hab dit verstaan, yt het my meer cost, as:
 com haas lick my de poot. Practica³ est pluris,
 quam tota schentia⁴ luris⁵. Dus moot y my tyghe
 sisse in qualigis dernimis⁶ myne sæcke finderre⁷ is,
 so wol ick jo jon schillaris⁸ jaen, en spylje pone
 wuxta⁹, dir lissen de kætten, en dir is nêet mer fen.

ROEMER.

Cum ego quadratis de saeck sal recht proponeren,

¹ Bonjours. ² Stucken. ³ Practica. ⁴ Scientia. ⁵ Juris.
⁶ Qualibus terminis. ⁷ Fundeert. ⁸ Salaris. ⁹ Juxta.

O vriend SIOVCK SIRKES ghy sult in 't eynd triumpheren.
Och quantum habui, mijn vrient! molestiae tecum,
D' uyr was gheluckich, doe ghy quaemt consulere mecum.

SIOVCK.

Het Dael is dat te sissen, tins ik?

Dit 's yen wyrum, die Deel is nin minschs lyk.

ROEMER.

Wel hebt ghy 't verstant niet? u saeck is schier gewonnen.

SIOVCK.

Is dat sycker wier? dir domme Doctor, dir, dat
jou ick jo op recknungh, loock reys to, of ick het
aek tyghe mecke hab?

ROEMER.

Ha! daer crijch ik eerst voel van de saeck,
Dat zijn klinckende redenen, dat 's een goede spraeck.

SIOVCK.

Nu Domme Doctor, nu lyt ick de heele conten-
tiën op jo stæn, en siuch wol to, dat de susantie ¹
fen 't hof in syn leffect ² bliuyt, en dat de Trough-
jeier ³ mey syn labstentem ⁴ my næt comt te fole-
sterren ⁵.

ROEMER.

Dat sal ick wel caveren.

SIOVCK.

Nu, domme Doctor! ick lyt de saeck op jo stæn,
en ick wins jou genioun; as ick weér kon tien
tokommende snioun, bringh ick jo mey yen tyge
snies grienschylde ayn-ayen, mey yen fette gous en
jytte yen kan tyghe schiepe brocken voor yon wyf
en bern, help my slechts fen die droes.

¹ Surseantie. ² Effect. ³ Deurwaarder. ⁴ Assistenten.
⁵ Molesteren.

ROEMER.

Hebt daer geen sorch voor, siet daer, daer is mijn hant.

SIOVCK.

Meyts het tyge. Nu genioun, ic tja weer ney myn lan.

ROEMER.

O knecht hoe sweet ghy, leert eerst de manier wat;
Ghij zijt nu so wel verwaert, of ghij met beyd' uw voeten
in 't vier sat.

't Gelt brandt de boeren in de beurs, is dit niet vrij wat gex?
Want heur gelt te krijgen is gheen const. Practica est multiplex.
Als 't krijgh is, wort het heur met geweld ontnomen van de
soldaten.

En nu 't vreed is, brengen sij 't van selfs bij onse Advokaten.
De soldaten dwingen haer met geweld af haer bier en haer
schincken,

En wij krijghen 't met een praetjen, en wijn toe te drincken.
Ick sal ook deze boer so weten te stellen,
Dat de droes met sijn 't mij niet nae sal vertellen.

Want het heeft met sulcken Advocaet niet een ey te beduyen
man.

Dien een boer op sijn schots niet excellent ....nijen can.

DERDE HANDELINGH.

SIOVCK SIPKES, de boer.

't Is nu wol mecke mey die Troughjeier, Prok-
roor, mey die Abbecaet, mey die yne dæl mey
d' oor. Hier sille de podden om handbackje, de
frosken om gonsje, de katten om slingerfestje, en
de Dæl siller syn pies om kaerdje. Dir comt de Dæls
Troughjeier oon, en beschriuwte my al myn nobele ¹
goederen! Dat hem de wyrum op het regstuck
fier, het bruyt dat dæls 't jytte so strixis luris
mey my te haandeljen, den ick siuch wol better

¹ Mobele. ² Stricto Jure.

fen is. 't Is die Dæls Abbecaet syn haandlung, die wyrum het my jyld nooch koste; 't wyr aerst, kom jond, com moorn; hy het my wol laad om oore ljoe dooren; eer oppe treppen, dir ney dir ouwer, fen dir ney die Tronje; dir ney yne Klocken, in 't Fet, ynnnet ting as yn Helm, yne Gouden Hous, yne slingorie fen die Ade to de Nye, in Ventem ¹, in 't lest, ick wyt neet, ja, ja, in tousin middelen, en ick most al betelje. Aerst hie ick er yn, die koe ick mey wip, fyne snaren en Hollants bjear op het heechst, oofsette, dat wyr jytte notich; ~~maer 't is mey disse Deæl~~ moorns fen Balsem wynen ², Meniste borstlappen, Pier Symons wynen ³, Mallejeyen ⁴, Wyntinteler ⁵, Nype-tas ⁶; dir op smecket den yen oonbyten fen Hoesten ⁷, Kackers ⁸, Holle lyven ⁹, Lamhoenen ¹⁰ en oor 't jytte; ick koe dir næt yn tout fol fen ytte. Dir mey op yn dey, so rinsk op myn pong, fen Franc-ker wynen, fen Spanjaerts wynen, en hie jymme die Deæl sjoun flammen op Rinscher wynen, yne wraad sou men suckin strou-yter næt fynen; en jouns wier het fen slurfen, mey ayen, mey boetter, mey Kenelis ¹¹, mey suker, mey Muskletten ¹² en Gengelareferre ¹³, men souwer die Dæl en syn moer yn fenterre. Dit wier jytte net nooch, dir ney kaamer jytte mey vyn crulle ¹⁴ oon, en dat dure faak tot alve, toolef, ja twae, trye ouden yne nacht, en so hadde jo 't jylt al out myn ponge bracht. Nu ick silder jytte reverencie ¹⁵ fen hadde, en dy Dæl

¹ [Bentem.] ² Alsemwijn. ³ Pieter Somayn. ⁴ Malvesijen.
⁵ Wijtent. ⁶ Ypocras. ⁷ Oesters. ⁸ Kappers. ⁹ Olijven.
¹⁰ Lemoenen. ¹¹ Kaneel. ¹² Muscaten. ¹³ Gengber.
¹⁴ Prulle. ¹⁵ Revengie.

siller hier litte, al souwer alle wraad fen te sissen wytte. Hie ick hem reis op ons fenne herne, ick sou him mey so yn kaad limmen sitte ney syn kerne. Nu pēstelentie¹ wy sprecke elkoor wol reys yne aade of nije wycke, den ick wol hier no yen spyilt by stycke.

Aenget, (mij) ik word beangst.

Aerskern, men zoude het aarskast kunnen noemen, schern is *scrinia*, kast.

~~*Ayn-ayen*, eenden-eijeren.~~ *Ayn*, bij EPKEMA *Eyn*, Teutonista *Ant*, eend. *Aey*, Angelsaksisch *Eg*, *Egge*, ei.

Bierstanck, schijnt een scheldnaam te zijn voor zaakwaarnemers van dien tijd. *Bær* is in het Islandsch stad, dus stadspet.

Boole, bij EPKEMA *Bôle*. Deze noemt het een tusschenwerpsel en zegt er verder niets van. Bij FINN MAGNUSEN, in zijn *Priscae veterum borealium Mythologiae Lexicon*, *Havniae 1828*, in 4to, vindt men *Bilverkr*, *Bavlverkr*, *malorum artifex*, *dolorem*, *tristitiam sive calamitates efficiens*. Bewerker van het kwaad; smart, droefheid of ongelukken bewerkende. KILIAAN noemt *Bael*, administrator, *praefectus*; men zoude het dan slechte bestierder kunnen noemen. KILIAAN heeft mede *Bal*, *malus*, kwaad, en *Bole*, beul, Italiaansch *Bola*, welk *bal* mede in baldadig overig is. *Wylde Boole* vertaal ik dus door booze geest. Dit woord *Boole* is ons noch niet geheel vreemd in de uitdrukkingen: wat

---

¹ Patientie.

is dat voor een *boel*? wat *boel* mag dat wezen? die *boel* zal ik tot zwijgen brengen, en meer andere, waar *boel* altijd iets slechts te kennen geeft, en niet met *boedel*, inboedel, verwant.

Buttergone, botergulden, zal de waarde van *f* 1.40 van ons geld geweest zijn.

Deel, ook *Deæl* en *Dæl* geschreven, Duivel. Zie op *Wyrum*.

Fylippige, zal waarschijnlijk uit *fij*, foei, en *lip*, lip, zamengesteld zijn, en dus leelijklippige, foeilippige stadspeset beteekenen. Dat is een duivel! dat is een andere klank, — Als zoo even kwam van die leelijklippige stadspeset of wil men, bierstinker, die naar bier stinkt, zuiper.

Gous-ay, ganzen ei, Islandsch *Gás* (spreek gaus), wijfje gaus, bij GYSBERT JAPIKS vindt men *goez*. meervoud aldaar *giez*. KILIAAN *goes*. Angelsaksisch *goose*, bij WAATSE GRIBBERTS *guwse-ay*.

Genioun, samengetrokken van *goeden ioun*, goeden avond, bij GYSBERT JAPIKS vindt men *juwn*, en *jón* vindt men in 't *Libben fen AAGJE YSBRANTS*, bl. 4, Helgolandsch *in*, avond.

Handbackje, bij GYSBERT JAPIKS *hann'bákjend*, d. I., bl. 87. EPKEMA zegt *hánbackjen* met de hand streelen, manu palpate equi collum, der padden speelwijze wordt hierdoor aangegeven.

Hartse, hoor; KILIAAN *harcken*, *horcken*, GYSBERT JAPIKS *harckjen*, *hearckjen*, *herckjen*, *hert-sjen*, *hertsen*, hooren.

Kæel, kalf.

Kaerdje, bij KILIAAN *kaerden*, carminare, pectere lanam, wolkammen; bij EPKEMA *kaarden*, krabben, kraauwen, krouwen; kittelen, streelen.

Kælje (to), aanspreken. Zie hier over *Epkema*.
Kællen, vreugden; Islandsch *kæti*, lætitia, vreugde.
Knerel, *knerelje*, querellen, twist, oneenigheid.
Laad, geleid.

Limmen, misschien een lemmet, overdragtelijk zwaard. Ik zoude het willen vertalen: ik zoude hem met een koud zwaard achter de broek zitten. Hier is een zesregelig vers, de rijmwoorden zijn: litte, wytte, herne, kerne, wycke, stycke.

Lyten, bij trittich lyten is mijns oordeels een uitroep, doch wat het beteekent, wenschte ik wel van anderen te weten.

Look, zie Engelsch *to look*, zien, beschouwen.

Luckel, lijkwel, gelijke wel, evenwel.

Malt, maalt, is in de war.

Minschslyk, aan een mensch gelijk.

Nootich, voordeelig; Islandsch *not*, ons nut, utilitas, *at notka*, in commodum vertere. *Notsamr*, quaestuosus, voordeel aanbrengend.

Oonbring, giften, aanbrengst.

Oonbyten, ontbijt.

Op yn dey, op den dag, dat is, des middags.

Pies, staart; bij *KILIAAN* *peze*, nervus, zenuw. Het zal hier zijn met den staart spelen.

Quinckernellen, *KILIAAN* heeft quinckernelle, quinquennialis dilatio, prorogatio in quinquenium. Galisch quinquennelle. Zal hier dus lange uitstellen beteekenen, middelen om de zaken op den langen baan te schuiven.

Rinsk, ruimschotig, vrijgevig, niet op een weinige ziende. Het schijnt met rinnen, rennen en Rijn verwant. So rinsk op myn ponge, zal dus zijn: Hij springt zoo ruimschoots met mijn beurs om.

Riuch, — *sliuch*, ruig; ik zoude het vertalen: Zij zijn den duivel te slim, zij scheeren de schapen (dunkt mij) nadat zij ruig zijn [wol hebben], of is *sliuch* hier hetzelfde als het Islandsch *slokr*, slokker, zwelger? dan duivelsche slokkers.

Sarle, zie hierover EPKEMA, die het bij GYSBERT JAPIKS gevonden heeft, doch er bijvoegt, dat het eigenlijk duister is, wat het zij. Hij houdt het voor den duivel: te weten: *wylde sarle*. Wanneer wij in aanmerking nemen, dat de *s* met *ts* en *k* verwisselt dan kunnen wij *karle* krijgen en het dan vertalen door wilde karel, eernaam voor dat, wat men duivel gelieft te noemen. Ik zal eens zien, of dit niet wederom eene mythen naam is. Bij FINN MAGNUSEN, l. c., vind ik *Karl*, deze zoude zijn: Afi (Avi) sive Rigi (aut Heimdali Dei) et Ammae illius uxoris filius, colonorum Borealium propater, dus een der noordsche boeren voorvader.

Slingerfestje, schijnt het spelen der katten aan te duiden, welke zich, op den rug liggende en met elkander spelende, in allerhande bogten dringen en slingeren.

Slingorie, dit woord zoude ik door slingerij vertalen, men denke aan de slingerij buiten der Aa poort te Groningen. Mij komt voor, dat men deze zinsnede aldus moet vertalen. Het is die duivelsche Advocaat zijn doen, die duivel heeft mij geld genoeg gekost; eerst was het kom heden avond, kom morgen. Ook heeft hij mij bij andere hieden deuren gebragt, eerst op de drempel, daarna daar over, van daar naar het Gezicht, daarna in de *Klokken*, in het *Vat*, in het ding gelijk een *Helm*, in *Het gouden Huis* in de *Slingerij*,

van de oude naar de nieuwe, in *Bentem*, op het laatst in ik weet het niet, ja! ja! in duizend zaken, en ik moest alles betalen. Men schijnt toen mede nog al eens van koffijhuizen gebruik te hebben gemaakt.

Sluch, zie *Riuch*.

Snaren, in het Islandsch vind ik *snarl*, cibus durior, harde spijs. Het woord fijne wijzigt de beteekenis, en ik zoude het dus goede dagelijksche kost noemen; de samenhang schijnt dit aan te duiden, zie *wip*. Wij hebben ook nog om kleinigheden aan te duiden de woorden *snip*, *snap*, *snorren*.

Snies, nu noch snees genoemd, twintigtal; zie *Charterboek van Friesland*, deel I, bl. 99, alwaar men vindt: thet is x sneza grate, dat is 200 grootten, zie ook *KILIAAN* en *WASSENBERGH*. De oorsprong van dit woord is mij duister; het is, zoo als het mij voorkomt, een deel van een bepaald getal, en als zoodanig kan het met het Islandsch *sneis*, lof van een boom, roede, verwant zijn.

Snioun, verkorting van *sinne-ioun*, zonne avond. Hoogduitsch *Sonnabend*, zaterdag.

Suid, zoude, in Friesland zegt men noch *zuud*, *Spylt*, speld.

Strou-yter, gebak-eter, hier lekkerbek. *Postrou* noemen onze landlieden gekookte boekweiten gort; *spekstrou*, spekpannekoeken; *kruusbeipostrou*, gekookt meel met kruisbeziën. In het Islandsch vind ik *striugr*, apozema; een Islandsch geregt, bestaande voornamelijk in zure zamengeschootene melk. Misschien is dit hiermede verwant.

Tauren, tooveren, eene zamentrekking van het laatste.

Tja, trek; ik ga weder naar mijn land. *Tia* reizen, trekken, in het Oud-Friesch; *tyen*, *tyden*, bij KILIAAN; GYSBERT JAIPKS heeft *tjean*, zie EPKEMA.

Tjoenen, beheksen. Bij GYSBERT JAIPKS vindt men *tjoe* en *tzjoed*, kwaad, boos, erg. Zie EPKEMA, die dit woord daarmede verwant houdt; in het Islandsch vind ik *tíon*, damnum, ammissio, schade, verlies. Kan het hier ook mede verwant zijn? iemand schade aandoen.

Tjytte, komt mijns inziens in de eerste plaats in de beteekenis van volk, en als dan kan het verwant zijn met *thiod*, volk, en later in de beteekenis van gebroed, en alsdan verwant met het Islandsch *gyta*, ovarium piscium, het wortelwoord is *at giota*, partum eniti, baren. Doch dit is weder verwant met *thiod*, *Jut* en *Got*, hetwelk alles premitief broedsel, broeder, voortbrenger, en dus ook schepper, beteekent.

Tout, mond, toet; zie EPKEMA op *tuwt*, Islandsch *tota*, nasus vel rostrum, snavel, bek.

Tronje, tronie, gezigt; zie *Slingorie*.

Trouchjer, drukfeil voor *Trouchjeier*, gelijk het overigens gevonden wordt, letterlijk doorjager, die nergens voor staat, hier deurwaarders scheldnaam. Zij schijnen toen reeds al niet eene zeer geziene kaste te zijn geweest.

Wip, kleinigheden, Islandsch *vipr*, res tenellae, ik vertaal deze zin aldus: Eerst had ik er een die konde ik met kleinigheden, dagelijksche kost, en op zijn mooist met Hollandsch bier te vreden stellen, dat schikte zich nog al; ik meen dit woord

in die beteekenis vroeger te *Bolsward* gehoord te hebben, aldaar is ook noch de *wipsteeg*, misschien behoort dit hiermede toe.

Wyrum, EPKEMA noemt *wierme* duivel, en verwijst naar WASSENBERGH, *Bydragen*, II, 33. Deze zegt, dat *wyrum* voor *worm* de oude Angelsaksische uitspraak is. Zie WILLEMET, *Aanteekeningen*, bl. 233, *wilde wiermen*, wilde wormen, zijn, zoo wij ons niet bedriegen, slangen, en het woord slang past op den duivel; zoo verre WASSENBERGH. — Ik zoude *dyvel*, *deæl* en *wierme* verschillende beteekenissen geven, als duivel, duiveltje en dwerg, of kaboutermanneke, wij zeggen immers nog: dat is een wurm, voor stumpert. *Deæl* is het vriendschappelijke woord; in het Islandsch vindt men *forn*, *fyrn*, magus, *magiæ deditus*, aan tooverij overgegeven, bekend met tooveren; zoude dit niet ons *wyrme* zijn?

GESCHIEDKUNDIGE
B E S C H R I J V I N G
VAN EENE
ZILVEREN MEDAILLE
OF
FRIESCHE GELEGENHEIDSPENNING
VOOR
MICHIEL HÖGELCKO.

En als voorwerpen van beeldende kunst, en als historische monumenten, hadden *Gedenkpenningen* in de algemeene schatting steeds eene hooge waarde. Die waarde, evenwel, rijst of daalt, naar mate de gebeurtenissen, welke zij vertegenwoordigen, van algemeen belangrijken aard waren. Doch ook menig voorval uit de geschiedenis, dat op zich zelf belangrijk is, maar door den stroom der opvolgende gebeurtenissen verdrongen werd, en daardoor aan de vergetelheid scheen prijs gegeven te zijn, roepen zij ons in het geheugen terug; en de ontwikkeling daarvan geeft ons somtijds meer lichts, om tot in den *geest* der tijden door te dringen, dan de bloote vermelding van groote gebeurtenissen, die toch in alle geschiedboeken en in het geheugen van tijdgenoot en nageslacht bestendig genoeg voortleven, om ooit te vreezen, dat zij eene prooi der vergetelheid zouden worden.

Tot zulk eene beschouwing ontvingen wij voor eenigen tijd aanleiding, toen uit den boedel van een, weleer aanzienlijk, Friesch geslacht een zilveren Gedenkpenning aan het licht kwam, wier zeldzaamheid, of liever onbekendheid, dadelijk de opmerking van Penningkundigen tot zich trok.

Sedert dat fraaije stuk aan het Penningkabinet van mijnen geachten vriend, den Heer A. P. H. KUIPERS was afgestaan, zag ik mij de verplichting opgelegd, om geschiedkundig te onderzoeken, bij welke gelegenheid deze penning geslagen was, of welke omstandigheid daartoe aanleiding had gegeven.

Moeijelijk was dit onderzoek in den beginne, want ook onze vriend, de Heer G. VAN ORDEN, de Nestor onzer Penningkundigen, was met ons van oordeel, dat het geen Gedenkpenning van eene algemeen belangrijke gebeurtenis uit de vaderlandsche geschiedenis, maar eene bijzondere gelegenheidspenning zoude zijn, welke ter vereering van een verdienstelijk persoon geslagen was. — Slechts een onzer Friesche Geschiedschrijvers (EVERHARD VAN REYD) gaf mij weldra licht. Zijne vermelding, gevoegd bij enkele narigten van anderen, stelden mij dan ook in staat, een verhaal te geven van de gebeurtenis, welke tot het slaan van den penning aanleiding had gegeven. Maar toen ik mij een jaar later op het *Rijks Archief* te 's Gravenhage met geschiedkundige nasporingen onledig hield, werd ik niet weinig verrast door eene belangrijke ontdekking te dezen aanzien. In het merkwaardige *Archief der Stadhouders van Friesland*, aldaar bewaard, vond ik, namelijk, de

oorspronkelijke stukken en eigenhandige brieven van al de personen, welke in de geschiedenis van den penning als handelend voorkwamen. Hierdoor kreeg ik vollediger berigten en nieuwe inzichten in deze zaak. Ook kwam mij daarna ter hand het verhaal van den Hopman FREDERIK VAN VEROU, die bij de gebeurtenis zelf tegenwoordig was geweest, en wiens belangrijke MS. *Memoriën* in de Koninklijke bibliotheek te 's *Gravenhage* berusten. Aan deze bronnen is het volgende verhaal ontleend; ofschoon haar overvloed mij, korthedshalve, verplichtte, vele bijzonderheden van ondergeschikt belang achterwege te laten. — Eerst zal ik nu den penning zelven beschrijven, en daarna de aanleiding tot zijn ontstaan mededeelen.

I. BESCHRIJVING VAN DEN PENNING.

De Penning is van zilver, en heeft de grootte en dikte van eene driegulden. Boven aan is een oog van het zelfde metaal vastgehecht, waarin een grootere zilveren ring is besloten, welke den penning het voorkomen geeft, van te eeniger tijd aan eene keten te zijn gedragen. De voorzijde vertoont het gekroonde *Wapen van Friesland*, tusschen de letters O. F., beteekenende *Ordines Frisiae* (*de Staten van Friesland*). De keerzijde stelt voor, het borstbeeld van een krijgsman, met een zwaard tegen den schouder leunende, in de regterhand, op de zelfde wijze, doch meer verheven en fijner bewerkt, als de Friesche goudgulden en andere vroegere munten vertoonen, schoon *dit* beeld nog

met eene keten om den hals is versierd *. Het duidelijke randschrift bevat, aan de voorzijde, de woorden: MICHAELI. HOEGELCO. 7. (*septem*) COHORTIUM. PRÆFECTO., die, aan de keerzijde, vervolgd worden door: ORDINVM. FRISIAE. DEPUTATI. B. M. D. D. (*bene merenti dono dederunt*) 1591. Waarvan de vertaling is: *Aan den verdienstelijken MICHEL HÖGELCO, Bevelhebber van zeven vaandels, hebben de Gedeputeerde Staten van Friesland dezen Penning geschonken.*

Het heeft derhalve allen schijn, dat dit geen Gedenkpenning is, welke de Staten in ruimen getale hadden laten slaan, met oogmerk om denzelfden aan velen uit te reiken of te verspreiden, maar veeleer, dat van dit stuk slechts één exemplaar tot het vermelde doel is geslagen. De bevreemding, welke zoodanige handelwijze zou kunnen verwekken, valt evenwel geheel weg, doordien uit een naauwkeurig onderzoek van deskundigen is gebleken, dat de penning noch gestampt of gedreven, noch gestempeld of geschroefd is. Er zijn alle kenmerken aanwezig, dat hij uit eene schijf zilver met het graveerijzer gesneden is, zoo als de beeldhou-

---

* Het zoude mij niet vreemd voorkomen, dat dit bekende zinnebeeld, door de Staten van *Friesland* op dezen penning en die munt gebruikt, nog een overblijfsel ware van het aloude Wapen van den *Opstalsboom* of van de zeven *Zeelanden* van het vrije *Friesland*, namelijk: een geharnast man met het zwaard op den schouder, onder een boom staande, gelijk de afbeelding daarvan voorkomt bij HARKENROHT, *Oostfriesche Oorsprongkelijkheden*, d. II, bl. 548, en de beschrijving bij HAMCONIUS, *Frisia*, (1620) fol. 88.

wer een bas-relief bewerkt, en dat het beeldwerk en de letters vervolgens gepolijst en het veld mat geponsd is. Deze wijze van bewerking komt ook het meest met de omstandigheden overeen; en tot de vervaardiging daarvan schonk de, in 1580, nieuw opgerigte Friesche munt de beste gelegenheid.

II. GESCHIEDENIS VAN DE AANLEIDING TOT HET ONTSTAAN VAN DEN PENNING.

Sedert de provincie *Friesland*, in 1580, door het afwerpen van de drie kasteelen van *Leeuwarden*, *Harlingen* en *Stavoren*, een openbaar sein en blijk had gegeven van hare afschudding van het Spaansche juk*, mogten de Friezen zich in het bezit der lang gewenschte vrijheid in godsdienst en burgerstaat verheugen. Maar die vrijheid werd hun van de Spaansche zijde bestendig en hevig betwist. Terwijl de wakkere Stadhouder des Konings, FRANÇOIS VERDUGO, de stad en de provincie *Groningen* nog bezat, en van deze zijde dikwijls hevige invalen op den Frieschen bodem deed, had de Spaansche overste TAXIS, in 1586, van eene andere zijde eenen inval in *Friesland* gewaagd, en door zijne strooptogten en moorden, maar meer nog door zijne overwinning bij *Boxum*, de gemoederen der inwoners met schrik vervuld. Gelukkig dus, dat de oude Stadhouder MERODE kort te voren was

---

* Zie de *Gedenkpenningen*, op deze gebeurtenis geslagen, afgebeeld bij VAN LOON, *Penningkunde*, I. 281.

vervangen door den even bekwamen als dapperen Graaf WILLEM LODIEWIK VAN NASSAU, die in verschillende gevechten en belegeringen van schansen in *Groningerland* aldra toonde, dat VERDUGO in hem een tegenstander vond, zoo als de nood des lands dien eischte.

Naast hem streden verscheidene moedige krijgsoffizieren, met wier hulp hij eenige belangrijke verschansingen in *Groningerland* bemagtigde, en verdere voordeelen op den vijand behaalde.

Een der voornaamste van deze bevelhebbers was MICHEL HOEGELCKE of HÖGELKO (gelijk zijne handteekening was), die ten jare 1589 als Overste Luitenant van zeven vaandelen, van het regiment van Graaf WILLEM LODIEWIK, Superintendent of Opperbevelhebber was van de bezetting in de kleine vesting *Nijezyl* of *Nieuwe Bomsterzyl*, in het *Westerkwartier* van de Provincie *Groningen*, niet ver van de *Hunse* en de *Friesche* grenzen, benoorden *Grijpskerk* gelegen. Gelijk zijn naam genoegzaam aanduidt, was hij een Duitscher van geboorte, en hoogst vermoedelijk kwam hij in 1572 met de eerste vreemde benden onder SCHOUWENBURG en BRONKHORST in *Friesland**. Niet voor 1583 komt hij echter met name bij onze Geschiedschrijvers voor. Hij was toen Hopman, en er wordt van hem gezegd, dat hij toen de schans bij *Schooterburen* of *Oudeschoot* aanlegde, en daarna door de Staten naar *Duitschland* werd afgevaardigd, om

---

* Die benden waren toen, volgens SCHELTEMA, uit alle volken zamengeraapt. *Staatkundig Nederland*, d. II, bl. 501.

vier vaandels knechten op te rigten *. Nadat hij aan deze blijken van vertrouwen voldaan had, werd hem het oppergezag van de schans *Oterdum*, ten zuidoosten van *Delfzijl* aan de *Eems* gelegen, opgedragen, in welke betrekking hij in Julij 1586 door onzen geschiedschrijver, Hopman FREDERIK VAN VERVOU, werd vervangen *, terwijl hij zich met zijne kompagnie naar *Dockum* begaf.

Intusschen was de Overste Luitenant van het krijgsvolk in *Friesland*, STEIN MALTISSEN, na zijne nederlaag en gevangenschap, weder in dienst van den Deenschen Koning overgegaan. Gedeputeerde Staten keurden niemand waardiger, zijne plaats te vervullen, dan HÖGELKO, dien zij daarvan in Maart 1587 toezegging deden, met belofte van honderd daalders soldij in de maand. De Stadhouder, evenwel, benoemde gelijktijdig, volgens de aanstelling van den Graaf VAN LEYCESTER en den Raad van State, zekeren Overste PETER VAN SEDLNITZKY, een Vrijheer, uit *Bohemen* afkomstig, tot Overste Luitenant over al het krijgsvolk, te voet en te paarde. Natuurlijk veroorzaakte deze dubbele benoeming groote verschillen tusschen de Staten en den Stadhouder, daar het aldra bleek, dat de benoeming van HÖGELKO, zoo als VERVOU zegt, » in spijt » van sijne Genade geschiedt ware, » ten einde te

---

* WINSEMIUS, *Chronique van Friesland*, fol. 753; VAN REYD, *Nederlantscher Oorlogen*, fol. 64.

† Zie WINSEMIUS, fol. 755, en vervolgens op fol. 763 en 770, waar zijne opgaven en aanvragen ten behoeve van de schans voorkomen. Hij wordt daar MICHEL HUYLCK ofte HOEGELKE genoemd. En VERVOU, *Memoriën*, MS. fol. 35.

beproeven, of men daardoor SEDLNITZKY, tegen wien de Staten ingenomen waren, niet konde keeren, daar men geene twee Oversten te gelijk begeerde. Beide benoemingen bleven echter in kracht; doch men zag zich, bij het geven der commissiën, verpligt, dezelve zoodanig te wijzigen, dat HÖGELKO, onder de vleijendste betuigingen van zijne „vromicheyd, ervarentheyd ende trouwe diensten, deze landen sinds vele jaren bewezen,” aangesteld werd tot Overste Luitenant over zeven vaandelen voetvolk, terwijl SEDLNITSKY in zijne vroegere benoeming bevestigd werd: evenwel, volgens de uitdrukking van de Staten op den eerstvolgenden Landsdag, „tot naerder dispositie van „den Lantschappe.” En daar men nu twee, in plaats van één Overste in dienst had, werd hun beider „excessive gagie” met 50 gulden tafelgeld ter maand verminderd*.

Men kan zich gemakkelijk voorstellen, dat HÖGELKO door zoodanige handelwijze zich zeer gekrenkt moest gevoelen. Bij herhaling betuigt hij in zijne brieven aan den Stadhouder, in het Hoogduitsch geschreven, dat hij nooit verzocht had om Overste Luitenant te zijn; dat de Staten hem die betrekking hadden toegezegd op de zelfde voorwaarden als STEIN MALTISSEN haar bekleed had; dat hij de nu veranderde commissie niet kon aannemen, omdat zij eene belediging, van zijnen goeden naam was, daar hij anders voor zeventien jaren trouwe diensten niets dan schande zoude inoogsten; en

---

* Zie de *Staats-Resolutie* deswege in het *Vriesch Charterboek*, IV deel, fol 708.

dat, zoo aan zijn verlangen en de beloften der Staten niet voldaan kon worden, hij bij voorraad liever Hopman wilde blijven tot gelegener tijd, daar ook de overige Kapiteinen geene twee Oversten gehoorzamen wilden. » Ja, » eindigt hij een zijner brieven: » God Almagtig weet, dat ik niets uit » hoogmoed, maar wel tot behoud mijner eer vor- » dere!» In zijne laatste brieven, van Januarij 1589, gaf hij echter zoo veel toe, dat hij verklaarde SEDLITZKY te willen erkennen voor zijnen Overste Luitenant, wapenbroeder en bevorderaar; evenwel in zóó verre, dat, als zij te zamen in één garnizoen mogten komen, hij SEDLITZKY alleen dán wilde gehoorzamen, als de Stadhouder uitlandig was; terwijl hij anders niemand dan dezen en de Staten onderdanig wilde zijn. Hierop antwoordde de Graaf hem twee dagen later (13 Januarij 1589) in den zelfden geest, daar hij SEDLITZKY, als zijn plaatsbekleeder, bij zijne afwezigheid de autoriteit en het oppergezag toekende.

Hiermede scheen de zaak dus volkomen bevredigd te zijn, en zeker zoude zij geene verdere gevolgen gehad hebben, indien men elke aanraking van de beide Oversten had kunnen of willen vermijden: want hoe regtschapen het vermelde gedrag van HÖGELKO ook ware, de teleurstelling, hem aangedaan, was te groot geweest, om haar geheel te kunnen vergeten. Maar wat gebeurt er?

Toen VERDUGO, in de maand Junij des jaars 1589, met zijne benden naar het oostelijk gedeelte der provincie *Groningen* was getrokken, om de schans *Reide*, kort te voren door Graaf WILLEM LODEWIJK genomen, te ontzetten, scheen er eene

gunstige gelegenheid te zijn, om de schans *Nijezyl* met proviand te versterken. Sedert HÖGELKO in het begin van dit jaar *Dockum* verlaten, en in Maart met Kapitein SCHAY de schans *Ematil* of *Enumatil* op eene loffelijke wijze veroverd had*, was hem het opperbevel van de vesting *Nijezyl*, waarin slechts twee vaandelen lagen, toevertrouwd. — Terwijl nu de beide Hoplieden FREDERIK VAN VEROU en PETER FOPSEN, op het Collegie staan wachten op de bevelen van den Stadhouder en de Gedeputeerden omtrent het gemelde konvooi, komt er berigt, dat de Overste SEDLITZKY uit *Holland* teruggekomen was; en dadelijk daarop werd deze gelast, om met de gemelde Hoplieden en 450 manschappen, het transport naar *Nijezyl* te geleiden. Of dit nu louter toeval, dan wel eene listige poging ware, is onbeslist. Den 19 Junij begaven zij zich naar *Dockum* op weg, waar zij 90 wagens vonden, met rogge, mout, stokvisch, zout enz. geladen. Gedurende den nacht trokken zij hiermede voort, en kwamen met het aanbreken van den dag tusschen *Visvliet* en *Grijpskerk*. Om zeker te gaan, had VEROU uit *Dockum* aan HÖGELKO geschreven, dat hij vóór hunne aankomst 50 man naar *Grijpskerk* zoude zenden, dewijl men voor de vijandelijke benden uit de schans *de Opslag* of uit *Grijpskerk* vreesde. Niettegenstaande HÖGELKO aan dit verzoek voldaan had, en het konvooi zelf 450 man sterk was, zag men, bij *Grijpskerk* gekomen, plotseling zich door eene menigte ruiters en

---

* Dit geval wordt verhaald bij WINSEMIUS, fol. 798, en VAN REYD, fol. 151.

knechten aangevallen, die ten doel hadden, om hun het intrekken in de schans te beletten. Hierdoor ontstond eene schermutseling, bij welke drie wagens van den weg in de sloot vielen, ofschoon men na weinig tijds gelukkig *Nijezyl* bereikte, en zonder verdere verliezen behouden binnenkwam.

Nadat nu de proviand gelost en geborgen was, nam men in overweging, op welke wijze de terugtogt het veiligst kon worden ondernomen. Er werd dan besloten, dat HÖGELKO zijnen Hopman TJAARD JANSSEN WEDERSPAN met 60 man te scheep naar *Grijpskerk* zoude zenden, met last aan dezen, om 30 man vooruit te laten gaan, ten einde te onderzoeken, of de vijand nog in dit dorp ware, en, zoo deze het dorp verlaten had, daarvan een teeken te geven door het omdraaijen van den molen. Doch deze krijgslieden, wier voorzigtigheid, naar VAN REYD meent, in de zelfde mate verminderd, als hun moed, door het gebruik van den aangebragten Spaanschen wijn, vermeerderd was, begaven zich allen te gelijk en in wanorde uit de schepen, doch vonden aldra zoo dapperen tegenstand van de vijandelijke knechten en ruiters, dat in een hevig gevecht op het lage land 30 à 40 hunner op de plaats bleven, en onder dezen de Vaandrig HEYNDRICK VAN LUBICK of LUBECK*, die een stiefzoon was van HÖGELKO. Zoodra deze uit *Nijezyl* de schermutseling der zijnen met den vijand bemerkte, vreesde hij het ergste gevaar. Als een wanhopige trad hij uit de vesting naar SEDLNITSKY

---

* Dus geeft WINSEMIUS, fol. 756, zijnen naam op, dien VAN REYD verzwijgt.

toe, die met zijne 450 man en ruim 80 wagens op den weg reisvaardig stond, en het gevecht koelbloedig aanschouwde, hem dringend verzoekende of biddende, zijne uitgetrokkene manschappen ter hulp te komen en te ontzetten, roepende: „Trekt voort, mannen! trekt voort!”

SEDLNITZKY weigerde dit, en gaf voor, dat hij geene de minste kennis had van de sterkte des vijands, waarmede hij zich moest meten, ofschoon hij deze in den eersten aanval van dien morgen reeds had leeren kennen. Hij ging zelfs verder, en beredeneerde, dat, *als* hij tegen den overmagtigen vijand ongelukkig streed, het dezen dan weinig moeite zoude kosten, om de bijna geheel van manschap ontbloote *Nijezyl* in te nemen, en het gansche onbezette oostelijke deel van *Friesland*, of althans eenige ontbloote steden (!), te doen beven; te meer, dewijl de Stadhouder met 800 man afwezig was. Geen wonder, dat al deze voorwendsels bij den hevig ontroerden HÖGELKO geen ingang vonden. Nu was er dadelijk gevaar, — zijne knechten, die ten dienste en ter wille van SEDLNITZKY uittrokken, waren in nood, — en nu was het, volgens zijn oordeel, *diens* dringende pligt, hen niet koelbloedig te laten omkomen, maar met zijne 450 manschappen te helpen. Toen nu de Overste bij zijne ontschuldiging bleef, en bij de aannadering van den vijand met de zijnen in de vesting terugtrok; — toen al de aansporingen van HÖGELKO ijdele klanken waren, en toen hij eindelijk van den terugkeerenden Hopman WEDERSPAN de tijding van die nederlaag en het sneuvelen van zijnen zoon met zekerheid vernam; — toen barstte

de verontwaardigde krijgsman in eenen vloed van woorden en verwijtingen los, schold SEDLITZKY voor eenen lafhartigen en trouweloozen man, die zijn zoon en soldaten op de slagbank gebragt en in den nood verlaten had, zeggende, dat hij als een schelm waardig was zijn kop te verliezen. Nog dien zelfden nacht deelde hij in een brief zijne verontwaardiging over dit gedrag aan Gedeputeerde Staten mede.

Deze hoon was voor SEDLITZKY onduidbaar; en zijne zucht naar wraak en voldoening steeg ten top, toen hij, na de schans met schepen verlaten te hebben, te *Leeuwarden* terugkwam. Met moeite werd hij toch deze stad ingelaten, en overal bespeurde hij, dat de ingezetenen tegen hem ingenomen — en de Gedeputeerden zeer misnoegd waren over zijn gedrag, dat hun door HÖGELKO met zulke donkere kleuren was afgeschilderd. Hierop klaagde hij HÖGELKO bij den Stadhouder aan, en eischte voldoening van eer. Deze zond uit *Reide* een bevel, dat de Oversten bij voorraad hun ambt vervullen en 's lands dienst verzorgen zouden, zonder elkander verder met woorden of daden te beleedigen, belovende de zaak spoedig te zullen onderzoeken, om de partijen regt te laten wedervaren. Dit onderzoek en de bijeenkomsten te *Dockum* en te *Kollum* gehouden, zoowel als de pogingen, om beiden door een minnelijk verdrag te bevredigen, duurden zeer lang, en veroorzaakten hevige verschillen, ook tusschen sommige onderling verdeelde Staatsleden, daar ieder hunner voor een der Oversten partij trok. Wat meer is, zij zetten hen in het heimelijk aan, om toch vol te houden

en niets toe te geven; maar juist daarom, gelijk VAN REYD en VEROU beide te kennen geven, dewijl men niet ongaarne zag, dat deze uitheemsche Krijgsoversten twisten, ten einde hieruit gelegenheid te bekomen, om van beiden ontslagen te worden, en een Friesch inboorling in hunne plaats te stellen. Anderen vreesden nogtans, dat deze hoog gerezene twist voor 's lands belangen schadelijk mogt worden, en wenschten daarom, dat de zaak, hoe eerder hoe beter, uitgewezen wierde. Onder deze behoorden althans de Staten van *Friesland*, daar deze op den Landsdag van het volgende jaar 1590 begeerden en verzochten, dat de Stadhouder en Gedeputeerde Staten, ter voorkoming van meerdere ongeregelgheden onder de soldaten, » in de questie van de beyde Ouersten Lieutenanten » HÜGELKE ende SINISCO, tot meeste welstant vant » Vaderlant, ende tot minste quetsinge van de beyde » Lieutenanten, in tijts mogten disponeren*."

Maar hiermede werd weinig gevorderd in dit moeilijk geschil: want reeds lang was het gebleken, dat de Stadhouder de zijde van SEDLITZKY hield, en dat de Gedeputeerden HÜGELKE begunstigden. Het scheen dus niet lang twijfelachtig, of de uitspraak van de Gedeputeerden zou het pleit ten voordeele van HÜGELKE beslissen. Maar de Stadhouder beweerde met bondige redenen, dat de zaak der uitspraak van het *Krijgsgerigt*, aan welks hoofd *hij* stond, onderworpen was, en dat het de hoogheid der provincie geenszins zou krenken, wanneer zij, in een bijzonder geval, gelijk

---

* Zie *Charterboek*, deel IV, fol. 756 en 757.

hier, van hare oppermagt afstand deed ten behoeve van eene wettige reglbank: — even als de uitspraken van het Kamergerigt te *Spiera* en de parlementen van *Frankrijk*, in zaken van justitie, hooger gezag hadden, dan die des Keizers en des Konings.

En evenwel was die Stadhouder edelaardig genoeg, om bij de uitspraak in dit geschil zijne stem te weigeren, en nog den 29 September 1590 aan de Regters een bevel te geven, om volkomen onpartijdig, en niemand te lief of te leed, te handelen. Terwijl nu SEDLITZKY zijne zaak in de hofstad overal op het gunstigste voordroeg, alsof hij HÖGELKO geproviandeerd had in het aanzien van den vijand, die dit poogde te beletten, en dat hij nogtans met woorden en brieven door hem belasterd was; terwijl hij op voldoening bleef aandringen, en zelfs begon te dreigen, zoo men hem die niet spoedig verschafte; terwijl hij den beroemden regtsgeleerde JACOB BOURICIUS tot zijn Advokaat had, en geene middelen tot verdediging onbeproefd liet, — ging het met de zaak van den afwezigen HÖGELKO minder voordeelig. Want in Januarij gaf hij te kennen, het geschil of mondeling voor het Malefaitsgerigt te willen afdoen, of het geheel te vergeten; in Februarij was hij door de aansporing van sommige Gedeputeerden zoodanig opgezet, dat hij op eenen hoogen toon voor het Krijgsgerigt zijne verantwoording deed; daarna draalde hij zoo lang met het beantwoorden van de remonstrantie van zijne partij, dat hij het misnoegen des Stadhouders opwekte; en eindelijk vaardigde hij een zeer ongeschikt persoon, SYMON SYURDTS of SIMEN

PUNTROK geheeten, als zijn volmagt voor het Krijgsgerigt af, waardoor hij niet veel goeds bewerkte, al was het ook, dat Gedeputeerde Staten zeer voor zijne belangen ijverden.

Nadat nu eene menigte getuigen scherpelijk gehoord, en de berigten aangaande het voorgevallene met den vijand en de sterkte van deszelfs magt ingewonnen waren, werd de sententie van het Krijgsgerigt op den 3 October 1590 te *Leeuwarden* uitgesproken. Hierbij werd verklaard, dat SEDLITZKY zijnen pligt als een voorzigtig bevelhebber gedaan had; dat hij ten onrechte gescholden was, en dat de gesneuvelden zich zelve roekeloos in het gevaar gestort hadden. HÖGELKO werd dus in het ongelijk gesteld, en daar men verklaarde, dat hij zijne partij onregtvaardig beschuldigd had, zoo werd hij verwezen in eene geldboete van 1000 gulden aan het *Sint Anthonij-Gasthuis* te *Leeuwarden*, ten behoeve van arme, kranke en gewonde krijgslieden, benevens in de kosten van het proces, welke VERVOU op 1200 gulden begroot*.

Deze uitspraak verwekte bij sommigen verwondering; bij anderen afkeuring; te meer, dewijl HÖGELKO zelf voor zijne regters betuigd had, dat

---

* Vreemd mag het schijnen, dat deze uitspraak niet voorkomt in het MS. *Sententie Boeck Belangende den Keyserlijcken Malefitz Rechten, samt den Executien uyt dien gefolghet*, van 1589 enz., nog in het Archief der Auditie Militair van *Friesland* berustende, zoo als mijn vriend, de Heer en Mr. A. VAN HALMAEL Jr. mij, nevens meerdere bijzonderheden hiertoe betrekkelijk, heeft opgegeven. Anders komt de naam van HÖGELKO hierin tweemaal als *Overste Luitenant van Zijne Excellentie* voor.

de gesprokene scheldwoorden hem, door den drang der gevaarvolle omstandigheden geperst, uit ongedulden ijver en eene natuurlijke ontroering over het zien sneuvelen van zijnen zoon, waren ontvallen, zonder op de vermoedelijke sterkte des vijands acht te geven. Daarom waren er velen, die, met zijne vaderlijke smart bewogen, hem en zijn lot beklaagden, en daarom legden zijne regters hem ook geene andere vergoeding dan geldstraf op.

Graaf WILLEM LODEWIJK viel daarenboven in dezen moeilijken toestand, in weêrwil van de vermelde blijken van onpartijdigheid, den ondank van beide partijen te beurt: want de Overste SEDLITZKY klaagde, dat hij geene genoegzame voldoening voor het schenden van zijne eer bekomen had, en dat zijne partij ongekrenkt gelaten werd; waarom hij kort daarna het vonnis, benevens zijne remonstrantie, in openbaren druk liet uitgaan. HÖGELKO, daarentegen, nam zijn afscheid, en ontving den 16 Januarij 1591 van den Stadhouder een paspoort, waarin deze verklaarde, dat hij hem getrouw gediend, en zich als een dapper en eerlijk krijgsman gedragen had, verzoekende ieder, zijn persoon en zijne goederen veilig te willen laten doortrekken. Doch weinige dagen voor zijn vertrek uit deze landen, gaf hij, in navolging van zijne partij, een gedrukt boekje in het licht, waarin hij den Graaf en zijne regters van partijdigheid te hemwaarts beschuldigde*. Dat de Stadhouder deswege

---

* Daar zelfs ook het boekje van SEDLITZKY onder de stukken op het *Rijks Archief* aanwezig is, zoo deed het mij leed, dat het werkje van HÖGELKO bij deze, anders zoo volledige, verzameling bescheiden ontbrak.

eene verdediging schreef van zijn gehouden gedrag, — dat hij nogmaals het gezag van het Krijgsgericht bij de Gedeputeerden moest handhaven, — dat hij deze vruchteloos vermaande, om HÖGELKO en anderen geene afschriften van de processtukken mede te deelen, — dat deze Staten zich weder over het gebeurde misnoegd betoonden, — dat de regters zich op hunne beurt over het » giftig boek- » ke van HÖGELKO » beklaagden, en daarop herstelling van eer eischten, — en dat, zoo als VEROUV wil, ook de geschillen met KAREL ROORDA invloed op dit geding hadden, — dit alles kunnen wij slechts aanstippen, om niet te uitvoerig te worden over de menigvuldige blijken van den twistgierigen geest, welke er toenmaals heerschte tusschen den Stadhouder en de Staten, en tusschen de landen en steden van den jeugdigen vrijstaat, die zich inwendig dus verteerde, terwijl hij uitwendig nog steeds door den pas verjaagden vijand bestookt werd.

Maar wat wij hier ten slotte bijzonder moeten vermelden, is, dat Gedeputeerde Staten HÖGELKO tot het einde toe bewijzen gaven van hunne gunstige gezindheid over zijn persoon en gedrag. Doch zij wilden meer doen; zij wilden hem een openlijk en duurzaam blijk geven van hunne achting, ten einde daardoor tevens, zoo als VAN REYD het uitdrukt, zijne wonde eenigermate te zalven. Bij het scheiden, namelijk, vereerden zij hem een halsieraad of *gouden keten*, waaraan (hoogst vermoedelijk) deze boven beschrevene *Gedenkenpenning* hing, welke hem tot verdediging van zijne eer bij anderen, en ter goeder gedachtenis aan zijne voormalige

Overheden, moest verstrekken; — een geschenk, » waaruyt, » gelijk VEROU aanmerkt, » men lichtelijcken oordeelen kunde, wat gunst zij hem toedroegen*." Het is deze gedachtenis- of eerepenning, welke het nageslacht thans nog de ongelukkige

* Zie VEROU, *Memoriën*, MS., fol. 42; VAN REYD, *Nederlantscher oorlogen*, fol. 158. Het is vreemd, dat beide schrijvers alleen van de keten en niet van den penning gewagen, schoon wij vermoeden, dat de penning wel degelijk daaraan gehangen zal hebben. Hij toch was de toewijding of het opschrift van de keten, die immers op zich zelve een onvolkomen geschenk was, om gedragen te worden, zonder verder versiersel of eereteeken. Dat wij bij de vermelding van zulk eene keten ook stilzwijgend aan een penning of medaillon moeten denken, blijkt tevens uit BRANDT, *Leven van DE RUITER*, fol. 199 en 530, 551, waar de Koning van Frankrijk in zijnen giftbrief alleen spreekt van eenen *halsband*, schoon BRANDT daarbij vermeldt, dat daaraan een gedenkpenning hing. Zoo zegt ook MOONEN, op fol. 1053: *Wie ciert de keten best van Frankrijk Sint MICHEL*.

Niemand verwondere zich voorts over eenen zilveren penning aan eene gouden keten. In die dagen van kommer en druk was er eer gebrek dan overvloed, om de geschenken zulk eene hooge innerlijke waarde te geven, als in de volgende bloeiende eeuw dikwijls plaats had. Ook is het nog altijd twijfelachtig, of deze penning de zelfde is, die aan HÖGELKO werd geschonken, dan of het eene proef is, welke de Staten voor zich vooraf in zilver hadden laten vervaardigen. Anders moest de penning na het vertrek van HÖGELKO weder in Friesland teruggekomen zijn. Of zou er naar dit exemplaar een gouden penning voor HÖGELKO gegoten zijn? Of zijn keten en penning verguld geweest? — Zonderling is het, dat ik in de oorspronkelijke *Resolutiën van Gedeputeerde Staten van Friesland* te vergeefs naar eenige vermelding van dit feit gezocht heb.

omstandigheid herinnert, waarin de ligtzinnigheid van eenige weinigen den wakkeren krijgsbevelhebber en den regtschappen vader stortte, en welke hem op het verlies van zijne rust, van zijnen zoon, van zijne krijgsmans-eer en van zijn ambt in dit gewest te staan kwam.

En nu zijn volgend lot? Heeft de geschiedenis ook dit voor ons bewaard? O ja, lezers! en hoe gaarne ik ook den verschrikkelijken toestand, waarin hij zijn leven eindigde, verzwegg, zoo moet ik, ter voltooiing van het geheel, nog dit hier bijvoegen: dat HÖGELKO naar zijn vaderland terugkeerde, en eenige jaren daarna te *Lubeck* overleed, — niet slechts van zijn verstand beroofd, maar zelfs zóó krankzinnig, dat men verplicht was, hem zijne lichamelijke vrijheid te benemen en af te sluiten.

Ingevolge Staats-Resolutie werd ook de Overste SEDLITZKY afgedankt. VEROU zegt, dat hij, zonder vereering, naar *Holland* reisde, schoon hij nog in 1597 onder de Groninger Hoplieden voorkomt*. Zeker is het, dat hij niet lang daarna in dienst van Prins MAURITS overging als Wachtmeester Generaal, welke betrekking hij nog vele jaren met groote eer en tot genoegen des Prinsen heeft waargenomen. — Ingevolge het verlangen van de Staten werd door den Stadhouder en de Gedeputeerden gezamenlijk een Friesch inboorling, en wel de oudste Hopman TAKO VAN HETTINGA, de zoon van

---

* WINSEMIUS, fol. 836 en 799, hoewel hij zijn naam telkens anders spelt. Doch dit is niet vreemd, daar hij ook in het *Charterboek* telkens verschillend genoemd wordt.

den vermaarden HOMME VAN HETTINGA, in plaats van de beide vreemde bevelhebbers, tot *Overste Luitenant* over al de dertig Friesche vaandels verkozen*.

W. EEKHOFF.

* Men zie over dezen dapperen krijgsman, die soms ook HITTINGA en HOTTINGA genoemd wordt, *Charterboek*, deel IV, fol. 797, 972, 1067; WINSEMIUS, fol. 553, 555, 752, 781 enz.; MARCUS, *Sententiën van Alva*, bl. 192, en DE WATER, *Verbond der Edelen*, deel II, bl. 459, 460. I.

BESCHRIJVING
VAN EEN OUD
SIGILLUM SECRETUM
DER STAD
LEEUWARDEN.

Dit *sigillum*, waarvan hier eene afbeelding wordt medegegdeeld, is gevonden in den jare 1832, in den grond van een stuk terpland, buiten de Westerpoort te *Franeke*, grenzende aan de nieuwe begraafplaats, en toen in eigendom toebehoorende aan den Heer PAULUS EVERTS SCHELTEMA.

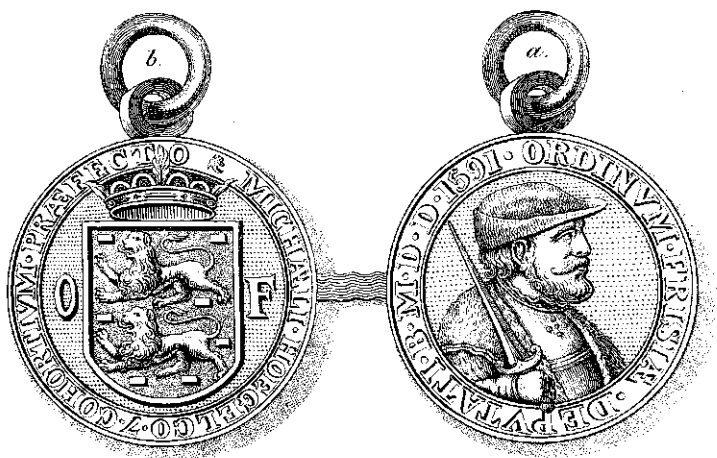
Het is uitgesneden in een niet zeer dik, rood koperen plaatje, en vertoonde, toen het gevonden werd, geen blijk of spoor aan de ommezijde van eenig handvat, of iets dergelijks. De Heer SCHELTEMA heeft er, om er met meer gemak afdrukken mede te kunnen maken, een kokertje van geel koper, tot invatting van een houten handvat, aan laten vast solderen. Bij de verkooping der boeken en zeldzaamheden van dien Heer is het door mij gekocht, en ter bewaring in de verzameling van het Friesch Genootschap nedergelegd.

Bij vergelijking is het mij waarschijnlijk voorgekomen, dat dit hetzelfde zegel is, met het kleinste der beide zegels, afgebeeld in de *Beschrijving van*

VOORMALIG GEHEIM ZEGEL VAN LEEUWARDEN

FRIESCHE EEREPENNING.

Leeuwarden, achter de *Kronijk* van WINSEMIUS; hoewel die afbeelding in vele opzigten van ons zegel verschilt, meen ik de teekening bij WINSEMIUS voor opgesierd en niet getrouw te mogen houden.

De omtrek van beide is nagenoeg even groot.

Ons zegel heeft tot randschrift: *secretu civitatis leovardie*. Op de afbeelding bij WINSEMIUS leest men: *ceccerv civitatis leovardiae*, blijkbaar verkeerd; het eerste woord beteekent niets, de afteekenaar zal het niet hebben kunnen lezen. Het is bekend, dat *secretum*, vaak met weglating van het woord *sigillum* gebezigd, het *klein zegel* of *sigillum ad causas* beteekent, in tegenoverstelling van het *sigillum magnum* of *authentecum*, dienende ter bezegeling van *litterae patentes*. Vergelijk DU CANGE, *glossarium med. et inf. Lat.*, in voce *sigillum secretum*. — Ook de spelling met *ae*, in het woord *leovardiae*, bij WINSEMIUS, doet onnaauwkeurigheid vermoeden. In den tijd, toen het daar afgebeelde zegel moet zijn gesneden, was men niet gewoon, Latijn schrijvende, de *ae* te bezigen, maar bediende men zich van de enkele *e*.

Deze blijkbare fouten in het randschrift op de afbeelding bij WINSEMIUS, doen ons de volgende punten van verschil in de figuren op dezelve, met die op ons zegel, mede aan ongetrouwheid van den afteekenaar toeschrijven:

I. In de torens; waarvan de beide buitenste bij WINSEMIUS even groot zijn, en volmaakt aan elkander gelijk, terwijl in de middelste eene klok hangt. Hier zijn de torens van ongelijke grootte en vorm, en men vindt in de middelste geen klok.

*

2. In de kerk; bij WINSEMIUS met eene poort afgebeeld, en drie vensters vertoonende; hier zonder poort, maar met vijf vensters.

3. In het lam met de kruisvaan; bij WINSEMIUS met den kop naar het randschrift; hier juist anders om geplaatst. Op ons zegel is het lam zeer uitgesleten en flauw, en van de kruisvaan weinig meer te zien. Ter zijde, achter het lam, ziet men hier nog een figuurtje, dat wel iets gelijkt op eene bisschopsmuts.

4. In den leeuw; bij WINSEMIUS in den stempel ingesneden, hier op een afzonderlijk verheven schild aangebragt, dat van boven over den toren en van onderen over het randschrift heen ligt.

Bij WINSEMIUS merkt men in de afbeeldingen van beide, zoo wel het groot als het klein zegel, in de figuren eene in het oog vallende gelijkheid op, terwijl alleen de randschriften verschillen; men wordt in de verzoeking gebragt, om te gelooven, dat de afteekenaar bij het *sigillum secretum* meer het *sigillum authenticum*, dan het origineel, heeft gevolgd.

Dat ons stuk zeer oud zijn moet, duiden de figuren en de letters in het randschrift aan. Mogt mijne gissing gegrond zijn, dat het dat zegel is, wat de kleinste der afbeeldingen bij WINSEMIUS vertoonen moet, dan zou het, volgens hem, reeds lang voor het jaar 1470 in gebruik zijn geweest.

Hoe nu deze stempel uit het archief van *Leeuwarden* op de terp buiten *Franeker* in den grond geraakt zij, laat ik gissen, wien dit lust.

Franeker, 29 Augustus 1839.

A. TELTING

HET GESLACHT A E B B I N G A

TE

HIJUM EN HALLUM.

Enkele personen, welke voormaals door hunne daden, lotgevallen, invloed of bezittingen, eene belangrijke rol op het tooneel des vaderlands hebben gespeeld, doch thans vergeten zijn, weder aan de vergetelheid ontruikt te zien, is voorzeker voor den beminnaar van oudheden eene aangename gewaarwording; maar hoe veel aangenamer wordt dezelve, wanneer dit niet met eenen persoon, maar met een geheel geslacht plaats heeft! De overweging hiervan, en het genoegen, hetwelk ik zelf er in schep, om lang verleden zaken, *Friesland* betreffende, op te sporen, heeft mij doen besluiten, eenige aantekeningen omtrent het geslacht AEBBINGA, te *Hijum* en *Hallum* gevestigd, welke ik onder mijne papieren gevonden heb, in dit tijdschrift mede te deelen; bij mij zelve overtuigd, dat in geen gedrukt werk, op eene enkele uitzondering na, iets van de leden van hetzelfde is vermeld; althans noch bij TE WATER, *verbond der Edelen*, noch in het *Staatkundig Nederland* van J. SCHELTEMA, vindt men van hen eenig berigt.

De stamboom van het geslacht, aan de voor-naamste, zoo wel Hollandsche als Friesche familiën verwant, laat ik, voor zoo ver dezelve mij bekend is, tot gemak van den lezer, voorafgaan, en zal vervolgens aanteekenen, hetgeen mij van ieder der leden aanmerkingswaardig is voorgekomen. In navolging van de gebruikte handschriften heb ik AEBBINGA geschreven, ofschoon men in de gedrukte werken, waar die naam nu en dan voorkomt, dezelve AEBINGA gespeld vindt.

AANTEKENINGEN, voornamelijk ontleend uit een oud huurboek (smal folio) van SCHELTE VAN AEBBINGA, die gehuwd was met HYLCK VAN CAMMINGHA; aanvang nemende met het jaar 1619, en eindigende in 1666. De 7 eerste bladzijden bevatten de hier volgende familie-bijzonderheden, de overige 377 aanteekeningen van ontvangen huur; uit dezelve blijkt, dat de schrijver vastigheden bezat te *Stiens*, *Kornjum* en *Jelsum* in *Leeuwarderadeel*; te *Hallum* en *Marrum* in *Ferwerderadeel*; te *Holwerd* en *Ternaard* in *Westdongeradeel*; te *Engwierum* en *Lioessens* in *Oostdongeradeel*; te *Kollum* in *Kollumerland*; te *Beetgum* in *Menaldumadeel*; te *Tjummarum* en *Wynaldum* in *Barradeel*; te *Bosum* en *Huyns* in *Baarderadeel*; te *Burgwerd* in *Wonseradeel*; en te *Sint Jacobi Parochie op het Bildt*; ja zelfs te *Leeuwarden* en *Harlingen*; zoo als ook, dat zijne dochter JULIANA bezitster was van landgoederen te *Huisum*, *Wirdum*, *Roordahuizum* en *Luthewierum*, denkelijk van hare moeder afkomstig. Voor in dit boek staan de twee spreuken: *Ad majorem Dei gloriam*, en *Quidquid agas prudenter agas*

GOSSE AEBBINGA, was gehuwd met *TRYN*, dochter van GOSSE VAN ROORDA en IDA FORTMANS. FERWERDA, *wapenboek*, deel I, bl. 91.

PECKE VAN AEBBINGA, was gehuwd met *AYL*, dochter van GERROLD VAN CAMMINGHA, van *Cambeur*, en WICK VAN HERMANA (1).
Zie mijne *Naamlijst van Grietmannen*, bl. 11.

SCHelte VAN AEBBINGA, was gehuwd met *HILCK DONIA*, dochter van ROMKE JELMERA, op *Ameland*, die den naam DONIA had aangenomen, en KATRINA VAN ADELEN (2).

BINNERT VAN AEBBINGA.

GOSSE VAN AEBBINGA, getrouwd met N. N.

TEEKE VAN AEBBINGA (3).

RUURD VAN AEBBINGA, was gehuwd met *ID DEHEM* (4).

RIJT VAN AEBBINGA, was gehuwd aan *PIETER VAN AYLVA* (5). Zij hadden geene kinderen.

Het wapen is een gouden veld, waarop een dubbele zwarte arend, rustende op een' driehoekig gekleurden grond, blaauw, goud en blaauw. Op den helm een zwarte arendhals, regts een blaauwe en links een g'weér.

NGA DE HIJUM EN HALLUM.

HETTE VAN AEBBINGA (3), was
gehuwd met *Sjouck*, dochter
van Frans van Cammingha en
Sjouck Walta, van *Bosum* (7).

ANNA VAN AEBBINGA, onge-
huwd overleden in 1559.

SCHelte VAN AEBBINGA (3),
was gehuwd met *GERLAND*
VAN LIAUCKEMA, dochter van
SCHelte VAN LIAUCKEMA, van
Sezbierum (9).

RUURD VAN AEBBINGA, jong
gestorven.

ID VAN AEBBINGA, jong ge-
storven.

SCHelte VAN AEBBINGA (10),
was gehuwd 1°. met *HYLCK*,
dochter van WITSE VAN CAM-
MINGHA, van *Wirdum* (11), en
2°. met *ANDRIESA LUCIA VAN*
BRONCHORST (16).

HETTE VAN AEBBINGA, on-
gehuwd (12).

RUURD VAN AEBBINGA, on-
gehuwd (13).

SICKE VAN AEBBINGA, was
gehuwd met *RIEME VAN GA-*
LAMA (14).

SJOUCK VAN AEBBINGA, was
gehuwd aan *WATZE VAN CAM-*
MINGHA (15).

Bij de eerste vrouw:

JULIANA CATHARINA VAN AEB-
BINGA was gehuwd met *WIL-*
LEM VAN BRONCHORST, Heer
van *Ouddorp*, broeder van
ANDRIESA LUCIA, hierboven ge-
meld.

{ SCHelte WILLEM, Baanderhoer
{ van *Bronchorst* (17).

Behalve deze JULIANA CATHARINA
nog 3 kinderen, jong gestorven.

Bij de tweede vrouw:

SCHelte JARICH VAN AEB-
BINGA, geboren en gestorven
1634.

LUCIA HELENA VAN AEBBIN-
GA, geboren 2 April 1635, ge-
huwd 1°. met *TJALLING CAM-*
STRA, van *Monaldum*, 2°. den-
kelijk met *WILLEM VAN WHIN-*
BERGEN.

SCHelTO JULIUS VAN AEB-
BINGA, geboren en gestorven
1637.

MARIA ANNA VAN AEBBINGA,
gehuwd aan *TJALLING CAM-*
STRA, van *Tjaerda*, op *Rin-*
sumageest.

DOROTHEA VAN AEBBINGA,
gehuwd aan *BARTHOLT VAN*
AYLVA.

WITSE VAN CAMMINGHA.

SJOUCK VAN CAMMINGHA.

RUURD VAN CAMMINGHA.

FERWERDA, wapenboek, CAMMINGHA,
generatie 9.

et respice finem, en tusschen dezelve: *SCHELTE VAN AEBBINGA Junior, Ao. 1657.*

(1) FECKE GOSSES VAN AEBBINGA was in de 15de eeuw Hoveling te *Hijum* en *Hallum*, en Grietman van het *noorder trimdeel* van *Leeuwarderadeel* ($\frac{1}{3}$ gedeelte van de tegenwoordige grietenij). Ten zuiden van *Hijum* lag *Aebbinga-State*, waarvan het geslacht AEBBINGA ontsproten is (*daer die van AEBBINGA sin afgekoemen* zegt het handschrift).

(2) SCHELTE FECKES VAN AEBBINGA is te *Kampen* in ballingschap gestorven (de reden, waarom hij in ballingschap was, wordt niet gemeld). Zijne vrouw stierf *octavo visitationis Mariae*, anno 1494. Hare afkomst wordt opgegeven even als bij FERWERDA, en gezegd, dat haar vader, ROMKE, op den toren te *Hallum*, op welken hij gevlugt was, verbrandde.

(3) BINNERT, GOSSE en TEEKE schijnen jong overleden te zijn, althans ik vind in het handschrift niets van hen vermeld.

(4) RUURD SCHELTES VAN AEBBINGA woonde te *Hallum*, eerst op *Donia-State*, alwaar een zeer schoon huis stond, geheel uit het water opgebouwd, met vier torens, elk met eenen vergulden weërhaan prijkende, verders met verwulste kelders, in welke een rosmolen, om het koren te malen, gevonden werd. Doch de Dokkumers hebben hetzelfde in brand gestoken (deze bijzonderheid heb ik bij WINSEMIUS en SCHOTANUS niet kunnen vinden), en RUURD heeft de overblijfselen dadelijk verder afgebroken, de steen verkocht, een gewoon huis in de plaats gezet, en daar verscheidene jaren in gewoond, tot aan het overlijden van zijne zuster

RIXT, wier state *Offinga* hij toen betrok, om nader bij de kerk te zijn. Naderhand bouwde hij aan dezelve nog eene kamer (*die daechskamer* zegt het handschrift), met het voorhuis en den toren.

(5) RIXT VAN AEBBINGA woonde, zoo als wij boven zagen, met haren man op *Offinga-State* te *Hallum*, en ligt met denzelven in de kerk aldaar begraven.

(6) HETTE RUURDS VAN AEBBINGA, te *Hallum*, is geweest Grietman van *Menaldumadeel* (zie mijne *Naamlijst van Grietmannen*, bl. 176). Eens van *Leeuwarden* naar *Menaldum* rijdende, zoude hij door de vrijbuiters gevangen genomen zijn geworden, zoo zijn paard hem niet gered had. De aanvallers hadden hetzelfde reeds bij den toom gegrepen, en meenden hem er af te stooten; doch hij gaf het de sporen, waarop het begon te springen, en zij loslieten; zoo dra hij dit bemerkte, joeg hij voort en ontkwam. Zijn bediende, die voor hem uitreed, hadden zij doorgelaten; deze, het verraad bemerkende, riep zijnen meester toe, op zijne hoede te zijn, en sprong met zijn paard over de sloot.

HETTE had een proces over de heerlijkheid van *Ameland*, welke hij meende dat hem toekwam, omdat zijn vader een zoon was van de oudste dochter van ROMKE JELMERA, (van *Donia*.) Heer van *Ameland*. Toen zijn grootvader SCHELTE te *Kampen* in ballingschap stierf, was deszelfs echtgenoot reeds overleden, en zijne kinderen, RUURD en RIXT nog klein, waarom hij de bewijsbrieven te *Kampen* in een klooster te bewaren gaf, met last, dezelve niet over te geven, voordat de kinderen meerderjarig geworden waren. Na het ver-

sterven van SCHELTE, gingen zijne kinderen naar *Friesland* terug, en HAIJO VAN CAMMINGHA, hun oom van moeders zijde, werd hun voogd. Bepoende dat zij de papieren niet medebragten, zond HAIJO hen terstond naar *Kampen* terug, om dezelve te halen. De geestelijken, denkende wel te handelen, zoo zij die den kinderen (ofschoon nog minderjarig) in persoon overgaven, deden dit, en RUURD en zijne zuster overhandigden dezelve aan hunnen voogd. RUURD, een zeer vreedzaam man, heeft er zich niet mede willen bemoeijen, maar de zaak laten varen; doch zijn zoon HETTE, groot geworden, en verstand van zaken krijgende, wilde hier zoo niet in berusten, maar heeft PIETER VAN CAMMINGHA, zoon van zijnen voogd, in regten aangesproken; door verloop van tijd waren de getuigen evenwel allen gestorven, en konde alles niet meer ten klaarste bewezen worden, zoodat het op eenen eed gegeven werd, welken CAMMINGHA doende, dat hem de heerlijkheid toekwam, is het tot zijn voordeel beslist. GEORGE SCHENCK, toen ter tijd Gouverneur van *Friesland*, had HETTE meermalen aangeboden, hem zijn regt af te koo-
pen, doch hij had hierin nooit willen toestemmen.

HETTE VAN AEBBINGA woonde met zijne vrouw te *Leeuwarden*, in de Weert, en hebben bij het huis te *Hallum* de blaauwe keuken en nog eene andere keuken gebouwd. Zij is gestorven in het jaar 157., en hij den 4 Junij 1575, aan eene bezetting op de keel (*is smoert in die keel* zegt het handschrift), welk ongemak hij opgedaan had in de belegering van de schans te *Oostmahorn*. Eerst begraven in de kerk van het Bagijne-klooster te *Leeuwarden*,

is zijn lijk naderhand, door de zorg van zijnen zoon SCHELTE, van daar gehaald en te *Hallum* bijgezet.

(7) De afkomst van JOUCK WALTA, moeder van de echtgenoot van HETTE VAN AEBBINGA, wordt aldus opgegeven:

AEDO JONGEMA, Hoveling, en Grietman van *Dantumadeel* in 1475, had tot vrouw FOKEL N., die stierf a°. 1431.

HESSEL JONGEMA VAN WALTHA.

EPE JONGEMA VAN WALTHA trouwde 1°. JOUCK WALTA, 2°. SITS HERMANA.

PIER JONGEMA VAN WALTHA, te *Bosum*, die den naam zijner moeder aannam, trouwde met BAUCK UNIA.

JOUCK WALTA, getrouwd aan FRANS VAN CAMMINGHA. Zie mijne *Naamlijst van Grietmannen*, waar deze vrouw anders genoemd wordt.

(8) SCHELTE HETTES VAN AEBBINGA was geboren den 2 April 1557. Tot zekere jaren gekomen, werd hij door zijnen vader naar *Bourgondie* (denkelijk ter school) gebracht; naderhand is hij aan het hof van den Graaf van *Aremberg* geweest, en vervolgens in zijn vaderland teruggekomen, trouwde hij met eene dochter van SCHELTE VAN LIAUCKEMA, van *Sexbierum*, GERLAND genaamd. Hunne bruiloft is te *Burgwert* gehouden in 1586. Zij woonden te *Hallum*, waar men hen in 1589 heeft uitgeplun-

derd niet alleen, maar ook hem gevangen naar *Koelvorden* gevoerd; spoedig evenwel is hij weder losgelaten, omdat de contributie reeds betaald was, en hij ook voor het dorp eene maand had voorgeschoten zegt het handschrift.

De poort (van het slot) te *Hallum*, alsmede het *langhuis*, hebben de echtelieden laten bouwen in 159., en naderhand de zaal met de twee andere kamers. Er was te voren reeds eene zaal, maar dewijl dezelve niet uit het water was opgebouwd, wilde zijn vader HETTE, toen hij de hierboven gemelde twee keukens had laten maken, deze ook veranderen, maar daar de timmermansbaas onderwijf gestorven was, en hij zelf in die onveilige tijden en uit vrees voor de vrijbuiters er niet bij konde wezen, nam een van de knechten het werk aan, doch deze ondergroef het huis zoodanig, dat het hem op het lijf zoude gevallen zijn, zoo niet een der werklieden, dit bemerkende, geroepen had, dat zij zouden ophouden; toen hebben zij er eenen ringmuur van negen voeten, uit de gracht opgemetseld, omgelegd, dan dit met er tijd inwaterende, en de groote zwaarte van het andere gedeelte van het huis niet kunnende dragen, begon het uit te zakken, en zoude gevallen zijn, zoodat SCHELTE genoodzaakt was te bouwen; het oude heeft hij laten afbreken, en van nieuws uit het zand weder laten optimmeren. Onder de eene kamer was een kelder, rustende in het midden op eenen pilaar; bij het leggen der fondamenten bevond men, dat daar ter plaatse een put geweest was, met eene raam er omgelegd; doch men heide er balken en sparren in, en heeft het verder opgebouwd in het

jaar 1617. In het volgende werd de schuur opgetimmerd; doch deze was nog niet geheel gereed, toen SCHELTE ziek werd, en zich van alle bekommelingen der wereldsche zaken ontslaan wilde, zoodat hij nergens van wilde spreken, maar zich alleen met het heil zijner ziel bezig houden. Om-trent elf weken krank geweest zijnde, is SCHELTE den 16 October 1618 overleden, en in eenen nieuw gemaakten grafkelder te *Hallum* begraven. In 1587 was hij, wegens *Ferwerderadeel*, Volmagt ten landsdage (WINSENIUS, bl. 785).

(9) De ouders van GERLAND waren, voor haar huwelijk, te *Sexbierum* reeds driemaal geplunderd, en de laatste maal het huis boven hun hoofd afgebrand. Dit geschiedde door GERRIT JONG, op bevel van Kapitein JAN BOUMA (JOHAN BONGA?) wiens Luitenant hij was. SCHELTE LIAUCKEMA was toen reeds gestorven, zoodat zijne weduwe JEL DEKAMA met negen kinderen en hare moeder TRIJN CAMSTRA, die bij de negentig jaren oud was, bleef zitten, niets hebbende om in hunne nooddrift te voorzien, tot dat zij door goede vrienden geholpen werden, en de inkomsten hunner goederen weder konden inbeuren. GERLAND is gestorven den 23 October 1652, in den ouderdom van vier en tachtig jaren, en te *Hallum* begraven.

(10) SCHELTE SCHELTES VAN AEBBINGA, de schrijver dezer aantekeningen, is den 3 April 1588 geboren. In 1601 verliet hij zijn vaderland, woonde vijf jaren te *Keulen*, daarna vier en een half jaar te *Douay*, acht maanden te *Atrecht*, en in *Frankrijk* en *Italië* beide een jaar. In 1613 kwam hij terug, en trouwde den 4 Junij 1615 met HYLCK

VAN CAMMINGHA, die bij haren oom en moei ERNST VAN GOSLINGA en SJOUCK VAN CAMMINGHA te *Hallum* was opgevoed. Aan SCHELTE werd door zijne ouders ten huwelijk mede gegeven duizend Caroli guldens, benevens 's jaars vijf honderd gelijke guldens. HYLCK kreeg mede zestien honderd goudguldens, met eene zathe lands te *Wirdum*, doende 's jaars te huur honderd daalders. Na den dood van zijnen vader werd SCHELTE, uit kracht van het testament van PIER EPES WALTA, van *Bosum*, als oudste zoon, erfgenaam van 't *vorndeel* te *Bosum*, dan vermits er eenige kwestie over verkochte landen en nog eene andere aktie ontstond, is hij met zijne broeders en zuster, door tusschenspreken van GEORG VAN LIAUCKEMA, K. M. Overste Kolonel, SIXTUS VAN LIAUCKEMA, Domproost te *Osnabrug* en Domheer te *Paderborn*, hunne ooms, benevens NICOLAUS NICOLAI, Advocaat, daaromtrent overeengekomen.

SCHELTE is met zijne echtgenoot eerst gaan wonen op *Offinga-Huis* te *Hallum*, bij hare moei SJOUCK VAN CAMMINGHA boven gemeld, toen reeds weduwe. Na den dood van zijne vrouw in Junij 1622, kwam hij bij zijne moeder, denkelijk te *Hallum*, op *Aebbinga-State* in huis. Zijne dochter, welke hij toen nog JELCK noemde, daar zij later den zwieriger naam JULIANA droeg, was eenige weken vóór hem reeds daar gekomen; zij woonden daar tot Allerheiligen 1624, voor welke huisvesting zijne moeder de jaarlijksche toelaag van *f* 500 in hield. Hij hertrouwde den 25 November 1632 op *Liauckema-State* te *Sexbierum*, met ANDRIESA LUCIA VAN BRONCKHORST, toen hij vier en veertig, zij zeven en

twintig jaren oud was. Met deze woonde hij eerst op het *Minnema-Huis* te *Leeuwarden*; daarna huurden zij *Martena-Huis* te *Kornjum*, toen behoorende aan CATHARINA ENTES, waar zij voor huis en hof, benevens vijftien pondematen weidland voor hunne paarden en koeijen, bij de *f* 400 jaarlijks betaalden. Eindelijk vestigden zij zich te *Hallum*, op *Aebbinga-State*. Bij zijn overlijden in 1666 legateerde SCHELTE een altaarkleed aan den H. SIARDUS. Bij de begrafenis van den Stadhouder van *Friesland*, WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU, in 1620, had hij met TJALLING CAMSTRA het eerste paard geleid (WINSEMIUS, bl. 903).

(11) Zij is gestorven, nadat zij vijftien dagen te voren bevallen was, op den 25 October 1621, en te *Hallum* in den grafkelder op *Aebbinga-State* begraven.

(12) HETTE heeft verscheidene jaren aan de toring gesukkeld, en is, na eene derdendaagsche koorts waterzuchtig geworden, eindelijk den 2 Julij 1626 gestorven, en in den grafkelder in de kerk te *Hallum* begraven.

(13) RUURD overleed den 18 Julij 1632, en is bij zijnen broeder begraven. Hij maakte zijne moeder en zijne broeders SCHELTE en SICKE erfgenamen van zijne bezittingen.

(14) SICKE stierf den 6 October 1636, en is ook aldaar bijgezet.

(15) SJOUCK is gestorven den 18 December 1630, en eerst te *Hallum* begraven, doch naderhand door haren man te *Wirdum* laten bijzetten.

(16) ANDRIESA LUCIA heeft een boek van huishoudelijke uitgaven nagelaten, en voor en achter

in hetzelfde ook eenige familie-aanteekeningen geplaatst. Dit schijnt vroeger de gewoonte geweest te zijn, zoo als men later bij de Protestanten de witte bladen voor in den bijbel daartoe gebruikte. De aanteekeningen in dit boek loopen, even als in dat van haren echtgenoot, tot 1666; ook zij overleed in dat jaar, en wel den 14 October. Wanneer zij van hare moeder of schoonmoeder spreekt, noemt zij dezelve dan eens *ma mere*, dan eens *mem*.

(17) SCHELTO WILLEM VAN BRONCKHORST woonde eerst te *Huisum*, doch in 1714 te *Amsterdam*.

H. BAERDT VAN SMINIA.

HELGOLANDSCH,

UIT DEN MOND EENER HELGOLANDERIN OPGETEEKEND,

DOOR

Jr. Mr. M. DE HAAN HETTEMA.

Wer hao jemm nomeeday wesen?
 Waar zijt gij dezen namiddag geweest?
Hoa jemm hin wisen to iten?
 Hebt gij het middagmaal genomen?
Wer 't iten good?
 Was het eten goed?
Wjarr der felle bi taffel?
 Waren er vele aan tafel?
Wil jemm ok aol leecht hoa, of wil jemm nog
Wilt gij nu al licht hebben, of wilt gij nog
en lütje teef?
 een weinig toeven?
Do mi 't leecht dan man.
 Geef mij het licht dan maar.
Skell jemm nou en briaf schriif aon en fren
 Zult gij nu een' brief schrijven aan een uwer
van jermel oder aon jerrem wuf?
 vrienden of aan uwe vrouw?
Det wuf hat en lütje jong hoald.
 Die vrouw is verlost van een jongen.

